

**NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ
SBE DERGİSİ**

**NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ UNIVERSITY
JOURNAL OF ISS**

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi, Scientific Indexing Services, ASOS Index, Open Academic Journals Index, J-Gate ve Infobase Index veri tabanlarında indekslenmektedir.

Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of ISS is indexed in Scientific Indexing Services, ASOS Index, Open Academic Journals Index, J-Gate ve Infobase Index.

Scientific Indexing Services

OAJI
.net
Open Academic
Journals Index

INFOBASE INDEX

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi yılda iki kez yayınlanan uluslararası hakemli bir dergidir.

Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of ISS is published twice a year and is an international peer-reviewed journal.

**Cilt 6, Sayı 1, Ocak – Haziran 2016
Vol. 6, Number 1, January - June 2016**

**Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
SBE Dergisi**

Amaç ve Kapsam: Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi'nin amacı, sosyal bilim alanlarında ve disiplinlerarası çalışmalarda yüksek akademik standartlarda bilime katkı sağlamak, global bir bakış açısıyla özgür bilimsel düşünce gücünü desteklemek, meslek kuruluşları ve bireylerin ulusal ve uluslararası gelişimlerine yardımcı olmak, alanındaki gelişmeleri takip etmek ve bu alanlarda Türkçe ve İngilizce akademik kaynak oluşturmaktır.

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi Arkeoloji, Antropoloji, Psikoloji, Felsefe, Sosyoloji, Coğrafya, Edebiyat, Dil, Eğitim Bilimleri, İşletme, Girişimcilik, Örgütsel Davranış, İktisat, Turizm, İstatistik, Hukuk, Siyaset Bilimi, Kamu Yönetimi, Uluslararası İlişkiler, İletişim, Tarih, Sanat Tarihi, Güzel Sanatlar ve Spor Yönetimi gibi sosyal bilim alanlarındaki bilimsel çalışmaların yanı sıra disiplinlerarası çalışmalara da yer veren uluslararası hakemli bir dergidir. Derginin yayın dili Türkçe, İngilizce ve Almanca'dır.

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi, uluslararası hakemli dergi statüsünde yılda iki kez yayımlanmaktadır.

Telif Hakkı: Dergide yayımlandıktan sonra, yayımlanan yazıların telif hakkı Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsüne aittir. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün yazılı izni olmaksızın dergide yayımlanan hiçbir materyal herhangi bir şekilde basılamaz, çoğaltılamaz, fotokopi veya teksir edilemez. Dergide yayımlanan yazıların bilimsel ve hukuki sorumluluğu yazarlarına aittir.

Editör Yazışma ve Abonelik Adresi

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü, 2000 Evler Mah. Zübeyde Hanım Cad. 50300 Nevşehir, TÜRKİYE
Tel:+90 384 2281000 Faks:+90 384 2281039
e-posta: sbedergi@nevsehir.edu.tr

**Nevşehir Hacı Bektaş Veli University
Journal of ISS**

Aim and Scope: The aim of Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of ISS is to contribute in the fields of social science and multidisciplinary studies with high standards of academics, to support the power of free scientific thought on a global perspective, to assist the development of professional organizations and individuals in national and international scales, to follow developments in the fields of social science and to create Turkish and English academic source for the fields.

Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of ISS is an international double blind peer-reviewed journal that covers multidisciplinary studies in addition to the fields of social sciences such as Archeology, Anthropology, Psychology, Philosophical, Sociology, Geography, Literature, Linguistics, Educational Sciences, Business Management, Organizational Behavior, Entrepreneurship, Economics, Tourism Management, Statistics, Law, Political Science, Public Administration, International Affairs, Communication Sciences, General History, History of Art, Fine Arts, Sport Management and multidisciplinary studies. The languages of the Journal are Turkish, English and German.

Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of ISS is published twice a year and is an international peer-reviewed journal.

Copyright: After publication, the copyrights of articles belong to Nevşehir Hacı Bektaş Veli University-Graduate School of ISS. No material published in this journal may be reproduced, stored, transmitted or disseminated in any forms or by any means without obtaining written permission from Nevşehir Hacı Bektaş Veli University-Graduate School of ISS. Legal and scientific responsibility for articles belongs to the authors themselves.

**Editorial Correspondence and Subscription
Address**

Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Graduate School of ISS, 2000 Evler Mah. Zübeyde Hanım Cad. 50300 Nevşehir, TÜRKİYE
Tel:+90 384 2281000 Fax:+90 384 2281039
e-mail: sbedergi@nevsehir.edu.tr

NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ SBE DERGİSİ
NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ UNIVERSITY JOURNAL OF ISS

Sahibi (Owner)

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Adına
Prof. Dr. Filiz KILIÇ (Rektör/Rector)

Editör (Editor-in-Chief)

Doç. Dr. Neşe YALÇIN

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü (Managing Editor)

Doç. Dr. Ulaş ÜNLÜ

Sekreteryaya (Secretariat)

Arş. Gör. İbrahim YAĞLI
Arş. Gör. Burak BORA

Editörler Kurulu (Editorial Board)

Prof. Dr. Celil ÇAKICI	(Mersin Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Doğan N. LEBLEBİCİ	(Hacettepe Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Fevzi OKUMUŞ	(The University of Central Florida, USA)
Prof. Dr. Hacı Abdullah ŞENGÜL	(Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. İsmail BEKÇİ	(Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Korkut TUNA	(İstanbul Ticaret Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Mehmet Dursun ERDEM	(Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Selçuk MÜLAYİM	(Marmara Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Zeynep ASLAN	(Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Türkiye)
Doç. Dr. Gül Gültekin DEMİR	(Ege Üniversitesi, Türkiye)
Doç. Dr. Hakan Vahit ERKUTLU	(Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Türkiye)
Doç. Dr. Neşe YALÇIN	(Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Türkiye)
Doç. Dr. Tuncay BÜLBÜL	(Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Türkiye)
Doç. Dr. Ulaş ÜNLÜ	(Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Türkiye)
Dr. Daba Brata Narayan CHOWDHURY	(University of Plymouth, UK)

Bu Sayının Hakem Listesi (List of Reviewers for Vol. 6 No. 1)

The Editor wish to thank the following reviewers for their anonymous evaluations of papers on which decisions were made from 1 January 2016 through 30 June 2016.

Prof. Dr. Ali Deran	Niğde Üniversitesi
Prof. Dr. Hacı Abdullah Şengül	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Prof. Dr. İsmail Bekci	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa Gülmez	Akdeniz Üniversitesi
Doç. Dr. Bekir Gövdere	Süleyman Demirel Üniversitesi
Doç. Dr. Ersan Ersoy	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Hüseyin Ağır	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Doç. Dr. Levent Çıtak	Erciyes Üniversitesi
Doç. Dr. Nilifer Şahin Perçin	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Olgun Kitapcı	Akdeniz Üniversitesi
Doç. Dr. Serdar Öztürk	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Ulaş Ünlü	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Zeynep Hatunoğlu	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Ahmet Burak Kahraman	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Ali Eren Alper	Niğde Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Aylin Yonca Gençoğlu	Erciyes Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Duygu Eren	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Ferda Üstün	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Leyla Kahraman	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Mehmet Kaygana	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Selahattin Koç	Cumhuriyet Üniversitesi

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
Ekonomik Özgürlükler İle Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkisi: Oecd Ülkeleri Üzerine Bir Uygulama <i>Özlem Öztürk Çetenak ve Mine Işık</i>	1-16
Yabancı Okul Bunalımı: Gül'ün Babası Kim? <i>Halil Adıyaman</i>	17-31
Kadına Yönelik Şiddet <i>İbrahim Akkaş ve Zeki Uyanık</i>	32-42
Sağlık Sektöründe Sosyal Pazarlama Uygulamaları: Obezite İle Mücadele Kampanyası Üzerine Bir Araştırma <i>Ceylan Bozpolat ve Yavuz Cömert</i>	43-64
Kruvaziyer Gemilerin Yiyecek İçecek Departmanlarında Hizmet Kalitesi, Müşteri Memnuniyeti Ve Müşteri Sadakati İlişkileri: Ketchikan, Juneau Ve Skagway Limanlarında Bir Araştırma <i>Reha Kılıçhan ve İbrahim İlhan</i>	65-83
Türkiye'de Finansal Gelişmenin Ekonomik Büyümeye Etkileri: Nedensellik Analizi <i>Musa Türkoğlu</i>	84-93
Teknik İndikatörlerin Etkinliği: Bıst30 Ve Bıst100 Endeksleri Üzerine Bir Uygulama <i>Çiğdem ÖZARI, Kemal Kağan TURAN ve Esra DEMİR</i>	94-113
Türkiye'de Kara Para Aklama Ve Kaçakçılık Suçları İle Mücadelede Jandarmanın Etkisinin Tespitine İlişkin Bir Araştırma <i>Zeki DOĞAN</i>	114-142
Tezgahüstü Türev Piyasa İşlemleri <i>Ersan Ersoy ve Ulaş Ünlü</i>	143-162

CONTENTS

	Page
Causal Relationship Between Economic Freedom And Economic Growth: An Application On Oecd Countries <i>Özlem Öztürk Çetenak And Mine Işık</i>	1-16
Foreign School Depression: Gül'ün Babası Kim? <i>Halil Adıyaman</i>	17-31
Violence Against Women <i>İbrahim Akkaş and Zeki Uyanık</i>	32-42
Social Marketing Activities In Health Sector: A Research On Campaign Of Struggle With Obesity <i>Ceylan Bozpolat and Yavuz Cömert</i>	43-64
The Relationship Between Service Quality, Customer Satisfaction and Customer Loyalty In The Food And Beverage Department Of Cruise Ships: A Research On Cruise Ships In Ketchikan, Juneau And Skagway Harbours <i>Reha Kılıçhan and İbrahim İlhan</i>	65-83
The Effects Of Financial Development On Economic Growth In Turkey: Causality Analysis <i>Musa Türkoğlu</i>	84-93
Effectiveness Of Technical Indicators: Application On BIST30 And BIST100 Indices <i>Çiğdem ÖZARI, Kemal Kağan TURAN and Esra DEMİR</i>	94-113
A Resarch About Determinaton Of Effect Of Gendarmerie In Fight Against Moneylaundeing And Financial Crimes In Turkey <i>Zeki DOĞAN</i>	114-142
Over-The-Counter Derivatives Market Transactions <i>Ersan Ersoy and Ulaş Ünlü</i>	143-162

EKONOMİK ÖZGÜRLÜKLER İLE EKONOMİK BÜYÜME ARASINDAKİ NEDENSELLİK İLİŞKİSİ: OECD ÜLKELERİ ÜZERİNE BİR UYGULAMA

Yrd. Doç. Dr. Özlem ÖZTÜRK ÇETENAK

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi
ozlemcetenak@nevsehir.edu.tr

Mine IŞIK

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi
mine_0608@hotmail.com

ÖZET

Ekonomik özgürlükler bireylerin iktisadi faaliyetlerini baskı ve sınırlamalara maruz kalmadan özgürce gerçekleştirebildiği ve mülkiyet haklarının temin edildiği hak ve özgürlükler şeklinde tanımlanabilir. Ekonomik özgürlükler alanında yapılan çalışmalarda genellikle ekonomik özgürlüklerin ekonomik performansa etkileri araştırılmıştır. Bu çalışmada farklı olarak ekonomik özgürlükler ile ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkisine bakılacaktır. Bir başka ifade ile sadece ekonomik özgürlüklerin büyüme üzerindeki etkisine değil aynı zamanda büyümenin ekonomik özgürlükler üzerindeki etkisi de araştırma kapsamında incelenmiştir. Bu kapsamda araştırmada OECD üyesi olan yüksek gelirli olarak sınıflandırılan 32 ülkenin ekonomik özgürlük endeksini temsil eden on altı endeks ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki 1995-2014 yılları için, panel VAR yöntemi kullanılarak incelenmiştir. Araştırma sonucunda, tüm ekonomik özgürlük indekslerinin ekonomik büyüme üzerinde etkili, diğer taraftan ekonomik büyüme ise sadece Mali Özgürlükler, Parasal Özgürlükler ve Ticari Özgürlüklerin Granger nedenseli olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ekonomik Özgürlük, Ekonomik Büyüme, Granger Nedensellik Testi

CAUSAL RELATIONSHIP BETWEEN ECONOMIC FREEDOM AND ECONOMIC GROWTH: AN APPLICATION ON OECD COUNTRIES

ABSTRACT

Economic freedom can be defined as freedom which individuals can perform their economic activities freely without being exposed to the pressures and constraints. In this area studies mostly investigate economic freedom and economic performance relationship. In this study we will investigate causal relationship between

economic growth and economic freedom. In this context, the casual relationship between economic freedom indices and economic growth will be inquired for 32 high-income OECD countries for the 1995 to 2014-time period. The casual relationship between ten sub-economic freedom indices and economic growth tested by using panel VAR methodology. Our findings point out each ten sub economic freedom indices effect economic growth, on the other hand economic growth Granger causes only monetary freedom, trade freedom and fiscal freedom.

Keywords: Economic Freedom, Economic Growth, Granger Causality Test

1. GİRİŞ

Neoklasik iktisat teorisine göre büyümenin anahtarı olarak sermaye birikimi görülmüştür. Yeni büyüme modellerinde ise fiziki sermaye, beşeri sermaye ve bilgi sermayesinin ölçüğe göre artan getiriye sahip olduğu ve yüksek düzeyde sermayeye sahip olan ülkelerin daha hızlı büyüdüğü kabul edilmektedir. Ancak benzer faktör donatımına sahip ülkeler arasındaki büyüme farklılıklarının nedenleri halen iktisatçıların cevabını bulmaya çalıştığı önemli sorulardandır. Son yıllarda ise ülkelerin sahip oldukları toplumsal değişkenlerin de ekonomik büyüme üzerinde etkili olduğu kabul görmektedir. Bu değişkenler içerisinde yolsuzluk oranı, hukukun üstünlüğü, ekonomik özgürlükler, insan hakları gibi birçok gösterge sıralanmaktadır.

Aslında kavramsal düzeyde ekonomik özgürlükler iktisat teorisi için yeni değildir. Kavramın kökeni Adam Smith'in Milletlerin Zenginliği eserine kadar dayanır. İktisatçılar, Adam Smith sonrasında kaynak üretimi, seçimi, ekonomik rekabet, ticaret ve mülkiyet haklarını koruma özgürlüğünün, ekonomik büyümenin bir bileşeni olduğuna inanmışlardır. Bu bağlamda ekonomik özgürlük kavramının varlığı serbest piyasa kurumlarına dayalı özel mülkiyetin korunmasını, bireysel tercihlerin özgürlüğünü ve isteğe bağlı değişimi ifade eder. Neoklasik yaklaşıma göre eğer devlet ekonomi içerisinde ille de var olacaksa görevi ekonomik özgürlükleri tesis etmek olmalıdır.

Ekonomik özgürlüklerin ölçülmesi ile ilgili çalışmalar Heritage Vakfı ve The Wall Street Journal tarafından yapılmıştır. Oluşturulan ekonomik özgürlük endeksi Adam Smith'in tanımlamalarına göre oluşturulmuştur. Söz konusu endeksler ülkeler için sürdürülebilir büyüme ve refah seviyelerinin göstergesi olarak da kabul edilmektedir. Her bir bağımsız endekse göre ayrı hesaplama yöntemi mevcuttur. Ortaya çıkan puanın yüksek olması, o ülkenin ekonomik anlamda diğer ülkelere nazaran daha özgür olduğu şeklinde yorumlanmaktadır (Kangallı vd., 2014).

Bu çalışmanın amacı OECD üyesi olan yüksek gelir gurubundan 32 ülke için Ekonomik Özgürlükler ile Ekonomik Büyüme arasında bir nedensellik ilişkisini olup olmadığını ortaya çıkarmaktır.

2. LİTERATÜR

Bilindiği üzere Reel Gayrisafi Yurtiçi Hasılanın bir önceki yıla oranla artışı olarak ifade edilen ekonomik büyüme, temel kaynağını ülkenin mevcut üretim faktörlerinden ve bu faktörlerin verimliliğindeki artıştan aldığı kabul edilmektedir.

Neoklasik teoriye göre çıktıdaki büyüme;

$$Q = A (K^\alpha, L^\beta) \quad (1)$$

şeklinde ifade edilmektedir. Eşitliğe göre büyümenin temel belirleyicileri emek ve sermayedir. A ise verimliliği artıran tüm faktörleri içermektedir. Literatürde bu iki temel unsur dışında büyüme üzerinde etkili olduğu düşünülen çok çeşitli faktörleri temsil etmektedir. Üretim faktörlerinin verimliliğinin artmasına ve bu yolla kaynak dağılımında etkinliğin sağlanmasına yardımcı olan unsurlardan birinin ekonomik özgürlüklerin artması olduğuna dair literatürde çok sayıda çalışmaya rastlamak mümkündür.

Bunlardan Scully ve Slottje (1991) ekonomik özgürlük endeksinin ölçülmesine ilişkin yapmış oldukları çalışmalarında on beş bileşenden oluşan bir endeks oluşturmuşlardır. Bu bileşenler; bilgi edinme, kalıcı yer değiştirme, yurt içi ve dışında seyahat gibi değişkenlerin yanı sıra, sivil haklar endeksi ve ekonomik sistem derecelendirmesi gibi diğer araştırmacılar tarafından geliştirilen bileşenleri de içermektedir. Yaptıkları değerlendirme sonucunda reel gayri safi yurt içi hasılanın ülkenin ekonomik özgürlük düzeyinden pozitif yönde etkilendiğini gözlemlemişlerdir.

De Vanssay ve Spindler (1994) yapmış oldukları çalışmada yüz ülkenin 1985 -1998 dönemi arasını kapsayan ekonomik özgürlük endekslerini kullanarak ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini incelemişlerdir. Vanssay ve Spindler iktisadi kaynakların ilk aşamada ekonomik özgürlük ortamının sağlanması için kullanılması durumunda ekonomik büyüme sürecinin daha hızlı gerçekleşeceğini ifade etmişlerdir.

Goldsmith (1995), ekonomik büyüme ile demokrasi ve mülkiyet hakları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Yapılan ampirik analizde politik haklar endeksi, mülkiyet hakları endeksi ve ülkenin tarihi boyunca sosyalist bir rejime sahip olup olmadığını temsilen kukla değişkenler kullanılmıştır. Sonuç olarak demokrasiye ve mülkiyet haklarına dikkat eden rejimlerin daha yüksek düzeyde bir büyüme sağladıkları gözlemlenmiştir.

Islam (1996) çalışmasında 23'ü yüksek, 43'ü orta ve 28'i düşük gelirli ülke için ekonomik özgürlüğün, ekonomik büyüme ve kişi başına düşen gelir üzerine etkisi incelenmiştir. Sonuçta ekonomik özgürlük düzeyinin artması durumunda düşük gelirli ülkelerde kişi başına gelirin arttığı gözlemlenmiştir. Ekonomik özgürlüklerin kısıtlanması durumunda yüksek ve orta gelirli ülkelerdeki kişi başına gelir düzeyinde bir değişim olmadığı gözlemlenmiştir. Aynı durumda yüksek gelirli ülkelerdeki büyüme oranı düşerken, orta ve düşük gelirli ülkelerde ise büyüme oranlarının herhangi bir değişiklik

göstermediği sonucuna ulaşılmıştır.

Abraham ve Lewis (1998) politik ve ekonomik özgürlüklerin ve insan haklarının büyüme ile ilişkisini incelemiştir. Yapılan incelemenin sonucunda özgürlüklerin ekonomik büyümeyi arttıran önemli belirleyiciler arasında olduğunu ifade etmişlerdir.

Grubel (1998) yayınlamış olduğu çalışmasında ekonomik özgürlüklerin makroekonomik göstergeler üzerindeki etkisini incelemiştir. Alışılmış durumun aksine, ekonomik özgürlük seviyesinin yüksek oluşu ekonomik büyüme, kişi başına gelir düzeyi ve işsizlik düzeyi gibi göstergeler üzerinde yüksek düzeyde bir etkisi olmadığı ancak adil gelir dağılımı üzerine olumlu etkileri olduğunu ifade etmiştir.

Dawson (1998) ekonomik özgürlüklerin sahip olunan toplam kaynak verimliliği üzerinden ekonomik büyümeyi doğrudan ve yatırımlar üzerinden dolaylı yoldan arttırdığını ortaya koymuştur. Dawson bu çalışmasıyla politik ve sivil özgürlüklerin, ekonomik özgürlükleri açıklamada önemli belirleyiciler olduğunu ifade etmiştir.

Sierman ve De Haan (1998) yapmış oldukları çalışmalarında ekonomik özgürlüklerin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini incelemişlerdir. 78 ülkenin 1980 - 1992 dönemine ait verilerinin kullanıldığı çalışmanın sonuçlarına göre ekonomik özgürlüklerin bazı bileşenlerinin ekonomik büyüme üzerinde doğrudan bir etkiye sahip olduğu görülürken bazı bileşenlerinin ekonomik büyüme ile ilişkili olmadığı görülmüştür.

Pitlik (2002) 82 ülkenin 1975 - 1995 dönemine ait verilerini kullanarak yaptığı analizde ülkelerin ekonomik özgürlük seviyelerinin aksine ekonomik özgürlük ve politikaların sergilemiş olduğu dalgalanmaların önem arz ettiğini ifade etmiştir. Dalgalanmaların seviyesi yüksek düzeyde ise ekonomik büyüme oranının düşük olacağını, bunun yerine ekonomik özgürlük düzeyi istikrarlı bir artış gösteriyorsa ekonomik büyüme performansının yüksek olacağını vurgulamıştır.

74 ülkenin 1970-1990 dönemine ait verilerini analiz eden Carlsson ve Lundström (2002), birçok çalışmanın aksine ekonomik özgürlüklerin ekonomik büyüme üzerinde doğrudan pozitif bir etkisinin olduğunu söylemenin güç olduğunu ifade etmişlerdir.

Ali (2003) yapmış olduğu çalışmasında ekonomik özgürlüklerin ekonomik büyüme ve yatırım üzerine olan etkisini incelemiştir. Çalışmada ülkeler arasındaki büyüme farklılıklarının açıklanmasında kurumların rolünün ne düzeyde olduğunu anlamak için kurumsal nitelikte alternatif ölçümler kullanılmıştır. Sonuç olarak aradaki ilişki pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur.

Başkaya ve Manan (2009) Türkiye'nin 1970-2005 dönemi için yaptıkları analizde ekonomik özgürlükler ile ekonomik performans arasında

pozitif bir ilişki bulmuşlar ve Türkiye’de ekonomik özgürlük düzeyindeki artışın ekonomik performansı yükselteceği sonucuna ulaşmışlardır.

Heckelman ve Stroup (2000), sermaye akımları, yabancı yatırım, ücret ve fiyat kontrolleri, mülkiyet hakları ve düzenlemeler olarak ele aldığı ekonomik özgürlük bileşenlerinin büyümeyi ilerlettiğini, ancak 1994-1997 döneminde bu bileşenlerin bazılarının zayıf da olsa ters nedensellik ilişkisi gösterdiğini ileri sürmüştür.

İktisatçıların yoğunlaştığı bir diğer konu demokrasi ve ekonomik büyüme ilişkisi olmuştur. Bununla ilgili olarak Barro (1994) 100 ülkenin 1960-90 dönemini kapsayan verileri ile yaptığı analizde, hukuk kurallarının sürdürülmesi, serbest piyasa koşullarının varlığı, hükümet tüketim harcamalarının düşük olması ve nitelikli insan sermayesinin varlığının büyümeyi pozitif etkilediğini ortaya koymuştur. Minier (1998), Tavares ve Wacziarg (2001) gibi araştırmacılar demokrasinin ekonomik büyümeye doğrudan veya dolaylı yoldan katkı sağlayacağını ileri sürmüşlerdir.

Ekonomik özgürlükler ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmaların yer aldığı literatürde de görüldüğü üzere, iki değişken arasında pozitif yönlü anlamlı ilişki olduğunu ortaya koyan çalışmaların sayıca fazladır. Dünya Ekonomik Özgürlük Raporu (2004)’na göre, özgür ekonomilerin daha az özgür olanlara kıyasla daha hızlı büyümesinin çeşitli nedenleri vardır. Ekonomik özgürlük rekabeti de beraberinde getirir. Genel olarak, rekabetin de daha yüksek oranlı ekonomik büyümeye neden olduğu söylenebilir. Piyasaya giriş ve çıkışın serbest olduğu bir ortamda faaliyet gösteren firmalar, tüketicilerin isteklerini dikkate almazlarsa rakipleri bu istekleri dikkate alan rakiplerinin gerisinde kalacaktır. İlikçi girişimciler için ekonomilerin liberalizasyon derecesi arttıkça, daha büyük fırsatlar ortaya çıkmaktadır. Bu düşünceler ışığında piyasalar serbestleştikçe dolayısıyla ekonomik özgürlükler arttıkça, yatırımların da daha karlı alanlara kayacağı söylenebilir.

Artan ekonomik özgürlüklerin ekonomik büyümeyi de beraberinde getirip getirmediğine odaklanan çalışmaların yanı sıra literatürde, bu iki değişken arasındaki ilişkiyi nedensellik perspektifinde inceleyen az sayıda da olsa çalışma mevcuttur. Granger nedensellik testi yapan sınırlı çalışmalara Farr vd. (1998), Dawson (2003) ve Heckelman (2000) örnek olarak gösterilebilir. Farr vd. (1998) çalışmasında 22 sanayi ve 78 gelişmekte olan ülke, için 1975-90 dönemlerini kapsayan Ekonomik özgürlük ve politik özgürlük arasında Granger nedensellik ilişkisini test etmişler ancak bir ilişki bulamamıştır. Diğer taraftan Dawson (2003) ve Heckelman (2000) çalışmalarında karmaşık sonuçlar elde etmişlerdir. Bu çalışma ile bu konudaki sınırlı literatüre katkı yapılması amaçlanmaktadır.

3. VERİ SETİ, YÖNTEM VE BULGULAR

3.1. Veri seti

Bu çalışmada ekonomik büyüme ile ekonomik özgürlükler arasındaki nedensellik ilişkisini tespit etmek amacıyla The Heritage vakfı tarafından hazırlanan ekonomik özgürlükler endeksleri ile ekonomik büyüme verileri kullanılmıştır. Çalışmada, örneklem olarak OECD üyesi yüksek gelirli ülkelerin 1995-2014 yıllarını kapsayan döneme ait verileri kullanılmıştır. OECD üyesi olan yüksek gelirli 32 ülke; ABD, Avustralya, Avusturya, Almanya, Belçika, Birleşik Krallık, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Fransa, Güney Kore, Hollanda, İrlanda, İspanya, İsrail, İsveç, İsviçre, İtalya, İzlanda, Japonya, Kanada, Lüksemburg, Macaristan, Norveç, Polonya, Portekiz, Slovakya, Slovenya, Şili, Yeni Zelanda ve Yunanistan'dan oluşmaktadır. Bu ülkelere ait olan ekonomik özgürlük endeksine ilişkin veriler The Heritage Vakfı'nın (<http://www.heritage.org/index>, Erişim Tarihi: 28.12.2015) internet sitesinden, ekonomik büyüme ile ilgili veriler ise Dünya Bankası internet sitesinden alınmıştır.

Tablo 1: Kullanılan Değişkenler

Değişken Adı	Kısaltma
<i>Ekonomik Özgürlük Değişkenleri:</i>	
Kamu Harcamaları	GS
Ticari Özgürlükler	TF
Mali (Fiscal) Özgürlükler	FISF
Yatırım Özgürlükleri	INVF
Parasal (Monetary) Özgürlükler	MF
Finansal Özgürlükler	FINF
Mülkiyet Hakları	PR
Yolsuzluktan Sakınma	FFC
İş Özgürlüğü	BUSF
İşgücü Özgürlüğü	LF
<i>Büyüme Değişkeni:</i>	
GSMH Büyüme Oranı	GDP

Ekonomik özgürlük endeksi Heritage Vakfı ve The Wall Street Journal tarafından, 1995 yılında Adam Smith tarafından yayınlanmış olan 'Milletlerin Zenginliği' isimli kitapta ifade edilen teoriler doğrultusunda oluşturulmuştur. Oluşturulan endeks, değerlendirmeye alınan ülkeler arasında puanlama ve sıralama sistemine sahiptir.

Değerlendirmeye alınan her bir ülke için belirli kriterler doğrultusunda puanlar atanarak, ülkelerin ekonomik büyüme düzeyleri ölçülmüş, ülkeler belirli bir düzende sıralanmıştır (Kangallı, Uyar, Buyrukoğlu, 2014). 1995 yılında oluşturulan Ekonomik Özgürlük Endeksi,

2011 yılından itibaren 10 özgürlük değişkeni ile toplamda 183 ülkeyi için hesaplanmaktadır. Çalışmada kullanılan Adam Smith'in teorilerine dayandırılarak oluşturulan 10 ekonomik özgürlük değişkeni ile büyüme değişkeni yukarıdaki tabloda açıklanmıştır.

3.2.Yöntem

Çalışmada kullanılan yöntem panel VAR analizidir. Sims (1980) tarafından geliştirilen ve modelde ki tüm değişkenleri içsel olarak kabul eden VAR modelleri (Vector Autoregression Model) Granger nedensellik testi modelini (Granger, 1969) temel alır. Vektör Otoregresif modeller üzerinde çalışılan her bir değişkenin, modeldeki tüm değişkenlerin cari ve geçmiş değerleri üzerine regresyonundan oluşmakta ve bu sayede seçilen serilerin birbirleriyle olan ilişkilerinin analiz edilmesini sağlamaktadır. Zaman serisi ekonometrisi kapsamında yer alan VAR modelleri Love, Zicchino (2006) tarafından Yatay ve Dikey kesitleri kapsayacak şekilde Panel formatına getirilmiştir.

Panel VAR hem zaman serisi hem de yatay kesit özellikler barındırır. Zaman serisi ekonometrisine göre; geçmiş dönemlerde serinin izlediği yolun gelecek dönemlerde de tekrarlanarak devam edeceği varsayımı ile geçmiş açıklanmaya ve gelecek tahmin edilmeye çalışılır. Bu yüzden modelde kullanılan serilerin durağanlığı önemlidir. Bu amaç doğrultusunda çalışmada durağanlık (Stationarity) için veri setinin dengeli panel olmaması nedeniyle sadece Im-Pesaran-Shin panel birim kök testi yapılacaktır. Daha sonra gecikme sayısının belirlenmesi gerekir. Bu amaç için Abrigo ve Love (2015) tarafından stata için geliştirilen programlardan yararlanılacaktır. Gecikme sayısı belirlendikten sonra önce Panel VAR Modeli tahmin edilecek, daha sonra modelde yer alan değişkenler arasındaki nedenselliğin yönünü belirlemek için, Granger Nedensellik Testi (Granger Causality Test) yapılacaktır.

Çalışmada test edilecek geleneksel VAR sistemine uyarlanmış, panel VAR için oluşturulan modeller aşağıdaki gibidir:

$$Z_{it} = \Gamma_0 + \Gamma_1 Z_{it-1} + f_i + e_{it}$$

Z_{it} her bir ülke için t zamanında 2 değişkenden oluşan vektör, f_i ülkeye özgü zamanla değişmeyen gözlenemeyen etkileri gösteren değişken, e_{it} bağımsız ve özdeşçe dağılmış hata terimini göstermektedir. İki değişkenden oluşan Z vektörü i ülkesinin t dönemine ait kişi başına düşen gayri safi yurtiçi hasılasında yaşanan artıştan ve ekonomik özgürlük endekslerinden birinden oluşmaktadır. Bu çalışma kapsamında sırasıyla 10 ekonomik özgürlük endeksi ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki panel VAR yönetimi ile test edilmiştir.

Abrigo ve Love'nın (2015) panel VAR modülü sistem GMM yaklaşımına dayanmaktadır. Sistem GMM yaklaşımında gecikmeli

değişkenler araç değişken olarak kullanıldığından fark GMM ve düzey GMM yöntemlerine göre daha güçlü bir alternatiftir (Love ve Zicchino, 2006).

3.3.Ampirik Bulgular

Ekonomik özgürlük endeksleri ile ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkisinin incelendiği bu çalışmada panel VAR yaklaşımından yararlanılarak söz konusu ilişki 32 gelişmiş OECD ülkesi için test edilmiştir. Çalışmada veri setinin dengeli panel olmaması nedeniyle tüm değişkenler için yapılan Im-Pesaran-Shin panel birim kök testi sonucunda değişkenlerin durağan olduğu tespit edilmiştir. Tahmin sonuçları çalışmanın sonunda yer alan Ek Tablo 5’te verilmiştir. Kullanılan değişkenlere ait ortalama, gözlem sayısı, standart sapma, medyan gibi tanımlayıcı istatistiklere ilişkin bilgiler Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2: Tanımlayıcı İstatistikler

Değişken	Gözlem	Ortalama	Medyan	St. Sapma
GDP	638	2,59	2,7	3,04
PR	630	79	90	13,4
FFC	630	71,7	75	18
FISF	630	59,3	61	13,1
GS	630	39,7	39,3	20
BF	630	79,6	80,8	9,9
LF	321	65,5	64,9	16,7
MF	630	81,2	82,1	7,3
TF	630	80,9	81,4	6,1
INVF	630	72,4	70	11,8
FINF	630	69,3	70	15

Değişkenlerinin her birinin durağan olmasının tespitinden sonra model seçimi için testler yapılmıştır. En küçük Akaike, Bayesian ve Hannan-Quinn bilgi kriterlerine göre tüm modeller için gecikme sayıları tespit edilmiş ve bu gecikme sayılarına uygun olarak panel VAR modelleri tahmin edilmiştir. Daha sonra panel VAR Granger nedensellik testleri yapılmıştır. Tahmin edilen panel VAR modellerinin sonuçları Ek Tablo 1, Ek Tablo 2, Ek Tablo 3 ve Ek Tablo 4’te yer almaktadır. GMM temelli panel VAR tahminlerinde araç değişkenlerin geçerliliğinin belirlenmesinde kullanılan Hansen J istatistikleri de söz konusu tablolarda yer almaktadır. Aşağıda yer alan Tablo 3’te ise nedensellik testlerinin sonuçları özetlenmiştir.

Tablo 3: Panel Granger Nedensellik Testi Sonuçları

Test Edilen Hipotez	Ki-Kare
---------------------	---------

Mülkiyet Hakları (PR) ekonomik büyümenin Granger nedenselidir	8.091***
Ekonomik büyüme Mülkiyet Haklarının (PR) Granger nedenselidir	0.592
Yolsuzluktan Sakınma (FFC) ekonomik büyümenin Granger nedenselidir	7.243***
Ekonomik büyüme Yolsuzluktan Sakınmanın (FFC) Granger nedenselidir	0.012
Mali (Fiscal) Özgürlükler (FISF) ekonomik büyümenin Granger nedenselidir	4.289**
Ekonomik büyüme Mali Özgürlüklerin (FISF) Granger nedenselidir	3.424*
Kamu Harcamaları (GS) ekonomik büyümenin Granger nedenselidir	8.272***
Ekonomik büyüme Kamu Harcamalarının (GS) Granger nedenselidir	1.069
İş Özgürlüğü (BF) ekonomik büyümenin Granger nedenselidir	4.640**
Ekonomik büyüme İş Özgürlüğünün (BF) Granger nedenselidir	0.097
İşgücü Özgürlüğü (LF) ekonomik büyümenin Granger nedenselidir	10.549***
Ekonomik büyüme İşgücü Özgürlüğünün (LF) Granger nedenselidir	23.200***
Parasal (Monetary) Özgürlükler (MF) ekonomik büyümenin Granger nedenselidir	3.218*
Ekonomik büyüme Parasal Özgürlüklerin (MF) Granger nedenselidir	13.401***
Ticari Özgürlükler (TF) ekonomik büyümenin Granger nedenselidir	14.728***
Ekonomik büyüme Ticari Özgürlüklerin (TF) Granger nedenselidir	0.597
Yatırım Özgürlüğü (INVF) ekonomik büyümenin Granger nedenselidir	11.018***
Ekonomik büyüme Yatırım Özgürlüğünün (INVF) Granger nedenselidir	0.590
Finansal Özgürlükler (FINF) ekonomik büyümenin Granger nedenselidir	3.899**
Ekonomik büyüme Finansal Özgürlüklerin (FINF) Granger nedenselidir	1.875
NOT: *, **, *** sırasıyla %10, %5, %1 ödem düzeyinde anlamlı	

Tablodan da görüleceği üzere 10 ekonomik özgürlük değişkeni için yapılan bu testlerde her bir ekonomik özgürlük değişkeni (indeksi) ekonomik büyümenin Granger nedenseli çıkmıştır.

Ancak bu ekonomik özgürlük endekslerinden İş Özgürlüğü (BF), İşgücü Özgürlüğü (LF), Ticari Özgürlükler (TF) ve Yatırım Özgürlüğü (INVF) ile ekonomik büyüme arasında negatif ilişki gözlemlenmiştir. Bir başka ifade ile t-1 döneminde bu endekslerde yaşanan bir artışı t döneminde ekonomide daralma takip etmiştir. Diğer taraftan Mali Özgürlükler (FISF), Parasal (Monetary) Özgürlükler (MF) ve Ticari Özgürlükler (TF) ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki karşılıklıdır. Bu özgürlük endeksleri

ekonomik büyümenin Granger nedenseli iken, ekonomik büyüme de bu endekslerin Granger nedenselidir.

4. SONUÇ

Çalışmadan elde edilen bulgular yüksek gelirli 32 OECD ülkesi için ekonomik özgürlüklerde yaşanan değişimler ile ekonomik büyüme arasında ilişki olduğunu göstermektedir. Buna göre her bir ekonomik özgürlük endeksi ekonomik büyümeyi etkilemektedir. Ancak bu ekonomik özgürlük endekslerinden İş Özgürlüğü (BF), İşgücü Özgürlüğü (LF), Ticari Özgürlükler (TF) ve Yatırım Özgürlüğü (INVF) ile ekonomik büyüme arasında negatif ilişki gözlemlenmiştir. Böyle bir ilişkinin nedeni küçülme öncesinde pro-aktif olarak alınan önlemler olabilir. Diğer taraftan Mali Özgürlükler (FISF), Parasal Özgürlükler (MF) ve Ticari Özgürlükler (TF) ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki karşılıklıdır. Bu özgürlük endeksleri ekonomik büyümenin Granger nedenseli iken, ekonomik büyüme de bu endekslerin Granger nedenselidir. Diğer özgürlük endeksleri için bu tür karşılıklı bir ilişkinin varlığından bahsetmek mümkün değildir. Buradan hareketle Mali Özgürlükler, Parasal Özgürlükler ve Ticari Özgürlüklerde yaşanan artışın ülke refahını artırdığı, refahta yaşanan bu artışın ise sonraki dönemde yine söz konusu ekonomik özgürlüklerde artışa neden olduğu söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Abraham, B. A., & Lewis, K. A. (1998). Cultural and Institutional Determinants of Economic Growth: A Cross Section Analysis. *Public Choice*, 83, 276-284.
- Abrigo, M. R., & Love, I. (2015). Estimation of panel vector autoregression in Stata: A package of programs. *manuscript*, Febr 2015 available on <http://paneldataconference2015.ceu.hu/Program/Michael-Abrigo.pdf>.
- Akbulut, H., & Güran, M. C. (2015). Gelişmekte Olan Ülkelerde Kamu Transfer Harcamaları Ve Büyüme İlişkisi: Dinamik Panel Veri Yöntemi İle Uzun Dönem Analizi. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 33(1), 1-18.
- Akıncı, M. (2013). *Ekonomik Özgürlükler İle Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Gelişmiş, Gelişmekte Olan Ve Azgelişmiş Ülkeler Üzerine Bir Uygulama*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Ali, A. M. (2003). Institutional Differences of Sources of Growth Differences. *American Economic Journal*, 31, 348-362.
- Barro, R.J. (1994). Democracy and Growth. *NBER Working Paper*, No. 4909, NBER.
- Carlsson, F., & Susanna, L. (2002). Economic Freedom and Growth: Decomposing The Effect. *Public Choice*, 112, 335-344.

- Cole, J.H. (2003). The Contribution of Economic Freedom To World Economic Growth. *The Cato Journal*, 23, 189-198.
- Dawson, J. W. (1998). Institutions, Investment and Growth: New Cross-Country and Panel Data Evidence. *Economic Inquiry*, 36, 603-319.
- De Haan, J., & Sierman, L. J. (1998). Further Evidence on the Relationship Between Economic Freedom and Economic Growth. *Public Choice*, 95, 363-380.
- De Vanssay, X., & Spindler, Z. A. (1994). Freedom and Growth: Do Constitutions Matter?. *Public Choice*, 78(3-4), 359-372.
- Dökmen, G. (2012). Yolsuzlukların Vergi Gelirleri Üzerindeki Etkisi: Dinamik Panel Veri Analizi. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 13(1), 41-51.
- Fraser Institute, <http://www.fraserinstitute.ca>
- Goldsmith, A.A. (1995). Democracy, Property Rights and Economic Growth. *Journal of Development Studies*, 32, 157-174.
- Grubel, H. G. (1998). Economic Freedom and Human Welfare: Some Empirical Findings. *Cato Journal*, 18(2), 287-304.
- Harper, D. (1998). Institutional Conditions for Entrepreneurship. *Advances in Austrian Economics*, 5, 241-275.
- Heckelman J.C., Stroup M.D. (2000). Which Economic Freedoms Contribute to Growth?. *Kyklos*, 53, 527- 544.
- Holcombe, R. (1998). Entrepreneurship and Economic Growth. *Quarterly Journal of Austrian Economics*, 1(2), 45-62.
- Holmes, K., Johnson, B. T., ve Kirckpatrick, M. (1998). *1997 Index of Economic Freedom*, Heritage Foundation
- Islam, S. (1996). Economic Freedom, per capita Income and Economic Growth. *Applied Economics Letters*, 3, 595-597.
- Kangallı, S. G., Uyar, U., & Buyrukoğlu, S. (2014). OECD Ülkelerinde Ekonomik Özgürlük: Bir Kümeleme Analizi. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 6(3), 95-109.
- Madan, A. (2002). The Relationship Between Economic Freedom and Socio-Economic Development. *Honors Projects Working Paper*, 37, 1-47.
- Manan, Ö., & Beşkaya, A. (2009). Ekonomik Özgürlükler Ve Demokrasi İle Ekonomik Performans Arasındaki İlişkinin Zaman Serileri İle Analizi: Türkiye Örneği. *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(10), 47-76.
- McMahon, F. (2006) Road to Growth. How Lagging Economies Become Prosperous. Halifax, N.S. : Atlantic Institute for Market Studies.
- Minier, J. A. (1998). Democracy and growth: Alternative approaches. *Journal of Economic Growth*, 3(3), 241 – 266.
- Narvaez, R.C. (2004). The Composition of Public Expenditure and Economic Growth Inflow and Middle-Income Countries. *OIDA International Journal of Sustainable Development*, 5(6), 39-50.
- Noyan, Y. İ., Sandalcılar, A. R., & Demirkoparan, F. (2011). Özgürlükler ve Ekonomik Kalkınma: Latin Amerika ve Türkiye. *Atatürk Üniversitesi İİBF Dergisi*,

10. Ekonometri ve İstatistik Sempozyumu Özel Sayısı, 431-444.

Pitlik, H. (2002). The Path of Liberalization and Economic Growth. *Kyklos*, 55: 57-80.

Santhirasegaram, S. (2007). The Impact of Democratic and Economic Freedom on Economic Growth in Developing Countries: Pooled Cross Country Data Evidence. *Journal of Applied Sciences*, 7(11), 1484- 1489.

Scully, G. W., & Slotje, D. J. (1991). Ranking Economic Liberty Across Countries. *Public Choice*, 69, 121-152.

Sturm, J. E., & J., De Haan. (2001). How Robust is the Relationship Between Economic Freedom and Economic Growth? . *Applied Economics*, 33(7), 839-844.

Sturm, J. E., Leertouwer, E., & Haan, J. (2002). Which Economic Freedoms Contribute to Growth? A Comment. *Kyklos*, 55(3), 403-416.

The Heritage Foundation, 2015 Index of Economic Freedom, All Index Data, <http://www.heritage.org/index/explore?view=by-region-country-year>, (28.12.2015).

Tunçsiper, B., & Biçen, Ö. F. (2014). Ekonomik Özgürlükler Ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin Panel Regresyon Yöntemiyle İncelenmesi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 9(2), 25- 45.

Tavares, J., Wacziarg, R. (2001). How Democracy Affects Growth. *European Economic Review*, 45, 1341-1378

Turan, S. (2006). *2006 Ekonomik Özgürlük Endeksi ve Türkiye'nin Sıralamadaki Durumu*. Konya Ticaret Odası- Etüt-Araştırma Servisi, Araştırma Raporu. (Rapor No. 2006-42/65)

World Bank (2015). *World Development Indicator (WDI-GDF)*. <http://data.worldbank.org/data-catalog/world-development-indicators>, (28.12.2015).

Yenipazarlı, A. (2009). *Ekonomik Özgürlükler ve Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: Türkiye Üzerine Bir Zaman Serisi Analizi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Aydın.

Yıldırım, S. (2009). Aghion-Howitt Büyüme Modeli Çerçevesinde Ekonomik Özgürlük Ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin Panel Veri Analizi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25, 259-26

EK Tablo 1

Panel VAR Sonuçları:		
	GDP	PR
GDP _{t-1}	0.4915 (0.000)	-0.0579 (0.442)
PR _{t-1}	0.4019 (0.004)	1.106 (0.000)

Hansen J	17.234 (0.141)		
Panel Granger Nedensellik Sonuçları:		Ki Kare	p Değeri
<i>PR ekonomik büyümenin Granger nedenselidir</i>		8.091	(0.004)
<i>Ekonomik büyüme PR'nin Granger nedenselidir</i>		0.592	(0.442)
Panel VAR Sonuçları :			
	GDP	FFC	
GDP _{t-1}	.6005 (0.000)	.0113 (0.914)	
FFC _{t-1}	.1911 (0.007)	.6360 (0.000)	
Hansen J	3.642 (0.457)		
Panel Granger Nedensellik Sonuçları:		Ki Kare	p Değeri
<i>FFC ekonomik büyümenin Granger nedenselidir</i>		7.243	(0.007)
<i>Ekonomik büyüme FFC'nin Granger nedenselidir</i>		0.012	(0.914)
Panel VAR Sonuçları:			
	GDP	FISF	
GDP _{t-1}	.3219 (0.007)	0.1716 (0.064)	
FISF _{t-1}	0.1577 (0.038)	1.040 (0.000)	
Hansen J	8.155 (0.086)		
Panel Granger Nedensellik Sonuçları:		Ki Kare	p Değeri
<i>FISF ekonomik büyümenin Granger nedenselidir</i>		4.289	(0.038)
<i>Ekonomik büyüme FISF'nin Granger nedenselidir</i>		3.424	(0.064)
<i>Not: Panel VAR sonuçlarında hücre içerisinde üstte yer alan değer tahmin edilen katsayıyı, altta ve parantez içerisinde yer alan değer ise p değerini göstermektedir.</i>			

EK Tablo 2

Panel VAR Sonuçları:		
	GDP	GS
GDP _{t-1}	.6189 (0.000)	.1498 (0.301)
GS _{t-1}	.0964 (0.004)	.7626 (0.000)

Hansen J	9.967 (0.041)		
Panel Granger Nedensellik Sonuçları:		Ki Kare	p Değeri
GS ekonomik büyümenin Granger nedenselidir		8.272	(0.004)
Ekonomik büyüme GS'nin Granger nedenselidir		1.069	(0.301)
Panel VAR Sonuçları:			
	GDP	BF	
GDP _{t-1}	.3936 (0.000)	-.0617 (0.755)	
BF _{t-1}	-0.2405 (0.031)	.9647 (0.000)	
Hansen J	8.9069 (0.063)		
Panel Granger Nedensellik Sonuçları:		Ki Kare	p Değeri
BF ekonomik büyümenin Granger nedenselidir		4.640	(0.031)
Ekonomik büyüme BF'nin Granger nedenselidir		0.097	(0.755)
Panel VAR Sonuçları:			
	GDP	LF	
GDP _{t-1}	.4205 (0.023)	.7741 (0.000)	
LF _{t-1}	-.7249 (0.001)	.5638164 (0.005)	
Hansen J	7.0464 (0.133)		
Panel Granger Nedensellik Sonuçları:		Ki Kare	p Değeri
LF ekonomik büyümenin Granger nedenselidir		10.549	(0.001)
Ekonomik büyüme LF'nin Granger nedenselidir		23.200	(0.000)
<i>Not: Panel VAR sonuçlarında hücre içerisinde üstte yer alan değer tahmin edilen katsayıyı, altta ve parantez içerisinde yer alan değer ise p değerini göstermektedir.</i>			

EK Tablo 3

Panel VAR Sonuçları:		
	GDP	MF
GDP _{t-1}	.5566 (0.000)	.1999 (0.000)

MF _{t-1}	.1463 (0.073)	.9327 (0.000)	
Hansen J	12.62 (0.013)		
Panel Granger Nedensellik Sonuçları:		Ki Kare	p Değeri
MF ekonomik büyümenin Granger nedenselidir		3.218	(0.073)
Ekonomik büyüme MF'nin Granger nedenselidir		13.401	(0.000)
Panel VAR Sonuçları:			
	GDP	TF	
GDP _{t-1}	.3040 (0.000)	.0535 (0.440)	
TF _{t-1}	-.1679 (0.000)	.9423 (0.000)	
Hansen J	9.1805 (0.057)		
Panel Granger Nedensellik Sonuçları:		Ki Kare	p Değeri
TF ekonomik büyümenin Granger nedenselidir		14.728	(0.000)
Ekonomik büyüme TF'nin Granger nedenselidir		0.597	(0.440)
Panel VAR Sonuçları:			
	GDP	INVF	
GDP _{t-1}	.3473 (0.000)	-.0749 (0.443)	
INVF _{t-1}	-.1779 (0.001)	.9553 (0.000)	
Hansen J	7.8497 (0.097)		
Panel Granger Nedensellik Sonuçları:		Ki Kare	p Değeri
INVF ekonomik büyümenin Granger nedenselidir		11.018	(0.001)
Ekonomik büyüme INVF'nin Granger nedenselidir		0.590	(0.443)
<i>Not: Panel VAR sonuçlarında hücre içerisinde üstte yer alan değer tahmin edilen katsayıyı, altta ve parantez içerisinde yer alan değer ise p değerini göstermektedir.</i>			

EK Tablo 4

Panel VAR Sonuçları:		
	GDP	FINF
GDP _{t-1}	.8096 (0.000)	-.2271 (0.171)

FINF _{t-1}	.3050 (0.048)	.6078 (0.000)
Hansen J	2.9161 (0.572)	
Panel Granger Nedensellik Sonuçları:		
<i>FINF ekonomik büyümenin Granger nedenselidir</i>	3.899	(0.048)
<i>Ekonomik büyüme FINF'nin Granger nedenselidir</i>	1.875	(0.171)
<i>Not: Panel VAR sonuçlarında hücre içerisinde üstte yer alan değer tahmin edilen katsayıyı, altta ve parantez içerisinde yer alan değer ise p değerini göstermektedir.</i>		

Ek Tablo 5: Im-Pesaran-Shin Birim Kök Testi Sonuçları

Değişken	Z-t-tilde-bar	P Değeri
Kamu Harcamaları (GS)	-5.0933	0.0000
Ticari Özgürlükler (TF)	-8.1242	0.0000
Mali (Fiscal) Özgürlükler (FISF)	-4.4320	0.0000
Yatırım Özgürlükleri (IFI)	-3.3260	0.0004
Parasal (Monetary) Özgürlükler (MF)	-6.0356	0.0000
Finansal Özgürlükler (FINF)	-3.9476	0.0000
Mülkiyet Hakları (PR)	-4.7151	0.0000
Yolsuzluktan Sakınma (FFC)	-7.0718	0.0000
İş Özgürlüğü (BUSF)	-5.9796	0.0000
İşgücü Özgürlüğü (LF)	-3.9256	0.0000
GSMH Büyüme Oranı (GDP)	-8.4998	0.0000
<i>Ho: Tüm Paneller Birim Kök İçerir</i>		
<i>Ha: Bazı Paneller Durağandır</i>		

YABANCI OKUL BUNALIMI: GÜL'ÜN BABASI KİM?

Yrd. Doç. Dr. Halil Adıyaman
Dumlupınar Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
hadiyaman03@hotmail.com

ÖZET

Hece ile şiir yazan şairlerden Halide Nusret Zorlutuna'nın romanlarından biri olan *Gül'ün Babası Kim?* yabancı okul psikozunun Türk gençleri üzerindeki olumsuz tesiri ele alan bir eserdir. Hayatın olumsuzluklarına karşı hayal âleminde yaşayan Meclâ'nın başından geçen vakalar ele alınmıştır. Tanzimat'la başlayan kültür değişimi ve yabancı okul ikilemi arasında kalan yazar iyileri ödüllendirir; kötülerini cezalandırır. Meclâ'yı sıkıntılara sürükleyen Talat'ın öldürülmesi; Gül'e baba, Meclâ'ya ise eş bulunması bu teoriyi destekler niteliktedir. Yabancı okulun getirdiği yabancılaşmanın sebep olduğu geleneksellik ile modernizmin çatışması eserde ön plana çıkar.

Anahtar Kelimeler: Yabancı Okul, Çatışma, Halide Nusret Zorlutuna, Kültür Bunalımı ve Eğitim.

FOREIGN SCHOOL DEPRESSION: GÜL'ÜN BABASI KİM?

ABSTRACT

"*Gül'ün Babası Kim?*", one of the novels by Halide Nusret Zorlutuna, who is among our poets versing with syllables, is a work of art which deals with the adverse effect that foreign school psychosis has on Turkish youth. Despite all problems of life, the incident Meclâ went through as a person living in a dream world was treated with its whole factuality(reality).Our people who remained in the dilemma between the foreign culture which started with Tanzimat and the foreign school are not aware of the situation they faced. In the literary works based upon reality, the comic, dramatic and tragic situation that falls upon our people is treated. In "*Gül'ün Babası kim?*", a dramatic situation is handled. The author, unable to get over the impact of Romanticism, rewards the good and punishes the bad. The murder of Talat, being responsible for Meclâ's sufferings, and finding a father for Gül and a spouse for Meclâ seem to support this theory.

Key words: Foreign School, Clash, Halide Nusret Zorlutuna, Cultural Depression(Crisis) and Education.

1.GİRİŞ

Osmanlı bütün vatandaşlarına okul açma yetkisini serbest bırakır. "İlk defa İstanbul'da okul açanlar Jesuitelerdir. Jesuitelerin 1583'te açtığı

Saint Benoit Lisesi, Osmanlı topraklarındaki ilk Fransız okuludur” (Çitçi, 2008: 9). Bu haklardan Osmanlı tebaasından olan azınlıklar ve Ermeniler, Rumlar, Yahudiler, Amerikalılar ve Fransızlar olmak üzere Müslüman olmayan milletler de yararlanır. Bu okulların denetimi ve müfredatı konusunda da bir serbestlik vardır. Osmanlı Devleti’nin güçlü olduğu dönemlerde etkili olamayan bu okullar tüm alanlardaki boşluklardan yararlanarak hem eğitim hayatına hem de devlet yönetimine tesir eder. Bu okullarda hem geleneksel hem de modern eğitim vardır. Taşdemirci’ye göre Tanzimat’tan itibaren ülkemizdeki yabancı okullarda okuyan Müslüman öğrenci sayısı yıllara göre artar. “1890’da %15, 1911’de %56, 1926’da %51, 1931’de %64, 1939’da %76’dır” (Taşdemirci, 2001: 27). Tanzimat romanıyla başlayan yabancı kültür etkisi sonraki dönemlerde edebiyat dünyasında tepkilere sebep olur. Yabancı okullarda eğitim alan şahısların dünyası Türk romanında farklı şekillerde ele alınır. Reşat Nuri’nin *Gizli El* romanındaki Seniha “yabancı bir okulda okumasına, Batı kültürüyle yetişmesine rağmen, lüksten ve gösterişten nefret eden, şımarmayan, köy hayatını seven olgun bir kızdır (Kaçıroğlu, 2009: 123). *Çalkuşu*’nda Feride Dame de Sion, isimli Fransız mektebinde; *Seviye Talib*’de Numan ve Fahir yurt dışında yabancı bir okulda eğitim alır. Mizancı Murat’ın Turfandamı Yoksa Turfa mı isimli eserinde “misyoner okulların kurulması sebebiyle bürokratik sisteme eleştiri vardır” (Uyanık, 2007: 30). Halide Edip’in *Mev’ut Hüküm* romanında Mehmet Galatasaray Lisesinde; Atife, Amerikan Kolejinde; *Son Eser*’inde Kamuran da Dame de Sion da eğitim görür. Güzide Sabri’nin *Nedret* romanının da merkez kişi Amerikan Okuluna; Peyami Safa’nın *Sözde Kızlar* da Mebrure İzmir Amerikan okulunda; Ali Zeki’nin *Alev* romanında Neyyire, Fransız koleji Saint Esprit de; Hüseyin Rahmi’nin *Acı Gülüş* romanında Ragıbe de yabancı okulda eğitim alır. Muazzez Tahsin Berkant’ın *Kalbin Sesi*’nde İrfan, Esat Mahmut Karakurt’un Sermin(Çölde Bir İstanbul Kızı) Amerikan Koleji’nde, Zeynep Dağları Bekleyen Kız) Amerika’da okur... Nevin(Kadın Severse) Londra’da eğitim görür (Yıldız, 2009: 165-172). Milli Edebiyat döneminde yabancı okullara gösterilen rağbeti roman yazarları tema olarak işler.¹

Gül’ün Babası Kim? romanı 1924-1926 yılları arasında Edirne’de Kız Muallim Mektebi’nde öğretmenlik yapan Halide Nusret Zorlutuna, kendi yaşadığı olaylardan hareketle kurguladığı dönemden esinlenir (Tansel, 1966:

¹ Türk edebiyatında yabancı okul konusunu anlatan romanlar incelenmiştir. Fakat Gül’ün Babası Kim? isimli esere değinilmez. Bknz. Hüsrev Akın: 2009 Milli Edebiyat Dönemi Romanlarında Çocuk Eğitimi, Turkish Studies; Özcan Bayrak, (2009). Milli Edebiyat Dönemi Türk Romanında Yabancılar, Akpınar. Niğde; Selahattin ÇİTÇİ (2008). Türk Romanında Yabancı Okullar ve Kültürel Değişimdeki Roller (1881-1950), (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü; Nur Gürani Arslan, (2002). Türk Edebiyatında Amerika ve Amerikalılar. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi; İnci, Enginün(2001). Romanımızda Yabancı Okullar, *Mukayeseli Edebiyat*, Ankara, Dergâh Yayınları.

7). Halide Nusret birkaç ay Kadıköy'deki yabancı bir okulda eğitim almasına rağmen (Zorlutuna, 1978: 24) milli ve manevi duyguları üst seviyede hayatı ve eserlerinde yaşatır. *Gül'ün Babası Kim*, 1933 yılında² realist bir bakış açısıyla kaleme alınan bir romandır. Roman, isimleri verilmeyen iki kişinin diyaloguyla başlar. Dört farklı dilde birbirlerine 'seni seviyorum' ifadesini kullanan bu gençlerin eğitim seviyesi ortaya konur (Zorlutuna, 2002: 1). İki gencin hayata bakışı toplumun değer yargılarından uzak olan bir nesli ortaya koyar. İkinci bölümde Meclâ ile ablası Nezihe arasındaki diyaloglarla olay şekillenir. Meclâ; gelenek, kültür ve din duygusu kavramlarının yok olduğu bir dünyadan bahseder: "...Sana kaç defa söyledim; öyle abla imiş, anne imiş, baba imiş, ben bilmem! Ben tanımam öyle şey. İnsan insandır. Üç sene, beş sene, elli sene fazla yaşamış olmanın da gerçi bir kıymeti vardır" (Zorlutuna, 2002: 10). Meclâ, İslam düşüncesindeki kâmil insan kavramının aksine pozitivist bir anlayışla yeni bir insan tipini sembolize eder. Onun bu özelliği romanda "Mükemmel insan, tabiata galebe edebilen insandır. Zaten insanlar, en büyük mücadeleyi tabiatla etmiyorlar mı?" (Zorlutuna, 2002: 11). Meclâ için anne ve baba, içi boş kavramlardır. Onun için önemli olan tek şey hürriyettir. Meclâ'nın inançsızlığı ve kural tanımazlığı ablasında büyük bir kaygı uyandırır. Yazar, bu sorunların temelinde sık sık metres değiştiren babayı ve sürekli eşinin dertlerine ağlamaktan başka bir şey yapmayan anneyi görür. Roman, Leman isminde bir kadının Meclâ'ya yazdığı mektupla aksiyon kazanır. Leman, Meclâ'nın beraber yaşadığı Talat'ın metresi olduğunu, aynı zamanda bir çocuklarının bulunduğunu, kendini ortada bıraktığını, Meclâ'nın başına geleceklerin de farklı olmayacağını bu mektubunda anlatır. Fakat Meclâ'nın dünyaya bakış açısına göre bu yaşananlar erkeğini elinde tutamayan bir kadının ıstıraplarından ibarettir. Evlilik, kanun ve kaide kavramlarını hiçe sayan Meclâ için en önemli değer hürriyettir. Leman'ın mektubuna cevap veren Meclâ'nın bakış açısı kadere inanmayan bir tarzdadır: "... Bütün düşmüş kadınlar, zannederim ki, sefaletlerinden başkasını mesul tutarlar. Zaten zayıf iradeli insanlarda bu âdettir: Tahtesşuurda(bilinçaltında) ihtibasa uğramış (tutukluluk yapmış) arzularının sevkile düşdüikleri felâketlerin, hatâların mesuliyetini başkalarına hiç olmazsa mukadderata yüklerler" (Zorlutuna, 2002: 25). Meclâ'nın evlilik kavramını saçma olarak nitelendirmesi de onun düşünce dünyasını gösterir.

Yazar, yaşadığı çevre ve gelenekleri hiçe sayan bir yapı da bir portre ortaya koyar. Eser kısımlar hâlinde oluşturulmuş olup II. Kısım 'Sürüler köye dönerken' başlığı altında verilir. Fakat geçiş başarılı bir şekilde oluşmamıştır. Tasvirlerle yoğunlaşan bu bölümde olay Edirne'de geçer. Havva isminde bir kadının intihar girişimiyle yeni bir olaya başlanır. Merak unsurunun arttığı bölümde geriye dönüş tekniği ile olaylar çözümlenmeye başlar. Dul ve

² Makalede incelediğimiz metin kaynakçadaki basıma aittir.

çocuklu bir kadın olan Havva uzaktan akrabaları olan Hasan Efendi'nin evine yerleşir. Hasan Efendi'nin eşi Pembe Hanım, Havva'dan hoşnut olmasa da Havva'nın ailesinden gelecek para nedeniyle kadını ve çocuğunu kabullenmek zorunda kalır. 'Yeni bir cihana doğru...' isimli bölüm II. Kısım'ın devamı niteliğindedir. Bu bölümde Havva, okuldaki öğretmenlerle tanışır. Öğretmenler, onu hayata bağlayan bir unsur olarak eserde yer alır. Onlar, hayattan ümidini kesmek üzere olan birine atılan can simidi gibidir. Öğretmenlerle yaşanan olaylar diyaloglar hâlinde verilir. III. Kısım, merkez kişinin defterinde yazanlardan hareketle oluşturulur. Bu bölümde geçmişte merak unsuru oluşturan unsurlar aydınlatılır. İstanbul'dan geleli yedi ay olduğunu, on günlük bir kızı olduğunu ve merkez kişinin bakımını üstlenen Hasan Efendi'yle ailesinin tanışıklığını bu defterden yapılan alıntılardan öğreniyoruz. Meclâ intihardan karnındaki bebeği düşünerek vazgeçmiştir. Meclâ, öğretmenlerden üçüyle arkadaş olur. Bu kişiler Güzide, Fahri ve Halit Bey'dir. Bu kişiler Meclâ'yı hayata bağlar. Meclâ, bu defteri kaleme alış sebebini çocuğuna ilerleyen dönemlerde hesap vermek olarak açıklar. Geriye dönüş tekniği ile yaşadıklarını sorgular bir biçimde anlatır. Kendisinin hasta olduğunu, yabancı okula gönderilerek bu hastalığın kriz boyutuna ulaştığını ifade eder. Kızının imanlı yetişeceğinden dolayı bu satırları kaleme almanın manasız olacağını da düşünür. Talat'a olan aşkını, hamile kalışını ve Edirne'ye nasıl geldiğini anlatır. Olaydaki merak giderilir.

Ben burada, Hasan Efendinin akrabalarından, kocası ölmüş bir kadın namı altında yaşıyorum. Adımda Havva. Mamafih, her kesin bir yalana ne dereceye kadar kandığını bilemem. Çünkü ara sıra Pembe Hanım ve komşularının mânâlı, *imali* sözlerine, istihzalarına (eğlenmelerine) hedef oluyorum; hepsine de *zelilâne* (aşağılanarak) sabrediyorum, başka ne yapabilirim? (Zorlutuna, 2002: 98).

Merkez kişinin kızı, Gül doğmuştur. Eve gelenler yabancı dilde yazılmış kitaplardan hareketle Havva'nın gerçeklerine ulaşmak isteseler de Havva bunu geçiştirir. Gül'ün büyütülmesi sırasında yaşanan sıkıntılar anlatılır. Merkez kişi, Gül'ün talihine diyerek bir eser açar ve okumaya başlar. Meclâ'nın seçip okuduğu eser *Piç* isimli bir şiir kitabıdır. Bu duruma vesile olduğu için büyük bir vicdan azabı çeken merkez kişinin ıstırabıdır. Bu şiirin tesiri altında kalan merkez kişi "*Piç*" isimli bir şiir kitabı neşreder. Gül'ün babası kim? diye vurgulanan unsurdan hareketle mahallenin çocukları aracılığıyla toplum, merkez kişinin üzerinde baskı kurar. Merkez kişiye evli bir erkek olan Tütüncü Murat isimli birisi musallat olur. Amacı, tehdit yoluyla kadını kötü yola sevk etmektir. Sıkıntılı günler yaşamasına rağmen tehdide boyun eğmez. Merkez kişi ile Halit Bey'in diyalogları İstanbul üzerinedir.

Onun yalnızlığını muallimler giderir. Dördüncü Kısım ‘Beklenmeyen misafir’ ismiyle yer alır. Bu bölüm Trakya civarında bir köyün tasviri ile başlar. Kitap okuyarak vaktini geçiren Meclâ, karlar içinde bir adam bulur. Eve getirerek bakımını üstlenir. Merak unsurunun arttığı bu bölümde İbrahim Mümtaz isimli meşhur bir tarihçi yazarın “Piç” isimli şiir kitabını yazan şairi bulmaya gelmesiyle oluşan tesadüfler silsilesi anlatılır. İbrahim Mümtaz, Hasan Efendi’nin evinde kalır ve ona Meclâ bakar. İbrahim Mümtaz, Meclâ’nın kitaplarından hareketle şaire ulaşmaya çalışsa da Meclâ konuyu dağıtmada başarılı olur. İbrahim Mümtaz, Meclâ’dan çok etkilenir. “Gül’ün babası kim?” sorusu problem olarak çatışmayı artırır. İbrahim Mümtaz, çocuğun babası olmayı kabul edince düğüm çözülür. Beşinci Kısım zaman ifadesi ile başlar. Gül, bir yaşına girmiş doğum günü kutlanmaktadır. Piç’in gizli şairini bulan İbrahim Mümtaz, Meclâ’ya evlenme teklif eder. Gül ablasına bir mektup yazarak bu mutlu olayı anlatır. Eserin sonuç bölümünde Bir Gazete Havadisi isimli yazı aracılığıyla Bayazıt Meydanı cinayeti anlatılır. Leman, yarı deli hâlde sokaklarda gezerken önce Talat’ı sonra kendini tabancayla öldürür. Yazar, esere bir mektupla son verir. İbrahim Mümtaz ile Meclâ evlenir Ankara’ya yerleşirler. Mümtaz, Gül’ü kendi nüfusuna alır. Artık Gül’ün bir babası vardır. Meclâ ve ailesi çok mutludur. Meclâ ile Havva aynı kişi olmasına rağmen eserde farklı bir varlık anlayışı ile verilir. Meclâ’da varlık, tabiat ile vuku bulur.

...Mükemmel insan, tabiata galebe edebilen insandır. Zaten insanlar, en büyük mücadeleyi tabiatla etmiyorlar mı?... Sen beni dinle Nezihe, annelerle babalar mücrimdirler. Mücrim! (suçlu) Mücrim! Kanun yapmak elimde olsa en ağır cezaları onlara koyardım... Hele bizim anamızla babamız!..- Onlar bütün hayatları müddetince hata etmiş, cürüm (suç) işlemiş insanlardır (Zorlutuna, 2002: 11).

Meclâ, insanlık kavramına karşı çıkar. Onun bu yaklaşımı geleneksel anlayışa karşı çıkışı gösterir. Onun temel unsuru hürriyettir. Hürriyetin bütün problemleri çözeceğini düşünür: ‘İnsanlığı mı?... Ne müphem (belirsiz) kelime!... O nasıl bir anka kuşu imiş acaba ablacık?’ (Zorlutuna, 2002: 12). Meclâ, kadere inanmaz. İnsanların kendi kaderlerini kendileri çizeceğine inanır: *Mukadder mi?... Böyle şey olmaz, ablacık. İnsanlar, talihlerini kendileri yaparlar. Sen hayatından memnun değilsin, biliyorum. Olmana da zaten imkân yok... Eğer sevdiğin adamla evlenseydin... Hoş ben evlenmenin manasını da pek anlamam ya! Ne ise...* (Zorlutuna, 2002: 14). Meclâ, İstanbul’dan Edirne’ye gidince hem ismi hem de varlığa bakış açısı değişir. Havva’da ise Allah inancı vardır: *“Mamañih, varlığına inandığım Allah bana acıdı. Bu korkunç cehennem azabı içinde beni yapıyınız bırakmadı; bana*

arkadaşlar gönderdi. Onların varlığı, çölde ara sıra esen serin bir rüzgâr yahut kızgın kum içinde nadiren tesadüf edilen serin bir menba (kaynak) gibi, bana zaman zaman hayat ve kuvvet vermiştir” (Zorlutuna, 2002: 88). Olay birinci tekil kişinin ağzından ve Hâkim Bakış Açısı’yla anlatılır. Şahıs kadrosunun tanıtımında yazar-anlatıcı bakış açısına yer verilir.

Edebi eserde yazarı/şairi yazmaya iten neden bizi temaya götürür. Kısacası yazarı harekete geçiren nokta, temayı buldurur. Halide Nusret’in kaleme aldığı bu eserde hareket noktası ‘yabancı okul’dur. Bu okullar geleneksel yapıya karşıdır. Yazar, yabancı okulun ülkede oluşturduğu maddi ve manevi yıkımdan bahsetmek için eserde Meclâ isimli bir genç kızdan hareket eder: “Meclâ’yı babası yedi yaşını bitirmeden, bir ecnebi mektebine leyli vermişti. Çocuk evvelâ ağlamış, sızlamış gitmek istememişti. Fakat sonra mektebine o kadar ısınmıştı ki bazen ayda bir gece bile eve gelmezdi. Ve her gelişinde evinden, ocağından, ailesinden biraz daha uzaklaşmış bulunurdu” (Zorlutuna, 2002: 18). Meclâ, hayatının dönüm noktası olarak gördüğü okul konusunda babasını suçlar. Onun dinî duygularının oluşmasında bu okulun etkisi merkez kişinin ağzından verilir:

Lâkin her şeyi affettiğim, hoş gördüğüm bu günümde bile babamı affedemiyorum. Çünkü beni kucağımda babasız bir çocukla bu toprak ev de çile çekmeğe mahkûm eden günahın büyük bir hissesi ona aittir. Beni hasta, mütereddi (soysuz) ve kâfir yapan babamdır; yedi yaşında bir çocukken beni o mektebe leyli veren babam! (Zorlutuna, 2002: 93).

Kelime Erdal, Meclâ’daki değişimi tamamen yabancı okul çıkmazından hareketle ele alır.

Gül’ün Babası Kim? romanında Meclâ, yabancı bir okulda, dini değerlerden uzak bir eğitim alır. Mezun olduktan sonra kendini boşlukta hisseder ve ruhundaki bu boşluğu aşkla doldurmak için Talat isimli bir gençle yakınlaşır. Bunun sonucunda Talat’tan hamile kalan Meclâ, evlilik dışı bir çocuk sahibi olur. Çocuk doğurmayı bir“cinayet” olarak gören Meclâ, hayattan bütün ümidini kesmiştir. Çocuğu için yaşamaya karar veren Meclâ, onu “imanlı ve iradeli” yetiştirmek ister (Erdal, 2005: 405).

Eserde nesil çatışmasına da yer verilir. Meclâ, ablasının fikir dünyası ile kendi dünyasını değerlendirir. Bu nesil harpten önce ve sonra olarak karşılaştırılır. “Garip fikirlerim, itikatlarım fîlân da yok. Onlar sana garip geliyor. Çünkü sen, geçen asırdan arta kalmış gibisin: hâlbuki ben bu neslin fikirlerini,

itikatlarını yahut itikatsızlıklarını (inançsızlıklarını) taşıyorum. Harpten sonraki neslin? Evet... Bedbaht (mutsuz) nesil! İmansız gençlik!..." (Zorlutuna, 2002: 17). Eserde yardımcı tema olarak aşk, yalnızlık ve karamsarlık işlenir.

Eserde merkez kişi iki farklı isimle ve iki ayrı karakterle çizilir. Meclâ, ayrıntılı bir şekilde tasvir edilir. Divan şiirini hatırlatır tarzda portre çizilir.

Üstünde düz beyaz bir esvap, ayaklarında ökçesiz beyaz ayakkabıları var. Çıplak boynu, kolları ve bacakları, içine güneş ziyası doldurulmuş gibi kızıl ve parlak. İnce bilekli, çok mütenasip bacakların ufak, sarı tüyler, mini mini yıldızlar gibi parıldıyor; kumral ve kabarık saçlarının içinde de sanki yıldızlar kaynaşiyor. Alnı genişçe, çizgisiz, bembeyaz. Kaşları ince, çekik, kumral. Ucu yukarı kalkık, müstehzi (alaycı), istifhamkâr (kuşkucu) bir burun. Çehrenin masum mânâsına bir küstahlık ilâve ediyor. Kırmızı, pek kırmızı dudakların arasında ışıldayan bu dişler de bu mânâyı tamamlıyor. Ya gözler?... Onları göremiyoruz. Bu donuk ve beyaz kapakların ucundaki düz, uzun kumral kirpikler kalkınca ne göreceğiz? Kurşunî bir kış sabahı mı? Mavi bir bahar öğlesi mi? Yoksa siyah, yıldızlı bir yaz gecesi mi?... (Zorlutuna, 2002: 4-5).

Meclâ, erken yaşta ecnebi okuluna gönderilir. Bu okula giden Meclâ'nın fikir dünyasındaki farklılıklar ablasıyla olan diyaloglarda ortaya çıkar. O; büyük, küçük, anne, baba, akraba vs. kavramlara karşıdır. "*Her mukaddes şeyi çiğnemeye hazır bir*" (Zorlutuna, 2002: 10) tip çizilir. Çocuk dünyaya getirmenin cinayet olduğuna inanan Meclâ'ya göre çocuk bir kucak et ve kemik, evlilik ise saçma bir kurumdur. Meclâ, teolojik bir yapının yerine Auguste Comte'un pozitivist felsefesine uygun olarak mükemmel insanın '*tabiata galebe eden insan*' olduğunu düşünür. Anneler ve babalar ise suç işleyen insanlardır. Hürriyet ve sınırsız hayat felsefesi onun temel noktasıdır. Ablası da onun bu inançsızlığından şikâyetçidir, fakat çaresizdir. Bu düşünce dünyasında olan Meclâ, Talat ile yasak aşk yaşamaya başlar. Talat'ın daha önceki sevgilisi Leman, Meclâ'ya mektubunda kendisinin bir çocukla ortada kaldığını yazması bile Meclâ'nın düşünce dünyasında bir değişikliğe sebep olmamıştır. Meclâ, Talat'tan hamile kalır ve Leman gibi o da terk edilir. Meclâ, ailesi tarafından Edirne'ye kocası ölmüş bir dul kadın olarak gönderilir. İsmi değiştirilerek Havva adı verilir. Havva, dini açıdan daha inançlıdır. Geleneksel bir kadın portresi çizilir. Edirne'de akrabalarının evinde

çocuğu Gül'ü doğurur. Fakat Gül'ün babası kim sorusuna herkes cevap arar. Havva, *Piç* isimli bir şiir kitabı yazar. Bu kitabın yazarını bulmak için gelen İbrahim Mümtaz ile evlenerek Ankara'ya yerleşir. Romanda Nezihe, Evli ve bir çocuk annesidir. Dinî bir eğitim veren yerli bir okula gider. Bu okulda “*Namazın farzlarıyla abdestin sünnetini ezberletirlerdi*” (Zorlutuna, 2002: 12). Kardeşi Meclâ'nın hayata bakışı ve inançsızlığı onu hayrete düşürür. Sürekli kardeşiyle mektuplaşarak onu yalnız bırakmaz. Talat ise banka memurudur. Genç kızlarla beraber olup onları hamile bıraktıktan sonra kaçan biridir. Gül'ün babasıdır. Merkez kişi Meclâ'yı da ortada bırakır. Daha önce bir çocukla bırakıp kaçtığı Leman tarafından vurularak öldürülür. Leman, Talat'ın bir çocukla ortada bıraktığı kadındır. Meclâ'ya mektup yazarak onu uyarır. Fakat Meclâ onu dikkate almaz. Eserin sonuç bölümünde aklını yitiren Leman, Talat'ı öldürür. Hasan Bey, Muallim mektebinde kapıcılık yapan 60 yaşında biridir. Ailesi tarafından Edirne'ye gönderilen Meclâ ve çocuğunun bakımını üstlenir.

Bu adam, eskiden İstanbul'da bir nezarete memur iken, tekaüt olduktan Edirne'ye, karısının yerine yurduna gelmişti. Fakat nefes almağa vakit bulmadan damadı harpte şehit düşmüş, kızıyla karısı da az fasılalarla onu takip etmişlerdi. Hasan Efendi o zaman bütün sevgisini, bütün ümidini mini mini torunu Nadide'ye sarmış, onu iyi yaşatmak için bağını bahçesini satmıştı. Fakat ecel, bu yavruyu da pençesine alıp uçurmuştu (Zorlutuna, 2002: 38).

Hasan'ın ağzından geçmişte yaptığı işle ilgili bilgi verilir. “*Bendeniz; eskiden memurdum, evkafl nezareti (Vakıflar Bakanlığında) celilesinde mümeyyizdim (düzeltici). O zaman ismim Hasan Şevki idi. Şimdi burada kız muallim mektebinde kapıcıyım*” (Zorlutuna, 2002: 166).

Pembe Hanım, Edirne'nin kenar semtlerinde kırk yaşına kadar dört eş değiştirmiştir. Hasan Efendi onun beşinci kocasıdır. “*Bu altmışlık zayıf, biraz kanbur, pos bıyıklı adamcağıza göz koyup kanca takmasına, sebep, onun mevhum (kuruntuya dayanan) serveti hakkında duyduğu rivayetlerdi. Bu rivayet kulağına çalınır çalınmaz Pembe Hanım hemen tahkikata girişmiş* (Zorlutuna, 2002: 38). Pembe Hanım, Havva'dan hoşlanmasa da ailesinden gelen para dolayısıyla ona göz yumar. İbrahim Mümtaz, edebiyat dünyasında çok ilgi gören *Piç* isimli şiir kitabının yazarını bulmaya gelen tanınmış bir araştırmacı-yazardır. İlk gelişinde karlar içinde kaybolan İbrahim Mümtaz'ı tesadüfen Havva (Meclâ) bulur. İbrahim Mümtaz, hem aradığı kişiyi bulur hem de Gül'ün babası olmayı kabul ederek Havva ile evlenir. Cevat Hamdi Bey ufak tefek, siyah kaşlı, parlak siyah gözlü bir adamdır. Mektep Hocaları ise Güzide, Necmünusa, Ulviye, Muhsine., Fahire, Zeynep ve Halit Bey'dir.

Havva'yı hayata bağlayan şahıslar olarak eserde yer alırlar. Dekoratif unsur durumundaki Şahıslar ise Sabire, Çoban ve Tütüncü'dür.

Roman'da mekân, olay örgüsü ve şahıs kadrosuyla bağlantılıdır. bir şekilde ortaya konur. Eser şiirsel bir mekân anlatımıyla başlar. Yalnızlık, mekân unsuru ile anlatılır. "Yollar uzun, tenha kimsesiz; beyaz... Bembeyaz yollar..." (Zorlutuna, 2002: 1). Bu tenha yolların sonu bir otel odasına çıkar. Bu otel odası, merkez kişiyi önce memnun edecek bir unsur olarak görünse de sonrasında hayatını alt üst edecek bir unsur olarak karşısına çıkacaktır. İstanbul'da başlayan olaylar Meclâ'nın hamile kalmasıyla Edirne'de devam eder. Edirne, *mutsuzluğun şehri* olarak eserde yerini alır. Meclâ'nın hayatının en kötü günlerini geçirdiği yer olarak karşımıza çıkar. İstanbul'da yabancı bir okulda eğitim alan ve her konuda özgür bir düşünceye sahip olan Meclâ, Edirne'nin kenar bir semtinde hayat sürmek zorunda kalır. Kendisi de Edirne'de öğretmenlik yapan Halide Nusret yaşadığı mekândan hareket eder.

Burası şehirden sayılmaz ki... Âdeta köy, ister "kenar mahalle" deyiniz, ister "civar köy" hepsi bir, siz asıl memleketi görmelisiniz, beyaz, yeşil ve kırmızı renklerin bu memlekette emsalsiz bir imtiazı (uyumu) vardır. Su her zaman, her yerde güzeldir. Fakat dünyanın hiçbir tarafında burada olduğu kadar kendini gösterememiştir (Zorlutuna, 2002: 58).

Öğretmenlerle olan diyaloglarda ülkedeki nehirler karşılaştırılır. Fırat, Dicle ve Tuna kişiselleştirilerek tasvir edilir.

Fırat'ı, Dicle'yi, Tuna'yı gördüm ben, Fırat'ı, gördüğüm zaman, ağır mağrur, bulanık akıyordu. Onu şişman, kibirli aynı zamanda sinsiz ve hilekâr bir kadına benzetmişim. Dicle uzun boylu, ince belli, bir şehsuvardır (ata binici); sanki o kibirli ve sinsiz maşukasına (sevgilisine) biran evvel kavuşabilmek için durmadan koşar, atlar... Nihayet buluşurlar; Şattularab'ın akışında dünyaya meydan okuyan bir hâl vardır; İkisi el ele verince, ebedilik sırrına erdiklerini zannetmişlerdir (Zorlutuna, 2002: 59).

Tuna ise akıncı Türk beylerine ve taze bir genç kıza benzetilir. Kuşormanı ve Yeşilağaç'ın yer aldığı nehir kıyılarından bahsedilir. Edirne'nin doğal güzelliklerinin yanında tarihi güzelliklerine de yer verilir. Camiler ve tarihi binalar bu mekânın güzellikleridir. Edirne'deki muallim mektebi de Meclâ'yı hayata bağlayan mekân olarak eserde yer alır. Eserdeki son mekân ise Ankara'dır. Meclâ'nın Gül'e baba, kendisine eş bulunduğu İbrahim Mümtaz

ile hayatını mutlu bir şekilde sürdürdüğü yer Ankara'da bir evdir: “Çankaya yolunda önu bahçeli, bir buçuk katlı bir bina; alt kat mutfak çamaşırılık, filân... Üst katta bir büyük salon ve dört oda öyle şipşirin şey ki...” (Zorlutuna, 2002: 208).

Romanın vaka zamanı 1920'li yıllardır. Eserin tamamında verilen mektupların tarihlerinde “192X” ibaresi yer alır. İkinci kânun (ocak) ile başlayan roman temmuz ayında devam eder. Edirne'ye geldikten yedi ay sonra bebeği Gül, dünyaya gelir (Zorlutuna, 2002, 87). Bebeği bir yaşına girdiğinde Meclâ evlenir. Eserin sonunda iki yaşına basan Gül'den bahsedilir. Toplamda üç senelik bir zaman dilimi eserde yer alır. “O'nun Defteri” isimli bölümde Şubatın 15'inden Aralık'ın 14'üne kadar geçen süre takvim zamanına uygun olarak verilir. Aydınlatılmaya ihtiyaç duyulan bilgiler için geriye dönüş tekniğine başvurulur.

Esere yabancı dil kullanımı ile başlar. Üç dilde seni seviyorum ifadesi kullanılır. Kültürel seviyeyi göstermesi açısından özellikle seçilmiştir. En sonunda ise Türkçe kullanımı vardır.

- *I love you!*
- *I love you!*
- *Je t'aime!*
- *Je t'aime!*
- *Ich liebe dich!*
- *Ich liebe dich!”*
- *Seni seviyorum!*
- *Seni seviyorum seni! (Zorlutuna, 2002: 1)*

Meclâ'nın kişiliğindeki yabancılaşma dil ile sağlanmaya çalışılmıştır. İngilizce kelimeler Türkçe telaffuzla verilmiştir. “Ben bisikletle şöyle bir dolaşacağım, dedi, şimdilik gudbay, ablacık!” (Zorlutuna, 2002: 16). Pembe Hanım'ın ağız özelliklerinden hareketle eserdeki olayların Trakya'da geçtiği anlatılmaya çalışılır. “Havva, abe, üzüm topla da soğuk suya koy demedim mi sana?... Yine ne oturmuş, kötü kötü düşünüyorsun?” (Zorlutuna, 2002: 64). Aynı anlama gelen kelimelerin cümlede kullanımından kaynaklanan anlatım bozukluklarına rastlanılır: Tenha ve kimsesiz kavramları aynı anlamda kullanılır. “Yollar uzun, تنها, kimsesiz; beyaz... Bembeyaz yollar...” (Zorlutuna, 2002, 1). “Camiden sonra fakir bir herkese açık bahçenin yanından geçtiler” (Zorlutuna, 2002: 72) cümlesi hem gramer hem de anlam bakımından bozuk bir cümledir. Eserde anlatıcının birkaç defa olaya müdahale eder. “Çocuk sesi” olmasaydı, “Ev kadınları” daha ne kadar bedbaht ve biçare olurlardı, Yarabbi!...” (Zorlutuna, 2002: 19) “Hain kadın” (Zorlutuna, 2002: 47) Hikâyeme dönüyorum (Zorlutuna, 2002: 95). Yazar eserde küfür ve argoya yer verir.“...zelil bir or.s.u hayatı yaşayarak...”

(Zorlutuna, 2002: 21). Havva'nın yaşamında kızı en önemli noktadır. Yazar bu unsuru vurgulamak için Leitmotiv tekniğinden yararlanır: "*Hayır, hiç korkmuyorum: Kızım için yaşamak, kızım için mücadele etmek korkulu değil. Kızım için çile çekmek, hatta biraz da zevkli bir şey*" (Zorlutuna, 2002: 87). Eserin oluşturulmasının temel sebebi olan Gül'ün babasının kim olduğu da leitmotiv tekniği ile verilir.

Hayri bugün yine geldi. Eskiden odama geldiği zaman ona şeker filân verirdim, bu sefer: "Odama gelme Hayri!" diye onu kapıdan kovdum. Hınzır yumurcak: "Gül'ün babası kim? Gül'ün babası kim?... " diye zıplaya zıplaya gitti...Gül'ün babası! Gülün sefil babası! Neredesin?... O kadar günahkârsın ki seni ancak bu toprağın üstü kabul eder. O kadar mülevvesin (kirlisin) ki cehennem alevleri bile seni temizleyemez. Gül'ün melun babası! Seni tırnaklarımla, dişlerimle parça parça etsem, her parçanı bir köpeğin ağzında görsem yine içimdeki intikam arzusunu teskin edemeyeceğim (Zorlutuna, 2002: 129-130).

Eserde sıkıntılar, acılar, kötülükler siyah kavramıyla tekrarlanır. Edebiyat psikolojisinde seçilen renkler; yazarın ve şahıs kadrosundaki karakterlerin içinde bulunduğu ruh dünyasını ortaya koyar. Sadece renkler değil, yenilen yemekler, mobilyalar, kıyafetler ve zaman da psikolojiyi gösterir (Emre:2005:478-479. Siyah yeldirme (Zorlutuna, 2002: 61) siyah hayal (Zorlutuna, 2002: 67), siyah perde (Zorlutuna, 2002: 91), siyah deniz (Zorlutuna, 2002: 99) ve siyah esvap (Zorlutuna, 2002: 125). Gül'ün durumu toplum nezdinde piç kavramı ile ele alınır. "...*Nafile bana kendini namuslu satmağa uğraşma! Ne mal olduğun, kucağındaki "piçten" belli!..." Piç!... Benim Gül'üm, güzel Gül'üm, masum Gül'üm, can Gül'üm! Piç! Hani Gül'üme "piç" diyeni ben tırnaklarımla parçalayacaktım!* (Zorlutuna, 2002: 136). Anlatıcı okuyuculara sorular soru sorar: "*Sokak köpeklerinin bile bir taş altı bulup sokuldukları bu çok soğuk kış gecesinin sabaha yaklaşan bu saatinde, bomboş sokaklarda dolaşan bu iki serseri kimdir?. Hapishaneden kaçmış bir külhanbeyi ile yersiz yurtsuz kalmış bir sokak kızı mı?*" (Zorlutuna, 2002: 2). Ses kavramı tasvir yoluyla anlatılır. "*Bembeyaz, buzlu mehtabın içinde iki siyah hayâl birleşti: Sessizlik içinde küçük bir ses...*" (Zorlutuna, 2002: 1). Öğretmenlerin tasvirlerinde de nesnel anlatıma yer verilir.

Necmünusa sarışındı. Küçük zayıf yüzünde büsbütün kocaman görünen deniz rengi gözleriyle altın sarısı saçları hemen göz alıyordu. Kafilenin en gösterişli giyineni de o idi; biraz lâkayt, (kayıtsız) biraz mağrur ve müstehzi bir tavrı vardı. Ulviye

onun yanında oturuyordu. Sade, vakur kıyafeti üstünde başı sakın ve yüksekti: beyaz çehresi üstünde kahverengi gözleriyle ince kumral kaşlarının iddiasız güzelliği derhal göze çarpıyordu. Muhsine çok esmer, fakat çok sevimli bir kızdı. İçinden gülen gözleri, biçimli siyah kaşları ve siyahlıktan lâcivert yakamozlar yapan saçları ona cazip bir mânâ vermişti (Zorlutuna, 2002: 55-56).

Her an saldırmaya hazır kişi için “*Tırnaklarını içine çekmiş kedi gibisin*” (Zorlutuna, 2002: 7) benzetmesine yer verilir. On iki yıl öncesine gidilerek Nezihe'nin evlenme meselesine değinilir (Zorlutuna, 2002: 14-15). Meclâ'yı babası yedi yaşını bitirmeden, bir ecnebi mektebine leyli vermişti (Zorlutuna, 2002: 8). Pembe hanımın evliliği ve geçmişi geriye dönüş tekniği ile anlatılır:

Öteki kocaları ile saç saça, baş başa kavga etmeğe; onlardan en galiz küfürleri işitmeğe, hatta ara sıra temiz bir sopa yemeğe alışmış olan Pembe Hanıma bu hayat biraz acayip, eksik, tatsız görünüyordu ama ne yapsın? Bu kadar rahata bolluğu feda edecek hali de yoktu ya! (Zorlutuna, 2002: 40).

Meclâ'nın başından geçen olaylar geriye dönüş tekniği ile aydınlatılır. Bu aydınlatma merkez kişinin ağzında özetleme tekniğiyle olur.

Ben buraya geleli yedi ay oluyor, annemin dayısının kardeşinin evinde oturuyorum. Büyük babam bu Hasan Efendiyi kız kardeşiyle beraber, memleketinden getirmiş; İstanbul'da mektebe vermiş, adam etmiş... Zavalıcık, memuriyet hayatında epi yükselmiş; ev bark sahibi de olmuş. Sonra feleğin sillesine uğramış, mütemadi felâketler geçirmiş, düştükçe düşmüş... Nihayet. Kız Muallim mektebine kapıcı olmuş... Bütün bu felâketler yetmiyormuş gibi, üstelik korkunç bir mahalle karısıyla da evlenmiş... İşte ben yedi aydır bu korkunç kadınla aynı çatı altında çilemi doldurmağa uğraşıyorum (Zorlutuna, 2002: 87).

Meclâ, yabancı okul kavramını geriye dönüş tekniği ile değerlendirir. Hayatında nasıl yalnız kaldığını ve yabancı bir okula gönderildikten sonra yaşama bakışının nasıl değiştiğini anlatır.

Dünyada, sevdiğim, bağlandığım, inandığım hemen hemen hiçbir şey yoktu. Beni yedi yaşında, süt damlası gibi bir çocukken, kaldırıp attıkları

mektepti, bütün sevdiğim. İnanmış şeylerden yavaş yavaş boşaltmışlar; fakat yıktıkları kıymetlerin yerine aynı kuvvette başkalarını ikame edememişlerdi. Ruhum ve kafam bir ihtilâl, bir herç ve merç içinde harap olmuş gitmişti (Zorlutuna, 2002: 93).

Yazar, Meclâ'nın hayata bakış açısını anlatmak dini referanslardan hareketle bir metin aktarımı yapar. *Hazreti Âdemin babası var mıydı? "İsa" da bir babasız çocuktur, iki bin seneden beri milyonlarla insanı peşinde sürükleyip duruyor* (Zorlutuna, 2002: 29). Yahya Kemal'in şiirine gönderme yapar. "*Şair'in Ak tulgalı beylerbeyi diye tasvir ettiği levent* (Zorlutuna, 2002: 59)." Muallim Naci'nin *Tunalaştın gözümde gittikçe!* (Zorlutuna, 2002: 60) mısrası Öğretmenlerden Halit'in en sevdiği dizedir. Havva için ise Naci'nin en güzel mısrası:

"Lâl olursun söylesem bir fikra tâbı sineden

Bir sahife açsam ağlarsın kitabı sineden (Zorlutuna, 2002: 60) şeklindedir. Yazar bu mısraları aynen aktarmıştır. Meclâ'nın geleneksel kültüre yabancı olmasını Mesnevi kavramı ile açıklar. Meclâ, Acem'ce bir eser olarak düşünür. Kendi geleneklerinden uzak bir portre çizilmek istenir.

Aşkın beni sermest ediyorken keder olmaz,

Sen bezmimize geldiğin akşam seher olmaz.

Ölsem de senin uğruna ömrüm heder olmaz!

Sen bezmimize geldiğin akşam neler olmaz! (Zorlutuna, 2002: 77).

Haşim'in Yollar şiirinden bir bölüm verilir.

Yollar

Kî kimsesiz, tehi ebedi

Yollar...

Hangi bir belde-i hayale gider

Böyle sessiz ve kimsesiz şimdi? (Zorlutuna, 2002: 83).

Merkez kişi Faruk Nafiz'in şiirinden bir bölüm okur. Öğretmenlerden Güzide Hanım, Faruk Nafiz'in şiir kitabını getirmiştir. "*Sen, Marmara'nın göl gibi durgun bir ucunda, Ben böyle atılmış gibi yurdun bir ucunda, Sen benden uzak, ben sana hasret...*" (Zorlutuna, 2002: 84). Faruk Nafiz'in şiirlerini okurken rastladığı Piç şiiri Gül'ün durumuna çağrışımsal bir göndermedir. Kendisinin yazacağı şiire ilham kaynağı olacaktır. *İki kattır azabın günahı işleyenden Anana "kahpe" derler, sana "kahpenin piçi"* (Zorlutuna, 2002, 114). Havva yaşadığı sıkıntıları anlatmak için Hz.İsa'ya ve Hz.Meryem'e gönderme yapar. "*İsa'yı oğlum diye bağrına basdı Meryem Bir babasız çocuktan bir peygamber çıkardı, Diye haykırıyorum... Yarabbi, Meryem'e*

verdiğin kudret ve cesaretin birazını da bana ver! (Zorlutuna, 2002: 132). Eserde “*Onun Defteri*” isimli bölüm mektup tekniğinin yoğunlaştığı eserde diyalog tekniği yoğun bir şekilde bulunur. Bir gazete havadisinde montaj tekniğinden yararlanır.

2. SONUÇ

Tanzimat sonrası yabancı okulların artması ile romanlarda yer alan kültür değişmesi problemi paralellik gösterir. Bu dönemden itibaren yabancı okul kavramı misyoner mektepleri olarak görülür. Servet-i Fünun döneminde bu okullara karşı bir yumuşama görülsede II. Meşrutiyet döneminde yeniden milli ve manevi değerleri yok eden bir tema ile edebi eserlerde yer alır. 1920’li yılların düşünce dünyasını yansıtan *Gül’ün Babası Kim?* romanı yabancı okul ve gerçek hayat arasında kalan bir genç kızın bunalımını anlatır. Merkez kişi Meclâ, Avrupa kültürüne yakından bağlıdır. Yabancı eğitim alan merkez kişi yeni bir hayat tahayyül eder ve kendine ait bir felsefe oluşturur. Bu dünyayı uygulamaya kalkınca çevreyle uyum problemi yaşar. Ablası geleneksel okula gider. Buradaki eğitim sisteminde dinin temel meselelerini öğrenir. Buna karşın Meclâ, temel dini bilgilerden yoksun bir okula gider. Babaları da annesini aldatmaktadır. O, Batılı yazarları iyi bilir ve edebiyat alanında başarılıdır. Bu da yabancı okulun eğitime bakış açısını vermesi açısından önemlidir. Eğitimini yarıda bırakmak zorunda kalan ve hayatın zorluklarını gören Meclâ, hayatının son döneminde mutlu bir dönem geçirir.

KAYNAKÇA

- Arslan, N. (2002). *Türk Edebiyatında Amerika Ve Amerikalılar*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Akın H. (2009). Milli Edebiyat Dönemi Romanlarında Çocuk Eğitimi. *Turkish Studies*, 4, 427-440.
- Bayrak, Ö. (2009). Milli Edebiyat Dönemi Türk Romanında Yabancılar. *Akpınar*, 21, 21-28.
- Çitçi, S. (2008). *Türk Romanında Yabancı Okullar Ve Kültürel Değişimdeki Roller (1881-1950)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- Emre,İ, (2005) *Edebiyat Ve Psikoloji*, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Enginün, İ. (2001). Romanımızda Yabancı Okullar. *Mukayeseli Edebiyat*, Ankara: Dergâh Yayınları, 241-246.
- Erdal, K. (2005). *Halide Edip Adivar Ve Halide Nusret Zorlutuna’nın Eserlerinde Öğretmen Ve Eğitim*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Bursa, Uludağ Üniversitesi.
- Kaçıroğlu, M.(2009). Millî Mücadele Ve Erken Dönem Cumhuriyet Romanında Harp Zenginleri. *Karadeniz Araştırmalar Dergisi*, 20, 117-136.

H. Adıyaman / Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi 6 (1)
2016 s.17-31
H. Adıyaman / Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of ISS 6 (1)
2016 p.17-31

- Tansel, F. A. (1966). Halide Nusret Zorlutuna'nın Eserleri Ve Edebi Şahsiyeti. *Defne Dergisi*, 7, 7-11.
- Taşdemirci, E. (2001). Türk Eğitim Tarihinde Azınlık Okulları Ve Yabancı Okullar. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10, 13-30.
- Uyanık, S. (2007). *19.Yüzyıl Osmanlı Türk Romanında Gayrimüslim İmgeleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi, Ankara, Bilkent Üniversitesi.
- Yıldız, A.D. (2009). *Popüler Türk Romanları*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Zorlutuna, H. N. (1978). *Bir Devrin Romanı*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Zorlutuna, H. N. (2002). *Gül'ün Babası Kim?*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

KADINA YÖNELİK ŞİDDET

Yrd. Doç. Dr. İbrahim Akkaş
Erzincan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Sosyal Hizmet Bölümü
ibrahimakkas191@gmail.com

Doç. Dr. Zeki Uyanık
Erzincan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Kamu Yönetimi Bölümü
zekiuyanik@erzincan.edu.tr

ÖZET

Şiddet, bir hareketin bir gücün derecesi, yeğlilik, sertlik; karşıt görüşte olanlara, inandırma veya uzlaştırma yerine kaba kuvvet kullanma; duygu ve davranışta aşırılık anlamlarına gelmektedir. Şiddet göstermek ise, kaba, sert davranmaktır. Şiddet davranışı, içine sadece fiziksel içerikli şiddeti değil, sözel ve psikolojik tacizi de içeren davranışlar ile birine bilerek rahatsızlık veya fiziki olarak zarar vermeyi de almaktadır Günümüzde etkisini arttırarak varlığını hissettiren şiddet birçok sosyal bilimcinin araştırma konusu olmuştur. Dünyada şiddet hakkında çok çeşitli araştırmalar yapılmasına rağmen, şu ana kadar somut bir çözüm bulunamayan karmaşık bir problem olması nedeniyle araştırmacılar için yoğun bir ilgi odağıdır. Uzmanlar şiddetin kaynağını farklı nedenler etrafında toplarlar. Bazıları şiddeti içgüdüsel, bazıları ise şiddetin niteliğini toplumsal olarak kabul ederler. Bu çalışmada, şiddetin nedenleri, ulaştığı sosyal boyut ve çocuklar gençler ve yetişkinler üzerindeki etkileri üzerinde durulmuştur. Kadına yönelik şiddet yaygın bir toplumsal sorundur. Şiddetin en yaygın görülen biçimi erkeğin kadına ve çocuğa karşı uyguladığı aile içi şiddettir. Ülkemizde kadına yönelik şiddet üzerine yapılan araştırmalara baktığımızda, kadına yönelik şiddetin yaygınlığını, kadının şiddet karşısındaki çaresiz kalışını ve şiddete uğrayan kadının nasıl yardım alması gerektiği konularında bilgisizliğini görmekteyiz.

Anahtar Kelimeler: Şiddet, Toplumsal şiddet, Kadın, Kadına Yönelik Şiddet.

VIOLENCE AGAINST WOMEN

ABSTRACT

Violence, a power rating of a movement, hardness, anti-minded ones, using brute force rather than persuasion or conciliation of emotion and behavior has come to mean in the extreme. Show the violence, coarse, hard to treat. Violent behavior, violent content into not only the physical, verbal and psychological abuse, including one with behavior disorders or deliberate physical harm to the are in effect today, increasing the presence of many social scientists feel the violence has been the subject of the investigation. Despite a wide range of research about violence in the world, so far not found a concrete solution to a complex problem due to the intense focus of interest is for researchers. Experts gather around the different causes of violence are the source. Some instinctive violence, while others accept violence as a social nature. In this study, the causes of violence, transportation, and the social dimension of its impact on children and young people and adults are emphasized. Violence against women is a common social problem. The most common form is domestic violence against women and children. In our country, when we look at the studies on the violence against women, we see that the violence against women is widespread and women are desperate due to the violence, the women who suffer from violence don't know how to get help and so on.

Keywords: Violence, Social Violence, Women, Violence against women.

1.GİRİŞ

Şiddet ortaya çıkış şekli ve uygulanışı bakımından evrensel bir özellik taşımaktadır. Toplum içinde yaşayan bireyler hukuk karşısında eşittir. İnsanların bir arada yaşamasını sağlayan bir dizi kurallar vardır. Bu kurallar hukuk kuralları, ahlak kuralları, din kuralları gibi sosyal normlar etrafında birleşir. Bu kurallar olmasına rağmen insanlar arasındaki rekabet, çatışma ve çekişme ya da bireylerin psikolojik durumları şiddetin ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Şiddet geçmişten günümüze farklı düzeylerde ve şekillerde devam eden bir olgudur. Şiddetten en çok etkilenen kişiler kadınlar ve çocuklar olmaktadır. Günümüzde hem Türkiye’de hem de Dünya’da şiddet ve kadına yönelik şiddet en çok yaşanan sosyal sorunların başında gelmektedir. Bu çalışmada şiddet, şiddetin nedenleri, kadına yönelik şiddet ve kadına yönelik şiddetin türleri üzerinde durularak; kadına yönelik şiddetin azaltılmasına dair çözüm önerileri sunulmuştur.

2.ŞİDDET

İnsanlık tarihiyle birlikte ortaya çıkmış olan şiddet birçok bireysel ve toplumsal öge ile birlikte karmaşık bir yapı ortaya koymaktadır. Bu nedenle şiddet olgusunu tanımlamak ve ortaya çıkarmak da kolay olmamaktadır.

Şiddet zamana ve topluma göre değişen küresel düzeyde bir olgudur. Şiddetin temelinde yatan saldırganlık dürtüsü toplumsallaşma süreci içinde öğrenilebilmektedir. Kendini çok farklı biçimlerde gösterebilen şiddet olgusu; gerek bireysel gerekse toplumsal boyutta sık sık karşılaşılabileceğimiz bir olgudur.

Bireyler arası ilişkilerin yapısı veya bireylerin soruna yönelik çözüm arayışları önemli ölçüde sosyo-kültürel dinamikler tarafından belirlenmektedir. Bireylerin sorunları algılama biçimleri ve çözme yönünde geliştirdikleri stratejiler toplumun sosyo-kültürel faktörlerinden bağımsız düşünülemez. Bu çerçevede, bireylerin deneyimlediği kültürel yapı, sosyalleşme biçimi ve aile yapısı gibi faktörler bireylerin şiddete eğilimli olmalarında veya şiddet davranışı sergilemelerinde etkili olmaktadır (Adak, 2000: 179-180).

Şiddetin geçerli ve herkes tarafından kabul edilebilecek bir tanımının yapılması ve hangi davranışların şiddet olarak tanımlanacağı günümüzde son derece tartışmalı bir konudur.

Etimolojik yönden, şiddet sözcüğü Türkçe 'ye Arapça 'dan geçmiştir. Şiddet; "sertlik, sert ve kaba davranış, kaba kuvvet kullanma" anlamındadır (Köknel, 1996: 27).

Şiddet kelimesi genel olarak, "aşırı duygu durumunu, bir olgunun yoğunluğunu, sertliğini, kaba ve sert davranış" ifade etmektedir. Kelimenin kökeni ise, saldırgan davranışları, kaba kuvveti, beden gücünün kötüye kullanılmasını, yok eden eylemleri, taşlı, sopalı, silahlı saldırıları, bireye ve topluma zarar veren etkinlikleri ortaya koyar (Köknel 1996: 20).

Psikologlar şiddete yol açan saldırganlığı insanın temel özellikleri arasında görmekteyler. Freud'a göre insanın iki temel içgüdü vardır: Biri cinsellik, diğeri saldırganlıktır. İnsan tabiatındaki bu temel içgüdülerin kullanılma biçim ve niteliği insanın gördüğü eğitime bağlı olarak değişir (Doğan, 2012: 542). Şiddetin en normal hastaliksız biçimi oyunda ortaya çıkmaktadır. Engellemelerin ortaya çıkardığı gerginlik de bir şiddet vesilesidir. Herhangi bir istekleri veya gereksinimleri engellendiği zaman hayvanlarda, çocuklarda ve ergenlerde saldırgan davranışlar görülür.

Bu açıdan bakıldığında şiddet, insandaki iki temel duygudan birinin kapsamına girer ki, bu duygulardan bir tanesi cinsellik, diğeri saldırganlıktır. İnsan kendini sözlü olarak ifade edemiyorsa, o zaman ortaya şiddet çıkar. Kadın, duygu ve düşüncelerini sözle ifade etmeye daha yatkındır. Bir sorun yaşadığında hislerini kolayca anlatabilir. Fakat erkeğin bu konudaki eğilimi, çok gelişkin değildir. Böyle olunca da, erkek öfke birikimini şiddet şeklinde ifade etme yoluna başvurur (Tarhan, 2013: 179).

Bununla birlikte şiddet olgusunun en yoğun görülen biçimlerinden birisi "saldırgan" davranış biçimidir ve bu boyutuyla şiddet; bir nesne ya da

kişiyi doğru yönlendirilmiş, yönlendirilişi veya yönlendiriliş biçimi kişinin istemediği ve o kişiyi tahrik edici, yıpratıcı bir eylemi ifade etmektedir. Bu bağlamda fiziksel olduğu kadar fiziksel olmayan kimi sözlü davranışlar da şiddet tanımının unsurları kapsamına girmektedir. Şiddet ile bağlantılı olarak bu noktada saldırganlık, zorlayıcı ve tecavüzkar davranışların bir bütünü olarak tanımlanmaktadır (Uluocak vd., 2014: 9).

Şiddetin çeşitli tanımlarında karşılaşılan ortak öğeler şunlardır: Kişinin canını acıtmak, yaralamak, öldürmek, mala zarar vermek amacıyla güç kullanmak; yasaya aykırı fiziki güç kullanmak; yasaya aykırı bir hedefe varmak için şiddet kullanmak ya da şiddet kullanma tehdidinde bulunmak; genelde kabul gören yasa ve ahlak ilkelerine aykırı biçimde fiziksel yok etme, gereksiz yere kırma, yok etme eylemleri; toplumsal ilişkilerde kabul edilebilirlik sınırlarını aşan zorlama eylemidir (Özerkmen, 2012: 2).

3. ŞİDDET TÜRLERİ

Kendi içinde kültürel ve ekonomik denge ve uyum yaratmamış olan ailelerde şiddet için son derece elverişli bir ortam yaratılmıştır. Bu tür ailelerde sorunlar uzun süreli ve marazi (hastalıklı) bir duruma dönüşmeye daha uygundur. Sağlıklı ilişki ve etkileşimi engelleyen bu duygusal ortam sonuçta, aile bireylerinin toplumsal ilişkilerde başarısız olmalarına, duygularını ve heyecanlarını kontrol edememelerine neden olmaktadır. Ani dürtülerini kontrol etme yeteneği gelişmemiş, duygusal anlamda olgunlaşmamış insan böylesi ailelerde yetişir. Şiddet ortamı olarak ailenin iki önemli boyutundan söz edilebilir. Birinci boyut aile içi şiddet, ikincisi ise ailenin şiddet eğilimli bireyleriyle aile dışına taşan boyutudur. Aile içi şiddette iki önemli mağdur vardır. Şiddet daha çok bu iki hedefe, kadın ve çocuğa yönelmekte ve yoğunlaşmaktadır. Erkekler kadınlara fiziksel ve öznel (manevi) tacizde bulunmaktadır. Aynı yöntem baba ile birlikte anne tarafından çocuklara yapılmaktadır (Doğan, 2012: 545).

Şiddet olgusunun çok farklı şekillerde sınıflandırılmasının nedeni şiddetin oldukça karmaşık bir yapıya sahip olmasıdır. Şiddet, **fiziksel, cinsel, psikolojik, ekonomik, yoksunluk ve ihmâl** içerecek biçimde farklı türlere sahip olmakla birlikte, **bireyin kendine dönük, kişiler-arası ve kolektif düzeylerde** deşifre edilebilecek sosyal etkileşim bağlamları içerisinde yapılaşmış çok boyutlu bir davranış seti olma özelliğine de sahiptir. Şiddet türlerine göre, şiddet eyleminin ortaya çıktığı “sosyal etkileşim bağlamı”; **kişi, kişiler-arası ve kolektif** düzeyler biçiminde sınıflandırılabilirdiği gibi, söz konusu sınıflandırmanın “ekolojik model” perspektifinde **bireysel, akrabalık, topluluk ve daha geniş toplumsal sistem** olmak üzere dörtlü bir sınıflandırma için değerlendirmesi de mümkün görünmektedir (Uluocak vd., 2014: 12).

Fransız araştırmacı Jean-Claude Chesnais'in (1981) uluslararası polis örgütü Interpol'ün sınıflandırmasını esas aldığı tipolojisinde şiddet türleri şöyle sınıflandırılıyor. Şiddet genel itibarıyla iki başlık altında toplanmıştır: A. Özel şiddet, B. Kolektif şiddet.

Özel şiddet şu başlıklar altında toplanmıştır:

- Cürümsel şiddet: Bu da kendi arasında sınıflandırılabilir;
- Ölümle sonuçlanan şiddet: Cinayetler, suikastlar, zehirlenmeler, (ebeveyn ya da çocuk öldürmeleri de dâhil), idamlar vb.
- Bedensel şiddet: Bilerek darbe ve yaralamalar.
- Cinsel şiddet: Irza geçmeler

Cürümsel olmayan şiddet: Özel şiddetin bir türü de cürümsel olmayan şiddettir. Bu tür şiddeti Jean-Claude Chesnais iki başlık altında toplar:

- İntihar (intihar ve intihar teşebbüsleri)
- Kaza (trafik kazaları da dâhil)

Jean-Claude Chesnais özellikle kolektif şiddet üzerinde durmaktadır. Ona göre kolektif şiddetin üç birimi vardır;

İlki, vatandaşların iktidara karşı şiddetidir. Bunlar:

- Terör
- Grevler ve İhtilaller

İkincisi, iktidarın vatandaşlara karşı şiddetidir. Bu ise; devlet terörü ve endüstriyel şiddet olarak tanımlanır.

Sonuncusu ise şiddetin en yaygın biçimini ifade eden savaştır.

Chesnais'in bu sıralaması mantıklıdır. Söz konusu somut şiddet edimlerinin tümünün birer cezai yaptırım mevcuttur. Ayrıca, yazarın özellikle iş kazalarını "endüstriyel şiddet" başlığıyla siyasal iktidardan gelen şiddet türlerine dâhil etmesi ve basit bir işçi - işveren sorumluluğu ilişkisi ile sınırlaması da ilginç olduğu kadar yerinde bir yönelimdir. Bir toplumdaki iş güvenliği ölçütünü özgürlük düzeyi ile eş tutan Chesnais'in bu duyarlılığı övgüye değer (Ünsal, 1996: 32).

4.KADINA YÖNELİK ŞİDDET VE TÜRLERİ

Kadına yönelik şiddet, temel hakların ve özgürlüklerinin ihlali olup, kadınlar ve erkekler arasındaki eşit olmayan güç ilişkilerinin bir sonucu olarak ortaya çıkan önemli bir sorundur. Toplumsal değer sisteminde aile bütünlüğünün güvenliği ve üstünlüğüne inanç açısından bu sorunun objektif olarak irdelenebilmesi güçleşmektedir. Çünkü kadına yönelik aile içi şiddet

özel alanda meydana geldiği için çoğu zaman gizli tutulmakta, bu nedenle boyutlarının tespiti son derece güç olmaktadır.

Kadına yönelik şiddet olgusu, son derece karmaşık ve ele alınması güç bir olgudur. Şiddetin amacı, kadının davranışlarının korkuya dayalı olarak kontrol etmektir. Gerçekte bütün şiddet olaylarında kadın ile erkek arasında erkek lehine bir güç dengesizliği söz konusudur. Kadının aile ortamındaki eşitsizliğe dayanan konumu ve ev içindeki emeğinin değersizliği, ataerkil toplum yapısı içinde belirlenen güç ve iktidar ilişkileri çerçevesinde kendinden güçlü konumda olan kocasının onun üzerindeki gücünün bir göstergesi olarak sergilediği şiddete maruz kalmasına yol açmaktadır. Kadına yönelik şiddet, kadının fiziksel, cinsel veya psikolojik zarar görmesiyle veya acı çekmesiyle sonuçlanan veya sonuçlanması muhtemel olan hareketlerdir.

Kadına yönelik şiddet, kadınların yaşama, sağlık ve beslenme, eğitim, gelişme, toplumsal ve ekonomik yaşama katılım gibi temel insan haklarını ve özgürlüklerini ihlal eden önemli bir toplumsal sorundur. Kadını baskı altında tutmayı ve kadın üzerinde üstünlük kurmayı amaçlayan toplumsal cinsiyet temelli şiddet, erkek egemen toplumsal yapının etkisiyle oluşmakta ve toplum tarafından görülebilmektedir. Kadınların eğitime, ücretli iş gücüne ve karar mekanizmalarına katılımı konusunda yaşadığı eşitsizlik, ekonomik ve toplumsal kaynaklara ulaşmalarını olumsuz yönde etkilemektedir. Kadınları şiddete karşı savunmasız hale getiren toplumsal koşullar, kadını güçsüz erkeği ise güçlü ve iktidar sahibi olarak konumlandırır. Erkeğin kadından üstün olarak görüldüğü toplumsal cinsiyet düzeninde şiddet, erkeğin kadın üzerindeki iktidarını sürdürmesini sağlayan şiddet, eşitsiz toplumsal cinsiyet ilişkilerinin devamı için kullanılabilir (Acar, 2013: 196).

Şiddet, herkese yönelir ancak özellikle kadınları ve kız çocuklarını etkiler. Fiziksel, cinsel, psikolojik, ekonomik, sosyokültürel biçimlerde gerçekleşebilir. Herkes tarafından gerçekleştirilebilir. Genel olarak şiddet uygulayanlar aile üyeleri, partnerler, topluluk üyeleri, kültür din devlet ya da devlet kurumları adına hareket edenlerin aldırma ve göz ardı etmelerine bağlı olarak ortaya çıkabilir (Uluocak ve diğ., 2014: 34).

Kadına yönelik şiddet kavramı genellikle kadına yönelik olarak gerçekleştirilen fiziksel şiddet eylemleriyle özdeşleştirilir. Kadına yönelik şiddetle ilgili çalışmalar, kadınların genellikle yakın partnerlerinin saldırılarına maruz kaldıklarını göstermektedir. Kadının maruz kaldığı tek şiddet biçimi fiziksel şiddet değildir. Genel olarak şiddet algısının genişlemesi kadına yönelik şiddet çalışmalarında da etkisini göstermektedir. Bu çerçevede kadına yönelik şiddet bağlamında, fiziksel şiddetin yanı sıra sözel, ekonomik ve cinsel şiddet eylemleri de göz önünde bulundurulmaktadır.

Kadına yönelik şiddet olgusu genellikle dört farklı şekilde sınıflandırılmaktadır. Bunlar **fiziksel şiddet, sözel ya da psikolojik şiddet,**

ekonomik şiddet ve cinsel şiddet olarak gruplandırılabilir (Uluocak ve diğ., 2014: 18).

Kadına Yönelik Fiziksel Şiddet

Kadına zorla bir şey yaptırma ya da bir şey yapmaktan alıkoyma amacıyla, kadının iradesi dışında gerçekleşen fiziksel zarar verici eylemleri içermektedir. Fiziksel şiddet vurma, bir araçla vücuduna zarar verme, tokat atma, kolunu bükerek acıtmak, tekmeleme, saçını çekme vb. eylemleri içermektedir. Fiziksel şiddet, şiddetin en sık ve görünür biçimidir. Fiziksel şiddet, daha çok bedene yöneliktir ve bedensel güce dayalıdır. Kontrol etmeyi, acı ve korku yaşatacak istekleri gerçekleştirmeyi hedefler. Bu şiddet türünün, hafif yaralanmalara neden olan eylemlerden cinayete kadar geniş bir yelpazede gerçekleşebildiği görülmektedir. Yumruk-tokat atmak, tekmelemek, itip kakmak, aile bireylerinin birisi üzerinde sigara söndürmek veya üzerine kaynar su dökmek, kesici-delici aletle yaralamak fiziksel şiddete örnek olarak gösterilebilir. Fiziksel şiddet, uygulayıcısının fiziksel güce dayanabildiği ya da kesici-delici aletler gibi çeşitli araç-gereçler aracılığı ile uygulanabildiği gibi uygulayıcının ihmali davranışlarında da kaynaklanabilmektedir (Adak,2000:183-184).

Fiziksel şiddetin kadın üzerindeki olumsuz etkileri kendini değersiz hissetme, özsaygısını yitirme ve korku olarak kendini göstermektedir (Uluocak ve diğ., 2014: 19).

Kadına Yönelik Sözel-Psikolojik Şiddet

Psikolojik şiddet, kadını küçük görerek, onun bir işi yapamayacağını, beceremeyeceğini belirten ithamlarda bulunma, kişiliğini ve fikirlerini önemsememe, bağırma, lakap takma, davranışlarını sürekli olarak eleştirme, emir yağdırma, surat asma, davranışlarını ve yaptıklarını sürekli olarak kontrol etme, iş hayatında ve sosyal yaşamda kadının karşısına çıkan fırsatlara engel olma gibi pek çok davranış şekilleridir (Uluocak ve diğ., 2014: 20).

Burks psikolojik şiddetin kadınlar üzerindeki etkilerini şu şekilde özetlemektedir:

- Kadının kendisine olan saygısında, kendisine verdiği değerde ve öz yeterlilik değerlerinde azalma.
- Herhangi bir sorumluluk almada görülen isteksizlik
- Duygusal ilişkilerde zorluk
- Diğer bireylerle kurduğu ilişkilerde sorunlar yaşama
- Kişilik gelişimi ile ilgili sıkıntılar
- Kendini yetersiz ve beceriksiz hissetme

- İntihar düşüncesi ve hayali
- Değersiz olduğuna yönelik mesajları içselleştirmesi nedeniyle bedeniyle ilgili yanlış düşünceler
- Kendine bilerek fiziksel zarar verme ve yaralama eğiliminde artış
- Strese dayalı fiziksel şikâyetler.

Kadına Yönelik Cinsel Şiddet

Cinsel şiddet, kadına yönelik olarak gerçekleştirilen ve kadının iradesi dışında ilişki kurma, tecavüz, sözlü ve fiili olarak gerçekleştirilen taciz olaylarını kapsamaktadır. Kadına yönelik cinsel şiddet olgusu, özellikle kadın cinselliğinin tabu olduğu, namus, şeref gibi kavramların kadın cinselliği üzerinden tanımlandığı toplumlarda ortaya çıkması güç bir şiddet türü olarak varlığını sürdürmektedir. Cinsel şiddet, seksüel motivasyona bağlı bir şiddet türüdür. Bir kişiyi, istemediği zaman ve şekilde cinsel ilişkiye zorlamak; gebelikle veya seksüel yolla bulaşan hastalıklara yakalanmasına neden olmak, cinsel ilişki sırasında incitmek, acıtmak, tecavüz etmek, başka kişilerle ilişkiye zorlama, doğum kontrol yöntemlerini reddetmek, cinsel organına zarar vermek, fahişe veya frijid olmakla suçlamak, namus ve töre nedeni ile baskı uygulamak ve öldürmek gibi davranışlar bu başlık altında toplanabilir.

Genellikle fiziksel şiddetle beraber görülen cinsel şiddetin temelinde de geleneksel kadınlık ve erkeklik rolleri yatmaktadır. Toplumda mahrem bir alan, bir tabu olarak görülen cinsel şiddet çoğu zaman gizlenen, bu nedenle de tespiti oldukça güç bir olgudur. Cinsel şiddetin buna maruz kalan bir kadının üzerinde konuşmakta en çok zorlandığı şiddet türü olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır (Adak, 2000: 184-185).

Kadına Yönelik Ekonomik Şiddet

Kadına yönelik ekonomik şiddet, kadının iradesi dışında onu çalışmaya zorlama ya da çalışmaktan alıkoyma gibi çeşitli eylem biçimlerini kapsamaktadır (Uluocak vd., 2014: 22).

Kadının aile içinde ekonomik şiddete maruz kalma biçimleri çeşitlilik göstermektedir;

- Kadının parasını denetleme, kontrol etme
- Kadının çalışmadığı durumlarda evin iradesi için yetersiz para vermek
- Kredi kartına el koymak
- Kadını çalışmaya zorlama
- Mülkiyet hakkını kadının değil sadece kendi üzerine yapma
- Kadının eğitim almasına engel olma

- Kadının çalışmasına engel olma

5.SONUÇ VE ÖNERİLER

Şiddetin toplumsal bir olgudur ve aynı zamanda bütün toplumlarda ~~gözülen~~ bir olgu olması bakımından da evrenseldir. Şiddet olgusu tek bir nedene bağlı olarak açıklanamayan çok karmaşık bir olgudur. Bu yüzden de farklı bilim alanlarının konusudur.

Ancak toplumun aldığı hal; sosyal ve kültürel yozlaşma ortamı, beraberinde kişilerde genellikle öfke, suçluluk ve savunma tepkileri geliştirmektedir. Uzamış ve süregelen stresli hayata bağlı olarak ise reaktif depresyon, ilgisizlik, sosyal çekilme, azalmış üretkenlik gibi belirtiler ortaya çıkmaktadır. Toplumsal hayatın en önemli sorunu şiddettir. Şiddete ait haberler artık kanıksanmış, eğer çok vahşi veya değişik değilse medyada kendine yer bile bulamaz hale gelmiştir. Çünkü şiddete karşı duyarsızlaşmış olan toplum, bu tür haberlere ilgi göstermemektedir. Şiddet eğer yakınlarımıza karşı değilse, yanı başımızda olsa bile bizi çokta etkilememektedir.

Kadına yönelik cinsiyet ayrımcılığı geçmişten günümüze kadar artarak devam etmektedir. Kadına yönelik şiddet toplumsal cinsiyete ait eşitliksiz ilişki biçimlerinin bir yansıması olarak değerlendirilmektedir. Ataerkil sistem ve topluma hâkim olan roller, değerler kadının ev yaşamına hapsedilmesine sebep olmuştur. Namus olgusu olarak görünen kadın ev içine mahkûm edilerek sadece annelik ve eş olma görevlerini icra etmeye mecbur bırakılmıştır. Kadının erkeğin egemenliğinin altında olması beraberinde birçok şeyi getirmiştir. Kadını malı olarak gören erkeğin kadına istediği gibi davranması kadını istediği şekle koyması da yine kadın tarafından erkeğe verilmiş bir güçtür.

Kadın çoğu zaman baskı altında kalmakta tacize, tecavüze, şiddete, ayrımcılığa maruz kalabilmektedir. Geçmişte kadını sadece bir doğurganlık aracı olarak gören düşünce yapısı bugün de hâkimiyetini devam ettirmektedir. Kadının çocuk büyütmesi onu kamusal alandan dışlamıştır. İş hayatına katılamayan kadın saygınlığını da zamanla yitirmiştir. Bu bağlamda, devlet, yerel yönetimler ve iş çevreleri elbirliği ile ülkemizdeki istihdam sorununu çözmek gerekir. Çünkü insanın yaşadığı birçok problemin kaynağı işsizlik ya da ekonomik yetersizliklerdir. Bu durum bireylerde stres, kaygı durumlarının yaşanmasına bununla birlikte bireylerin saldırgan davranışlar ortaya koymasına yol açmaktadır. Cinsiyet ayrımcılığını ortadan kaldıracak şekilde bireyler kendi yetenekleri ve ilgili duydukları alanlarda yetiştirilmelidir.

Genel olarak bu araştırmadan çıkardığımız sonuç itibariyle, kadın ve erkek cinsiyet grubunun özelliklerinin kendine mahsus olan yönleri bulunmakla birlikte, her iki cinsiyet grubunun da toplumsal faktörlerin etkisi

altında olduğu söylenebilir. Bu sebeple kadının ve erkeğin davranışlarını yorumlarken, toplumsal yapının mevcut normlarının yanında, bu yapıya tesir eden harici faktörleri ve her an içinde yaşadığımız değişim süreçlerini de dikkate almak gerekir. Diğer taraftan özellikle bu değişim süreçlerinin yoğun yükü ve etkisi altında bulunan, kadınları ve erkekleri at başı yarıştırmak ve ezmek yerine, onların cinsiyet özelliklerine uygun rolleri gerçekleştirmelerine imkân tanımak ve hayatın yükünü paylaşdırmak, kanaatimizce daha doğru olacaktır. Bu durum cinsler arasında nispi bir eşitliği sağlayacağı gibi, dünyayı değiştirmek ve dönüştürmek için de insanlara önemli bir güç kazandıracaktır. Kadına yönelik şiddetin önlenmesi ya da en aza indirgenmesi için aşağıdaki öneriler önem arz etmektedir:

- Kadına yönelik şiddet bir toplumsal yapı problemidir. Bu problemin engellenmesi ya da çözüme kavuşabilmesi için toplumsal kurumlar iş birliği içerisinde çalışmalıdır.
- “Kadın erkek eşitliği” sağlanmadan kadına yönelik şiddetle mücadelede başarılı olunamaz.
- Kadına yönelik şiddet toplumda yaşayan bütün insanların sorunudur.
- Kadının eğitim, ekonomi ve siyasal katılım alanlarında güçlendirilmesi gerektiğine ve bu alanlarda yaşadığı ayrımcılığın ortadan kaldırılmasının kadına yönelik şiddetin önlenmesinde çok önemli bir rolü bulunmaktadır.
- Kadının çalışma hayatına katılması ve ekonomik anlamda bir gelirinin olması şiddetle mücadelede önemli bir unsurdur.
- Türkiye’de halen hizmet veren sığınma evi ve kadın danışma merkezleri sayısının ve niteliğinin yetersiz olduğuna ve bu sayının acilen artırılması gerekmektedir.
- Şiddet konusunda farkındalık yaratabilmek adına eğitim programları düzenlenmeli, görsel ve yazılı medyada kadına yönelik şiddetle ilgili programlara yer verilmelidir.
- Toplumsal cinsiyet rolleri aktarılırken kadını özel alana dâhil edecek geleneksel rollere yönelik söylemlerden kaçınılmalıdır.
- Yerel yönetimler tarafından kadınlara istihdam olanaklarının yaratılmasına,
- Ders kitaplarında kadına yönelik şiddet ve toplumsal cinsiyet ayrımcılığı konusunda bilgilerin verilmelidir ve toplumsal cinsiyet rollerini ve kadına yönelik şiddeti pekiştiren unsurların kitaplardan çıkarılmalıdır.
- Cinsiyet ayrımcılığını engellemeye yönelik gerekli yasal düzenlemeler yapılmalı ayrımcılığı caydırıcı bir takım tedbirler alınmalıdır.

KAYNAKÇA

- Acar H. (2013). *Sosyal Hizmet Temelleri ve Uygulama Alanları*, Ankara: Maya Akademi Yayınları.
- Adak, N. (2000). *Değişen Toplumda Değişen Aile*, Ankara: Siyasal Yayınevi.
- Bozatay, A. Ş. (2011). *Sosyoloji*, İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Doğan, İ. (2012). *Sosyoloji Kavramlar Ve Sorunlar*, Ankara: Pegem Akademi.
- Dökmen, Y. Z. (2009). *Toplumsal Cinsiyet Sosyal Psikolojik Açıklamalar*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Güngör E. N. ve diğ. (2012). *Davranış Bilimleri*, Ankara: Siyasal Kitabevi
- Karkiner, N. (2010). *Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları* (Ed. Prof. Dr. Bilhan KARTAL), Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi. Eskişehir: AÖF Yayınları.
- Köknel, Ö. (1996). *Bireysel ve Toplumsal Şiddet*, 1. Basım, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Köşgeroğlu, N. (2010). *Kalın Duvar İnce Zar*, Ankara: Alter Yayınları.
- Özerkmen, N. (2012). Toplumsal Bir Olgu Olarak Şiddet. *Akademik Bakış Dergisi Sayı:28 s:1-19*.
- Tarhan, N. (2013). *Kadın Psikolojisi*, İstanbul: Nesil Yayıncılık.
- Uluocak Ş., Gökulu G., Bilir O., Karacık N. E., Özbay D. (2014). *Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Ve Kadına Yönelik Şiddet*, Edirne: Paradigma Akademi.
- Ünsal, A. (1996). *Genişletilmiş Bir Şiddet Tipolojisi*, Cogito, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, Sayı: 6-7.

SAĞLIK SEKTÖRÜNDE SOSYAL PAZARLAMA UYGULAMALARI: OBEZİTE İLE MÜCADELE KAMPANYASI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Arş. Gör. Dr. Ceylan Bozpolat
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, İşletme Bölümü
cakdogan@nevsehir.edu.tr

Doç. Dr. Yavuz Cömert
İnönü Üniversitesi, İşletme Bölümü
yavuz.comert@inonu.edu.tr

ÖZET

Obezite, günümüzde gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin önemli sağlık sorunları arasında yer almaktadır. Türkiye’de obezite ile mücadele, 2006 yılından beri artan bir kararlılık ile devam etmektedir. Bu kapsamda, Türkiye Sağlık Beslenme ve Hareketli Hayat Programı (2014-2017) hayata geçirilmiş ve program sosyal pazarlama faaliyetleri ile desteklenerek geniş kitlelere ulaşılmıştır. Sosyal pazarlama sağlığı koruma ve geliştirme faaliyetlerinde kamu sağlık kurumları tarafından kullanılmaktadır. Obezite ile mücadele kampanyası Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı tarafından yürütülmektedir. Bu çalışmada, bireylerin obezite ile mücadele kapsamında yapılan sosyal pazarlama uygulamalarına yönelik eğilimlerini belirlemek amacıyla Nevşehir ilinde yaşayan 400 kişiye yüz yüze anket uygulanmıştır. Bireylerin demografik özellikleri ile sosyal pazarlama uygulamalarına yönelik eğilimleri arasında istatistiki açıdan fark olup olmadığının analizinde t testi ve Anova analizi uygulanmış ve ayrıca likert ölçekli sorular için faktör analizi ile soruların gruplama biçimleri araştırılmıştır. Çalışmada, Nevşehir ili Merkez ilçede yaşayan kadınların obezite ile mücadele içerikli sosyal pazarlama uygulamalarına daha ilgili oldukları sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Pazarlama, Sağlık, Sosyal Kampanyalar, Obezite.

SOCIAL MARKETING ACTIVITIES IN HEALTH SECTOR: A RESEARCH ON CAMPAIGN OF STRUGGLE WITH OBESITY

ABSTRACT

Nowadays obesity is one of the important problems among health problems of developed and developing countries. Fighting Obesity in Turkey has continued with increasing determination since 1996. In this context, “Healthy Nutrition and Active Life Programme of Turkey (2014-2017)” is implemented and reached the large masses by activities of social marketing. Social marketing is used in activities of health protection and promotion by health facilities. Fighting Obesity Campaign is carried out Minister of Health of the Republic of Turkey. In this study, face to face survey is applied to 400 individuals who live in Nevşehir to determine tendencies of

individuals towards implications of social marketing as part of fighting obesity. Testing of whether there is a statistical difference between demographic features and tendencies towards implications of social marketing is used t test and ANOVA analysis. Also, grouping forms of questions is investigated by factor analysis for questions which use Likert Scale. It is concluded that women who live in Central District of Nevşehir are more interested in practices of social marketing which is related to fighting obesity.

Key Words: Social Marketing, Health, Social Campaigns, Obesity.

1. GİRİŞ

Çağın vebası olarak nitelendirilen obezite, genetik ve çevresel etkileşimleri olan; ciddi ve kronik bir hastalıktır. Vücutta normalden fazla miktarda yağ dokusunun olması sebebiyle gelişen obezite, çok sayıda faktöre bağlı olmakla birlikte tıbbi tedavi gerektirmektedir (Altunkaynak ve Özbek, 2006: 138). Sebep olduğu çok sayıda hastalık ile obezite, dünyada her yıl milyonlarca insanın hayatını kaybetmesine sebep olmaktadır. Aşırı kiloya bağlı ölümlerin ve hastalık riskinin azaltılması amacıyla özellikle gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde obezite ile mücadele kampanyaları yürütülmektedir. Son on yılda sağlık sisteminde kapsamlı bir reform geçiren Türkiye’de de sağlığı korumaya ve geliştirmeye yönelik çok sayıda proje bulunmaktadır. Sağlık Bakanlığı’nın ilgili diğer birimlerle ortaklaşa başlatmış olduğu “Obezite ile Mücadele” kampanyası ile toplum, sağlıklı beslenme ve fiziksel aktivite konusunda bilgilendirilmiş ve obeziteden kurtulmak isteyenler için tıbbi destek birimleri gibi çeşitli destek mekanizmaları kurulmuştur.

Toplum sağlığı ve özellikle adölesan çağı çocuklar için büyük tehlike arz eden obeziteye karşı gerçekleştirilen bu tür mücadeleler, sosyal pazarlama faaliyetleri olarak değerlendirilmektedir. Geniş kitlelere en hızlı şekilde ulaşılmasını sağlayarak arzulanan davranış ve düşünce değişikliğinin gerçekleştirilmesinde etkili tekniklerden birisi olan sosyal pazarlama uygulamalarına, obezite ile mücadele kampanyasının etkisini arttırmak, sağlıklı beslenme ve fiziksel aktiviteye teşvik etmek amacıyla başvurulmuştur. Reklam filmleri, kamu spotları, fiziksel aktivite etkinlikleri, tıbbi destek gibi uygulamalar ile obezitenin neden olduğu sağlık riskleri topluma anlatmak için eylem planları gerçekleştirilmektedir. Bu tür çalışmaların temel amacı, daha sağlıklı nesiller yetiştirmek ve koruyucu sağlık hizmeti uygulamalarını arttırmaktır. Obezitenin neden olduğu hastalıkların tedavi maliyetinin toplumu bilinçlendirme amacıyla yapılan faaliyetlerin maliyetlerinden daha yüksek olduğu çeşitli araştırmalarla desteklenmiştir. Ayrıca, sağlıklı bireylerin çalışma ve sosyal hayatlarında ülkelerine sağlayacakları katkı ile ortaya çıkacak toplumsal fayda da dikkate alındığında bu tür uygulamaların gerekliliği ve önemi ortaya çıkmaktadır (Tengilimoğlu

vd., 2013: 3). Bu çalışmada obezite ile mücadele kampanyası hakkında bireylerin görüşleri değerlendirilmeye çalışılmıştır.

2. LİTERATÜR ÖZETİ

2.1. Sosyal Pazarlama Kavramının Ortaya Çıkışı

Herhangi bir uygulama için başlangıç noktası belirlemek tam olarak doğru olmayabilir. Sosyal pazarlama için de bunu söylemek mümkündür. 1960'ların sonlarından itibaren pazarlama anlayışını genişletme ihtiyacı, kuruluşların hem sosyal sorumluluk hem de sosyal pazarlama yaklaşımlarına bir başlangıç yapmalarına neden olmuştur. Özellikle bazı örneklerinin Avusturya, Sırbistan, İsveç gibi ülkelerden verildiği bu yeni yaklaşımlarla ilgili ilk fikirleri Lazer ve Kelley, Kotler ve Zaltman ve Levy gibi isimler ortaya koymuştur. Lazer ve Kelley (1973: 11), sosyal sorunların çözümünde pazarlama bilgi ve tekniklerinin uygulanabileceğine, Kotler ve Levy ise geleneksel pazarlama yöntemlerinin kâr amacı güden işletmeler dışında da kullanılabilmesine dikkati çekmiştir (Kotler ve Levy, 1969: 12). Böylece sosyal fikirlerin, olayların da pazarlanabileceği belirtilerek 'sosyal pazarlama' kavramı ortaya atılmıştır (Kurtoğlu, 2007: 128; İter ve Bayraktaroğlu, 2007: 50).

Sosyal pazarlamanın ortaya çıkmasında etkili olan üç temel faktör bulunmaktadır. İlki; ticari pazarlamacıların pazarlama gücüdür. Örneğin fast food ürünlerinin bu denli tüketiliyor olması sosyal pazarlamacıların sağlıklı beslenme konusunu gündeme almasına neden olmuştur. Hızlı ve sağlıksız beslenme ile birlikte obezitenin artması sosyal pazarlama savunucularının dikkatini çekmektedir. İkincisi; sosyal pazarlamacıların ürün odaklı pazarlama yapmaması ve üçüncüsü eleştirel bir bakış açısına sahip olmasıdır. Sosyal pazarlamacılar kâr artışı yerine toplumsal fayda sağlamayı hedeflemektedirler. Dolayısıyla, toplumsal konulardaki olumsuz noktaları ortaya çıkarma özgürlüğüne sahiptirler (Hastings ve Saren, 2003: 307). Ayrıca teknoloji ve iletişim araçlarındaki gelişmeler, eğitim seviyesinin yükselmesiyle birlikte daha bilinçli bireyler ve sosyo-kültürdeki değişimler sosyal pazarlamanın ortaya çıkmasında etkili olan diğer faktörler olarak sıralanabilir (Lazer ve Kelley, 1973: 6).

1970 ve 1980'lerin sosyal ve ekonomik şartları, tüketici hoşnutsuzluğu, çevre sorunları, doğal kaynakların tamamen tükenmesi tehlikesi, çeşitli hukuki ve politik etkiler pazarlama yönetimini beşeri ve sosyal yöne, sosyal sorumluluk anlayışıyla hareket etmeye doğru itmeye başlamıştır (Mucuk, 2001: 9). Bu anlayış sonucunda ortaya çıkan sosyal pazarlama, halk sağlığını iyileştirecek, onların daha iyi koşullarda yaşamalarını sağlayacak davranışların benimsenmesi için pazarlama tekniklerinin kullanılması olarak tanımlanmaktadır (Weinreich, 1999: 3).

Sosyal pazarlama; bireysel ve toplumsal refahı arttırmak amacıyla hedef kitlenin olumsuz davranışlarını olumlu davranışa dönüştürmeye yönelik gerçekleştirilen analiz, plan ve uygulamaların değerlendirme aşamalarında geleneksel pazarlama faaliyetleri kullanılması olarak da tanımlanmaktadır (McMahon, 2001: 76).

Sosyal pazarlamanın hangi kurum veya kuruluşlar tarafından gerçekleştirilebileceğine dair yapılan bir tanımlamaya göre; sosyal pazarlama, devlet kurum ve kuruluşları, kâr amacı gütmeyen örgütler (dernek ve vakıflar) ve kâr amacı güden örgütler tarafından girişilen bir çabadır (Argan ve Akyıldız, 2010: 41). Başka bir tanıma göre sosyal pazarlama; pazarlama prensiplerinin ve tekniklerinin bireylerin, grupların ya da tüm toplumun yararına olmak üzere hedef kitlenin gönüllü olarak kabul ettiği, reddettiği, değiştirdiği, vazgeçtiği davranışlarında hedef kitleyi etkilemek için kullanılmasıdır. Sosyal pazarlama; sosyal bir düşüncenin, nedenin ya da uygulamanın, belirli bir hedef grup tarafından benimsenmesini sağlamak üzere gerekli programların geliştirilmesi, uygulanması ve kontrolü sürecidir (Develi, 2008: 10).

Çoğu zaman sosyal pazarlama, toplumsal pazarlama ile karıştırılmaktadır. Sosyal pazarlama bireylerin ve kurumların belirli fikir ve davranışlarının sosyal bir fayda oluşturabilecek şekilde değiştirilmesine yöneliktir. Sosyal pazarlamanın temel amacı; sosyal değişimdir. Toplumsal pazarlama ise; pazarlama faaliyetlerinde bulunurken toplumun çıkarlarını dikkate almayı hedeflemektedir. Ancak pazarlama faaliyetlerinin tüketicide sosyal değişim yaratması toplumsal pazarlamanın temel amacı değildir (Andreasen, 1995: 109).

2.2. Sağlık Korumaya ve Geliştirmeye Yönelik Sosyal Pazarlama Kampanyaları

Sağlık sektöründe, sosyal pazarlamanın kullanılabileceği birçok alan bulunmaktadır. Ölümcül bir hastalığın teşhis ve tedavi süreciyle ilgili ortaya çıkan gelişmeleri kamuoyuna duyurmak, erken teşhis ve tedavinin önemini anlatmak, anne sütünün önemini vurgulamak sigara ve alkol gibi bilimsel araştırmalar ile elde edilen pek çok bilginin yayılmasında sosyal pazarlama kampanyalarından yararlanılmaktadır. Sigara ve alkol gibi sağlığa zararlı alışkanlıklardan kurtarmak, kilo vermek, düzenli diş fırçalamak gibi insanları yapmak istedikleri fakat çeşitli nedenlerle yapamadıkları sağlıklı davranışlara teşvik edilmesi istendiğinde, sosyal pazarlama teknikleri kullanılabilir (Bayın ve Akbulut, 2012: 58).

Kotler ve Lee, sağlığın geliştirilmesi kapsamında sosyal pazarlamadan yarar sağlanabilecek konuları, tütün kullanımı, obezite, göğüs kanseri, HIV/AIDS, diyabet gibi toplumda sık görülen hastalıklara yönelik

bilinçlendirici ve farkındalık yaratıcı sosyal pazarlama faaliyetleri olarak sıralamıştır (Kotler ve Lee, 2005: 93).

Obezite ile mücadele, aşırı tuz tüketimini azaltma, diyabet önleme ve kontrol, sigarayı bırakma, okul sağlığı kampanyası, hareketli hayat ve sağlıklı beslenme kampanyaları gibi T.C. Sağlık Bakanlığı'nın sağlığı korumaya ve geliştirmeye yönelik yürüttüğü çok sayıda sosyal pazarlama kampanyası bulunmaktadır (www.beslenme.gov.tr).

Tablo 1: Sağlık Sektöründe Sosyal Pazarlama Kampanyaları İle İlgili Bazı Araştırma Sonuçları

Hoek ve Jones (2011)	Bu çalışmada yönetmelik, halk sağlığı ve sosyal pazarlama üçlüsünün sosyal değişim üzerindeki etkisi incelenmiş ve sosyal değişimde sağlık araştırmacıları ile işbirliğinin gerekliliği sonucuna varılmıştır.
Rossem ve Meekers (2007)	Zambiya'da yapılan bu çalışmada üreme sağlığı konusunda sosyal pazarlama kampanyalarının etkisi araştırılmıştır. Araştırma sonucunda üreme sağlığı konusunda televizyon ve radyo aracılığıyla yapılan sosyal pazarlama kampanyalarının nüfusun büyük bir bölümüne ulaştığı ve kampanyaların kondom kullanımı üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir.
Clapp vd. (2003)	Çalışmada, öğrenci yurtlarında yaşayan üniversite öğrencilerinin alkol tüketimini azaltmak için yapılan sosyal pazarlama kampanyalarının etkinliği ölçülmüştür. Analizler sonucunda, öğrencilerin içme normlarını yanlış algılamaları başarıyla düzeltilmiş, ancak içme davranışları üzerinde hiçbir etki gözlenmemiştir.
Evans (2008)	Çocuklarda ve ergenlerde sağlıklı medya kullanımını teşvik etmek ve ticari pazarlamaya maruz kalma etkilerini (kötü beslenme ve fiziksel hareketsizlik) azaltmak için yapılan sosyal pazarlama kampanyalarının etkinliğinin değerlendirildiği bu çalışma, olumlu sağlık davranışlarının sosyal pazarlama faaliyetleri ile geliştirilebileceğini ortaya koymuştur.
Vega ve Ronald (2005)	Bu çalışma, ABD'nin sekiz eyaletinde frengi bilincini artırmak için kullanılan sosyal pazarlama tekniklerinin etkinliğini açıklamak amacıyla yapılmıştır. Araştırma sonucunda kampanya kapsamında kullanılan mesajların yerel kültüre uygun olması gerektiği sonucuna varılmıştır.

3. METODOLOJİ

3.1. Araştırmanın Amacı

Sosyal pazarlama kampanyalarının temel amacı davranış değişimi yaratmaktır. Bu değişim, uygun davranışların artırılması ve uygun olmayan davranışların azaltılması yönündedir. Uygun olmayan davranışları azaltmak için ikna edici ve eğitici kamu spotları, afiş, broşür, sergi, panel ve toplantı gibi tekniklerden yararlanılmaktadır. Obezite ile mücadele kampanyası da bu gibi teknikleri kullanarak sosyal değişim sağlamayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda bu araştırma, T.C. Sağlık Bakanlığı tarafından “Obezite ile Mücadele” kampanyası kapsamında yapılan sosyal pazarlama uygulamalarının, toplum tarafından nasıl algılandığı, toplumun ihtiyaçlarını ve beklentilerini karşılayıp karşılamadığı ve mevcut iletişim kaynaklarının yeterli olup olmadığı gibi unsurların açıklanması amacıyla yapılmıştır.

3.2. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmanın ana kütesini, Nevşehir Merkez ilçe sınırları içine giren 21 mahallede ikamet eden, yaşları 18 ve üzeri olan bireyler oluşturmaktadır. Örneklem sayısının belirlenmesinde, mahalle nüfusunun toplam nüfusa oranı hesaplanmış ve alınan örneklem sayılarının mahalle nüfusunu temsil etmesi hedeflenmiştir. %95 güven düzeyinde farklı ana kütle büyüklükleri için örnek hacimleri tablosu esas alınarak araştırma için gerekli olan ana kütle sayısına, %5 hata payıyla karşılık gelen ana kütle büyüklüğü doğrultusunda örneklem çerçevesi belirlenmiştir (Çingir, 1994: 25). Araştırmanın ana kütesi, Nevşehir Merkez’de ikamet eden ve yaşları 18 yaş ve üzeri olan 400 kişi olarak belirlenmiştir. Anket formları, belirlenen mahallelerde yaşları 18 yaş ve üzeri olan ve anketi cevaplamayı kabul eden kişilere tesadüfi olmayan örnekleme yöntemlerinden kolayda örnekleme yöntemine göre dağıtılmıştır.

Anket formu oluşturulurken daha önce literatürde kullanılmış ve güvenilirliği kanıtlanmış bir ölçek temel alınmıştır. Bu bağlamda, Develi’nin 2008 yılında yapmış olduğu çalışmasında yer alan ölçekteki sorulardan ve Sağlık Bakanlığı’nın www.beslenme.gov.tr web sayfasındaki bilgilerden yararlanılarak anket formu geliştirilmiştir.

Araştırmada kullanılan anket formu, soruların ve ifadelerin yer aldığı 2 bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde obezite ile mücadele kampanyasına karşı toplumun genel eğilimi 5’li likert ölçek tipinin uygulandığı 30 adet soruyla ölçülmek istenmiştir. Bu ölçek tipinde sıralama; 1= kesinlikle katılmıyorum.... 5= kesinlikle katılıyorum, şeklindedir. İkinci bölümde obezite ile mücadele kampanyasına yönelik iki şıklı ve çoktan seçmeli sorular ile demografik sorulara yer verilmiş ve anket formunun son kısmında ise bireylerin sağlıklı beslenme ve hareketli yaşam felsefesini davranışlarına yansıtmasında/yansıtamamalarında etkili olan faktörleri

belirlemeye yönelik 5'li likert tipi sorulara yer verilmiştir. Bu ölçek tipinde sıralama ise; 1= hiç etkili değil... 5= çok etkili, şeklindedir.

Araştırmanın hazırlık sürecinde ise, cevaplayıcılar tarafından anlaşılması güç ifadelerin düzeltilmesi ve anket formuna son halinin verilebilmesi için tam sayılı uygulama gerçekleştirilmeden önce 40 anketten oluşan bir pilot araştırma yapılmıştır. Elde edilen bilgiler ışığında anket formunda gerekli değişiklikler ve eksiklikler giderilmiş ve anlatım geçerliliği sağlanmıştır. Likert ölçeklerinin güvenilirliğini test etmek için; Cronbach tarafından geliştirilen ve kendi adıyla anılan Cronbach α katsayısından yararlanılmıştır. Ölçeği oluşturan maddelerin test içindeki ortalama korelasyonlarının hesaplanması yoluyla, ölçümün içsel tutarlılığını gösteren α katsayısı 0 ile 1 arasında değerler almaktadır. Güvenilirlik analizi sonucunda ölçeğin güvenilir olduğunun söylenebilmesi için α katsayısının aldığı değerin 0,70'in üzerinde bir değer alması beklenmektedir (Hair vd., 2006: 391). Güvenilirlik analizi sonuçlarına göre ölçeğin hesaplanan α katsayısı 0,88 olarak bulunmuştur. Dolayısıyla kullanılan ölçeğin içsel tutarlılığı ve güvenilirliğinin oldukça yüksek olduğu söylenebilir.

3.3. Araştırma Hipotezleri

Araştırmanın hipotezleri önceden belirlenen amaçlar doğrultusunda belirlenmiştir. Faktör analizi sonucu ortaya çıkan boyutlar çerçevesinde belirlenen hipotezler aşağıdaki gibidir:

H₁.Devlet sorumlulukları ve örnek uygulamalar boyutuna ilişkin değerlendirmeler cinsiyet değişkenine göre farklılık göstermektedir.

H₂.Tutundurma yöntemleri boyutuna ilişkin değerlendirmeler, cinsiyet değişkenine göre farklılık göstermektedir.

H₃. Kampanya etkinliği boyutuna ilişkin değerlendirmeler, cinsiyet değişkenine göre farklılık göstermektedir.

H₄. Bilgilendirme boyutuna ilişkin değerlendirmeler, cinsiyet değişkenine göre farklılık göstermektedir.

H₅.Fiziksel aktivite uygulamaları boyutuna ilişkin değerlendirmeler, cinsiyet değişkenine göre farklılık göstermektedir.

H₆.Kitle iletişim araçları değişkenine ilişkin değerlendirmeler, cinsiyet değişkenine göre farklılık göstermektedir.

H₇.Devlet sorumlulukları ve örnek uygulamalar boyutuna ilişkin değerlendirmeler, yaş değişkenine göre farklılık göstermektedir.

H₈.Tutundurma yöntemleri boyutuna ilişkin değerlendirmeler, yaş değişkenine göre farklılık göstermektedir.

H₉. Kampanya etkinliği boyutuna ilişkin değerlendirmeler yaş değişkenine göre farklılık göstermektedir.

H₁₀. Bilgilendirme boyutuna ilişkin değerlendirmeler, yaş değişkenine göre farklılık göstermektedir.

H₁₁. Fiziksel aktivite uygulamaları boyutuna ilişkin değerlendirmeler, yaş değişkenine göre farklılık göstermektedir.

H₁₂. Kitle iletişim araçları boyutuna ilişkin değerlendirmeler, yaş değişkenine göre farklılık göstermektedir.

3.4. Verilerin Analizi

Anket formu aracılığıyla toplanan verileri değerlendirirken bilgisayar destekli SPSS paket programından yararlanılmıştır. Ankette yer alan demografik bilgiler için frekans dağılımı, yüzde, ortalama, standart sapma gibi tanımlayıcı istatistiksel veriler; obezite ile mücadele kampanyası içerikli sosyal pazarlama uygulamalarına yönelik ifadeler için ise Faktör Analizi, t testi ve Anova Analizi kullanılmıştır.

3.5. Araştırmanın Bulguları ve Değerlendirmeler

Araştırmaya katılan bireylerin demografik özelliklerine ilişkin tanımlayıcı bilgiler bu başlık altında incelenmiştir.

Tablo 2: Araştırmaya Katılan Bireylerin Demografik Özellikleri

Cinsiyet	n	%	Eğitim Düzeyi	n	%
Erkek	212	53,0	İlköğretim	22	5,3
Kadın	188	47,0	Lise	119	29,8
Toplam	400	100,0	Ön lisans	63	15,8
			Lisans	157	39,3
Medeni Durum	n	%	Lisansüstü	39	9,8
Bekâr	169	42,2	Toplam	400	100,0
Evli	231	57,8			
Toplam	400	100,0	Meşguliyet Dağılımı	n	%
			Serbest Meslek	75	18,7
Gelir Düzeyi	n	%	İşçi	28	7,0
Yok	9	2,3	Memur	73	18,3
1000 TL'den az	68	17,0	Emekli	17	4,3
1001-2000 TL	87	21,8	Ev Hanımı	31	7,8
2001-3000 TL	117	29,3	Öğrenci	130	32,5
3001-4000 TL	81	20,2	Esnaf	30	7,5
4001TL ve üzeri	38	9,4	Diğer	11	2,7
Toplam	400	100,0	Cevapsız	5	1,2
			Toplam	400	100,0
Yaş Dağılımı	n	%			
18-24 Yaş	100	25,0	Beden Kitle İndeksi	n	%

25-31 Yaş	88	22,0	16-18,49 Arası (Zayıf)	16	4,0
32-38 Yaş	79	19,8	18,50-24,99 Arası (Normal)	235	58,7
39-45 Yaş	78	19,5	25-29,99 Arası (Fazla Kilolu)	115	28,8
46 Yaş ve üzeri	55	13,7	30-40 ve üzeri (Obez)	34	8,5
Toplam	400	100,0	Toplam	400	100,0

Araştırmaya katılanların % 53'ü erkeklerden, % 47'si kadınlardan oluşmaktadır. Cevaplayıcıların büyük bir kısmı 18-31 yaş aralığında yer almakta, %32,5'i de üniversite mezunudur. Medeni durum itibariyle frekans dağılımına bakıldığında ise araştırmaya katılanların büyük çoğunluğu evlilerden oluşmaktadır (%57,8). Araştırmaya katılan 400 kişinin yaklaşık yarısı 1000-3000 TL gelire sahip iken, meslek dağılımında çoğunluk memur ve öğrencilerden oluşmaktadır. Ayrıca araştırmaya katılan bireylerin % 58,7'si ideal vücut ağırlığına sahip normal bireyler, % 8,5'i ise obez bireylerden oluşmaktadır. Örneklemin yaklaşık % 10'unun obez bireylerden oluşması konunun önemini bir kez daha gün yüzüne çıkarmıştır.

Tablo 3: Araştırmaya Katılan Bireylerin Sağlıklı Beslenme ve Hareketli Yaşam Felsefesini Davranışlarına Yansıtma Durumlarına İlişkin Yüzde Dağılım

Sağlıklı Beslenme ve Hareketli Yaşam Felsefesini Davranışlarınıza Yansıtıyor musunuz?	Frekans (n)	Yüzde (%)
Evet	236	59,0
Hayır	164	41,0
Toplam	400	100

Cevaplayıcıların % 59'u sağlıklı beslenme ve hareketli yaşam felsefesini davranışlarına yansıtıyorken % 41'i sağlıklı beslenme ve hareketli yaşam felsefesini benimseyememiştir.

Tablo 4: Araştırmaya Katılan Bireylerin Sağlıklı Beslenme ve Hareketli Yaşam Felsefesini Davranışlarına Yansıtma Durumlarında Etkili Olan Faktörlere İlişkin Yüzde Dağılım

Sağlıklı Beslenme ve Hareketli Yaşam Felsefesini Davranışına Yansıtma	n	1	2	3	4	5
		%	%	%	%	%
Parklardaki spor aletlerinin kullanılması	236	13,5	8,9	13,5	48,9	15,2
Yürüyüş etkinliklerine katılımın olması	236	4,2	5,5	14,8	50,6	24,9
TV'deki bilgilendirici kamu spotlarının izlenilmesi	236	6,8	12,7	15,7	43,2	21,6

Yemek porsiyonlarının küçültülmesi	235	5,5	9,4	14,0	40,9	30,2
Hastanelerin obezite birimlerine başvurulması	235	8,5	13,6	13,2	43,0	21,7
Bilgilendirici afiş, broşür ve billboardların okunması	236	5,5	11,4	16,5	46,6	19,9

1=Hiç Etkili Değil, 2= Etkili Değil, 3= Ne Etkili Ne Değil, 4=Etkili, 5=Çok Etkili

Tablo 4'e göre obezite ile mücadele kampanyası kapsamında yapılan sosyal pazarlama uygulamaları sonucu, sağlıklı beslenme ve hareketli yaşam felsefesini davranışlarına yansıtanların % 70,85'i parklardaki spor aletlerinin kullanılmasının, % 82,9'u yürüyüş etkinliklerine katılımın, % 72,65'i TV'deki bilgilendirici kamu spotlarının, % 78,1'i yemek porsiyonlarının küçültülmesinin, % 71,3'ü hastanelerin obezite birimlerine başvurulmasının, % 74,75'i ise bilgilendirici afiş, broşür ve billboardların okunmasının bu davranışı benimsemelerinde etkili olduğunu ifade etmiştir. Bu oranların hepsinin % 70'in üzerinde olması, bu kapsamda yapılan sosyal pazarlama faaliyetlerinin amacına ulaştığını göstermektedir.

Tablo 5: Araştırmaya Katılan Bireylerin Sağlıklı Beslenme ve Hareketli Yaşam Felsefesini Davranışlarına Yansıtamamalarında Etkili Olan Faktörlere İlişkin Yüzde Dağılım

Sağlıklı Beslenme ve Hareketli Yaşam Felsefesini Davranışa Yansıtamamada	n	1	2	3	4	5
		%	%	%	%	%
Günlük aktivitelerimin hareketli yaşama imkân vermemesi	163	6,7	9,2	13,5	45,4	25,2
Alışkanlık gereği dengeli beslenmemem	163	4,9	12,9	14,7	46,0	21,5
TV'de yayınlanan kamu spotlarını yetersiz bulmam	162	19,1	29,0	26,5	20,4	4,9
Yürüyüş etkinliklerini yorucu bulmam	163	15,3	23,3	12,3	30,7	18,4
www.beslenme.gov.tr web sitesini ziyaret etmemem	162	35,9	27,2	18,5	19,8	8,6
Bilgilendirici afiş, broşür ve billboardların dikkatimi çekmemesi	163	16,0	25,8	22,7	23,9	11,7

1=Hiç Etkili Değil, 2= Etkili Değil, 3= Ne Etkili Ne Değil, 4=Etkili, 5=Çok Etkili

Tablo 5'e göre obezite ile mücadele kampanyası kapsamında yapılan sosyal pazarlama uygulamaları sonucu, sağlıklı beslenme ve hareketli yaşam felsefesini davranışlarına yansıtamayanların % 77,35'i günlük aktivitelerinin hareketli yaşama imkân vermemesi, %74,85'i alışkanlık gereği dengeli

beslenilmemesi ve % 55,25'i yürüyüş etkinliklerinin yorucu bulunması gibi nedenlerden bu davranışı sergilediklerini ifade etmiştir.

Tablo 6: Araştırmaya Katılan Bireylerin Obezite İle Mücadele Kampanyasını İlk Defa Nerede Gördüklerine İlişkin Dağılım

Obezite ile mücadele kampanyasını ilk defa nerede gördünüz?	Frekans (n)	Yüzde (%)
TV	199	49,8
Radyo	4	1,0
Gazete	8	2,0
Afiş	33	8,3
İnternet	37	9,3
Diğer	14	3,5
Kampanya hakkında bilgim yok	105	26,1
Toplam	400	100

Tabloya bakıldığında obezite ile mücadele kampanyasını ilk defa televizyonda görenler % 49,8 oranla büyük çoğunluktadır. Daha sonra sırasıyla % 9,3 oranla internet, % 8,3 oranla afiş, % 3,5 oranla genellikle kurum içi faaliyetler olarak cevaplanan diğer kaynaklar, % 2 oranla gazete ve % 1 oranla son sırada radyo gelmektedir. Obezite ile mücadele kampanyası hakkında hiç bilgisi olmayanların oranı ise % 26,1'dir. Bu oranlar kitle iletişim araçlarında revizyona gidilmesi gerektiğini göstermektedir.

Bu araştırmada; Nevşehir ili Merkez ilçede ikamet eden kişilerin obezite ile mücadele kampanyası kapsamında, Sağlık Bakanlığı tarafından yapılan sosyal pazarlama uygulamalarına yönelik düşüncelerini belirlemek için geliştirilen 30 ifadeyi belirli boyutlar altında toplamak amacıyla açıklayıcı faktör analizi uygulanmıştır. Araştırmada kullanılan verilerin faktör analizi açısından uygun olabilmesi için Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy (KMO) katsayısının 0,60 ve üstünde olması arzulanmaktadır (Norusis, 1993: 49). Bu çalışmada verilerin faktör analizi açısından uygunluğu için yapılan KMO (Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy) testi 0,89 ve Barlett testi $\chi^2=3340,143$ olarak bulunmuştur.

Tablo 7'de her bir faktöre ait ifadelere karşılık gelen faktör yükleri verilmiştir. Burada her bir faktörün kaç adet ifadeden meydana geldiği, en yüksek faktör yükü değerinden başlayarak sıralanmaktadır. Tabloda belirlenen 6 faktöre ilişkin Cronbach's Alpha değerleri, başka bir ifadeyle Güvenirlilik katsayıları $0,70 < \alpha < 0,816$ aralığında yer aldığı görülmektedir. Bu oranlar faktör analizi ile bir araya gelen ifadelerin oluşturdukları boyutların (ölçeklerin) güvenilir olduğu anlamına gelmektedir (Nakip, 2003).

Faktörleri oluşturan ifadeler dikkate alınarak 6 faktör; devlet sorumlulukları ve örnek uygulamalar, tutundurma yöntemleri, kampanya etkinliği, bilgilendirme, kitle iletişim araçları, fiziksel aktivite uygulamaları olarak isimlendirilmiştir. Tablo 7 obezite ile mücadele kampanyası kapsamında yapılan sosyal pazarlama uygulamaları ifadelerine yönelik açıklayıcı faktör analizi sonuçlarını göstermektedir.

Tablo7: Obezite İle Mücadele Kampanyası Kapsamında Yapılan Sosyal Pazarlama Uygulamaları İfadelerine Yönelik Açıklayıcı Faktör Analizi Sonuçları

Faktörler	Faktör Yüğü	Özdeğer	Varyans Yüzdəsi	Cronbach' Alpha
Faktör 1: Devlet Sorumlulukları ve Örnek Uygulamalar		3,372	12,967	0,816
S5.Obezite ile mücadele kampanyasını devletin yapmasını doğru buluyorum.	0,705			
S4.Devletin en önemli faaliyetlerinden birinin toplumu obezite konusunda bilgilendirmek olduğunu düşünüyorum.	0,669			
S7.Obezite ile mücadele kampanyası kapsamında kullanılan okul sütü programının 6-9 yaş ilkokul kitlesi için faydalı olacağını düşünüyorum.	0,645			
S6.Obezite ile mücadele kampanyası reklamlarında yaşanmış hikâyelerin anlatılmasının ilgimi çekeceğini düşünüyorum.	0,593			
S13.Devletin obezite ile mücadele kampanyasını yapmasının devletin sorumluluklarından biri olduğunu düşünüyorum.	0,546			
S15.Obezite ile mücadele kampanya reklamlarının toplumu bilgilendirmede önemli bir araç olduğunu düşünüyorum.	0,548			
S21.Toplumun, obezite konusunda Sağlık	0,537			

Bakanlığı'ndan reklam yapmasını beklediğini düşünüyorum.				
S19.Sağlık Bakanlığı'nın sosyal konularda reklam yapmasının toplumdaki imajını olumlu etkilediğini düşünüyorum.	0,533			
S8.Obezite ile mücadele kampanyası reklamlarının çocuklara ulaşmasında ilkokullarda izletilen "Gürbüz ile Elif" çizgi film kamu spotlarının etkili olduğunu düşünüyorum.	0,530			
Faktör 2: Tutundurma Yöntemleri		2,628	10,106	0,778
S23.Obezite ile mücadele kampanya reklamlarının topluma ulaşmasında ağızdan ağıza iletişimin etkili olduğunu düşünüyorum.	0,741			
S29.Duygusal mesaj içeren obezite ile mücadele kampanyası reklamlarının daha ilgi çekici olduğunu düşünüyorum.	0,615			
S28.Obezite ile mücadele kampanya reklamlarında toplumun güven duyduğu kişilerin yer almasının etkili olacağını düşünüyorum.	0,594			
S14.Obezite ile mücadele kampanyası reklamlarında ünlülerin yer almasının ilgimi çekeceğini düşünüyorum.	0,552			
S30.Devletin yapmış olduğu reklamlar, reklamların konusuna bağlı olarak ilgimi çekiyor.	0,537			
S24.Obezite ile mücadele kampanya reklamlarında kullanılan mesajın eğitici olmasının ilgi çekici olduğunu düşünüyorum.	0,531			

S22.Obezite ile mücadele kampanya reklamlarının topluma ulaşmasında TV’de yayınlanan kamu spotlarının etkili olduğunu düşünüyorum.	0,528			
Faktör 3: Kampanya Etkinliği		2,577	9,912	0,779
S1.Obezite ile mücadele kampanyasının toplumun düzenli beslenme ve hareketli yaşam konusunda bilgilendirildiğini düşünüyorum.	0,761			
S2.Obezite ile mücadele kampanya reklamlarını inandırıcı buluyorum.	0,693			
S3.Obezite ile mücadele kampanya reklamlarını gerekli buluyorum.	0,569			
Faktör 4: Bilgilendirme		2,454	9,437	0,702
S16.Obezite ile mücadele kampanyası kapsamında kullanılan afiş, broşür ve billboardların hedef kitlesine ulaştığını düşünüyorum.	0,740			
S9.Obezite ile mücadele kampanyası için açılanwww.beslenme.gov.tr web sitesinin obezite konusunda toplumu bilgilendirmede etkili olduğunu düşünüyorum.	0,562			
S20. Sağlık Bakanlığı’nın sosyal konularda toplumu bilgilendirici bir tutum içinde olduğunu düşünüyorum.	0,556			
Faktör 5: Fiziksel Aktivite Uygulamaları		1,953	7,512	0,746
S26.Sağlık Bakanlığı tarafından düzenlenen “Sağlıklı beslenme ve hareketli yaşam yürüyüşleri” etkinliklerinin obezite ile mücadele konusunda faydalı olduğunu düşünüyorum.	0,733			

S27.Parklardaki egzersiz alanlarının obezite ile mücadele konusunda faydalı olduğunu düşünüyorum.	0,683			
Faktör 6: Kitle İletişim Araçları		1,532	5,891	0,752
S12.Obezite ile mücadele kampanyası reklamlarını daha çok radyodan takip ediyorum.	0,768			
S17.Obezite ile mücadele kampanyası reklamlarını daha çok gazetelerden takip ediyorum.	0,744			
S25.Obezite ile mücadele kampanyası reklamlarını daha çok dergilerden takip ediyorum.	0,706			
Açıklanan Toplam Varyans (%) 55,589				

Not: Varimax Rotasyonlu Temel Bileşenler Faktör Analizi kullanılmıştır. İfadeler 9 kez rotasyona tabi tutulmuştur.

Veriler üzerinde temel bileşenler yöntemi ve Varimax dönüştürmesine göre açıklayıcı faktör analizi yapılarak sosyal pazarlama anlayışı paralelinde obezite ile mücadele kampanyasına ilişkin boyutlar belirlenmeye çalışılmıştır. Faktör analizi sonucunda faktör yükü 0,50 ve öz değeri bir ve üzerinde olan 6 faktör elde edilmiştir. Faktör sayısı belirlenirken öz değeri bir veya birden fazla olan faktörler hesaba katılmakta, diğerleri modele dâhil edilmemektedir. Bunun için değişkenler 9 kez rotasyona tabi tutulmuştur. İçerik analizi sonucunda faktör yükü 0,50'nin altında olan 3 ifade ölçekten çıkarılmıştır. Ayrıca, Tablo 7'de görülen 6 faktör, toplam varyansın % 55,589'unu açıklamaktadır. Sosyal bilimlerde genellikle açıklanan toplam varyansın % 50'nin üzerinde bir değer olması kabul görmektedir (Kurtuluş ve Okumuş, 2006: 9). Faktör 1 (devlet sorumlulukları ve örnek uygulamalar) toplam varyansın %12,96'sini, faktör 2 (tutundurma yöntemleri) %10,106'sını, faktör 3 (kampanya etkinliği) %9,912'sini, faktör 4 (bilgilendirme) % 9,437'sini, faktör 5 (fiziksel aktivite uygulamaları) % 7,512'sini, faktör 6 (kitle iletişim araçları) %5,981'ini açıklamaktadır.

Araştırma on iki hipotez çerçevesinde şekillenmiştir. Bu hipotezler doğrultusunda araştırmaya katılan bireylerin demografik özellikleri (cinsiyet ve yaş) ile obezite ile mücadele kampanyası kapsamında yapılan sosyal pazarlama uygulamaları boyutlarına ilişkin eğilimleri arasında istatistikî

açından fark olup olmadığını tespit etmek amacıyla t testi ve anova testi yapılmış olup aşağıda bu testlere ilişkin analiz sonuçları yer almaktadır.

Tablo 8: Sosyal Pazarlama Uygulamalarına İlişkin Boyutların Araştırmaya Katılan Bireylerin Cinsiyetlerine Göre Dağılımının Analizi

Boyutlar	Grup	n	Ort.	St. Sapma	t testi	p	Sonuç
Devlet Uygulamaları ve Örnek Uygulamalar	Erkek	212	3,61	0,729	-1,620	0,106	RED
	Kadın	188	3,73	0,661			
Tutundurma Yöntemleri	Erkek	212	3,57	0,709	-3,952	0,000**	KABUL
	Kadın	188	3,85	0,687			
Kampanya Etkinliği	Erkek	212	3,23	0,950	-2,586	0,010*	KABUL
	Kadın	188	3,45	0,780			
Bilgilendirme	Erkek	212	3,25	0,884	0,075	0,940	RED
	Kadın	188	3,24	0,805			
Fiziksel Aktivite Uygulamaları	Erkek	212	3,75	0,926	-3,081	0,002*	KABUL
	Kadın	188	4,02	0,835			
Kitle İletişim Araçları	Erkek	212	2,19	0,795	0,278	0,781	RED
	Kadın	188	2,21	0,897			

*p<0,05 **p<0,01

Tablo 8’de görüldüğü üzere araştırmaya katılan bireylerin, tutundurma yöntemleri (p<0,01), kampanya etkinliği (p<0,05) ve fiziksel aktivite uygulamaları (p<0,05) boyutlarına ilişkin değerlendirme ortalamaları, cinsiyetlerine göre anlamlı düzeyde farklılık göstermektedir. H₂, H₃ ve H₅ hipotezleri kabul edilmiştir. Boyutların içerdiği ifadeler çerçevesinde kadınlar, kampanya reklamında kullanılan tema, kişi, ses, müzik ve eğitici mesaj içeriğine erkeklerden daha çok önem vermektedir. Ayrıca kadınlar, erkeklere oranla kamu spotu reklamlarının daha etkili olduğunu düşünmekte ve konuyla ilgili olumlu tecrübelerini yakın çevrelerindeki arkadaşlarına daha çok paylaşmaktadır. Bu durum kadınların sosyal yönünün, erkeklere oranla daha fazla olmasının bir sonucudur.

Kadınlar, obezite ile mücadele kampanya reklamlarının bilgilendirme düzeyi, inandırıcılığı ve gerekliliği konusunda erkeklere göre daha pozitif düşünmektedir. Benzer şekilde kadınlar, kampanya kapsamında yapılan yürüyüş etkinlikleri ile parklarda bulunan egzersiz aletlerinin obezite ile mücadelede etkili olduğu konusunda erkeklere oranla daha pozitif düşünmektedir. Nüfusun obez çoğunluğunun kadınlardan oluşması, obezite

ile mücadele kampanya reklamlarının bizzat hedef kitlesi olmalarına neden olmaktadır. Bu nedenle kampanya kapsamında yapılan faaliyetler onlar için daha fazla önem arz etmektedir.

Araştırmaya katılan bireylerin, devlet sorumlulukları ve örnek uygulamalar, bilgilendirme ve kitle iletişim araçları boyutlarına ilişkin değerlendirme ortalamaları, cinsiyetlerine göre anlamlı düzeyde farklılık göstermemektedir ($p>0,05$). Dolayısıyla H_1 , H_4 ve H_6 hipotezleri reddedilmiştir. Hedef kitleye ulaşmak amacıyla kampanya kapsamında kullanılan afiş, broşür, billboard, web siteleri, radyo, gazete ve dergi gibi yazılı-sözlü kitle iletişim araçlarının etkinliği konusunda kadınlar ile erkekler aynı düşünce yapısına sahiptir. Kitle iletişim araçları boyutundaki ifadelerin ortalamalarına bakıldığında, tüm ortalamaların 2 civarında olduğu görülmektedir. Bu durum radyo, gazete ve dergi gibi araçların hedef kitleye ulaşmada yetersiz kaldığını, çağa ayak uyduran sosyal medya gibi kitle iletişim araçlarının tercih edilmesi gerektiğini göstermektedir.

Yaş değişkeni itibarıyla sosyal pazarlama uygulamaları boyutlarına ilişkin ifadelerin ortalamaları arasında bir farklılığın olup olmadığı tek yönlü varyans analizi (Anova) ile araştırılmış ve analiz sonuçları Tablo 9'da sunulmuştur. Ortalamalardaki farklılığın nereden kaynaklandığı ve hangi gruplar arasında olduğu Post Hoc testi ile analiz edilmiştir. Varyans homojenliği sağlandığından Post Hoc "Scheffe" yöntemi kullanılmıştır.

Araştırmaya katılan bireylerin yaş aralıkları açısından ANOVA analizi sonuçları incelendiğinde, "tutundurma yöntemleri" ve "kitle iletişim araçları" boyutlarına ilişkin değerlendirme ortalamalarında anlamlı farklılık olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla H_8 ve H_{12} hipotezleri kabul edilmiştir.

Tablo 9: Sosyal Pazarlama Uygulamalarına İlişkin Boyutların Araştırmaya Katılan Bireylerin Yaşlarına Göre Dağılımının Analizi

Scheffe

Boyutlar	Grup	N	Ort.	St. Sapma	F testi	p	Sonuç
Devlet Uygulamaları ve Örnek Uygulamalar	18-24 Yaş	100	3,62	0,703	1,202	0,309	RED
	25-31 Yaş	88	3,63	0,715			
	32-38 Yaş	79	3,71	0,670			
	39-45 Yaş	78	3,80	0,683			
	46 Yaş ve üzeri	55	3,56	0,725			
Tutundurma Yöntemleri	18-24 Yaş	100	3,62	0,723	3,046	0,017*	KABUL
	25-31 Yaş	88	3,67	0,723			
	32-38 Yaş	79	3,81	0,662			
	39-45 Yaş	78	3,86	0,610			

	46 Yaş ve üzeri	55	3,49	0,814			
Kampanya Etkinliği	18-24 Yaş	100	3,28	0,925	0,747	0,560	RED
	25-31 Yaş	88	3,34	0,821			
	32-38 Yaş	79	3,39	0,966			
	39-45 Yaş	78	3,44	0,855			
	46 Yaş ve üzeri	55	3,20	0,799			
Bilgilendirme	18-24 Yaş	100	3,24	0,944	0,369	0,830	RED
	25-31 Yaş	88	3,22	0,776			
	32-38 Yaş	79	3,31	0,809			
	39-45 Yaş	78	3,30	0,809			
	46 Yaş ve üzeri	55	3,15	0,893			
Fiziksel Aktivite Uygulamaları	18-24 Yaş	100	3,77	0,988	1,349	0,251	RED
	25-31 Yaş	88	3,90	0,847			
	32-38 Yaş	79	4,01	0,865			
	39-45 Yaş	78	3,96	0,754			
	46 Yaş ve üzeri	55	3,73	0,994			
Kitle İletişim Araçları	18-24 Yaş	100	2,07	0,790	2,449	0,046*	KABUL
	25-31 Yaş	88	2,19	0,806			
	32-38 Yaş	79	2,16	0,818			
	39-45 Yaş	78	2,45	0,929			
	46 Yaş ve üzeri	55	2,16	0,902			

*p<0,05

Scheffe yöntemine göre yapılan Post Hoc testi sonucunda, ‘tutundurma yöntemleri’ boyutlarına ilişkin değerlendirme ortalamalarında ‘39-45’ arası yaş ile ‘46 ve üzeri yaş’ grupları arasında anlamlı düzeyde bir farklılık görülmektedir (p=0,017<0,05). Çoğu çalışan olan ‘39-45’ yaş grubu kişiler, tutundurma yöntemleri kapsamında yer alan etkili reklam içeriği, bilgilendirici kamu spotları ve ağızdan ağza iletişimin obezite ile mücadelede faydalı olacağını düşünmektedir. Tutundurma yöntemleri boyutu için bireylerin yaş düzeyleri azaldıkça, bu kapsamda yapılan faaliyetlere yönelik olumlu eğilimin arttığı yönünde bir çıkarımda bulunulabilir.

Scheffe yöntemine göre yapılan Post Hoc testi sonucunda, ‘kitle iletişim araçları’ boyutuna ilişkin değerlendirme ortalamalarında ‘18-24’ arası yaş ile ‘39-45’ arası yaş grupları arasında anlamlı düzeyde bir farklılık görülmektedir (p=0,046<0,05). Çoğu öğrenci olan ‘15-24’ yaş grubu kişiler, obezite ile mücadele kapsamında yapılan sosyal pazarlama faaliyetlerinin

hedef kitlesine ulaştırılmasında kullanılan radyo, gazete ve dergi gibi kitle iletişim araçlarının yetersiz olduğunu düşünmektedir. Kitle iletişim araçları boyutuna yönelik değerlendirmelerin geneline bakıldığında ortalamalar 2,07-2,45 arasındadır. Bu sonuç obezite ile mücadele kapsamında yapılan faaliyetlerin hedef kitlesine ulaşmasında kullanılan radyo, gazete ve dergi gibi iletişim araçlarının yetersiz kaldığı yönünde bir çıkarımda bulunulabilir.

Araştırmaya katılan bireylerin, devlet sorumlulukları ve örnek uygulamalar, kampanya etkinliği, bilgilendirme ve fiziksel aktivite uygulamaları boyutlarına ilişkin değerlendirme ortalamaları, yaşlarına göre anlamlı düzeyde farklılık göstermemektedir ($p>0,05$). Dolayısıyla H_7 , H_9 , H_{10} ve H_{11} hipotezleri reddedilmiştir.

Ek olarak, analizler sonucunda, araştırmaya katılan bireylerin obezite ile mücadele kampanyası kapsamında yapılan sosyal pazarlama uygulamalarına ilişkin değerlendirme ortalamaları; beden kitle indeksi, eğitim ve gelir düzeyi, medeni durum ve meslek gibi demografik özelliklere göre anlamlı bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Sosyal pazarlama, toplumsal fayda sağlayacak şekilde düşüncelerin ya da davranışların değiştirilmesine yönelik olarak yapılan faaliyetlerdir. Hedef kitlenin arzulan davranış değişikliğinde bulunması için elde edeceği faydaların belirlenip hedef kitleye duyurulması gerekmektedir. Bu ise sosyal pazarlama kampanyaları ile mümkün olabilmektedir. Kamu kurum ve kuruluşları, özellikle sağlık sektöründe toplumsal davranış değişikliği için sosyal pazarlama kampanyalarından yararlanmaktadır. Sağlıklı beslenme ve fiziksel aktivite hakkında toplumu bilinçlendirme, sigara tüketiminin azalmasına yönelik kampanyalar, AIDS / HIV virüsünden korunma ve yayılmasını önleme kampanyaları buna örnek olarak verilebilmektedir. Sağlık sektöründe devletin, sosyal pazarlama anlayışını benimsemesi, sosyal pazarlama tekniklerini kullanarak pazarlama faaliyetlerinde bulunması, hem kamu yararı hem de bireylerin yaşam kalitesinin yükseltilmesi açısından önem arz etmektedir. Bu bağlamda çalışmada, Sağlık Bakanlığı tarafından hali hazırda sürdürülmekte olan obezite ile mücadele kampanyası sosyal pazarlama yaklaşımı ile ele alınmış, Nevşehir ili Merkez ilçede ikamet eden bireylerin kampanya hakkındaki görüşleri değerlendirilmiştir.

Araştırmaya katılan bireylerin, obezite ile mücadele kampanyası kapsamında yapılan sosyal pazarlama faaliyetlerine yönelik değerlendirmeleri incelendiğinde; *tutundurma yöntemleri, kampanya etkinliği ve fiziksel aktivite uygulamaları* boyutlarına ilişkin değerlendirmeleri ile cinsiyetleri arasında istatistikî açıdan anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir. Buna karşın, *devlet sorumlulukları ve örnek uygulamalar, bilgilendirme ve kitle iletişim*

araçları boyutlarına ilişkin değerlendirmeleri ile cinsiyetleri arasında istatistikî açıdan anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir. Araştırmaya konu olan kişilerin yaş aralıkları açısından obezite ile mücadele kampanyası kapsamında yapılan sosyal pazarlama faaliyetlerine yönelik değerlendirmeleri incelendiğinde ise, “*tutundurma yöntemleri*” ve “*kitle iletişim araçları*” boyutları ile ilgili olarak gruplar arasında anlamlı farklılık olduğu tespit edilmiştir. *Devlet sorumlulukları ve örnek uygulamalar, bilgilendirme, kampanya etkinliği ve fiziksel aktivite uygulamaları* boyutlarına ilişkin değerlendirmeleri ile yaşları arasında istatistikî açıdan anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir.

Genel bulgu ve sonuçlar ışığında şu önerilerde bulunulabilir:

- Sağlık Bakanlığı, hedef kitlenin demografik özelliklerinden kaynaklanan sorunları doğrudan doğruya denetim altına almalıdır. Bakanlığın bu konudaki başarısı hedef kitle özelliklerine uygun araçların seçilmesine bağlıdır. Örneğin; yaş kriteri temel alındığında farklı yaş grupları için farklı pazarlama tekniklerinin kullanılması kampanyanın amacına ulaşmasında etkili olacaktır. Bu nedenle, kampanyanın pazarlama yöneticilerinin hedef kitleyi ayrıntılı tanımlayan araştırmalar yapması gerekmektedir. Örneğin, yaş grupları itibarıyla en çok tercih edilen kitle iletişim araçları belirlenip hedef kitleye ulaşmada bu uygun aracın kullanılması kampanya etkinliğini artıracaktır.

- Obezite ile mücadele kampanyası kapsamında kullanılan afiş, broşür, billboard gibi bilgilendirme araçlarının etkin kullanımı için insanların toplu halde bulunduğu okul, hastane, terminal gibi mekanlara lojistiği yapılmalıdır.

- Konuyla ilgili oldukça yararlı bilgi ve belgeler sunan www.beslenme.gov.tr web sayfasının tanıtımı için televizyon, facebook ve twitter gibi kısa zamanda çok fazla kişiye ulaşmayı sağlayacak iletişim araçlarından yararlanılmalıdır.

- Fiziksel aktiviteyi artırmak amacıyla düzenlenen yürüyüş etkinliklerinde süreklilik sağlanmalı ve parklarda bulunan egzersiz aletlerinin kullanım şekli ayrıntılı olarak yazılmalıdır.

- Kampanya reklamlarında toplumun güven duyduğu kişilerin yer alması hedef kitlenin dikkatini çekme konusunda etkili olabilir.

Bu çalışma ile elde edilen sonuçlar Nevşehir iline özgüdür, tüm Türkiye’ye genelleştirilemez. Ülke genelinde benzer sonuçlara ulaşılıp ulaşılamayacağı, ne gibi farklı sonuçlara varılacağını görmek için daha ayrıntılı araştırmalar yapılması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Altunkaynak, B. Z. ve Özbek, E. (2006). Obezite: Nedenleri ve Tedavi Seçenekleri. *Van Tıp Dergisi*, 13(4), 138-142.
- Andreasen, A. R. (1995). *Marketing Social Change: Changing Behavior to Promote Health, Social Development, and the Environment*, USA: Jossey- Bass.
- Argan Tokay, M. ve Akyıldız, M. (2010). Social Marketing Approach as a Tool for Dissemination Sport (From the Perspective of Sport for All). *Pamukkale Journal of Sport Sciences*, 1(3), 39-51.
- Bayın, G. ve Akbulut, Y. (2012). Sağlık Sektöründe Sosyal Pazarlamanın Kullanımı. *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi*, 1(1), 53-72.
- Bloom, P. N. and Novelli, W. D. (2000). Problems and Challenges in Social Marketing. *Journal of Marketing*, (45), 81-101.
- Clapp, J. D., Lange, J. E., Russell, C., Shillington, A. and Voas, R. B. (2003). A Failed Norms Social Marketing Campaign. *Journal of Studies on Alcohol*, 64(3), 409-414.
- Çıngı, H. (1994). *Örnekleme Kuramı*, Hacettepe Üniversitesi Fen Fakültesi Yayını, Ders Kitapları Dizisi 20, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Fen Fakültesi Basımevi.
- Develi, E. İ. (2008). *Sosyal Pazarlama Açısından Kamu Sektörü Reklamlarında Hedef Kitle Tutumu*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Evans, W. D. (2008). Social Marketing Campaigns and Children's Media Use. *The Future of Children*, 18(1), 181-203.
- Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J., Anderson, R. E. and Tatham, R. L. (2006). *Multivariate Data Analysis*, New Jersey: Pearson Prentice Hall.
- Hastings, G. and Saren, M. (2003). The Critical Contribution of Social Marketing: Theory and Application. *Marketing Theory*, (3), 305-322.
- Hoek, J. and Jones, S. C. (2011). Regulation, Public Health and Social Marketing: A Behavior Change Trinity. *Journal of Social Marketing*, 1(1), 32-44.
- İlter, B. ve Bayraktaroğlu, G. (2007). Kâr Amacı Gütmeyen Sosyal İçerikli Pazarlama Uygulamaları: Sosyal Pazarlama. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (28), 49-64.
- Kotler, P. and Lee, N. R. (2005). *Corporate Social Responsibility: Doing The Most Good For Your Company And Your Cause*, New Jersey: John Wiley&Sons, Inc.
- Kotler, P. and Levy, S. J. (1969). Broadening the Concept of Marketing. *Journal of Marketing*, 33(1), 10-15.
- Kotler, P. and Zaltman, G. (1971). Social Marketing: An Approach to Planned Social Change. *Journal of Marketing*, 35(3), 3-12.
- Kurtoğlu, S. (2007). Sosyal Pazarlama Kavramının Analizi. *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (1), 125-134.
- Kurtuluş, K. ve Okumuş, A. (2006). Fiyat Algılamasının Boyutları Arasındaki İlişkilerin Yapısal Eşitlik Modeli İle İncelenmesi. *İşletme İktisadi Enstitüsü, Yönetim Dergisi*, 17(53), 3-17.
- Lazer, W. and Kelley, E. J. (1973). *Social Marketing: Perspectives and Viewpoints*, USA: Richard D. Irwin.

- McMahon, L. (2001). The Impact of Social Marketing on Social Engineering in Economic Restructuring, **Michael T. Ewing (Ed.)**, *Social Marketing*, (s.75-84), The Haworth Press, USA.
- Mucuk, İ. (2001). *Pazarlama İlkeleri*, Genişletilmiş 13. Basım, İstanbul: Türkmen Yayınevi.
- Nakip, M. (2003). *Pazarlama Araştırmaları: Teknikler ve (SPSS Destekli) Uygulamalar*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Norusis, M. J. (1993). *SPSS for Windows: Base System User's Guide*, USA: SPSS Inc.
- Rossem, R. V. and Meekers, D. (2007). The Reach and Impact of Social Marketing and Reproductive Health Communication Campaigns in Zambia. *BMC Public Health*, 7(352), Retrieved March 8, 2015 from the, <http://bmcpublihealth.biomedcentral.com/articles>.
- Tengilimoğlu, D., Güzel, A. ve Günaydın, E. (2013). Sosyal Pazarlama Kapsamında Dumansız Hava Sahası: Örnek Bir Uygulama. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15(2), 1-26.
- Vega, M. Y. and Roland, E. L. (2005). Social Marketing Techniques for Public Health Communication: A Review of Syphilis Awareness Campaigns in 8 US Cities. *Sexually Transmitted Diseases*, (32)10, 30-36.
- Weinreich, N. K. (1999). *Hands-On Social Marketing: A Step-by-Step Guide*, California:Sage Publications.
- <http://www.beslenme.gov.tr>

**KRUVAZİYER GEMİLERİN YİYECEK İÇECEK
DEPARTMANLARINDA HİZMET KALİTESİ, MÜŞTERİ
MEMNUNİYETİ VE MÜŞTERİ SADAKATI İLİŞKİLERİ:
KETCHIKAN, JUNEAU VE SKAGWAY LİMANLARINDA BİR
ARAŞTIRMA***

Arş. Gör. Reha KILIÇHAN
Erciyes Üniversitesi, Turizm Fakültesi
rehakilichan@erciyes.edu.tr

Yrd. Doç. Dr. İbrahim İLHAN
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Turizm Fakültesi
ibrahim@nevsehir.edu.tr

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, kruvaziyer gemilerin yiyecek içecek departmanlarında hizmet kalitesi, müşteri memnuniyeti ve müşteri sadakati ilişkilerini ortaya koyarak, hizmet kalitesini arttırıp müşteri memnuniyeti ve müşteri sadakati oluşturmak isteyen kruvaziyer gemi işletmecilerine yol gösterici bir kaynak olmaktır. Bu çalışma ayrıca kruvaziyer gemi şirketlerinin pazarlama çalışmalarına yön vermeleri açısından son derece önemli bir çalışma niteliği taşımanın yanı sıra, ülkemizde kruvaziyer gemi destinasyonlarının pazarlama çalışmalarına ışık tutması bakımından önemlidir. Bu çalışmanın örneklemini Amerika Birleşik Devletleri'nin Alaska eyaletine bağlı en işlek üç liman şehri olan Ketchikan, Juneau ve Skagway limanlarına gelen kruvaziyer gemiler oluşturmaktadır. Araştırmanın anketleri, bu limanlara gelen kruvaziyer gemilerin yiyecek içecek departmanlarından hizmet almış kişilere uygulanmıştır. Araştırmada örneklem yöntemi olarak, olasılığa dayalı olmayan örnekleme yöntemlerinden kolayda (kolayca) örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Araştırmada hizmet kalitesi, müşteri memnuniyeti ve müşteri sadakati ilişkileri korelasyon ve regresyon analizleri ile incelenmiş, hizmet kalitesi ile müşteri memnuniyeti, hizmet kalitesi ile müşteri sadakati ve müşteri memnuniyeti ile müşteri sadakati arasında pozitif yönlü ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kruvaziyer turizm, Yiyecek içecek, Hizmet kalitesi, Müşteri memnuniyeti, Müşteri sadakati, Gastronomi.

* Bu makale, "Kılıçhan R. (2012), Kruvaziyer Gemilerin Yiyecek İçecek Departmanlarında Hizmet Kalitesi, Müşteri Memnuniyeti ve Müşteri Sadakati İlişkileri: Ketchikan, Juneau ve Skagway Limanlarında Bir Araştırma, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir." adlı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

**THE RELATIONSHIP BETWEEN SERVICE QUALITY,
CUSTOMER SATISFACTION AND CUSTOMER LOYALTY
IN THE FOOD AND BEVERAGE DEPARTMENT OF CRUISE
SHIPS: A RESEARCH ON CRUISE SHIPS IN KETCHIKAN,
JUNEAU AND SKAGWAY HARBOURS**

ABSTRACT

The aim of the study is to present relationships between service quality, customer satisfaction and customer loyalty and to be a guiding source for cruise ship operators who want to create customer satisfaction and customer loyalty at the food and beverage department by increasing service quality. In addition, this study is giving direction in terms of marketing efforts to cruise ship operators. Also this study is carrying importance to shed light on cruise ship destinations in terms of marketing in our country. The sample of this study is formed by cruiseships which are coming to the three busiest port cities “Ketchikan, Juneau and Skagway” in Alaska belonging state of United States. Research surveys were applied to cruise ships passengers who had serving from food and beverage department of cruise ships. As a sample method in research, convenience sampling method being one of sampling methods based on improbable method was preferred. In addition, relationships between service quality, customer satisfaction and customer loyalty were examined by using correlation and regression analysis. Positive correlation was found between service quality and customer satisfaction, service quality and customer loyalty, customer satisfaction and customer loyalty.

Key words: Cruise tourism, Food and Beverage, Service Quality, Customer Satisfaction, Customer Loyalty, Gastronomy.

1. GİRİŞ

Turizm sektörü dünyanın en hızlı büyüyen sektörlerinden biridir. Dünya Turizm Örgütü'nün verisine göre 2014 yılında uluslar arası turizm faaliyetlerine katılan kişi sayısının 1,133 milyar olduğu belirtilmekte ve 2020 Turizm Vizyonu'nda yer alan veriye göre 2020 yılında uluslararası turizm faaliyetlerine katılacak kişi sayısının 1,6 milyara ve turizm gelirlerinin de 2 trilyon dolara ulaşması beklenmektedir (UNWTO, 2015a; UNWTO, 2015b). Bu durum ülkeleri yeni rekabet politikaları geliştirmeye itmektedir. Geçmişten günümüze gelen “güneş-kum-deniz” temalı turizm politikalarının yanı sıra alternatif turizm çeşitleri geliştirilmeye çalışılmaktadır. Son yıllarda dünya çapında çok büyük gelişme yaşayan kruvaziyer turizm de bu çalışmaların bir ürünüdür.

Uluslararası Kruvaziyer Gemiler Birliği (CLIA) verisine göre 1980 yılında 1.4 milyon, 1990 yılında 4 milyon, 2000 yılında 8 milyon ve 2010 yılında 18.8 milyon ve 2014 yılında 22 milyon kişinin kruvaziyer gemiler ile

seyahat ettiği ve önümüzdeki yıllarda da artarak devam edeceği tahmin edilmektedir (CLIA, 2015). Kruvaziyer gemilerde seyahat eden kişiler, kruvaziyer gemilerde sunulan hizmetlerden her geçen gün daha fazlasını beklemekte ve bunun bilincine varan kruvaziyer gemi işletmecileri de müşterilerini memnun etmek ve müşteri sadakati oluşturmak için stratejiler geliştirmektedirler. Müşteri memnuniyeti yaratmak ve bunun sonucunda müşteri sadakatini sağlamak isteyen işletmeler, yeni yönetim yaklaşımları ile hızlı ve doğru bir biçimde elde edilen bilgi ve teknolojileri; menü planlamasından, maliyet hesaplamalarına, satış tahminlerinden envanter kontrollerine kadar geniş bir alanda kullanarak hizmet kalitelerini yükseltmeye çalışmaktadır. Böylece yoğun rekabet koşullarına boyun eğmeden kruvaziyer gemiler kendilerine özgü ürün ve hizmetlerin sunumu ile farklılığı yakalayarak, düşük maliyetli üretim ve toplam kalite sürecinden geçerek, müşteri memnuniyetini sağlayıp, müşteri sadakatini oluşturmaya çalışmaktadır.

Hizmet kalitesi, müşteri memnuniyeti ve müşteri sadakati ile ilgili alan yazın incelendiğinde konaklama işletmeleri ve yiyecek içecek işletmeleri ile ilgili yapılmış pek çok çalışmaya rastlanmaktadır. Fakat kruvaziyer derneklerinin ve şirketlerin kurumsal düzeyde yaptıkları araştırmaların dışında, akademik düzeyde kruvaziyer gemilerin yiyecek içecek departmanlarında hizmet kalitesi, müşteri memnuniyeti ve müşteri sadakati ilişkilerini inceleyen bir araştırmaya rastlanmamıştır. Çalışmanın bu açıdan önemli bir boşluğu dolduracağı söylenebilir. Ayrıca bu çalışma, ülkemizde kruvaziyer turizm alanında gelecekte yapılacak çalışmalar açısından örnek teşkil edebilecek bir çalışmadır. Benzer çalışmaların ülkemizde kruvaziyer turizmin gelişimi açısından yapılması mümkündür.

2. ALAN YAZIN TARAMASI

2.1. Hizmet Kalitesi

Alan yazın incelendiğinde, hizmet kalitesi kavramının farklı şekillerde tanımlandığı dikkat çekmektedir. Parasuraman, Zeithaml ve Berry (1988) hizmet kalitesini, işletmenin müşteri beklentilerini karşılama veya bu beklentileri aşma becerisi şeklinde tanımlarken; daha sonra yapmış oldukları çalışmalarında Zeithaml, Parasuraman ve Berry (1990) müşterilerin beklentileri ile algılamaları arasındaki fark olarak tanımlamışlardır. Diğer bir çalışmada ise Ghobadian, Speller ve Jones (1994) hizmet kalitesini, sunulan hizmetlerin müşterilerin beklentilerini karşılama derecesi şeklinde tanımlamaktadırlar. İşletmeler için hizmet kalitesinin tanımını, kapsamını ve nasıl ölçüldüğünü anlamak önemlidir. Hizmetlerinin kalitesini geliştirmek isteyen işletmeler öncelikle mevcut durumlarını belirlemeli daha sonra

hizmet kalitesini geliştirmek için nelerin yapılması gerektiğini ortaya koymalıdır. Alınan tüm önlemler uygulandıktan sonra ulaşılan kalite düzeyi belirli aralıklarla tekrarlanarak ölçülmelidir. Çünkü geçerli ve güvenilir bir hizmet kalitesi ölçümü işletme yönetimi için hayati öneme sahiptir.

Yapılan alan yazın taramasında yiyecek içecek işletmelerinde hizmet kalitesinin ölçümüne yönelik olarak Parasuraman vd. (1988) tarafından geliştirilen *SERVQUAL*'in yanı sıra Stevens, Knutson ve Patton (1996) tarafından *SERVQUAL* önermelerinden yararlanılarak geliştirilen *DINESERV* hizmet kalitesi ölçüm modelinin kullanıldığı dikkat çekmektedir. Bu model ilk olarak *fast food* restoranlarında, sıradan restoranlarda ve lüks restoranlarda hizmet kalitesinin ölçümü, belirlenmesi ve yönetilmesine yardımcı olması amacıyla 600 kişi üzerinde yapılan araştırmada kullanılmıştır. Ankette 29 adet önerme ve *SERVQUAL*'e ait beş boyut yer almaktadır. Anket hizmet kalitesini ölçerken, müşterilerin yiyecek içecek işletmesinden beklentilerini de ortaya koymaktadır (Kılıçhan ve Ülker, 2015: 887). Su (2002), et lokantalarında hizmet kalitesi ölçeği olarak *DINESERV* modelini kullanmış ve yapılan hizmet kalitesi ölçümü sonucunda güvenilirlik en önemli boyut olarak ortaya çıkmıştır. Kim, McCahon ve Miller (2003), *DINESERV* ölçeğinin diğer kültürler içinde uygunluğunu sınadıkları araştırmalarında, ölçeği Kore'deki zincir işletmeler üzerinde kullanmışlar ve farklı kültürlerde anlamlı bir fark çıkmamış ancak zincir işletmelerin hizmet kalitesi düzeylerinde farklılıklar ortaya çıkmıştır. Tsai, Shih ve Chen (2007) Tayvan'da *fast food* işletmelerinin hizmet kalitesinin ölçümü için yaptıkları araştırmada hizmet kalitesini etkileyen faktörleri; samimi ortam, hijyen, titizlik, konfor, işletmenin görünümü, uygunluk ve iç dizayn olarak tespit etmişlerdir. Kim, Ng ve Kim (2009) 4659 üniversite öğrencisi ile hizmet kalitesinin, müşteri memnuniyeti, tekrar ziyaret etme niyeti ve ağızdan ağza duyurum üzerindeki etkilerini araştırdıkları çalışmalarında *DINESERV* ölçeğini kullanmışlardır. Keith ve Simmers (2011) Amerika'da 82 farklı restorandaki yorum kartları ile *DINESERV* ölçeğinin karşılaştırmasını yaptıkları çalışmalarında yorum kartlarının yemek kalitesi ve genel kaliteyi ölçen ifadelerle yer verdiğini buna karşılık *DINESERV* ölçeğinin de olumsuz deneyimler, problem çözme ve heveslilik gibi konularda üstün olduğu sonucuna varmışlardır.

2.2. Müşteri Memnuniyeti

İşletmeler müşterilerini memnun ettikleri sürece varlıklarını devam ettirirler. Günümüz pazarlama anlayışı ve rekabet şartları sonucu da, işletmelerinin en önemli iki hedefi; mevcut müşterileri sadık müşteriler haline getirmek ve yeni müşteriler kazanmak olmuştur. Bu hedefleri gerçekleştirebilmek içinse, işletme tarafından sağlanması gereken en önemli olgu; müşteri memnuniyetidir. Müşteri memnuniyeti kavramı alan yazında

farklı şekillerde tanımlanmıştır. Oliver (1980) müşteri memnuniyetini, müşterinin satın alma ile ilgili tepkisi olarak tanımlarken, Tse ve Wilton (1988) tüketim tecrübesinin başından sonuna kadar süren bir değerlendirme sonucunda oluşan nihai çıktı olarak tanımlamışlardır. Diğer bir çalışmada Bloemer ve Ruyter (1998) müşterilerin ihtiyaçlarına ilişkin subjektif değerlendirmelerinin sonucunda, belirledikleri seçeneğin beklentileri karşılaması veya aşması durumu olarak tanımlamışlardır. Müşteri memnuniyeti kavramı işletmeler tarafından iyi anlaşıldığı takdirde, sağlanan memnuniyet müşterilerin gelecekteki davranışları üzerinde etkili olacağından mevcut müşteriler sadık müşteriler haline gelebilir.

Turizm sektöründe müşteri memnuniyeti ile ilgili alan yazın incelendiğinde; Gilbert ve Horsnell (1998)'in otel işletmelerinde gerçekleştirmiş oldukları araştırmada yapılan müşteri memnuniyeti araştırmalarının rekabet performansları üzerinde önemli olduğunu vurgulamaktadırlar. Çakıcı (1998) otel işletmelerinde gerçekleştirdiği araştırmasında müşteri memnuniyetini değerlendirme formları kullanılarak ölçmüştür. Pizam ve Ellis (1999) gerçekleştirdikleri araştırmada müşteri memnuniyeti ölçümünde kültürel alışkanlıkların, psikolojik faktörlerin ve müşterilerin dil farklılıklarının göz önünde bulundurulması gerektiğini belirtmişlerdir. Kozak (2001) otel işletmelerinde hizmet alan kişilerin farklı kültür ve milliyetlerden olduğunu, bu yüzden farklı kültür ve milliyetlere sahip müşterilerin yiyecek içecek tüketimlerinin ve diğer ulusal farklılıklarının çeşitli analizlerle incelenmesi gerektiğini vurgulamıştır. Yüksel ve Yüksel (2002) ile Anderson ve Mossberg (2004) restoranlarda müşterilerin memnuniyetini araştırırken; Olorunniwo ve Hsu (2006) kitle hizmetlerinde hizmet kalitesi, müşteri memnuniyeti ve davranışsal niyetlerini inceleyen bir tipoloji analizi yapmışlardır. Son olarak Kim, Ng ve Kim (2009), *DINESERV* modelinin müşteri memnuniyeti, tekrar gelme niyeti ve ağızdan ağza duyuruma etkisini inceleyen bir çalışma yaptıkları ve değişkenler arasında pozitif yönlü ilişkilerin olduğunu tespit etmişlerdir.

2.3. Müşteri Sadakati

Pazarlama alan yazını incelendiğinde sadakat kavramının araştırmacılar tarafından davranışsal, tutumsal ve karma olmak üzere üç farklı yaklaşımla ele alındığı dikkat çekmektedir. Davranışsal yaklaşıma göre müşteri sadakati, satın alma miktarı, sıklığı veya ihtimali gibi davranışsal ölçümlerle değerlendirilmektedir (Chaudhuri ve Holbrook, 2001: 82; Kumar ve Shah, 2004: 319). Tutumsal yaklaşımda ise müşteri, işletmeden alışveriş yapmasa bile işletmeyi başkalarına tavsiye ederek duygusal bağlılığını devam ettirir (Chaudhuri ve Holbrook, 2001: 82). Karma yaklaşım ise davranışsal ve tutumsal yaklaşımı birleştirmektedir. Müşterilerin ürün tercihlerini, marka bağımlılık eğilimini, satın alma

yüzdesini, yeni ve toplam satın alma miktarını esas almaktadır (Acar, 2009: 68).

Shoemaker ve Lewis (1999)'in müşteri memnuniyeti ile müşteri sadakati arasındaki ilişkiyi açıkladığı çalışmalarına göre; müşteri memnuniyetinde, müşteri beklentilerinin karşılanıp karşılanmadığı ölçülürken, müşteri sadakatinde müşterinin tekrar satın almaya ne kadar istekli olduğu belirlenmektedir. Çalışmada ayrıca müşteri memnuniyetinin müşteri sadakati için gerekli olduğu, ancak tek başına yeterli olmadığı vurgulanmaktadır. Baker ve Crompton (2000)'ın otel işletmelerinde gerçekleştirdikleri araştırmada; işletme performansı ile müşteri memnuniyeti arasında güçlü bir ilişki bulunduğunu ve artan müşteri memnuniyetinin de müşteri sadakatine, tekrar ziyaret etmeye ve artan işletme imajına neden olduğuna işaret etmektedir.. Aksu (2004) araştırmasında müşteri sadakatinin ön koşulu olarak müşteri memnuniyetini sağlamanın gerektiğini vurgulamaktadır. Dolayısıyla alan yazındaki araştırma sonuçlarından yola çıkarak müşteri memnuniyeti ile müşteri sadakati arasında bir ilişkinin var olduğu ileri sürülebilir.

3. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Bu çalışmanın amacı, kruvaziyer gemilerin yiyecek içecek departmanlarında hizmet kalitesi, müşteri memnuniyeti ve müşteri sadakati ilişkilerini ortaya koyarak, hizmet kalitesini arttırıp müşteri memnuniyeti ve müşteri sadakati oluşturmak isteyen kruvaziyer gemi işletmecilerine yol gösterici bir kaynak olmaktır. Bu çalışma ayrıca kruvaziyer gemi şirketlerinin pazarlama çalışmalarına yön vermeleri açısından son derece önemli bir çalışma niteliği taşımanın yanı sıra, ülkemizde kruvaziyer gemi destinasyonlarının pazarlama çalışmalarına ışık tutması bakımından da önem arz etmektedir.

4. ARAŞTIRMANIN MODELİ VE HİPOTEZLERİ

Araştırmada kullanılan model Şekil 1.'de gösterilmektedir. Bu modele göre hizmet kalitesinin müşteri memnuniyeti ile ve müşteri memnuniyetinin de müşteri sadakati ile ilişkili olduğu varsayılmaktadır.

Şekil 1: Kruvaziyer Gemilerin Yiyecek İçecek Departmanında Hizmet Kalitesi, Müşteri Memnuniyeti ve Müşteri Sadakati İlişkileri

Araştırma modelindeki varsayımlardan yola çıkarak 3 adet hipotez geliştirilmiştir.

H1: Hizmet kalitesi ile müşteri memnuniyeti arasında pozitif yönlü bir ilişki vardır.

H2: Hizmet kalitesi ile müşteri sadakati arasında pozitif yönlü bir ilişki vardır.

H3: Müşteri memnuniyeti ile müşteri sadakati arasında pozitif yönlü bir ilişki vardır.

Araştırma üç etapta gerçekleşmiş olup; üç etapta da bir bağımlı ve bir bağımsız değişken bulunmaktadır. İlk etapta, bağımlı değişken müşteri memnuniyeti, bağımsız değişken ise hizmet kalitesi iken; ikinci etapta bağımlı değişken müşteri sadakati, bağımsız değişken ise hizmet kalitesidir. Üçüncü ve son etapta ise bağımlı değişken müşteri sadakati, bağımsız değişken müşteri memnuniyettir.

5. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Dünya kruvaziyer turizm pazarı incelendiğinde; Kuzey Amerika Bölgesi'nin pazarın yaklaşık üçte ikisine hâkim olduğu görülmektedir. Kuzey Amerika Bölgesi'nde ise en önemli destinasyonlar Karayipler ve Alaska'dır. Alaska'nın kruvaziyer turizm açısından gelişmiş ve gelişme gösteren bölgeleri dikkate alındığında; Ketchikan, Juneau, Skagway, Anchorage ve Haines limanları sayılabilir. Fakat kruvaziyer gemi şirketleri tur güzergâhlarını genellikle Ketchikan, Juneau ve Skagway limanlarına göre planlamaktadırlar. Bu nedenlerden dolayı kruvaziyer gemilerin yiyecek içecek departmanlarında hizmet kalitesi, müşteri memnuniyeti ve müşteri sadakati ilişkilerini araştırmak üzere yapılan bu çalışmanın örneklemini Alaska'nın en işlek limanlarından Ketchikan, Juneau ve Skagway'e gelen kruvaziyer gemilerin yiyecek içecek hizmetlerinden faydalanmış kişiler oluşturmaktadır.

Araştırmanın anketleri, bu limanlara gelen kruvaziyer gemilerin yiyecek içecek departmanlarından hizmet almış kişilere uygulanmıştır. Araştırmada örneklem yöntemi olarak, olasılığa dayalı olmayan (ihtimalsiz/önyargılı) örnekleme yöntemlerinden kolayda (kolayca) örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. "Kolayda örneklemede örneğe kimin seçileceğine, araştırmacının kendisi karar vermektedir. Araştırmacı gözüne kestirdiği ya da uygun gördüğü kişiye anketi doldurmasını teklif eder" (Nakip, 2006: 204).

Kruvaziyer gemilerin yiyecek içecek departmanında hizmet kalitesi, müşteri memnuniyeti ve müşteri sadakati ilişkilerinin araştırıldığı bu çalışmada, veri toplama aracı olarak anket kullanılmıştır. Söz konusu ankette yukarıda tanımlanan bağımlı ve bağımsız değişkenlerle ilgili ölçek

maddeleri, anket sorularına cevap veren kişilerin demografik özellikleri ile ilgili sorular bulunmaktadır. Örneklemdeki kruvaziyer gemilerin yiyecek içecek departmanından hizmet almış kişilere hizmet kalitesinin ölçülmesi için Stevens, Knutson ve Patton'un (1996) geliştirdiği 29 ifadeden ve 5 boyuttan oluşan *DINESERV* ölçeği, müşteri memnuniyetinin ölçülmesi için Yüksel ve Yüksel'in (2002); Olorunniwo ve Hsu'nun (2006); Kim, Ng ve Kim'in (2009) çalışmalarında kullandıkları 5 ifadeden oluşan ölçek ve müşteri sadakatinin ölçülmesi için Zeithaml, Berry ve Parasuraman'ın (1996) çalışmalarında kullandıkları 5 ifadeden oluşan ölçek uygulanmıştır.

Toplanan veri, bilgisayar ortamında uygun istatistiksel analiz programı ile analiz edilmiştir. Analizlerde, frekans ve yüzde dağılımları gibi merkezi eğilim ölçüleri ile korelasyon ve regresyon gibi istatistiksel analiz yöntemlerinden faydalanılmıştır.

6. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

6.1. Araştırmada Kullanılan Ölçeğin Güvenilirlik ve Geçerlilikleri

Cronbach Alpha değeri; 0,80 ile 1,00 arasında ise ölçek yüksek derecede güvenilir, 0,60 ile 0,80 arasında ise oldukça güvenilir, 0,40 ile 0,60 arasında ise düşük derecede güvenilir, 0,40'ın altında ise güvenilir değildir (Kalaycı, 2010: 405). Bu değerlere göre araştırmada hizmet kalitesini ölçmek için kullanılan *DINESERV* ölçeği 0,73 *Cronbach Alpha* kat sayısı ile oldukça güvenilir, müşteri memnuniyetini ölçmek için kullanılan ölçek 0,56 ve müşteri sadakatini ölçmek için kullanılan ölçek ise 0,57 *Cronbach Alpha* kat sayısı ile düşük derecede güvenilir bulunmuştur. Müşteri memnuniyeti ve müşteri sadakati ölçeklerinin düşük derecede güvenilir çıkmasının nedeni, *alphanın* ölçme aracındaki ifade sayısına oldukça duyarlı olmasıdır. On ifadenin altındaki ölçme araçlarında düşük *alpha* değerlerine rastlamak mümkündür. Böyle durumlarda ifadeler arasındaki bağıntı katsayıları hesaplanabilir. Eğer ifadeler arasındaki bağıntı değerleri 0,20 ile 0,40 arasında ise ölçme aracının iç tutarlılığının uygun olduğu söylenebilir (Briggs ve Cheek, 1986'dan aktaran Akbulut, 2010: 80).

Tablo 1: Müşteri Memnuniyeti ve Müşteri Sadakati Bağıntı Katsayıları

Müşteri Memnuniyeti	Bağıntı Katsayısı	Müşteri Sadakati	Bağıntı Katsayısı
Müşteri Memnuniyeti 1	0,282	Müşteri Sadakati 1	0,316
Müşteri Memnuniyeti 2	0,362	Müşteri Sadakati 2	0,407
Müşteri Memnuniyeti 3	0,302	Müşteri Sadakati 3	0,362
Müşteri Memnuniyeti 4	0,301	Müşteri Sadakati 4	0,308
Müşteri Memnuniyeti 5	0,360	Müşteri Sadakati 5	0,263

Tablo 1'e göre müşteri memnuniyeti ve müşteri sadakati ifadelerinin bağıntı katsayıları 0,20 ile 0,40 arasında olduğu için bu ölçeklerin iç tutarlılığı, güvenilirliği uygundur. Ayrıca müşteri memnuniyeti ve müşteri sadakati ölçeklerinin düşük derecede güvenilir çıkmasının bir başka nedeni, cevaplayıcıların dikkatsiz ve rastgele cevap vermeleri veya önermelerin anlaşılmasında olabilir. Yapılan alan yazın taramasında hizmet kalitesi, müşteri memnuniyeti ve müşteri sadakati ilişkileri konularında genellikle bu ölçeklerin kullanılması ve bu konuda uzmanlaşan kişilerin görüşleri dikkate alınarak, araştırmada kullanılan ölçeklerin geçerli olduğu kanıtlanmıştır.

Tablo 2: Katılımcıların Demografik Özellikleri

ÖZELLİKLER	Frekans (f)	Yüzde (%)	ÖZELLİKLER	Frekans (f)	Yüzde (%)
Cinsiyet			Medeni Durum		
Kadın	178	55,6	Evli	285	89,1
Erkek	142	44,4	Bekâr	35	10,9
TOPLAM	320	100	TOPLAM	320	100
Yaş			Milliyet		
29 Yaş ve Altı	11	3,4	Amerikalı	142	44,4
20 ve 39 Yaş Arası	29	9,1	Kanadalı	92	28,8
40 ve 49 Yaş Arası	52	16,3	Karayipli	21	6,6
50 ve 59 Yaş Arası	61	19,1	Alman	13	4,1
60 ve 69 Yaş Arası	117	36,6	Fransız	12	3,8
70 ve 79 Yaş Arası	45	14,1	İngiliz	10	3,1
80 Yaş ve Üzeri	5	1,6	Hollandalı	9	2,8
TOPLAM	320	100	İtalyan	7	2,2
Eğitim Durumu			Yunan	7	2,2
İlköğretim	2	0,6	Hindistanlı	2	0,6
Lise ve Dengi Okul	281	87,8	Avustralyalı	2	0,6
Ön Lisans	28	8,8	Japon	2	0,6
Lisans	7	2,2	Türk	1	0,3
Lisansüstü	2	0,6	TOPLAM	320	100
TOPLAM	320	100	Çalışma Durumu		
Aylık Gelir Durumu			Emekli	163	50,9
1000 – 2000 Dolar Arası	9	2,8	İşyeri Sahibi	92	28,8
2001 – 3000	3	0,9	Şirket Çalışanı	55	17,2

Dolar Arası					
3001 – 4000 Dolar Arası	70	21,9	Öğrenci	9	2,8
4001 – 5000 Dolar Arası	210	65,6	Evde Çalışan	1	0,3
5000 Dolar ve Üzeri	28	8,8	TOPLAM	320	100
TOPLAM	320	100			

6.2. Katılımcıların Demografik Özelliklerine İlişkin Frekans ve Yüzde Dağılımı

Katılımcıların demografik özellikleri Tablo 2’de yer almaktadır. Tablo incelendiğinde; katılımcıların %55,6’sının cinsiyetinin kadın olduğu görülmektedir. Katılımcıların %89,1’inin evli, %36,6’sının 60-69 yaş aralığında ve %87,8’inin lise mezunu olduğu tespit edilmiştir. Ankete katılan kişilerin milliyetleri incelendiğinde ise, %44,4’ünün Amerikan, %28,8’inin Kanadalı olduğu ve geri kalan kısmın düşük yüzdelerle dünya çapına yayıldığı görülmektedir. Ayrıca katılımcıların %50,9’unun emekli olduğu ve %65,6’sının aylık gelirlerinin 4001-5000 \$ arasında olduğu anlaşılmaktadır. Bu veriye dayanarak katılımcıların demografik profilinin; Amerikalı veya Kanadalı, 50 ile 69 yaş aralığında, evli, emekli, lise mezunu ve aylık geliri 4001-5000 \$ arası olan kişilerden oluştuğunu söylemek mümkündür.

6.3. Değişkenler Arasındaki Korelasyon Analizi Sonuçları

Hizmet kalitesi, müşteri memnuniyeti ve müşteri sadakati değişkenleri arasında ilişki olup olmadığını tespit etmek ve ilişkinin derecesini belirlemek üzere korelasyon analizi yapılmıştır. Bu değişkenlerin ortalamaları, standart sapmaları ve değişkenler arasındaki korelasyon katsayıları Tablo 3’de verilmektedir.

Tablo 3: Tanımlayıcı İstatistikler ve Değişkenler Arasındaki Korelasyonlar

	Ortalama	Standart Sapma	Hizmet Kalitesi	Müşteri Memnuniyeti	Müşteri Sadakati
Hizmet Kalitesi	4.4569	0,26542	1	,669**	,626**
Müşteri Memnuniyeti	4.4863	0,33640	,669**	1	,599**
Müşteri Sadakati	4.5106	0,34059	,626**	,599**	1

Anlm.=,000 **Korelasyon 0,01 düzeyinde anlamlıdır. (2-tailed)

Beklenildiği gibi, hizmet kalitesi ile müşteri memnuniyeti ($r=0,669$; $p<0,01$) ve müşteri sadakati ($r=0,626$; $p<0,01$) arasında pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Buna göre H1 ve H2 hipotezleri desteklenmiştir. Benzer şekilde müşteri memnuniyeti ile müşteri sadakati ($r=0,599$; $p<0,01$) arasında pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Bu çerçevede H3 hipotezi de desteklenmiştir. Kruvaziyer gemilerin yiyecek içecek departmanlarında hizmet kalitesi, müşteri memnuniyeti ve müşteri sadakati arasındaki ilişkileri belirlemek amacı ile geliştirilen hipotezler ile ilgili analiz sonuçları Tablo 4’de yer almaktadır.

Tablo 4: Hipotezlere İlişkin Analiz Sonuçları

HİPOTEZLER	SONUÇ
H1: Hizmet kalitesi ile müşteri memnuniyeti arasında pozitif yönlü bir ilişki vardır.	Kabul
H2: Hizmet kalitesi ile müşteri sadakati arasında pozitif yönlü bir ilişki vardır.	Kabul
H3: Müşteri memnuniyeti ile müşteri sadakati arasında pozitif yönlü bir ilişki vardır.	Kabul

Korelasyon analizi sonrasında tespit edilen ilişkilere yönelik regresyon analizleri yapılmıştır. Bu analizlerden hizmet kalitesi algılamalarının müşteri memnuniyeti üzerindeki etkilerini belirlemek amacıyla yapılan regresyon analizi sonuçları Tablo 5’de gösterilmektedir.

Tablo 5: Hizmet Kalitesi ile Müşteri Memnuniyeti İlişkinine Yönelik Regresyon Analizi Sonuçları

Bağımsız Değişken	Beta	Standart Hata	t Değeri	Sig.	Tolerans	VIF
Hizmet Kalitesi	0,669	0,053	16,056	,000	1,000	1,000
F	257,805					
Düzeltilmiş R ²	,446					
R ²	,448					
Std. Tahmini Hata	,25039					
Anlamlılık Düzeyi	0,000					

Bağımlı Değişken: Müşteri Memnuniyeti * $p<0,01$

Hizmet kalitesi bağımsız değişken olarak girildiğinde, ($\beta= 0,669$) müşteri memnuniyetini pozitif yönlü etkilediği tespit edilmiştir (Düzeltilmiş $R^2= 0,446$). Tablo 5’e göre regresyon analizi sonuçları incelendiğinde, modelin bir bütün olarak anlamlı olduğu ifade edilebilir (Düzeltilmiş $R^2= 0,446$; $F=257,805$; $p<0,01$). Bu çerçevede müşteri memnuniyetindeki değişimin %44’ünün hizmet kalitesi tarafından açıklandığını söylemek

mümkündür. Hizmet kalitesi algılamalarının müşteri sadakati üzerindeki etkilerini belirlemek amacıyla yapılan regresyon analizi sonuçları Tablo 6'da gösterilmektedir.

Tablo 6: Hizmet Kalitesi ile Müşteri Sadakati İlişkisine Yönelik Regresyon Analizi Sonuçları

Bağımsız Değişken	Beta	Standart Hata	t Değeri	Sig.	Tolerans	VIF
Hizmet Kalitesi	0,626	0,056	14,317	,000	1,000	1,000
F	204,965					
Düzeltilmiş R ²	,390					
R ²	,392					
Std. Tahmini Hata	,26600					
Anlamlılık Düzeyi	0,000					

Bağımlı Değişken: Müşteri Sadakati *p<0,01

Hizmet kalitesi bağımsız değişken olarak girildiğinde, ($\beta= 0,626$) müşteri sadakatini pozitif yönlü etkilediği tespit edilmiştir (Düzeltilmiş R²= 0,390). Tablo 6'ya göre regresyon analizi sonuçları incelendiğinde, modelin bir bütün olarak anlamlı olduğu ifade edilebilir (Düzeltilmiş R²= 0,390; F=204,965; p<0,01). Bu çerçevede müşteri sadakatindeki değişimin %39'unun hizmet kalitesi tarafından açıklandığını söylemek mümkündür. Müşteri memnuniyetinin, müşteri sadakati üzerindeki etkilerini belirlemek amacıyla yapılan regresyon analizi sonuçları Tablo 7'de özetlenmiştir.

Tablo 7: Müşteri Memnuniyeti ile Müşteri Sadakati İlişkisine Yönelik Regresyon Analizi Sonuçları

Bağımsız Değişken	Beta	Standart Hata	t Değeri	Sig.	Tolerans	VIF
Hizmet Kalitesi	0,599	0,045	13,353	,000	1,000	1,000
F	178,300					
Düzeltilmiş R ²	,357					
R ²	,359					
Std. Tahmini Hata	,27306					
Anlamlılık Düzeyi	0,000					

Bağımlı Değişken: Müşteri Sadakati *p<0,01

Müşteri memnuniyeti bağımsız değişken olarak girildiğinde, ($\beta= 0,599$) müşteri sadakatini pozitif yönlü etkilediği tespit edilmiştir (Düzeltilmiş R²= 0,357). Tablo 7'ye göre regresyon analizi sonuçları incelendiğinde, modelin bir bütün olarak anlamlı olduğu ifade edilebilir

(Düzeltilmiş $R^2= 0,357$; $F=178,300$; $p<0,01$). Bu çerçevede müşteri sadakatindeki değişimin %35'inin müşteri memnuniyeti tarafından açıklandığını söylemek mümkündür.

7. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada, Amerika Birleşik Devletleri'nin Alaska eyaleti sınırları içerisinde yer alan Ketchikan, Juneau ve Skagway limanlarına uğrayan kruvaziyer gemilerin yiyecek içecek departmanlarında hizmet kalitesi, müşteri memnuniyeti ve müşteri sadakati arasındaki ilişkiler ortaya konmuştur. Bu kapsamda anket yöntemi ile toplanan veri uygun istatistiksel analiz programları aracılığı ile oluşturulan veri setinden hareketle analiz edilmiştir.

Kruvaziyer gemilerin yiyecek içecek departmanlarında hizmet kalitesi, müşteri memnuniyeti ve müşteri sadakati arasındaki ilişkilerin belirlenebilmesi için dört bölümden oluşan bir anket formu geliştirilmiştir. Geliştirilen bu anketin birinci bölümünde araştırmaya katılan kişilerin demografik özelliklerini belirlemeye yönelik sorular, ikinci bölümünde ise kruvaziyer gemilerin yiyecek içecek departmanlarında hizmet kalitesini ölçmek için kullanılan hizmet kalitesi ölçeği yer almaktadır. Yiyecek içecek işletmelerinde hizmet kalitesini ölçmek için Stevens, Knutson ve Patton (1996) tarafından *SERVQUAL* ölçeğinin önermelerinden yararlanılarak hazırlanmış bir ölçüm modeli olan *DINESERV* ölçeği kullanılmıştır. *DINESERV* ölçeğindeki önermeler uzman görüşleri alınarak kruvaziyer gemilerin yiyecek içecek departmanlarına uygun olacak şekilde yeniden uyarlanmıştır. Anketin üçüncü bölümünde müşteri memnuniyetini ölçmek için kullanılan müşteri memnuniyeti ölçeği yer almaktadır. Müşteri memnuniyetini ölçmek için Yüksel ve Yüksel (2002), Olorunniwo ve Hsu (2006) ve Kim, Ng ve Kim'in (2009) çalışmalarında kullandıkları beş ifadeden oluşan müşteri memnuniyeti ölçeği kullanılmıştır. Anketin dördüncü ve son bölümünde müşteri sadakatini ölçmek için kullanılan müşteri sadakati ölçeği yer almaktadır. Müşteri sadakatini ölçmek için Zeithaml, Berry ve Parasuraman'ın (1996) çalışmalarında kullandıkları beş ifadeden oluşan ölçek kullanılmıştır.

Uluslararası Kruvaziyer Hatları Birliği (CLIA)'nin yayımladığı pazar araştırma sonuçlarına göre 2014 yılında dünya çapında 22 milyon kişi kruvaziyer turlara katılmış, kruvaziyer yolcuların 13 milyon kişisi Kuzey Amerika Bölgesi'ne, 5.7 milyon kişisi Avrupa ülkelerine ve 3.3 milyon kişisi de diğer ülkelere seyahat ettiği ve Kuzey Amerika Bölgesi'nin kruvaziyer turizm pazarının en önemli paydaşı olduğu görülmektedir. Kuzey Amerika Bölgesi'nin en işlek kruvaziyer limanları ise Karayipler ve Alaska'da bulunmaktadır. Bu bilgiler ışığında araştırma anketleri Amerika Birleşik

Devletleri'nin Alaska eyaletine bağlı en işlek liman şehirleri olan Ketchikan, Juneau ve Skagway'e uğrayan kruvaziyer gemilerin yiyecek içecek departmanlarından hizmet almış kişilere uygulanmıştır.

Araştırma bulgularına göre katılımcıların demografik profilinin; Amerikalı veya Kanadalı, 50 ile 69 yaş aralığında, evli, emekli, lise mezunu ve aylık geliri 4001-5000 \$ arası olan kişilerden oluştuğunu söylemek mümkündür. Araştırma sonuçlarına göre, kruvaziyer gemi seyahati yapan kişilerin milliyetlerinin genellikle Amerikalı veya Kanadalı olmasının sebebi bu ülkelerin coğrafi konum olarak kruvaziyer turizm destinasyonlarına yakın oluşu olabilir. Kruvaziyer turizmin pahalı bir turizm türü olmasından dolayı kruvaziyer gemi ile seyahat eden kişilerin aylık ortalama gelirlerinin 4001-5000 \$ arası olması doğal karşılanabilir fakat yapılan gözlemler dikkate alındığında kişilerin belirtilen aylık gelirden daha fazla gelire sahip oldukları tahmin edilmektedir. Kruvaziyer gemi seyahati yapan kişilerin genellikle 50 ile 69 yaş aralığında evli ve emekli oluşu, insanların bu turizm türünü tercih etme sebebi olarak ikinci baharlarını yaşamak ve hayatın tüm stresini bir süreliğine üzerlerinden atmak istemeleri olabilir.

Kruvaziyer gemilerin yiyecek içecek departmanlarında hizmet kalitesi, müşteri memnuniyeti ve müşteri sadakati arasındaki ilişkileri test etmek ve bu ilişkilerin derecesini ölçmek için korelasyon analizi yapılmıştır. Yapılan analizler sonucunda, beklenildiği gibi hizmet kalitesi ile müşteri memnuniyeti ($r=0,669$; $p<0,01$) ve müşteri sadakati ($r=0,626$; $p<0,01$) arasında pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Benzer şekilde müşteri memnuniyeti ile müşteri sadakati ($r=0,599$; $p<0,01$) arasında pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Hizmet kalitesi algılamalarının müşteri memnuniyeti üzerindeki etkilerini belirlemek amacıyla yapılan regresyon analizi sonucuna göre hizmet kalitesinin müşteri memnuniyetini pozitif yönlü etkilediği ve müşteri memnuniyetindeki değişimin %44'ünün hizmet kalitesi tarafından açıklandığını söylemek mümkündür (Düzeltilmiş $R^2= 0,446$). Hizmet kalitesinin müşteri sadakati üzerindeki etkisini tespit etmek amacıyla yapılan regresyon analizi sonucuna göre hizmet kalitesinin müşteri sadakatini pozitif yönlü etkilediği ve müşteri sadakatindeki değişimin %39'unun hizmet kalitesi tarafından açıklandığını söylemek mümkündür (Düzeltilmiş $R^2= 0,390$). Müşteri memnuniyetinin müşteri sadakati üzerindeki etkisini tespit etmek amacıyla yapılan regresyon analizi sonucuna göre müşteri memnuniyeti müşteri sadakatini pozitif yönlü etkilediği ve müşteri sadakatindeki değişimin %35'inin müşteri memnuniyeti tarafından açıklandığını söylemek mümkündür (Düzeltilmiş $R^2= 0,357$).

Araştırma sonuçları, alan yazında yer alan diğer araştırma sonuçları ile kıyaslandığında, benzer sonuçların elde edildiği görülmektedir. Araştırmada, hizmet kalitesi ile müşteri memnuniyeti, hizmet kalitesi ile

müşteri sadakati ve müşteri memnuniyeti ile müşteri sadakati arasında pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Kim, Ng ve Kim (2009), *DINESERV*'ün müşteri memnuniyeti, tekrar gelme niyeti ve ağızdan ağza duyuruma etkisini inceleyen çalışmada, hizmet kalitesinin müşteri memnuniyetini etkilediğini bulmuşlardır. Yapılan diğer araştırmalarda; Okumuş ve Asil (2007), havayolu yolcularının algıladıkları hizmet kalitesi ile memnuniyet düzeyleri arasındaki ilişkiyi, Olorunniwo ve Hsu (2006), kitle hizmetlerinde hizmet kalitesi, müşteri memnuniyeti ve davranışsal niyetleri arasındaki ilişkiyi ve Parasuraman, Zeithaml ve Berry (1985), *SERVQUAL* modeli ile müşteri memnuniyeti ve hizmet kalitesi ilişkisiyi incelemişler ve hizmet kalitesi ile müşteri memnuniyeti arasında pozitif yönlü ve anlamlı ilişkiler tespit etmişlerdir. Hizmet kalitesi ile müşteri sadakati arasındaki ilişkiyi inceleyen Tu, Lin ve Chang (2011), hizmet kalitesi ile müşteri sadakati arasında pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki tespit ederken; müşteri memnuniyeti ve müşteri sadakati arasındaki ilişkileri inceleyen Jun, Yang ve Kim (2004), Polyorat ve Sophonsiri (2010), Parasuraman, Zeithaml ve Berry (1988), Baker ve Crompton (2000) ve Shoemaker ve Lewis (1999) değişkenler arasında pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki tespit etmişlerdir. Bu araştırmadan elde edilen sonuçlar alan yazındaki geçmişte yapılan araştırmaların sonuçlarını desteklemektedir.

Araştırma sonuçları, müşteri memnuniyetini yükseltip müşteri sadakati oluşturmak isteyen kruvaziyer gemi işletmecilerinin pazarlama çalışmalarında hizmet kalitesini artırıcı faaliyetlere önem vermesi gerektiğine işaret etmektedir. Hizmet kalitesi arttıkça müşteri memnuniyeti de artmakta ve artan müşteri memnuniyeti de müşteri sadakatini beraberinde getirmektedir.

Bu araştırmada kruvaziyer gemilerin yiyecek içecek departmanlarında hizmet kalitesi, müşteri memnuniyeti ve müşteri sadakati ilişkileri, Amerika Birleşik Devletleri'nin Alaska eyaletine bağlı en işlek üç liman şehri Ketchikan, Juneau ve Skagway'e gelen kruvaziyer gemilerin yiyecek içecek departmanlarından hizmet almış kişilerin bakış açılarından değerlendirilmiştir. Daha sonraki araştırmalarda, benzer çalışmaların ülkemizde bulunan kruvaziyer gemi limanlarına gelen kruvaziyer gemilerden hizmet almış kişilerin bakış açılarından değerlendirilmesi mümkündür. Ayrıca, elde edilen araştırma sonuçları, araştırmanın sınırlı bir bölgede, sınırlı bir zaman diliminde, örneklemin sınırlı sayıda ve nitelikte kruvaziyer gemileri kapsadığı dikkate alınarak değerlendirilmelidir. Bu nedenle, gelecekte yapılacak benzer çalışmaların daha büyük bir örneklem hacmi ile Türkiye genelinde test edilmesi mümkündür.

Son yıllarda kruvaziyer seyahatlerin maliyetlerinin azalması ile fiyatlarının düşmesi ve diğer seyahat türlerine göre daha güvenli olduğunun düşünülmesi de Türkiye gibi fiyat unsurunun önemli olduğu gelişme

gösteren ülkelerde talebi arttırmıştır. Artan turizm talebinin yanında Türkiye üç tarafının denizlerle çevrili olması ve Avrupa kıtasına olan yakınlığı ile de arz kaynaklarını arttırmıştır. Ülkemizin coğrafi konumu, iklimsel özellikleri, önemli turizm merkezlerine olan yakınlığı, sosyo-kültürel ve tarihi yapısı, çok sayıda turistik aktivitelerin gerçekleştirilmesi kruvaziyer turizm açısından güçlü yönlerimizdir. Bunun yanında Türkiye'nin yeni, keşfedilmemiş bir bölge olması da turistlerin ilgisini çekmektedir. Ülkemizde pek çok liman kentinin bulunması ve bu kentlerin çevresel, kültürel ve tarihi bir çekicilik unsuru taşıması dünyadaki kruvaziyer turizm talebinin çekilebilmesi için yeterli unsurlar olup, ilerleyen yıllarda Türkiye'nin sahip olduğu bu güçlü yönlerini ortaya koyarak dünya kruvaziyer turizm pazarında önemli bir konumda yer alması mümkündür.

KAYNAKÇA

- Acar, N. (2009). *Perakendecilikte Mağaza Atmosferinin Müşteri Sadakatine Etkisi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Akbulut, Y. (2010). *Sosyal Bilimlerde SPSS Uygulamaları*, İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık.
- Aksu, A. (2004). Turnover costs: research among five-star hotels in the city of Antalya, Turkey. *Tourism Analysis*, 9 (3), 207-17.
- Andersson, T.D. ve Mossberg, L. (2004). The dining experience: do restaurants satisfy customer needs?. *Food Service Technology*, 4 (4), 171-177.
- Baker J. ve Crompton J. (2000). Quality, satisfaction and behaviour intentions. *Ann Tour Res.* 27(3), 758-804.
- Bloemer, J., ve De Ruyter, K. (1998). On the relationship between store image, store satisfaction and store loyalty. *European Journal of Marketing*, 32(5/6), 499-513.
- Briggs, S. R., ve Cheek, J. M. (1986). The role of factor analysis in the development and evaluation of personality scales. *Journal of Personality*, 54(1), 106-148.
- CLIA (2015). 2015 CLIA State of The Industry, Retrieved 25.11.2015 from <http://www.cruising.org/docs/default-source/research/2015-cruise-industry-outlook.pdf?sfvrsn=2>.
- Chaudhuri, A., ve Holbrook, M. B. (2001). The chain of effects from brand trust and brand affect to brand performance: the role of brand loyalty. *Journal of Marketing*, 65(2), 81-93.
- Çakıcı, A. C. (1998). Tatil amaçlı müşterilerin otellerde aradıkları özellikler. *III. Uluslararası & IX. Ulusal Turizm Kongreleri*, Adnan Menderes Üniversitesi Turizm İşletmeciliği Ve Otelcilik Yüksek Okulu.
- Dick, S. A. ve Basu K. (1994). Customer loyalty: toward an entegrated conceptual framework. *Journal of The Academy of Marketing Science*, 22 (2).

- Duman, T. (2003). Richard Oliver's perspectives on consumer satisfaction and consumer value: a theoretical cross examination. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5 (2).
- Ghobadian, A., Speller, S. ve Jones, M. (1994). Service quality concept and models. *International Journal of Quality & Reliability Management*, 11(9), 43-66.
- Gilbert, D. ve Horsnell, S. (1998). Customer satisfaction measurement practice in united kingdom hotels, *Journal of Hospitality of Tourism Research*, 22 (4), 450-464.
- Jun, M., Yang, Z., ve Kim, D. (2004). Customers' perceptions of online retailing service quality and their satisfaction. *International Journal of Quality & Reliability Management*, 21(8), 817-840.
- Kalaycı, Ş. (2010). *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*, Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
- Keith, N. K., ve Simmers, C. S. (2011). Measuring service quality perceptions of restaurant experiences: The disparity between comment cards and DINESERV. *Journal of Foodservice Business Research*, 14(1), 20-32.
- Kılıç B. ve Eleren A. (2009). Turizm sektöründe hizmet kalitesi ölçümü üzerine bir literatür araştırması. *Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 1(1), 91-118.
- Kılıçhan, R. ve Ülker M. (2015). Fast Food Restoranlarının Hizmet Kalitesinin DINESERV Modeli İle Ölçülmesi: Kayseri İli Örneği. *16. Ulusal Turizm Kongresi Bildiri Kitabı*, 885-904.
- Kim, H. J., Mccahon, C. ve Miller, J. (2003). Service quality in Korean casual dining restaurants. *Proceedings of Fifth Annual Graduate Education and Graduate Students Research Conference in Hospitality & Tourism*, 312-314.
- Kim, H. ve Yoon, C.H. (2004). Determinants of subscriber churn and customer loyalty in the Korean mobile telephony market. *Telecommunications Policy*, 28, 751-65.
- Kim, W.G., Ng, C.Y.N. ve Kim, Y.S. (2009). Influence of institutional DINESERV on customer satisfaction, return intention, and word-of-mouth. *International Journal of Hospitality Management*, 28 (1), 10-17.
- Kozak, M. (2001). Comparative assessment of tourist satisfaction with destinations across two nationalities. *Tourism Management*, 22(4), 391-401.
- Kumar, V. ve Shah, D. (2004). Building and sustaining profitable customer loyalty for the 21st century. *Journal of Retailing*, 80(4), 317-329.
- Mittal, V., Kumar, P. ve Tsiros, M. (1999). Attribute-level performance, satisfaction, and behavioral intentions over time: a consumption-system approach. *Journal of Marketing*, 63, 88-101.
- Nakip, M. (2006). *Pazarlama Araştırmaları*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Okumuş, A. ve Asil H. (2007). Havayolu taşımacılığında yerli ve yabancı yolcuların memnuniyet düzeylerine göre beklentilerinin incelenmesi. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(1), 152-175.
- Oliver, R. L. (1980). A cognitive model of the antecedents and consequences of satisfaction decisions. *Journal of Marketing Research*, 460-469.

- Olorunniwo, F., Hsu, M.K. ve Udo, G.J. (2006). Service quality, customer satisfaction, and behavioural intentions in the service factory. *Journal of Services Marketing*, 20(1), 59-72.
- Parasuraman, A., Zeithaml, V. A. ve Berry, L. L. (1985). A conceptual model of service quality and its implications for future research. *Journal of Marketing*, 49, 41-50.
- Parasuraman, A., Zeithaml, V. A. ve Berry, L. L. (1988). Servqual: a multiple-item scale for measuring consumer perceptions of service quality. *Journal of Retailing*, 64 (1), 12-40.
- Parasuraman, A., Zeithaml, V. A., ve Berry, L. L. (1990). Delivering quality service. *Balancing Customer*.
- Pizam, A. ve Ellis, T. (1999). Customer satisfaction and its measurement in hospitality enterprises. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 11(7), 326-339.
- Polyorat, K., ve Sophonsiri, S. (2010). The influence of service quality dimensions on customer satisfaction and customer loyalty in the chain restaurant context: a Thai case. *Journal of Global Business and Technology*, 6(2), 64.
- Shoemaker, S. ve Lewis, R.C. (1999). Customer loyalty: the future of hospitality marketing. *Hospitality Management*, 18.
- Stevens, P., Knutson, B. ve Patton, M. (1996). DINESERV: A tool for measuring service quality in restaurants. *The Cornell Hotel and Restaurant Administration Quarterly*, 36 (2), 56-59.
- Su, A.Y (2002). Service quality in a chain-operated steakhouse. *Proceedings from 2002 International CHRIE Conference*.
- Tsai, M.C., Shih, K.H. ve Chen, C.H. (2007). A comparison of the service quality of fast food chain franchises. *International Journal of Services and Standards*, 3(2), 222-238.
- Tse, D. K., ve Wilton, P. C. (1988). Models of consumer satisfaction formation: An extension. *Journal of Marketing Research*, 204-212.
- Tu, Y. T., Lin, S. Y., ve Chang, Y. Y. (2011). Relationships among service quality, customer satisfaction and customer loyalty in chain restaurant. *Information Management and Business Review*, 3(5), 270-279.
- UNWTO (2015a). UNWTO Tourism Highlights, 2015 Edition, Retrieved 25.11.2015 from <http://mkt.unwto.org/publication/unwto-tourism-highlights-2015-edition>.
- UNWTO (2015b). Tourism 2020 Vision, Retrieved 25.11.2015 from <http://www.unwto.org/facts/eng/vision.htm>.
- Yoo, S.J. ve Chang, Y. J. (2005). An exploratory research on the store image attributes affecting its store loyalty. *Seoul Journal of Business*, 11(1).
- Yüksel, A. ve Yüksel, F. (2002). Measurement of tourist satisfaction with restaurant services: a segment-based approach. *Journal of Vacation Marketing*, 9(1), 52-68.
- Zeithaml, V. A., Berry, L. L. ve Parasuraman, A. (1990). Delivering quality service: balancing customer perceptions and expectations, USA: Free Pres.

*R. Kılıçhan, İ. İlhan / Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi 6
(1) 2016 s.65-83*

*R. Kılıçhan, İ. İlhan / Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of ISS 6
(1) 2016 p.65-83*

Zeithaml, V., Berry, L.L. ve Parasuraman, A. (1996). The behavioral consequences of service quality. *Journal of Marketing*, 60, 31–46.

TÜRKİYE'DE FİNANSAL GELİŞMENİN EKONOMİK BÜYÜMEYE ETKİLERİ: NEDENSELLİK ANALİZİ

Yrd. Doç. Dr. Musa Türkoğlu
Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisat Bölümü
musaturkoglu@sdu.edu.tr

ÖZET

Sermaye birikimi ekonomik büyüme için önemlidir. Finansal gelişme sermaye birikimini artırarak ekonomik büyümeyi etkilemektedir. Bu çalışmada 1960-2013 dönemi için Türkiye'de finansal gelişmenin ekonomik büyümeye etkileri incelenmiştir. Özel sektöre verilen krediler ve GSYH verileri Granger nedensellik testi ile analiz edilmiştir. Elde edilen bulgulara göre finansal gelişme ile ekonomik büyüme arasında çift yönlü nedensellik vardır.

Anahtar Kelimeler: Finansal Gelişme, Ekonomik Büyüme, Nedensellik

THE EFFECTS OF FINANCIAL DEVELOPMENT ON ECONOMIC GROWTH IN TURKEY: CAUSALITY ANALYSIS

ABSTRACT

Capital accumulation is an important factor for economic growth. Financial development affects economic growth by increasing capital accumulation. In this study, the effects of financial development on economic growth in Turkey for the 1960-2013 period are examined. Private sector lending and GDP data are analysed using Granger causality test. According to our findings, there is bidirectional causality between financial development and economic growth.

Key Words: Financial Development, Economic Growth Causality

1. GİRİŞ

Ekonomik büyüme bütün ülkeler için öncelikli ekonomi politikası amaçlarındandır. İstikrarlı bir büyüme ülkedeki refahın artırılmasında, yoksulluğun azaltılmasında, eğitimden sağlığa kadar daha kaliteli hizmetlerin ortaya çıkmasında temel unsurdur. Bundan dolayı iktisat teorileri kapsamında ekonomik büyümenin nasıl sağlanabileceğine ilişkin çalışmalar önemli bir yer tutmaktadır.

Ekonomik büyümeyi etkileyen pek çok faktör bulunmakla birlikte yatırımların ana kaynağı tasarruflardır. Ancak tasarrufların finansal sistemde toplanması ve yatırımlara kanalize edilmesinin önemli olduğu 1960'lardan sonra fark edilmeye başlanmıştır (Parasız, 2005).

1980 öncesi finansal gelişme denildiğinde öncelikle faiz oranlarının devlet tarafından mı yoksa piyasa tarafından mı belirlendiği üzerinde durulmuştur. 1980 sonrası dönemde ise başta gelişmiş ülkeler olmak üzere finansal araçların rolü, menkul kıymet borsalarının rolü, asimetrik bilgi gibi konular da finansal gelişme kapsamında analiz edilmeye başlanmıştır (Mishkin, 19-37).

Bu çalışmada Türkiye ekonomisi için finansal gelişmenin ekonomik büyüme etkisi incelenmiştir. 1960-2013 dönemi verileri Granger nedensellik testi ile analiz edilmiştir. Bu kapsamda öncelikle teorik çerçeve ele alınmış ve literatür özeti verilmiştir. Son olarak ekonomik yöntem tanıtılmış ve analiz bölümüne geçilmiştir.

2.TEORİK ÇERÇEVE

Ekonomik büyüme sürecinde pek çok faktörün etkisi olduğu bilinmektedir. Örneğin, teknolojik gelişme, nitelikli işgücü, doğal kaynaklar, nüfus artış hızı, sermaye birikimi bunlar arasında sayılabilir. Ancak sermaye birikimi diğer faktörlerin ne kadar sağlıklı kullanılabileceğini önemli ölçüde etkileyebilmektedir. Nitelikli işgücü için çok iyi bir eğitim süreci gereklidir. Eğitim kurumlarının geliştirilmesi ve finanse edilmesi için sermaye birikimi olmazsa olmaz koşullardan biridir. Bundan dolayı, büyüme sürecinde sermaye birikimi her zaman ilk sıralarda ele alınan faktör olmuştur. Sermaye birikimini neyin etkilediği, bazı ülkelerde neden bunun gerçekleşmediği sorgulanmıştır.

Sermaye birikimini olumsuz etkileyen unsurları ele alan öncü çalışmalar arasında McKinnon ve Shaw'ın 1973 yılındaki çalışmaları daha sonraki analizlere yol gösterici olarak kabul edilmektedir. McKinnon ve Shaw finansal sistemin gelişmemişliğinin sermaye birikimini engelleyen etkenlerden biri olduğunu vurgulamışlardır. "Finansal açıdan baskılanmış ekonomilerde faiz oranlarının kontrolüne ve kredilerin dağılımına yönelik yaygın hükümet müdahaleleri, finansal piyasalara zarar vererek bu tür piyasaların küçülmesine ve dolaylı finansmanın, diğer bir ifadeyle finansal aracılığın, azalmasına yol açmaktadır. McKinnon (1973) ve Shaw (1973) faiz oranlarının denge değerinin oluşabilmesi için piyasaya yönelik müdahalelerin kaldırılmasını ve kredilerin verimlilik esasına göre dağılımının sağlanmasını önermektedir" (Aktaran Bozoklu ve Yılcı, 2013: 162).

McKinnon ve Shaw'ın çalışmaları kapalı ekonomilerde finansal gelişmenin etkilerini ele almaktadır. Kapur ve Mathieson gibi iktisatçılar bu hipotezi açık ekonomiler için geliştirmişlerdir. Buna göre, eğer yurtiçi faiz oranları yurtdışı faiz oranlarına göre daha yüksek ise, yabancı sermaye girişlerinin artması beklenir. Bu da hem finansal araç çeşitliliğini hem de ülkedeki finansal derinliği artırabilmektedir (Ağır, 2010: 29).

Finansal gelişme ve ekonomik büyüme ilişkisi arz itişli ve talep itişli finansal gelişme yaklaşımları olarak da ifade edilebilmektedir. Arz itişli finansal gelişme ile geleneksel kesimlerdeki tasarrufları modern kesime aktararak büyümeyi olumlu yönde etkilediği ifade edilmektedir. Talep çekişli yaklaşımda ise, ekonomik büyümenin finansal gelişmeyi tetiklediği düşünülmektedir. Buna göre, ekonomik gelişme finansal hizmetlere duyulan ihtiyacı artırmakta ve geliştirici bir güç olmaktadır (Ergeç, 2004: 57-59).

Finansal aracılık “bir finansal aracı kurumun kullanılması ile gerçekleşen dolaylı finansman süreci, finansal aracılık olarak” tanımlanmaktadır. “Medyanın daha çok menkul kıymet piyasaları üzerinde durmasına karşın, şirketlerin finansmanı açısından finansal aracılar menkul kıymet piyasalarından çok daha fazla öneme sahiptir.” Finansal aracılardan bu önemi işlem maliyetlerini ve bilgi edinme maliyetlerini minimize etmelerinden kaynaklanmaktadır. (Mishkin, 2000: 34).

Finansal gelişmenin önemine ilişkin yukarıda değinilen gelişmelerin büyüme modellerine yansıdığı anlaşılmaktadır. Geleneksel büyüme ve kalkınma modellerinde finansal unsur önemli bir sorun olarak görülmemiştir. İlker Parasız Kalkınma Ekonomisi adlı eserinde şu önemli bilgiyi aktarmaktadır: “Joan Robinson’a göre bir işletmenin gittiği her yere finans da gider. İkinci kuşak finansal darboğazlar ve finansal baskılar nedeniyle finansal sistemin oluşması üzerinde daha fazla durmaktadırlar. Böylece yatırımların etkin bir şekilde tahsisi ve tasarruf sahipleriyle yatırımcılar arasındaki finansal aracılık olgusu, banka sistemi, para ve sermaye piyasalarının kendi işlevlerini en etkin bir şekilde yapmaları ön plana çıkmıştır. Öte yandan işlem maliyetleri, ters seçim ve daha etkin finans politikaları gibi yeni piyasa başarısızlıkları olguları gündeme gelmiştir” (Parasız, 2005: 335).

“Çağdaş büyüme teorileri, finansal aracılığın ve finansal piyasaların ekonomideki aksaklıklara bir tepki niteliğinde ortaya çıkarak iktisadi büyümeyi olumlu etkilediğini öne sürmektedir. Bilgi ve işlem maliyetlerinin yol açtığı aksaklıkları azaltmak amacıyla içsel olarak ortaya çıkan finansal kurumlar ve piyasalar, potansiyel girişimcileri değerlendirerek verimli yatırım kararlarının alınmasını ve fonlanmasını sağlamaktadır” (Bozoklu ve Yılcı, 2013: 163).

Neo-klasik büyüme modelinde (Solow modeli) finansal sistem büyüme etkisine sahip değildir. “Finansal sistem de tıpkı yatırımların yarattığı geçici büyüme etkisi gibi Neo-klasik çerçevede denge durumunda sadece kişi başına gelir seviyesi düzeyini etkileyebilir. Burada da kişi başına gelirin büyüme oranına etkisi geçicidir” (Renelt, 1991’den aktaran Ağır, 2010: 43).

“İçsel büyüme modellerine göre, finansal sistemin etkinliğinin artması uzun dönemli bir büyüme etkisine yol açacaktır. Finansal aracılık kurumları, bu etkinlik artışını kendi bünyelerindeki her türlü faktörle (işletme yönetiminin etkinleştirilmesi, hizmet içi eğitimden geçmiş personel ve modern teknolojilerin adaptasyonu gibi) gerçekleştirebilir” (Ağır, 2010: 46).

3.LİTERATÜR ÖZETİ

Çalışmanın bu bölümünde finansal gelişmenin ekonomik büyüme ile ilişkisini inceleyen çalışmalardan bir özet yer almaktadır.

Gregorio ve Guidotti (1995) Latin Amerika ülkelerinde uzun dönemde ekonomik büyüme ve finansal gelişmeyi incelemişlerdir. Panel veri analizini kullanmışlar ve finansal gelişmenin ekonomik büyümeyi büyük ve güçlü bir şekilde etkilediği sonucuna ulaşmışlardır. Aktarım kanallarının etkisinin önemli olduğunu tespit etmişlerdir.

Demetriades ve Hussein (1996) finansal gelişme ve reel GSYH arasındaki nedenselliği 16 ülke için incelemişlerdir. Elde ettikleri sonuçlara göre, finansal kesimin ekonomik gelişme sürecinde öncü bir sektör olduğuna dair güçlü bir destek bulamamışlardır. İki değişken arasında çift yönlü nedenselliğe dair kabul edilebilir kanıtı ulaşmışlardır.

Al-Yousif (2001) gelişmekte olan ülkelerde finansal gelişme ve ekonomik büyümeyi incelemiştir. 30 ülkeye ait 1970-1999 dönemi verilerini zaman serisi ve panel veri testleri ile analiz etmiştir. Elde ettiği sonuçlara göre finansal gelişme ve ekonomik büyüme karşılıklı olarak birbirlerini güçlü bir şekilde etkilemektedir, çift yönlü nedensellik vardır.

Calderon ve Liu (2003) finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki nedenselliğin yönünü incelemişlerdir. 1960-1994 dönemi verilerini Granger nedensellik testi ile analiz etmişlerdir. Ulaştıkları sonuçlara göre; finansal gelişme genel olarak ekonomik büyümeye yol açmaktadır. Finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasında çift yönlü nedensellik vardır. Finansal derinleşme gelişmekte olan ülkelerde daha büyük katkı yapmaktadır.

Danışoğlu (2004) Türkiye’de finansal gelişme ve iktisadi büyüme ilişkisini incelemiştir. 1987-2003 dönemi verilerini Granger nedensellik testi

ile analiz etmiştir. Elde ettiği bulgulara göre finansal gelişme iktisadi büyümenin Granger nedenidir.

Ergeç (2004) finansal gelişme ve ekonomik büyüme ilişkisini incelemiştir. 1988-2001 dönemi verilerini Granger nedensellik testi ile analiz etmiştir. Elde ettiği bulgulara göre uzun dönemde finansal gelişmeden ekonomik büyümeye doğru nedensellik vardır. Kısa dönemde ise nedenselliğin yönü ekonomik büyümeden finansal gelişmeye doğrudur.

Liang ve Teng (2006) Çin’de finansal gelişme ve ekonomik büyüme ilişkisini incelemiştir. 1952-2001 dönemi verilerini VAR modeli ile analiz etmişlerdir. Ekonomik büyümeden finansal gelişmeye doğru tek yönlü nedensellik bulmuşlardır.

Dawson (2008) gelişmekte olan ülkelerde finansal gelişme ve ekonomik büyüme ilişkisini incelemiştir. 44 gelişmekte olan ülkenin 1974-2001 dönemine ait verilerini panel veri testi ile analiz etmiştir. Elde ettiği bulgulara göre finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasında pozitif ve istatistiki olarak anlamlı bir ilişki vardır.

Güneş (2013) Türkiye’de finansal gelişme ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemiştir. 1988-2009 dönemi verilerini analiz etmiştir. Buna göre, finansal gelişmeden ekonomik büyümeye doğru nedensellik yoktur.

Bozoklu ve Yılcı (2013) gelişmekte olan ülkelerde finansal gelişme ile iktisadi büyüme arasındaki nedensellik ilişkisini incelemiştir. 1988-2011 dönemi verilerini Granger nedensellik testi ile analiz etmişlerdir. Araştırma kapsamında incelenen ülkeler şunlardır: Brezilya, Çin, Endonezya, Filipinler, Güney Kore, Hindistan, Macaristan, Malezya, Meksika, Mısır, Peru, Şili, Tayland ve Türkiye. “Yurtiçi kredilerin Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYİH)’ya oranı ve kişi başına reel GSYİH büyüme oranı sırasıyla finansal gelişmenin ve iktisadi büyümenin göstergeleri olarak kullanılmıştır. Ampirik sonuçlar, belirgin biçimde finansal gelişmenin iktisadi büyümenin nedeni olduğunu ve bu ülkelerin büyüme oranlarını finansal sistemlerini geliştirerek hızlandırabileceklerini göstermektedir”

Valickova, Havranek ve Horvarth (2013) 1980 sonrası dönem için finansal gelişmenin ekonomik büyümeye etkisini 67 ülke için incelemiştir. Finansal gelişmenin ekonomik büyümeye etkilerinin Avrupa ve Latin Amerika ülkelerinde güçlü, Afrika ülkelerinde zayıf olduğunu tespit etmişlerdir. Menkul kıymetler borsalarının (stock markets) diğer mali araçlara (financial intermediaries) göre ekonomik büyümeye olan etkilerinin daha hızlı olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Altaee, Saied ve Esmael (2014) dışa açık bir ekonomide finansal gelişme ve dışa açıklığın büyüme etkisini incelemiştir. 1972-2012 dönemi verilerini eşbütünleşme ve Granger nedensellik testleri ile analiz etmişlerdir.

Elde ettikleri bulgulara göre büyümeden finansal gelişmeye doğru tek yönlü nedensellik vardır.

Le, Gasbarro ve Gullen (2014) ABD’de finansal gelişme, enerji tüketimi ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Elde ettikleri bulgulara göre kısa dönemde ekonomik büyüme ve finansal gelişme arasında iki yönlü nedensellik tespit etmişlerdir. Uzun dönemde finansal gelişme ekonomik büyümeyi etkilemektedir.

Peia ve Roszbac (2015) finansal gelişme ve ekonomik büyüme ilişkisini incelemişlerdir. 26 ülke verilerini eşbütünleşme ve nedensellik testleri ile analiz etmişlerdir. Elde ettikleri bulgular şöyledir: Finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiler finansal gelişmenin bankacılık sektöründen mi yoksa menkul kıymetler piyasalarından mı meydana geldiğine bağlı olarak değişmektedir. Menkul kıymet piyasaları büyümeye neden olurken, bankacılık sektörünün gelişme ve çıktı büyümesi arasında iki yönlü nedensellik vardır.

Altaee ve Al-Jafari (2015) Bahreyn’de finansal gelişme, dışa açıklık ve ekonomik büyüme ilişkisini incelemişlerdir. 1981-2013 dönemi verilerini Var modeli ile analiz etmişlerdir. Finansal gelişme ve dışa açıklıktan ekonomik büyümeye doğru nedensellik tespit etmişlerdir.

Gövdere ve Can (2016) Türkiye’de enerji tüketimi, dışa açıklık, finansal gelişme, dış ticaret ve sabit sermaye yatırımlarının ekonomik büyümeye etkilerini incelemişler ve şu sonuçlara ulaşmışlardır: “Uzun dönemde enerji tüketimi, dışa açıklık, ihracat ve ithalat büyümeyi pozitif yönde etkilemektedir. Sabit sermaye yatırımları ve kredilerin büyümeye etkisine ilişkin bir bulguya ulaşamamıştır”

4. EKONOMETRİK YÖNTEM VE BULGULAR

Çalışmada kullanılan büyüme (GDP) ve kredi serisi (CREDIT) Dünya Bankası Veri Tabanından (WDI) alınmıştır. Büyüme serisi 2005 yılı sabit fiyatlarıyla logaritmik dönüşüm yapılarak modele dahil edilmiştir. GDP serisi kişi başına düşen gelir olarak ele alınmıştır. Kredi serisi ise yüzde (%) olduğu için dönüşüm işlemi uygulanmamıştır. Analiz 1960-2013 yıllarını kapsamaktadır. Analiz için kullanılacak model aşağıdaki şekilde ifade edilebilir.

$$GDP_t = \alpha_0 + \alpha_1 CREDIT_t + \varepsilon_t$$

Denklemden yer alan GDP; büyümeyi, CREDIT; özel sektöre verilen kredileri, ε_t ise hata terimini ifade etmektedir

4.1. Birim Kök Testleri

Serilere öncelikle birim kök testi uygulanmıştır. Çünkü Granger nedensellik testinin uygulanabilmesi için serilerin düzey değerlerinde birim kök barındırmaları, fark işlemi neticesinde durağan hale gelmeleri gerekmektedir. Birim kök testlerinin uygulanmasında Genişletilmiş Dickey Fuller (ADF) testi tercih edilmiştir. ADF testine ait hipotez şöyledir:

H_0 : Seri durağan değildir, birim kök vardır.

H_1 : Seri durağandır, birim kök yoktur.

Serilere ilişkin birim kök testi sonuçları Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1: ADF Birim Kök Test Sonuçları

Değişkenler	ADF Test İstatistiği	Kritik Değer (%1)
		ADF
GDP	-2.992 [0]	-4.140
Δ GDP	-7.375*[0]	-4.144
CREDIT	3.264 [0]	-4.140
Δ CREDIT	-4.404*[0]	-4.144

Not: Birim kök testinde sabitli ve trendli model tercih edilmiştir. ADF testinde köşeli parantez içindeki değerler, değişkenlerin, Akaike Bilgi Kriterine (AIC) göre belirlenmiş optimum gecikme uzunluğunu, *, %1 anlamlılık düzeyinde durağanlığı ifade etmektedir.

Uygulanan birim kök testi sonucunda serilerin düzey değerlerinde birim kök barındırdıkları fark işlemi neticesinde durağan hale geldikleri görülmüştür. Bu doğrultuda Granger (1969) nedensellik testinin ön koşulu sağlanmıştır.

4.2. Granger Nedensellik Analizi

İki seri arasındaki ilişkinin var olup olmaması Granger’ın (1969) ortaya koymuş olduğu analizle gerçekleştirilebilmektedir. Bu analizde değişkenlerin bağımlı veya bağımsız olmaları göz ardı edilir. Bu teste göre ilgili denklemler aşağıdaki şekilde ifade edilebilir.

$$GDP_t = \sum_{i=1}^m \alpha_i GDP_{t-i} + \sum_{i=1}^m \beta_i CREDIT_{t-i} + u_t \quad (1)$$

$$CREDIT_t = \sum_{i=1}^m \theta_i CREDIT_{t-i} + \sum_{i=1}^m \gamma_i GDP_{t-i} + u_t \quad (2)$$

Yukarıda kurulan modellere göre Granger hipotezi aşağıdaki şekilde yazılabilir.¹

H₀: GDP'den CREDIT'e doğru bir nedensellik ilişkisi yoktur.

H₁: GDP'den CREDIT'e doğru bir nedensellik ilişkisi yoktur.

Nedensellik analizi neticesinde elde edilen bulgular Tablo 2'de raporlanmıştır.

Tablo 2: Granger Nedensellik Testi Sonuçları

Nedenselliğin Yönü	F İstatistiği	Olasılık Değeri	Karar
GDP=> CREDIT	3.943	0.047	Büyümeden krediye doğru %5 anlamlılık seviyesinde nedensellik vardır.
CREDIT =>GDP	4.132	0.052	Krediden büyümeden doğru %10 anlamlılık seviyesinde nedensellik vardır.

Not: Optimum gecikme uzunluğu; FPE, AIC, SC ve HQ kriterleri baz alınarak 1 olarak belirlenmiştir. Belirtilen kriterler soldan sağa sırasıyla FPE: Son Tahmin Hatası, AIC: Akaike Bilgi Kriteri, SC: Schwarz Bilgi Kriteri ve HQ: Hannan-Quinn Bilgi Kriteridir.

Tablo 2'den görülebileceği gibi, %5 anlamlılık seviyesinde büyümeden krediye doğru nedensellik varken, %10 anlamlılık seviyesinde kredilerden büyümeye doğru nedensellik vardır. Yapılan ampirik analiz neticesinde GDP ve CREDIT serileri arasında çift yönlü ilişkinin var olduğu ortaya konmuştur.

5. SONUÇ

Ekonomik büyümenin potansiyel büyüme düzeylerinde sürdürülebilmesinde finansal sistemin önemi yadsınamaz. Bir yandan tasarrufların artırılmasında bir yandan da tasarrufların tüketim ve yatırım finansmanına aktarılmasında etkin bir rol oynamaktadırlar. Finansal sistem denildiğinde, menkul kıymet piyasaları, bankacılık ve banka dışı finansal kesim de ifade edilmektedir. Finansal gelişme ile hem faizler piyasa koşullarında belirlenebilmekte hem de finansal araçlar işlem maliyetlerini ve bilgi edinme maliyetleri minimize edilebilmektedir.

Bu çalışmada finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkisi incelenmiştir. Finansal gelişmeyi temsilen özel kesime

¹ Aynı hipotez denklem 2 için de geçerlidir.

verilen krediler, ekonomik büyümeyi temsilen GSYH verileri tercih edilmiştir. Nedensellik analizi Granger nedensellik testi ile yapılmıştır. Elde edilen bulgulara göre %5 anlamlılık seviyesinde büyümeden kredilere doğru nedensellik varken, %10 anlamlılık seviyesinde kredilerden büyümeye doğru nedensellik vardır. Finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasında çift yönlü nedensellik vardır. Ulaşılan bu sonuçlar literatürde Gregorio ve Guidotti (1995), Demetriades ve Hussein (1996), Al-Yousif (2001), Calderon ve Liu (2003), Danışoğlu (2004), Bozoklu ve Yılcı (2013), Peia ve Roszbac (2015) ve Le, Gasbarro ve Gullen (2014) ile desteklenmektedir.

Bu bulgulardan ekonomik büyüme sürecinde finansal gelişmenin daha ileri düzeylere taşınmasının önemli olduğu anlaşılmaktadır. Ekonomi politikası yapımcılarının bu noktayı göz ardı etmemesi istikrarlı ve sürdürülebilir büyüme dönemleri için hayati bir rol oynayabilecektir.

KAYNAKÇA

- Ağır, H. (2010). Türkiye’de Finansal Liberalizasyon ve Finansal Gelişme İlişkisinin Ekonometrik Analizi. Ankara: BDDK Kitap No: 8.
- Altae, H.H.A. and M.K. Al-Jafari. (2015). Financial Development, Trade Openness and Economic Growth: A Trilateral Analysis of Bahrain. *International Journal of Economics and Finance*, 7(1), 241-254.
- Altae, H.H.A., Saied, S.M. and E.S. Esmaeel. (2014). Financial Development, Trade Openness and Economic Growth: Evidence from Sultanate of Oman (1972-2012). *Journal of Economics and Sustainable Development*, 5(23) 64-75.
- Al-Yousif, Y.K. (2001). Financial Development and Economic Growth Another Look at the Evidence from Developing Countries. *Review of Financial Economics* 11 (2002) 131–150.
- Bozoklu ve Yılcı. (2013). Finansal Gelişme ve İktisadi Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkisi: Gelişmekte Olan Ekonomiler İçin Analiz. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 28(2), 161-187.
- Calderon, C. and Liu L. (2003). The Direction of Causality Between Financial Development and Economic Growth. *Journal of Development Economics* 72, 321-334.
- Danışoğlu, A.Ç. (2004). Finansal Gelişme ve İktisadi Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği. *Yönetim Dergisi*, 49, 19-29.
- Dawson P.J. (2008). Financial Development and Economic Growth in Developing Countries. *Progress in Development Studies* 8(4), 325–31.
- Demetriades, P.O. and K.A. Hussein (1996). Does Financial Development Cause Economic Growth? Time-Series Evidence from 16 Countries. *Journal of Development Economics*, 51, 387-411.
- Ergeç, E.H. (2004). Finansal Gelişme ile Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkisi ve Türkiye Örneği: 1988-2001. *Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(2), 51-66.

*M. Türkoğlu / Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi 6 (1)
2016 s.84-93*

*M. Türkoğlu / Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of ISS 6 (1)
2016 p.84-93*

Gövdere, B. ve M. Can. (2016). Türkiye’de Enerji Tüketimi, Dışa Açıklık, Finansal Gelişme, Sabit Sermaye Yatırımları Ve Dış Ticaretin Ekonomik Büyümeye Etkisi: Sınır Testi Yaklaşımı. Niğde Üniversitesi, İİBF Dergisi, 9(1), 209-228.

Gregorio, J. D. and P.E.Guidotti. (1995). Financial Development and Economic Growth. World Development, 23(3), 433-448.

Güneş, S. (2013). Finansal Gelişmişlik ve Büyüme Arasındaki Nedensellik Testi: Türkiye Örneği. Doğuş Üniversitesi Dergisi, 14(1), 73-85.

Le, K-S., Gasbarro D. and G. Gullen. (2014). The Relation Between Financial Development, Energy Consumption and Economic Growth: Empirical Evidence for the United States. 27th Australasian Finance and Banking Conference, http://papers.ssrn.com/sol3/-papers.cfm?-abstract_id=2484279, Erişim Tarihi: 13.11.2015.

Liang, Q. And J-Z. Teng. (2006). Financial Development and Economic Growth: Evidence from China. China Economic Review 17, 395–411.

Mishkin, F. (2000). Finansal Piyasalar ve Kurumlar. (Çev. İ: Işıklar, A. Çakmak ve S. Yavuz) İstanbul: Bilim Teknik Yayınevi.

Parasız, İ. (2005). Kalkınma Ekonomisi. Bursa: Ezgi Kitapevi.

Peia, O. and K.Roszbach, (2015). Finance and Growth: Time Series Evidence on Causality. Journal of Financial Stability. 19, 105-118

Valickova, P. T. Havranek and R. Horvarth (2013). Financial Development and Economic Growth: A Meta-Analysis. Czeck National Bank Working Papers Series 5.

TEKNİK İNDİKATÖRLERİN ETKİNLİĞİ: BIST30 VE BIST100 ENDEKSLERİ ÜZERİNE BİR UYGULAMA

Yrd. Doç. Dr. Çiğdem ÖZARI

İstanbul Aydın Üniversitesi, İdari İktisadi Birimler Fakültesi

Ekonomi ve Finans Bölümü

cigdemozari@aydin.edu.tr

Dr. Kemal Kağan TURAN

kemalkaganturan@hotmail.com

Esra DEMİR

Turgut Özal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

esrademirerol@gmail.com

ÖZET

Teknik analiz ile piyasaya veya seçilen bir yatırım aracına ait tarihi fiyat hareketleri temel alınarak, söz konusu piyasanın veya yatırım aracının gelecekteki fiyat hareketleri tahmin edilebilmektedir. Bu çalışmada 02.01.1997 ile 15.07.2015 dönemleri arasındaki BIST30 ve BIST100 endeksleri için teknik analiz yönteminin göstergeleri kullanılarak fiyat hareketleri incelenmiştir. Bollinger Bant (BB), Göreceli Güç Endeksi (RSI), Emtia Kanal Endeksi (CCI) ve Hareketli Ortalamaların Yakınsaması/Uzaklaşması (MACD) olmak üzere dört gösterge baz alınarak yapılan BIST30 ve BIST100 fiyat analizinde Al/Sat/Bekle kararları tahmin edilerek, çıkan sonuçlar göstergelere göre karşılaştırılmıştır. Bu dört fiyat göstergesi kullanılarak yapılan bu çalışmada, bu indikatörlerin nasıl hesaplandığını ve birbirleri arasındaki farklılıklar ve/veya benzerlikler incelenmiştir. Yapılan analiz sonucunda; RSI ve BB indikatörlerini veya sadece CCI ve MACD indikatörlerini birlikte kullanmak, yatırımcıların hatalı yatırım kararları vermesine yol açabileceğini ve bu nedenden dolayı yatırım kararı vermede birden fazla indikatörün kullanılması yatırımcıların faydasına olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Teknik Analiz, Bollinger Bant (BB), Göreceli Güç Endeksi (RSI), Emtia Kanal Endeksi (CCI), Hareketli Ortalamaların Yakınsaması/Uzaklaşması (MACD).

EFFECTIVENESS OF TECHNICAL INDICATORS: APPLICATION ON BIST30 AND BIST100 INDICES

ABSTRACT

Technical analysis, investment market or selected based on the historical price movements of the instrument, market or investment instrument in question is able to predict future price movements. This research paper aims to examine the effectiveness of technical indicators. We have selected the most commonly used four indicators; Bollinger band (BB), Relative Strength Index (RSI), Commodity Channel Index (CCI) and Moving Average Convergence / Divergence (MACD). By the help of these indicators we examine buy, sell and unstable decisions for BIST30 and BIST100 indices between the period on 01/02/1997 to 07/15/2015. And for the next step, we compare three decisions for BB and RSI indicators and two decision (buy and sell) for MACD and CCI indicators. The result of the analysis, using together RSI and BB indicators or only CCI and MACD indicators may cause investors to make incorrect investment decisions, hence investors will benefit using more than one indicator before making investment decisions.

Key Words: Technical Analysis, Bollinger Band (BB), Relative Strength Index (RSI), Commodity Channel Index (CCI), Moving Average Convergence / Divergence (MACD).

1. GİRİŞ

“Etkin Piyasa” olgusu ilk olarak 1953 yılında Kendall tarafından ortaya atılmıştır. Kendall yaptığı çalışmada istikrarlı bir fiyat dalgalanması ararken fiyatların bir önceki günden bağımsız olarak rastgele değiştiğini tespit etmiştir. 1970 yılında ise Fama yaptığı çalışmalar neticesinde “Etkin Piyasa Hipotezi”ni ortaya atmıştır. Bir başka ifade ile Fama yapmış olduğu çalışma ile bir piyasada etkinliğin varlığından söz edebilmek için o piyasada; dağıtımsal etkinliğin, işletimsel etkinliğin ve bilgisel etkinliğin sağlanmış olmasını vurgular. Hisse senedi piyasalarının bu üç etkinliğe birden sahip olması zordur. Kısaca etkinlik kavramının tanımı yapılırken daha özele inilmekte ve bilgisel etkinlikten yararlanılmaktadır. Borsaya gelen herhangi bir bilgi bütün yatırımcılara aynı anda ulaşıyorsa ve borsadaki firmalara ait tüm bilgilerin piyasada işlem yapan tüm yatırımcılar tarafından temin edilebildiği bir yapı varsa bu piyasa için etkin bir piyasa denilebilir (Atan vd., 2006). Etkin piyasalar kuramına göre, piyasalarda işlem gören finansal varlıkların fiyatının uzun vadede reel değerinin üzerinde veya altında seyretmesi mümkün değildir. Dolayısıyla finansal varlıkların geçmiş fiyat hareketlerini kullanarak, gelecekteki fiyatlarını tahmin etmek mümkün olmaz. Ancak teknik analistler, finansal varlıkların geçmiş fiyat hareketlerinden faydalanılarak, gelecekteki fiyatların tahmin edilebileceğini ileri sürmektedirler. Piyasaların kendini tekrar etmesi ya da benzer hareketlerin

yaşanması nedenleri ile finansal varlıkların geçmiş fiyat hareketlerinden faydalanılarak gelecekteki fiyatların tahmin edilebilmektedir.

Piyasa etkinliği Fama'ya (1970) göre üçe ayrılmaktadır; zayıf, yarı güçlü ve güçlü etkin piyasa. Eğer yatırımcılar tarafından kullanılan bilgiler sadece geçmiş fiyat hareketlerini içeriyorsa, bu piyasa "Zayıf Etkin Piyasa", geçmiş fiyat hareketlerinden kaynaklanan bilgilere ek olarak mali tablolar, temettü ödemeleri gibi bilgilerle birlikte, politik ve makroekonomik olaylara yönelik bilgilerin tümünü içeriyorsa, piyasa "Yarı Güçlü Etkin Piyasa", eğer tüm bilgiler fiyat hareketlerine yansımış ise, piyasa "Güçlü Etkin Piyasa" olarak adlandırılır (Adalı, 2006:1-130).

Zayıf etkinliğe sahip bir piyasa da hisse senedi fiyatları geçmişteki fiyatlardan bağımsız bir rota izlediği için bu piyasada fiyat tahmini yapmak oldukça zordur (Atan vd., 2006). Yarı güçlü etkinlik aynı zamanda zayıf etkinliği de kapsamaktadır. Yapılan araştırmalara göre zayıf ve yarı güçlü piyasalarda teknik analiz yapılarak yüksek kâr elde etmeyi hedefleyen analistler amaçlarına ulaşamayacaklardır. Bu tarz piyasalarda hisse senetlerinin fiyatını etki eden tüm faktörler ve bilgiler kamuoyuna duyurulmakta ve piyasa bu bilgiler doğrultusunda hızlı bir şekilde kendini yeni duruma uyarlamaktadır. Normalin ötesinde bir bilgi kaynağı yoksa ve verilerin bir kısmı daha kamuoyuna açıklanmadan birileri tarafından elde edilip yeni pozisyon oluşturma suretiyle yüksek kâr elde etme imkânı doğurmuyorsa, hiç kimse normalin üzerinde bir getiri elde edemeyecektir (Çevik ve Erdoğan, 2009;26-40). Yarı güçlü etkin bir piyasada sadece teknik analiz yapılarak değil temel analiz de yapılarak normalden daha fazla bir kazanç elde etmek mümkün olmayacaktır.

Güçlü etkin yapıya sahip piyasalarda işletme içerisinde yer alan tüm bilgiler piyasaya yansır. Bu sebeple piyasada hisse senedi fiyatlarının değerlendirilmesindeki şüpheler tamamen ortadan kalkmış olur. Bu durumda geçmişe ait verilerden yola çıkarak teknik analiz yapan yatırımcılar normalden daha fazla kazanç elde edemezler (Atan vd., 2006).

Kısaca, bir piyasa zayıf etkinlikte ise bu piyasada teknik analiz ile fiyat tahmini yapmak mümkün olmayacaktır. Diğer taraftan yarı güçlü etkin bir piyasada ise teknik analizin yanı sıra temel analiz ile de tahmin yapmak mümkün olmayacaktır. Eğer ki, bir piyasa güçlü bir etkin yapıya sahipse bu piyasada hiçbir analiz yöntemiyle ekstra kazanç sağlamak mümkün olmayacaktır (Akel, 1-6).

Bir piyasanın etkin olup olmadığı veya hangi etkinlik grubunda olduğunu belirlemek için aşağıda yer alan dört koşulun test edilmesi gerekmektedir. Bu koşullar; (Akel, 1-6)

- Hisse senedi fiyatlarındaki değişim tesadüfidir.

- Hisse senedi fiyatları hemen ve doğru olarak yeni bilgilere tepki göstermektedirler.
- Alım satım metotları ekstra getiri sağlamada başarısız olmaktadır.
- Bireysel olarak veya grup olarak bütün profesyonel yatırımcılar ekstra kazanç sağlamada başarısız olacaktırlar.

1959 yılında Roberts'ın, 1965 yılında ise Fama'nın yapmış olduğu analizler sonucunda hisse senedi fiyatlarının rastgele olarak hareket ettiği tespit edilmiştir. 1996 yılında Dow Jones Endüstri Endeksi üzerine Barkoulas ve Baum'un yapmış olduğu güçlü hafıza analizinde ise birkaç hisse senedinin haricinde piyasada güçlü hafızanın var olmadığı gözlemlenmiştir. Barkoulas, Baum ve Travlos 2000 yılında gelişmekte olan bir piyasa olarak Yunan hisse senedi piyasasında güçlü hafızanın varlığını, yani etkin bir piyasanın sağlanmadığını görmüşlerdir. 2002 yılında Sourial'ın Ocak 1996 ile Haziran 2001 dönemi verileri ile Mısır hisse senedi piyasasında, IFC-Global Endekste haftalık getiriler üzerine yapmış olduğu analizde güçlü hafızanın varlığı sonucunu elde etmiştir (Çevik ve Erdoğan, 2009;26-40). Finlandiya hisse senedi piyasası üzerine 2003 yılında Tolvi'nin yapmış olduğu güçlü hafıza analiziyle ilgili çalışmada ise bu piyasada güçlü hafızanın var olduğunu tespit etmişlerdir. Yani yapılan çalışmaya göre Finlandiya hisse senedi piyasasında etkin piyasa hipotezinin etkinliğinin sağlanmadığı varsayımına varmışlardır. 2007 yılına gelindiğinde ise S&P 500 getirileri üzerine Baillie ve Morana'nın yaptıkları analizde, piyasanın etkin bir piyasa olduğunu ve hisse senedi fiyatlarının güçlü hafıza içermediğini yani geçmiş fiyatların geleceğe dair beklentileri anlamlı çıkarmayacağı sonucunu elde etmişlerdir (Çevik ve Erdoğan, 2009;26-40). Yapılan bu araştırmalara göre zayıf ve yarı güçlü etkin piyasalarda teknik analiz yapan analistlerin aşırı kâr elde etmesi mümkün görülmemektedir. Fakat eğer bir piyasa etkin değil ise başka bir ifadeyle piyasa zayıf, yarı güçlü veya güçlü formda etkin değilse, o piyasada teknik analiz kullanılarak "aşırı kar" elde edilebilir.

Bu çalışmada, BIST30 ve BIST100 endeksleri için 02/01/1997 ile 15/07/2015 dönemleri arasındaki verileri teknik analizin trend yöntemleri kullanılarak incelenmiştir. İlk adım olarak, teknik analizin trend değişkenleri olan BB (Bollinger Bant), RSI (Göreceli Güç Endeksi), CCI (Emtia Kanal Endeksi) ve MACD (Hareketli Ortalamaların Yakınsaması/Uzaklaşması) değerleri ayrı ayrı hesaplanarak, bu indikatörlerin al, sat ve kararsız sinyalleri verdiği zamanlar incelenmiştir. İkinci adım olarak, bu indikatörlerin aynı dönemlerde aynı sinyalleri ya da bir başka deyiş ile aynı kararları verip vermediği karşılaştırılmıştır.

2. TEKNİK ANALİZ

Teknik analiz kavramı, 1990 yılında Charles Dow tarafından geliştirilmiş ve bugün Amerikan piyasasının en önemli göstergelerinden biri

olarak kullanılan DJIA (Dow Jones Industrial Average) Endeksi bu çalışmalar sonucunda ortaya çıkmıştır (Haznedaroğlu, 2009:1-169).

“Teknik analiz, pazarın veya seçilen bir yatırım aracı tarihi fiyat hareketlerini temel alarak, pazarın veya söz konusu yatırım aracının gelecekteki fiyat hareketlerini tahmin edebilmektir” (Fabozzi, 1989:1). Başka bir ifade ile piyasalarda işlem gören hisse senetlerinin fiyatlarında veya miktarlarında meydana gelen değişimler sonucu oluşan çeşitli grafik ve şekiller kullanılarak geleceğe yönelik tahminlerde bulunulması denilebilir. Teknik analiz yardımıyla geçmişte elde edilen verilere bakarak gelecekte oluşabilecek verileri tahmin etmek mümkündür. Bu sayede piyasanın trendini yakalayıp, kısa vadeli yatırım ve spekülasyonlara karar verilebilir.

Teknik analizde arz ve talebin, ekonomik, politik, finansal ve psikolojik faktörlerin bir araya gelerek oluşturduğu kabul edilir. Arz ve talebe etki eden bu faktörlerin fiyatları nasıl etkileyecekleri daha önceden tahmin edilemez. Fiyatı oluşturan faktörler arz ve talep aracılığı ile fiyatlara yansdıktan sonra alıcı ve satıcının eğilimleri, gelecek için beklentileri görülebilmektedir. Alıcı ve satıcının görüşleri fiyatlara yansımadan yükselmekte olan bir hissenin düşeceğini tahmin etmenin doğruluk payı tartışma konusudur. Buna karşılık talebin zayıfladığı, geçmiş fiyatlarla karşılaştırma yapılarak önceden tahmin edilebilmektedir. Teknik analiz yapanların hisse senedini en düşük fiyatlardan satın alarak en yüksek fiyattan satmak gibi bir iddiası bulunmamaktadır. Teknik analizin yardımıyla olası riskler azaltılabilmekte veya riskler belli sınırlar içerisinde tutulabilmektedir (Sarı, 1998:2).

1992 yılında Taylor ve Allen'in finansal piyasalara yönelik yaptığı anket çalışmasına göre, gün içerisinde işlem yapan yatırımcıların %90'ının teknik analiz verilerini kullandığı ve %60'ının bu verilerin en az temel ekonomik veriler kadar önemli olduğuna inandığını tespit etmişlerdir. Frankel ve Rose'un 1994 yılında yapmış oldukları araştırmada ise standart para arzı, faiz oranları, cari işlemler dengesi gibi temel verilerin en azından kısa vadede yüksek döviz kuru dalgalanmalarını açıklamada veya tahmin etmede asla başarılı olmadığı belirtilmiştir (Haznedaroğlu, 2009:1-169).

2.1 BB

BB John Bollinger tarafından 1980'li yılların başında bulunmuştur. Fiyat hedeflerinde, trend yönünün belirlemesinde, yatırımcının gelecekteki fiyat hareketlerini tahmin etmesinde ve zamanı daha hızlı şekilde kullanılmasında etkilidir. Bollinger bantları trendin devamını göstermekle birlikte, hisse senedinin oynaklığı hakkında da fikir sahibi olmayı sağlar. BB yatay ilerleyen piyasalarda kanal sınırlarına ulaşan fiyatın alım, satım sinyali oluşturmak için de kullanılır. Orta, üst ve alt bant olarak üç banttan

oluşur. Üst ve alt bandın rolü fiyatların en düşük en yüksek noktasını belirlemektir. En önemli varsayımı ise fiyatların bantlar arasında (alt ve üst bant arasında) gidip geldiğidir. Bir başka ifade ile fiyatların genel seyrinin bu bandın içinde olduğu varsayımdır. Bunlara ek olarak; fiyatlara ait BB'ların daralma göstermesi, ilerideki periyotlarda fiyatların herhangi bir yönde sert kırılma yaşayacağına bir göstergesi olarak kabul edilir.

Fiyatların üst veya alt bandın dışına taşması durumunda, fiyatların kısa sürede banda tekrar döneceği düşünülür. Fiyatlar, iki periyotta da üst banda yakın kapanıyorsa yükseliş trendi, alt bant yönünde kapanış yapıyorsa düşüş trendine girme beklentisi güçlenir (Aydemir, 2013). Bunlara ek olarak fiyatlar, üst bandın dışına çıktığı durumlarda yükselişte olmasına rağmen, kısa dönemde bandın içine ger döneceği düşünüldüğünden, fiyatlarda düşüş yaşayacağı tahmin edilmektedir. Tam tersi durumda alt bant için geçerlidir.

Literatürlerde yer alan "ikili ticaret" stratejileri¹ ilgili yapılan çalışmalarda giriş ve çıkış sinyallerinin değerlendirilmesinde BB yönteminin kullanıldığı görülmektedir. BB'a göre satış ve alış işlemleri açılırken üç farklı durum söz konusu olmaktadır. Aşağıda bahsedilen durumlar satım işlemleri için söz konusu olmakla birlikte, alış işlemlerinde ise satış işlemlerinde meydana gelen durumların tam tersi durumlar söz konusu olmaktadır (Hayrullahoğlu, 2015:1-59).

Durum 1: Belirlenen giriş seviyesi yukarı yönlü aşıldığı zaman ve tekrar giriş seviyesine gelindiğinde işlem kapatılırsa,

Durum 2: Belirlenen giriş seviyesi aşağı yönlü geçildiği zaman ve tekrar ortalamaya döndüğünde işlem kapatılırsa,

Durum 3: Belirlenen giriş seviyesi yukarı yönlü aşıldığı zaman ve tekrar ortalamaya döndüğünde işlem kapatılırsa.

Tanımladıkları bu üç durum için ikili strateji uyguladıklarında Durum 3 için tüm varlıklar ve birleşik getiriler göz önüne alındığında daha pozitif getiri elde edilmiş ve daha sonra yaptıkları optimizasyonlarda Durum 3 incelenmiştir.

BB hesaplanırken aşağıdaki adımlar sırayla uygulanır.

Adım 1: Ortalama Bollinger (OBB) bant hesaplanır.

OBB: N-Günlük Hareketli Ortalama

N sayısı periyodu göstermektedir.

Adım 2: Alt Bollinger Bandı (ABB) hesaplanır.

---

¹ İkili Ticaret (Pairs Trading) stratejisi, birbirleriyle yüksek korelasyona sahip iki hisse senedinin birinin diğerine göre daha yüksek performans göstermesiyle yüksek getiri sağlamayı hedefleyen stratejidir. Bir başka ifade ile aşırı değerlenen varlık satılırken, değer kaybeden varlık alınarak oluşturulan stratejidir. Amaç olağandışı fiyat hareketlerinden faydalanmaktır.

$$ABB = OBB - 2 \times SS_N$$

SS_N: N günlük Hareketli Standart Sapma

Adım 3: Üst Bollinger (ÜBB) bant hesaplanır.

$$\dot{U}BB = OBB + 2 \times SS_N$$

2.2 RSI

RSI (Rölatif Güç Endeksi), 1978 yılında J. Welles Wilder tarafından geliştirilmiş ve Wilder'e ait "New Concepts in Technical Trading System" kitabında tanımlanmıştır. RSI incelenen dönem içerisindeki hisse senedinin kapanış değerinin, bir önceki güne göre değişiminden yola çıkarak hesaplanan ve piyasalarda çok sık olarak kullanılan bir göstergedir. Araştırmacılar ve yatırımcılar RSI indikatörünü, daha çok kısa ve orta vadeli analizlerde kullanmaktadırlar. Söz konusu vadeler analistin tercihinine göre değişse de vadelerin uzaması fiyat hareketlerine tepkisizleşme sonucunu da beraberinde getirecektir. Hisse senedinin veya endeksin kendi iç gücünü ölçer. Başka bir ifadeyle bu indikatör; hisse senedinin veya endeksin bünyesi içindeki gücünü kendisine göre karşılaştırır (Phillip Capital).

RSI için iki referans değer bulunmaktadır. Bu değerlerin birisi ve en sık kullanılanı 30 seviyesidir. 30 seviyesi ve altındaki değerler aşırı satım bölgesi olarak adlandırılır. Eğer 30 seviye ve altında seyreden RSI eğrisi 30 seviyesinin üstüne çıkarsa, bu durum al sinyali olarak değerlendirilir. İkinci referans değer ise 70 seviyesidir. 70 seviyesi ve üstündeki değer aşırı alım bölgesi olarak tanımlanır. 70 seviyesinin üstünde seyreden RSI eğrisinin 70 seviyesinin altına düştüğü durumlar sat sinyali olarak değerlendirilmektedir. Bir başka ifade ile 30 seviyesini yukarı yönde keserse alışı, aşağı yönde keserse satışı sinyali verdiği varsayılır (Özhan, 2016)

RSI, incelenen periyotta hisse senedinin değerindeki artış ve azalış yaşanan günleri ve bu günlere ait ortalama değerleri alarak birbirlerine oranını bulur. Bulunan bu ortalama değerler günlük 1-400 birim aralığındadır. Yapılan kısa vadeli analizlerde en fazla 30 günlük, orta vadeli analizde 6-40 haftalık ve uzun vadeli analizler için ise 10 aylık verilerin kullanılması önerilir. RSI hesaplanırken "n sayısı" (değerlendirilen zaman dilimi) için küçük bir değer seçildiğinde düzensiz hareketler ve sapma artarken, n sayısına büyük bir değer verildiğinde sapma azalır ve daha durağan hareketler gözlemlenir. Ancak n sayısının değerinin büyük belirlenmesi durumunda alışı ve satışı sinyallerinin gecikmesi söz konusudur.

Welles Wilder, Rölatif Güç Endeksi (RSI) göstergesini ilk ortaya çıkardığında, 14 günlük kullanımını tavsiye etmiştir. Piyasada genelde 9, 14 ve 25 günlük ortalamalarla hesaplanan RSI değerleri kullanılmaktadır. En çok

kazanç sağlanan RSI değeri, her bir hisse senedi veya endeks için farklı zaman periyotları uygulanarak hesaplanabilir (GCM Forex).

RSI göstergesi analistlere sadece hisse senedinin değerinin aşırı alım veya aşırı satım bölgesinde olduğunun sinyalini vermekle kalmayıp, aynı anda hisse senedi fiyatlarında kırılmanın yönünü belirleyecek olan yeni grafikler de oluşturur (Bassal, 2008:111). RSI fiyatların geçmişte yükseldiği günlerle, azaldığı günlerin karşılaştırılması olarak özetlenebilir (Tomak, 2007:6). RSI değeri hesaplanırken aşağıdaki adımlar sırayla uygulanır.

Adım 1: Ortalama Yukarı Hareket (OYH) hesaplanır.

OYH: (n+1) adetlik zaman diliminde bir önceki güne göre artan n adet verinin aritmetik ortalaması

Adım 2: Ortalama Aşağı Hareket (OAH) hesaplanır.

OAH: (n+1) adetlik zaman diliminde bir önceki güne göre azalan n adet verinin aritmetik ortalaması.

Adım 3: OYH/ OAH bölünerek RS elde edilir.

$$RS = OYH / OAH$$

Adım 4: Adım 3'deki hesaplama sonucunda elde edilen RS değeri kullanılarak, aşağıda verilen formül yardımıyla RSI değeri elde edilir.

$$RSI = 100 - \left[\frac{100}{1 + RS} \right]$$

2.3 CCI

CCI Donald Lambert'ın 1980 yılında geliştirdiği bir yöntemdir. Lambert mal piyasalarında yapmış olduğu uzun incelemeler sonunda, bu piyasalarda fiyatlarda meydana gelen belirli bir yükselişten sonra tekrar en düşük seviyelere geldiğini tespit etmiştir. Belirlenen süreç içerisinde meydana gelen fiyat değişimleri için, Lambert sürecin yarısının yükseliş, diğer yarısının da düşüşle geçtiğini öne sürmüştü ve yapmış olduğu araştırmalarda bu varsayımı kullanmıştır (Çağırman, 1999:311).

Teknik analistler CCI göstergesini, mal piyasalarında oluşan aşırı alım ve aşırı satım bölgelerinin belirlenmesinde fiyat hareket göstergesi olarak ele alır. Yapısı gereği yatay olarak seyreden piyasalarda da başarılı sonuçlar veren bir göstergedir. Fakat göstergenin, piyasada meydana gelen sapmayı istatistiksel olarak ifade eden ve bir çizgi yaratan formülü sayesinde eğilim oluşturan piyasalarda da kullanmak mümkündür. CCI göstergesi trend takip edici olarak tanımlanmaktadır (Perşembe, 2001:100).

Donald Lambert'ın çalışmasında kullandığı formülde örnek olarak 0,015 katsayısı kullanılmıştır. Lambert'ın bu katsayıyı kullanmasındaki amaç, CCI eğrisini zamanın %70-%80'inde +100 ile -100 sınırlar içerisinde

tutmaktır (Sarı, 1998:3). CCI indikatörünün başka bir kullanım şekli de indikatörlerin tek referans çizgisi ile çizilmesidir. Bu doğrultuda çizilen referans çizgisinin 0 düzeyinde olması alım veya satım kararlarının verilmiş olması anlamındadır. Referans çizgisi göstergesi yukarı yönde kesiyorsa alım, aşağı yönde kesiyorsa satım kararı verilmiştir anlamını taşımaktadır (Çağırman, 1993:314).

CCI göstergesi genel olarak +100, -100 arasında gerçekleşir. CCI değeri, -100 ile +100 aralığında değer aldığıda sapma için normal kabul edilirken, bu değerler dışında değer aldığıda sapmanın yüksek olduğu kabul edilir. Bu durumlarda aşırı alım ya da aşırı satım işlemleri gerçekleşmiştir. CCI göstergesi +100'ün üstünde olduğu durumlarda alım işlemi yapılmaması gerekir. Çünkü bu durumda CCI indikatörü hisse senedi fiyatının aşırı yükselmiş olduğu bilgisini verir. Diğer durumda da tam tersi durum bilgisi oluşturur. Bir başka ifade ile CCI indikatörünün +100 değerini aşağı yönde keserse sat, -100 değerini yukarıdan keserse al sinyali ürettiği varsayılır. Hem günlük hem de haftalık grafiklerde, fiyatlarda CCI adımlarının uyumsuzlukları incelenmelidir. Genel olarak fiyat seviyesi belirli aralıklarda dip ya da tepe noktaları oluşturmaktadır. CCI hesaplanırken aşağıdaki adımlar sırayla uygulanır.

Adım 1: Günlük Ortalama Fiyat (GOF) hesaplanır.

$$GOF = (EYF + EDF + KF)/3$$

EYF: En Yüksek Fiyat

EDF: En Düşük Fiyat

KF: Kar Fiyatı

Bir başka ifade ile günlük hareketli ortalama, en yüksek, en düşük ve kar fiyatının ortalaması hesaplanarak elde edilir.

Adım 2: N günlük basit hareketli ortalama (BHO) hesaplanır.

$$BHO = GOF'ın N periyodu$$

GFO: Genel Fiyat Ortalama

Adım 3: Basit hareket ortalaması hesaplanır.

$$Sapma = GOF - BHO$$

GOF: Genel Fiyat Ortalama

BHO: Basit Hareketli Ortalama

Adım 4: Ortalama sapma hesaplanır.

$$(OS)=ST / 20 \text{ günlük periyot}$$

OS hesaplanırken sapmalar (-) değer dahi olsa (+) olarak kabul edilir, rakam olarak yani mutlak değerleri ile toplamları bulunur.

ST: Sapma Toplamı

OS: Ortalama Sapma

Adım 5: Adım 3 ve 4'te bulunan değerli bölünerek CCI bulunması hesaplanır.

$$CCI = \frac{(GOF - BHO)}{(OS \times 0,015)}$$

$$CCI = \frac{\text{Sapma}}{(\text{Sapma Ortalaması} \times 0,015)}$$

OS: Ortalama Sapma

2.4 MACD

MACD, teknik analiz yönteminde kullanılan en verimli göstergedir. 1979 yılında Gerald Appel tarafından uygulamaya konulmuştur. "Moving Average Convergence Divergence" kelimesinin baş harflerinden üretilmiştir. Sahip olduğu formülün içeriğinde yer alan hareketli ortalamaların birbirlerine yaklaşım uzaklaşarak oluşturduğu sinyalleri ifade etmek için kullanılır (Perşembe, 2001:100-103). Bu göstergenin kullanılma amacı, hareketli ortalamalar arasında ilişki yansıtmaktır. Aynı zamanda trend takip edici bir gösterge olan MACD yardımıyla alım ve satım bölgeleri belirlenebilir. Diğer bir özelliği ise uyumsuzlukları incelemesidir. Bu özeliğinden dolayı orta vadeli trend belirlemede kullanılan bir göstergedir (Perşembe, 2001:101-103).

Bu göstergenin iki tane üssel hareketli ortalaması mevcuttur. Bu hareketli ortalamalar hızlı hareketli ortalama ve yavaş hareketli ortalama olarak da adlandırılır. Hızlı hareketli ortalama için seçilen periyod sayısı 12, yavaş hareketli ortalama için de seçilen periyod sayısı 26'dır. MACD çizgisi bu iki üslü hareketli ortama arasındaki farkı gösterir. Genel kullanımlarda 12 ve 26 günlük ağırlıklı ortalamaların birbirine olan farkı şeklinde hesaplanan göstergede, sinyal çizgisi olarak hesaplanan farkın 9 günlük üssel ortalaması kullanılmaktadır (GCM Forex). MACD göstergesinde sık karşılaşılan iki durum vardır. Bunlardan birincisi, MACD sinyal çizgisinin yukarı yönde kestiği durum, diğeri ise aşağı doğru kestiği durumdur. Yukarı doğru kestiği durumlarda alış işlemi, aşağı doğru kestiği durumlarda ise satış işlemi yapılmalı anlamı çıkmaktadır.

Appel'e göre (1979) kuvvetlenme ve zayıflamanın zamanlamasını tespit etmek için "al-sat" sinyali verecek olan farklı bir çizgi daha vardır. "Sinyal" ya da "Tetik Çizgisi" adı verilen bu çizgi, MACD çizgisinin 9 günlük üslü hareketli ortalamasıdır (Perşembe, 2001:102). MACD sinyal çizgisindeki oynaklığı düzenleyerek çizginin tepe yapıp yapmadığını gösterir (Perşembe, 2001:102). Grafikte iki çizgi oluştuğu görülmektedir. Bu çizgilerden hızlı olanı MACD, yavaş olanı ise sinyal diğeri adıyla tetik çizgisidir. Bu iki çizginin birbirlerini kestiği noktalar orta vade için al ya sat sinyali olarak

değerlendirilir. Diğer bir yoruma göreyse, MACD değerinin sıfır çizgisinin yukarı yönde kestiği zaman alış, aşağı yönde kestiği zaman satış yapılmalıdır. MACD değerleri hesaplanırken aşağıdaki adımlar sırayla uygulanır.

Adım 1. 12 günlük hızlı hareketli ortalama değerlerden 26 günlük yavaş hareketli ortalama değerleri çıkartılarak MACD hesaplanır.

$$\text{MACD} = \text{EMA}(12) - \text{EMA}(26) \quad (4)$$

Adım 2. 1 basamakta çıkan MACD değerinin 9 günlük değerini hesaplayarak sinyal verisinin hesaplanması.

$$S = \text{EMA}(\text{MACD} (9))$$

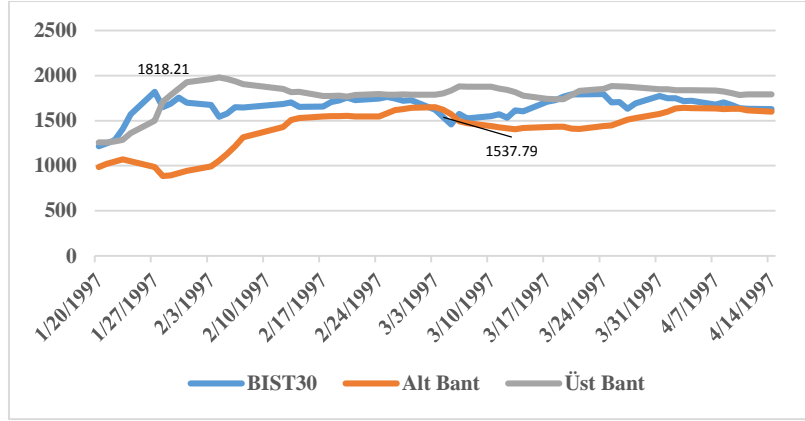
S: Sinyal

3. TEKNİK İNDİKATÖRLERİN HESAPLANMASI VE KARŞILAŞTIRILMASINA YÖNELİK BİR UYGULAMA

Çalışmada ilk adım olarak 02/01/1997 ile 15/07/2015 dönemi için BIST30 ve BIST100 endeksleri için RSI, BB, CCI ve MACD değerleri hesaplanarak; al, sat ve/veya kararsız sinyallerinin verdiği zamanlar incelenmiştir. İkinci adım olarak, bu indikatörlerin aynı dönemlerde aynı sinyalleri ya da bir başka deyiş ile aynı kararları verip vermediği karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırmayı yaparken, öncelikle üç durum içeren RSI ve BB indikatörleri incelenmiştir. RSI ve BB indikatörlerinin aynı anda al, sat ve kararsız sinyalini verdikleri dönemler bulunarak, bu dönemlerin tüm dönemde ağırlıkları hesaplanmıştır. Daha sonra CCI ve MACD indikatörlerinin aynı anda al ve sat sinyalini verdikleri dönemler bulunarak, bu dönemlerin tüm dönemde ağırlıkları hesaplanmıştır.

BIST30 ve BIST100 endeksleri için inceleme döneminden 20/01/1997 ile 14/04/1997 tarih aralığı seçilerek BB grafiği oluşturulmuştur. Bu grafikler sırasıyla, Grafik 1 ve Grafik 2'de yer almaktadır. Bu dönemin seçilmesinde herhangi bir neden olmamakla birlikte, bandın yapısının daha rahat görülmesi hedeflenmiştir.

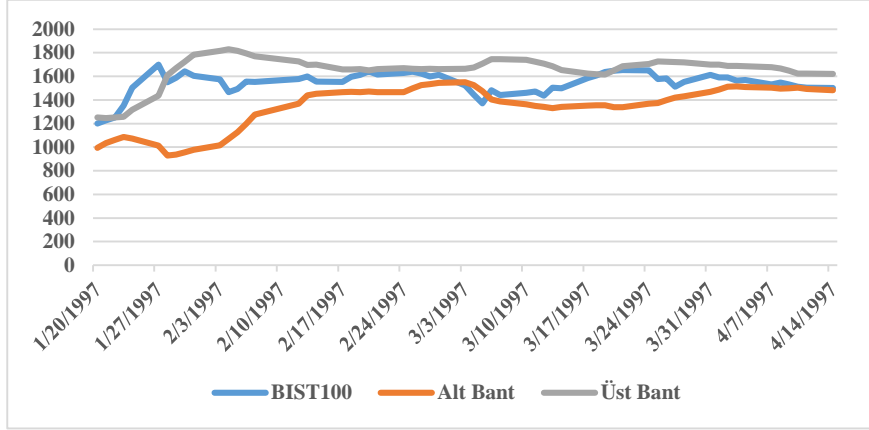
Grafik 1: BIST30 BB

Endeks değeri üst banttın aldığı değerden daha yüksek bir değer aldığıında, olması gereken değerden daha değerli olduğu ve belli bir süre sonra normal seyrine yani BB aralığına döneceği düşünülür. Başka bir ifade ile endeks değeri üst battın dışına çıktığı zamanlarda, belli bir süre sonra endeks değerinin normal seyrine yani BB aralığına dönmesi (değerinin azalacağını) beklenir. Bu durumlarda da yatırımcı değer kaybedeceği için endeksi satmayı hedefler. Bu stratejinin dayanak noktası, alabileceği maksimum değerlere ulaşan endeksin, kısa süre içinde normal seyrine döneceğine olan inançtan yani değerinin azalacağı olan inançtan kaynaklanır.

Endeks değeri alt banttın aldığı değerden daha düşük bir değer aldığıında, olması gereken değerden çok daha az değerli olduğu ve belli bir süre sonra normal seyrine yani BB aralığına döneceği (değerinin artacağı) düşünülür. Bu durumlarda da yatırımcı değer kazanacağı için endeksi almayı hedefler. Bu stratejinin dayanak noktası, alabileceği minimum değerlere ulaşan endeksin, kısa süre içinde normal seyrine döneceğine olan inançtan yani değerinin artacağına olan inançtan kaynaklanır.

Grafik 2: BIST100 BB

İnceleme dönemi için BIST30 ve BIST100 endekslerinin BB yardımıyla elde edilen al, sat ve yorum yapmadığı (kararsız) durumların yüzdesel değerleri Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1: BIST 30 ve BIST 100 Verilerinin BB Kararları

Karar	BIST30	BIST100
Al	% 11,39	% 11,48
Sat	% 8,42	% 8,84
Kararsız	% 80,19	% 79,69

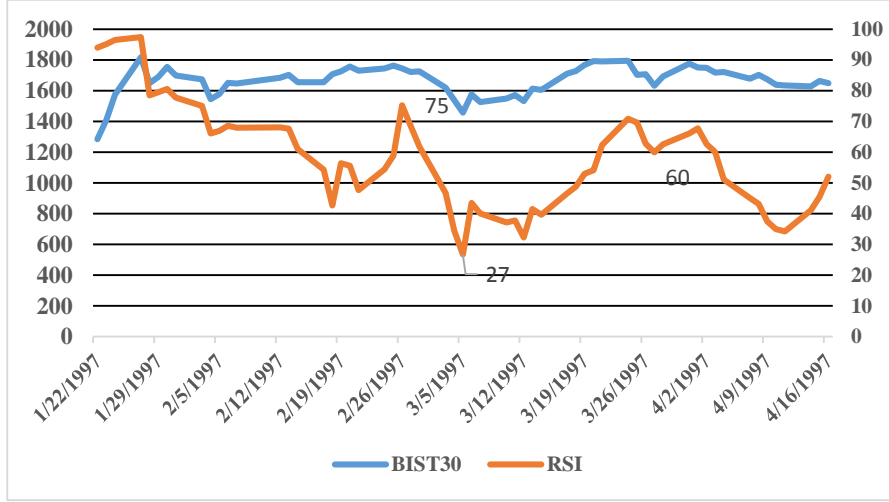
N = 4583

Tablo 1’den de görüldüğü gibi iki endeks içinde BB indikatörünün kararsız olduğu dönem yüzdesi çok fazladır. Bant aralığı değiştirilerek bu oran azaltıp, arttırılabilir. BIST30 ve BIST100 endeksleri için Al ve Sat kararlarının yüzdesel değerlerinin birbirine çok yakın olduğu gözlemlenmiştir.

Grafik 3’de BIST30 endeksine, Grafik 4’de ise BIST100 endeksine ait RSI değerleri yer almaktadır.

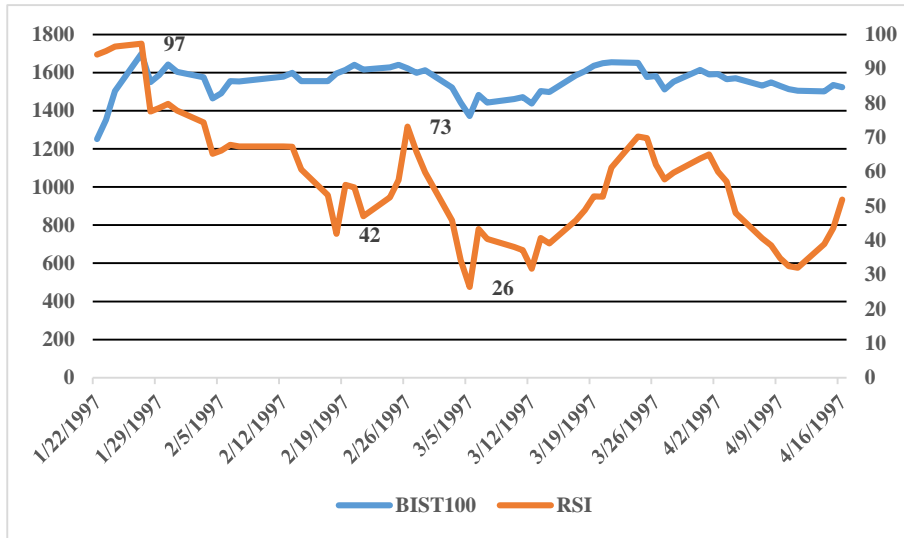

Grafik 3: RSI: BIST30

Grafik 2 ve Grafik 3'te BIST30 ve BIST100 endeksleri için hesaplanan RSI değerleri, endeks değerleriyle birlikte yer almaktadır. 30 ve 70 referans değerleri yardımıyla kararsız, al ve sat sinyallerinin zamanları belirlenir.

Grafik 3: RSI: BIST100

BIST 30 ve BIST 100 verilerinin RSI değerlerinden elde edilen al, sat ve kararsız durumların yüzdelik değerleri inceleme dönemi için hesaplanmış ve bu bilgiler Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2: BIST 30 ve BIST 100 Verilerinin RSI Kararları

N = 4581	Karar	BIST 30	BIST 100
RSI ≤ 30	Sat	% 8,84	% 8,75
30 < RSI < 70	Kararsız	% 71,25	% 70,27
RSI ≤ 70	Al	% 19,91	%20,98

Tablo 2’den de görüldüğü üzere RSI indikatörü içinde BB’de olduğu gibi kararsız olduğu dönem yüzdesi çok fazladır.

İnceleme döneminde BIST30 ve BIST100 endeksleri için CCI değerleri hesaplanarak, bu değerlerden elde edilen karar durumlarının yüzdesel değerleri Tablo 3’de sunulmuştur. Tablo 3’den görüldüğü üzere, BIST30 ve BIST100 endeksleri için inceleme döneminde ağırlık olarak alım durumu gözlemlenmiştir.

Tablo 3: BIST30 ve BIST100 Verilerinin CCI Kararları

N = 4556	Karar	BIST30	BIST100
	Sat	% 14,70	% 14,62
	Al	% 85,29	%85,38

İnceleme döneminde, BIST30 ve BIST100 endeksleri için MACD değerleri hesaplanarak, bu değerlerden elde edilen karar durumlarının yüzdesel değerleri Tablo 4’de yer almaktadır. İnceleme dönemi için MACD indikatörünün al ve sat sinyallerini yaklaşık %50 oranında karar vermesi, bu durumun neredeyse rastgele karar vermekle aynı düzeyde olduğunu ifade etmektedir.

Tablo 4: BIST30 ve BIST100 Verilerinin MACD Kararları

N = 4560	Karar	BIST30	BIST100
	Sat	% 49,78	% 50,07
	Al	% 50,22	% 49,93

RSI ve BB indikatörlerinin ortak karar verdiği durumların özet bilgileri Tablo 5’te yer almaktadır. Bir başka ifade ile her iki indikatörün üç sinyal (al, sat, kararsız) verdiği durumda, birlikte incelendiği zamanlarda oluşabilecek tüm olayların gerçekleşme yüzdeleri yer almaktadır.

Tablo 5’de yer alan N değerleri her iki göstergenin de aynı anda al, aynı anda sat veya aynı anda kararsız sinyalini verdiği gün sayısını göstermektedir. Yüzde değerler ise bu günlerin 100 ile çarpılıp toplam gözlem sayısına (4.581) bölünmesiyle hesaplanmıştır. Örneğin her iki göstergenin de aynı anda alım sinyali verdiği gün sayısı 287, bunun toplam gözlem sayısına oranı ise %6,27’dir.

Tablo 5: RSI ve BB Karşılaştırılması

RSI	BB	N	Yüzde
Al	Al	287	% 6,27
Al	Sat	0	% 0
Al	Kararsız	625	% 13,64
Sat	Al	0	% 0
Sat	Sat	133	% 2,90
Sat	Kararsız	272	% 5,94
Kararsız	Al	235	% 5,13
Kararsız	Sat	253	% 5,52
Kararsız	Kararsız	2776	% 60,60
	Toplam	4581	% 100

Tablo 5’den görüldüğü üzere iki indikatörün birden aynı anda kararsız olduğu yüzde oranı yaklaşık olarak %61 olarak bulunmuştur. Bu dönemler için yatırımcıların ya işlem yapmaması ya da başka indikatörler yardımıyla karar vermeleri gerektiği söylenebilir. Aynı anda al (%6,27) ve aynı anda sat (% 2,90) sinyalini verdikleri durumların toplam yüzdesi ise yaklaşık %10 olarak bulunmuştur.

Tablo 6: CCI ve MACD Karşılaştırılması

CCI	MACD	N	Yüzde
Al	Al	1780	% 39,07
Al	Sat	2106	% 46,22
Sat	Al	510	% 11,19
Sat	Sat	160	% 3,51
	Toplam	4556	%100

Tablo 5’de olduğu gibi Tablo 6’da yer alan N değerleri her iki göstergenin de aynı anda al, aynı anda sat ve birinde al birinde sat sinyalini verdiği gün sayısını göstermektedir. Yüzde değerler ise bu günlerin 100 ile çarpılıp toplam gözlem sayısına (4.556) bölünmesiyle hesaplanmıştır.

Örneğin her iki göstergenin de aynı anda alım sinyali verdiği gün sayısı 1.780, bunun toplam gözlem sayısına oranı ise %39,07'dir.

İnceleme döneminde CCI ve MACD indikatörlerinin aynı karar verme durumu %42,58 olarak hesaplanmıştır. Bir başka deyişle, bu iki indikatörden biri al sinyali verirken, diğerinin sat sinyali verme durumu yani farklı karar verme durumu %57,42 olarak hesaplanmıştır. Aynı analiz BIST100 endeksi için yapıldığında bu oranın % 42,03 olduğu gözlemlenmiştir. Bu yüzde oranlarının neredeyse aynı olması indikatörlerin ve endekslerin doğası gereği beklenen bir sonuçtur. Bu oranlarda dikkat çekici değer aynı kararı verme ya da farklı kararı verme durumlarının yaklaşık olarak %42 ve %58 olması ve bu sayısal değerlerin %50'ye çok yakın değerde olmasıdır.

4. SONUÇ

02/01/1997 ile 15/07/2015 dönemi için BIST30 ve BIST100 endeksleri üzerine yapılan bu çalışmada; öncelikle RSI, BB, CCI ve MACD göstergeleri hesaplanarak; al, sat ve kararsız sinyallerinin verildiği zamanlar incelenmiştir.

İkinci adım olarak, bu göstergelerin aynı dönemlerde aynı sinyalleri yani başka bir ifade ile aynı kararları verip vermediği karşılaştırılmıştır. Karşılaştırma yapılırken, öncelikle üç durum içeren RSI ve BB indikatörleri karşılaştırılmıştır. RSI ve BB indikatörlerinin aynı anda al, sat ve kararsız sinyali verdikleri zamanların yüzdeleri tespit edilerek, aynı kararları vermedikleri dönemlerde nasıl hareket edilmesi gerektiği tartışılmıştır. Yapılan hesaplamalarda birlikte al sinyali verme yüzdeleri %6,27, sat sinyali verme yüzdeleri %2,90 ve kararsız oldukları yüzde ise %60,60 olarak bulunmuştur.

Üçüncü adım olarak, aynı dönem için CCI ve MACD göstergelerinin aynı karar verme durumunun yüzdesinin BIST30 için %42,58; BIST100 için %42,03 olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bulunan yüzde oranlarının birbirlerine yakın değerler olması göstergelerin ve endekslerin doğası gereğidir.

İkili karşılaştırmalarında, indikatörlerin aynı anda al sinyali verdikleri durumların sayısı/yüzdesi ile indikatörlerin aynı anda sat sinyali verdikleri durumların sayısı/yüzdesi düşük düzeylerde kalmıştır. Yatırım kararı verilirken sadece RSI ve BB indikatörlerini veya sadece CCI ve MACD indikatörlerini birlikte kullanmak, yatırımcıların hatalı yatırım kararları vermesine yol açabilir. Yatırım kararı vermede birden fazla indikatörün kullanılması yatırımcıların faydasına olacaktır.

Tek başına BB kullanıldığında % 11 düzeyinde alım sinyali, yaklaşık %9 düzeyinde de satım sinyalinin verildiği durumlar ortaya çıkmıştır. RSI da

ise bu oranlar, yaklaşık %20 alım sinyali, yaklaşık %9 da satım sinyali şeklindedir. Ancak her iki indikatörün birlikte alım sinyali yüzdesi %6,26, satım sinyali yüzdesi ise %2,90'dır. Tek başına CCI kullanıldığında %85 düzeyinde alım sinyali, yaklaşık %14 düzeyinde de satım sinyalinin verildiği durumlar ortaya çıkmıştır. MACD da ise bu oranlar, yaklaşık %50 alım sinyali, yaklaşık %50 da satım sinyali şeklindedir. Ancak her iki indikatörün birlikte alım sinyali yüzdesi %39, satım sinyali yüzdesi ise %3,51'dir. Bu durum, yatırım kararlarında bu indikatörlerin tek başına kullanılmasının hatalı yatırım kararlarına yol açacağı, hatta ikili olarak kullanılmasının bile hatalı yatırım kararlarına yol açacağı söylenebilir. Yatırımcılar bu konuda dikkatli olmalı ve yatırım kararlarında daha fazla indikatör kullanmalıdır.

Bu indikatörlerin hesaplamalarında yer alan parametrelerin değişmesiyle başka sonuçlar elde edilebileceği düşünülürse ve buna ek olarak daha birçok indikatörün olduğu düşünülürse, bu kararlar alınırken diğer değişkenler de düşünülerek hareket edilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Adalı, Sait (2006), Piyasa Etkinliği ve İMKB: Zayıf Formda Etkinliğe İlişkin Ekonometrik Bir Analiz, Kadir Has Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Sayfa:1-130
- Akel, Veli, Özet Olarak Etkin Piyasalar Teorisi Ve Yatırım Analizine Etkileri, Ders Notları, Sayfa:1-6 [Erişim tarihi: 17.03.2016, Erişim adresi: http://iibf.erciyes.edu.tr/akademi/mh/vakel/veli_akel/etkin_piyasalar_teorisi.pdf]
- Appel, Gerald (1979), The Moving Average Convergence-Divergence Trading Method-Advanced Version, Publisher: Traders Pr, Book Type: Paperback , ISBN-13: 9789991453576, ISBN-10: 9991453571.
- Atan, M., Özdemir, Z.A., Duman, S., Kayacan, M. Ve Boztosun, D (2006). İMKB'nin Etkinlik Düzeyinin Zaman Serisi Ekonometrisi İle Analizi. [Erişim adresi: www.finansbilim.com/ufs2006/Makaleler/IMKBNINETKINLIK.pdf, Erişim tarihi: 22.10.2007].
- Aydemir, Aysel (2013), Bollinger Bantları ve etkin kullanımı, GCM Forex Makale Arşivi, [Erişim adresi: <https://www.gcmforex.com/egitim/makale-arsivi/bollinger-bantlari-ve-etkin-kullanimi/>, Erişim tarihi: 20.08.2013].
- Bassal, O. (2011) Swing Trading for Dummies, USA: Wiley Publishing, s.111.
- Baillie, T.R. (2007). Modeling long memory and structural breaks in conditional variances: An adaptive FIGARCH approach. University of London, Department of Economics in its series Working Papers, No: 593.
- Barkoulas, J. Ve Baum, F.C. (1996). Long term dependence in stock returns. Boston College Working Papers in Economics, No: 314.
- Barkoulas, J., Baum, F.C. ve N. Travlos, (2000). Long memory in the Greek stock market. Boston College Working Papers in Economics, No: 356.

- Chan, E. P. (2013), *Algorithmic Trading: Winning Strategies and Their Rationale* (1. Baskı). New Jersey: John Wiley & Sons.3
- Çağırman, H.(1999) *Finans Piyasalarında Bermuda Şeytan Üçgeni- Borsada*, s.314.
- Çevik, Emrah İsmail ve Sedat Erdoğan (2009), *Bankacılık Sektörü Hisse Senedi Piyasasının Etkinliği: Yapısal Kırılma Ve Güçlü Hafıza*, Doğu Üniversitesi Dergisi, 10(1), Sayfa:26-40
- Dunis, C., J. Laws ve B. Evans 2009. "Trading and Filtering Futures Spread Portfolios: Further Applications of Threshold and Correlation Filters," *Journal of Derivatives & Hedge Funds* 15(4), sayfa: 274-287
- Fabozzi, F. (1989), *Portfolio and Investment Management*, USA:Probus Publishing.
- Fuzzy Logic with Engineering Applications, Ross T. J., Mc. Graw Hill,1995, New York.
- Fama. E.F. (1965), *The Behavior of stock market prices*. *Journal of Business*, 38, 34-105. ss.
- Fama. E.F. (1970), *Efficient capital markets: A review of theory and empirical works*, *Journal of Finance*, 25, Sayfa: 383-417.
- GCM Forex, *Forex Eğitimleri, Göstergeler*,
<https://www.gcmforex.com/egitim/teknik-analiz/gostergeler/>
- Hayrulloğlu, A. Cevdet (2015), *İstatistiksel Arbitraj: NYSE Ve Nasdaq'da İşlem Gören Hisse Senetleri Ve Yatırım Fonları İçin İkili İşlem Stratejisi*, TOOB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Sayfa: 1-59, Ankara
- Haznedaroğlu, Feyzi (2009), *Makro Ekonomik Ve Finansal Verilerin İMKB Endeksleri Üzerinde Etkisini Belirleyen Bir Tahmin Sistemi Geliştirilmesi*, İstanbul Teknik Üniversitesi Doktora Tezi, Sayfa:1-169, İstanbul
- Kendall, M. 1953. *The Analytics of Economic Time Series. Part 1: Prices*.
- Marakas G. M., *Decision Support Systems*, Prentice Hall, New Jersey, 1999.
- Önat M.Ö., *İnşaat Sektöründe Bir Karar Destek Sistemi Geliştirilmesi Ve Uygulaması*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara,1997.
- Özhan, Tarkan (2016), *Borsaya Teknik Bakış Açıklamalı Terimler ve Diyagramlarla*, E kitap Projesi, <http://www.ekitaprojesi.com/books/borsaya-teknik-bakis>
- Perşembe, A. (2001). *Teknik Analiz mi Dedin Hadi Canım Sen de*, Skala Yayıncılık, C.I, İstanbul
- Phillip Capital, *Temel Teknik Analiz Forex Terimleri Sözlüğü*,
<http://www.phillipcapital.com.tr>
- Roberts, H. (1959). *Stock market patterns and financial analysis: Methodological suggestions*, *Journal of Finance*, 14 (1), 1-10. ss.
- Sarı, Y.(1998) *Borsada Sistemli Teknik Analiz*, Alfa Yayıncılık, İstanbul s.3.
- Sourial, M.S. (2002). *The Future of the stock market channel in Egypt*. *EconWPA In Its Series Finance*, No: 204002.
- Taylor, M. P. and Allen, H., 1992: *The use of technical analysis in the foreign exchange market*, *J. Int. Money Finance*, vol. 11, pp. 304–314.

*Ç. Özari, K.K. Turan, E. Demir / Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE
Dergisi 6 (1) 2016 s.94-113*

*Ç. Ozari, K.K. Turan, E. Demir / Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of
ISS 6 (1) 2016 p.94-113*

TOLVI, J. (2003). Long memory in a small stock market, Economics Bulletin in Its Journal Economics Bulletin, No:3.

Tomak, F.(2007), Teknik Analiz ve MACD Göstergesinin İMKB' de uygulanması, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, s.6.

Frankel J. A., Rose, A. K., 1994: A survey of empirical research on nominal exchange rates, Nat. Bureau Economic Res., September, Working Paper No. 4865.

TÜRKİYE’DE KARA PARA AKLAMA VE KAÇAKÇILIK SUÇLARI İLE MÜCADELEDE JANDARMANIN ETKİSİNİN TESPİTİNE İLİŞKİN BİR ARAŞTIRMA*

Prof. Dr. Zeki DOĞAN

Niğde Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

zekidogan7@hotmail.com

Mustafa ER

Uşak İl Jandarma Komutanlığı

ÖZET

Kara para aklama; yasal olmayan ve suç teşkil eden ekonomik faaliyetlerden elde edilen gelirin, yasal ekonomik faaliyetlere sokulması ve bu faaliyetlerde kullanılması süreci olarak tanımlanmaktadır. Kara para aklamının yasal olmayan bir yoldan yapılması ve bunun bir suç olarak kabul edilmesi de, bu suçla mücadeleyi önemli hale getirmektedir. Kara para aklama ve kaçakçılık suçları Türkiye’nin de karşılaştığı en önemli sorunlarında biridir. Türkiye’de kara para aklama ve kaçakçılık suçları ile mücadelede en etkin görevler ise, başta Mali Suçlar Araştırma Kurulu(MASAK) olmak üzere Emniyet Genel Müdürlüğü Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı’na(KOM), Jandarma Genel Komutanlığı Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Birimleri ’ne düşmektedir. Bu çalışmada ise, Türkiye’de kara para aklama ve kaçakçılık suçları ile mücadelede jandarmanın etkisini tespit etmek amacıyla, ankete dayalı olarak yapılan araştırma sonuçlarına yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kara Para, Kara Para Aklama, Kara Para Aklama ve Kaçakçılık Suçları İle Mücadelede Jandarmanın Etkisi.

A RESARCH ABOUT DETERMINATION OF EFFECT OF GENDARMERIE IN FIGHT AGAINST MONEYLAUNDERING AND FINANCIAL CRIMES IN TURKEY

ABSTRACT

Money laundering is defined is to enter income acquired from economic activities organized crime into legal economic activities and using during these activities. Making money laundering via an illegal way and accepting this as a crime

---

* Bu çalışma, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde hazırlanan “Türkiye’de Kara Para Aklamayı Önlemede Jandarmanın Etkisinin Tespitine İlişkin Bir Araştırma” başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

makes the fight against this crime important. The most effective duties in money laundering and smuggling crimes in Turkey belongs to Financial Crimes Investigation Board (MASAK), Security General Directorate Department of Anti-Smuggling and Organized Crime (KOM), Gendarmerie General Command Department of Anti-Smuggling and Organized Crime. In this study, research results based on the survey in order to determine the effect of gendarmerie in fight against money laundering and financial crimes in Turkey.

Keywords: Black Money, Money Laundering, The Effect of The Turkish Gendarmerie in Fight Against Financial Crimes and Money Laundering.

1.GİRİŞ

Türkiye’de kara para aklama ve kaçakçılık suçları ile mücadele konusunda çalışmalar yapan ve daha çok denetleme görevi icra eden Mali Suçlar Araştırma Kurulu(MASAK) ve Mali Suçlarla Mücadele Koordinasyon Kurulu (MSMCK) gibi kurullar ile sürekli olarak koordinasyon içerisinde olan ve kolluk faaliyetleri ile mali suçlarla mücadele noktasında önemli bir rol oynayan jandarma teşkilatı, bu konuda da sürekli olarak aktif bir şekilde görev yapmaktadır. Bu noktada jandarma teşkilatının çeşitli birimleri, kara para ve kara para aklama ile etkin mücadele noktasında görev yapmakta ve önleyici tedbirler almaktadır. Çünkü ülkemizin yüzölçümü olarak neredeyse tamamına yakınından jandarma teşkilatı sorumludur. Jandarma teşkilatının coğrafi olarak Türkiye’nin %92’sinde(JGK, 2000) sorumluluğunu elinde bulundurması da, kara para aklama ve kaçakçılık suçları ile mücadele noktasında ne kadar etkin bir rol oynadığının bir göstergesi olarak kabul edilebilir.

Bu çalışmada ise, öncelikle kara para ve kara para aklama kavramları, kara para aklama ve kaçakçılık suçları ile mücadelede jandarmanın kullandığı yöntemler hakkında teorik bilgiler verilmiştir. Bununla birlikte, kara para aklama ve kaçakçılık suçları ile mücadele konusunda jandarmanın etkisini tespit etmek için ankete dayalı olarak yapılan araştırma sonuçlarına yer verilmiştir.

2. KARA PARA VE KARA PARA AKLAMA KAVRAMLARI

Genel olarak suç geliri, kirli para gibi kavramlarla da ifade edilen kara para (MASAK, 2010), sözlük anlamıyla “yasa dışı yollardan sağlanan kazanç” (TDK, 2011) olarak tanımlanmaktadır. Kara para kavramının açıklanmasında genel olarak benzer ifadeler söz konusu olmakla birlikte farklı kaynaklarda çeşitli tanımlar yer almaktadır.

Yaygın olarak kamuoyu ve medyada kullanıldığı anlamıyla suç faaliyetlerinden doğan kaynağı yasa dışı olan para, kara paradır(Ergül, 2001: 1). Diğer bir ifadeye göre, yasa dışı faaliyetler sonucunda elde edilen para,

gayrimenkul, değerli kâğıt, mal vb. değerler şeklinde tanımlanmaktadır(Atacanlı, 2002: 21). Daha geniş bir tanımla kara para, ülkeler arasında kolay bir şekilde dolaşabilen ve bulunduğu ülkenin mali, ekonomik, sosyal, ahlaki ve siyasal yapısını tehdit eden, hukuka aykırı, yasalarda suç olarak belirtilen çeşitli fiillerin işlenmesi sonucunda elde edilen ve ekonomik değeri olan her türlü mal varlığı olarak ifade edilmektedir (Kuban, 2001).

Kara para aklama, geniş anlamda; suçlunun suçlarını gizleyebilmek ve elde ettiği suç gelirlerine yasal görüntü kazandırmak amacıyla, suçtan elde edilen malvarlığı değerlerinin niteliğini, kaynağını, yerini, durumunu, hareketini ve kime ait olduğunu saklama, örtme veya olduğundan farklı göstermektir. Suç geliri çeşitli yöntemlerle aklanarak, yasal gelir görüntüsü kazandırılmaktadır. Aklama ile bir taraftan öncül suçtan uzaklaşılırken diğer yandan suç gelirlerinin müsaderesinin önüne geçilmesi amaçlanmaktadır (Aykın, 2008: 37). Bununla birlikte, kara para aklama; yasalarla ortaya konulmuş olan belirli suçlar sonucunda elde edilen para, kıymetli evrak, mal veya diğer ekonomik değerlerin, yasadışı nitelikten çıkarılarak yasal ekonomik değerlere dönüştürülmesi amacıyla yapılan her türlü işlem olarak tanımlanabilmektedir. Kısaca, kara para aklama kavramı da özü itibarıyla kara paranın kayıtlı sisteme dâhil edilme çabasıdır (MASAK, 2011). Kara para aklama benzer nitelikte bir tanımda ise yasal olmayan, suç teşkil eden ekonomik faaliyetlerden elde edilen gelirin yasal ekonomik faaliyetlere sokulması ve bu faaliyetlerde kullanılması süreci olarak ifade edilmektedir (Temur, 2009: 51).

Kara para aklamının kapsamlı bir tanımı FATF tarafından yapılmıştır. FATF'ye göre kara para aklama, hukuki sonuçlardan kaçınmak için suç içinde yer alan bir kimseye yardım etmek, bir malın kanunsuz kaynağını gizlemek veya değiştirmek veya o malın suçtan kaynaklandığını bilerek transfer etmek veya değiştirmek; bir malın suçtan kaynaklandığını bilerek onun doğru tabiatını, kaynağını, pozisyonunu, tasarrufunu, hareketini, üzerindeki haklarını veya sahibini gizlemek veya değiştirmek; bir malın suçtan kaynaklandığını bilerek o malın elde edilmesi, sahiplenilmesi veya kullanılmasıdır(Yazıcı, 2008: 155).

3. KARA PARA AKLAMA VE KAÇAKÇILIK SUÇLARI İLE MÜCADELEDE JANDARMANIN KULLANDIĞI YÖNTEMLER

Kara para aklama ve kaçakçılık suçları ile mücadelede jandarmanın kullandığı yöntemler iki başlık altında sunulabilmektedir. Bunlar ilişkin bilgiler aşağıda özetlenmiştir.

3.1. Ceza Muhakemesi Kanunu'na Göre Kullanılan Yöntemler

Söz konusu “5320 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanununun Yürürlük ve Uygulama Şekli Hakkında Kanun” ile kaldırılan “4422 Sayılı Çıkar Amaçlı Suç Örgütleriyle Mücadele Kanunu” ve “1412 sayılı Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu”nun yerine 17 Aralık 2004 tarih ve 25673 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe giren “5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu” ile suç örgütleriyle mücadele noktasında çeşitli yöntemler kullanılmaktadır. Bu yöntemler arasında; ilgili kanunun 135. maddesinde yer alan iletişimin tespiti, dinlenmesi ve kayda alınması, 139. maddesi ile ortaya konulan gizli soruşturmacı görevlendirilmesi, 140. maddesi ile belirlenen teknik araçlarla izleme gibi yöntemler kullanılmaktadır. Söz konusu bu yöntemler genel itibariyle jandarma teşkilatı tarafından birçok suçun önlenmesi için kullanılan yöntemlerdir (CMK, 135.-140.m.).

İletişimin Tespiti, Dinlenmesi ve Kayda Alınması; İlgili kanunun 135. maddesinin 7. bendinde yer alan detaylar ile belirlenen ve suça ilişkin bilgi ve delillerin elde edilmesi noktasında kullanılan iletişimin tespiti, dinlenmesi ve kayda alınması söz konusu madde doğrultusunda yasal çerçevede ve gerekli olduğu hallerde ilgili kolluk kuvvetlerince cumhuriyet savcılıklarının vereceği karar doğrultusunda gerçekleştirilmektedir. Bu konu, özel hayatın gizliliği noktasında üzerinde çokça durulan ve eleştirilen bir yere sahip olmasına rağmen, yasal çerçevelerde kullanıldığında oldukça faydalı bir yöntemdir.

Gizli Soruşturmacı Görevlendirilmesi; İlgili kanunun 139. maddesinin 7. bendinde yer alan detaylar ile belirlenen ve suça ilişkin bilgi ve delillere başka bir yöntemle ulaşılamaması durumunda kullanılan bir yöntemdir. Söz konusu yöntemde, soruşturma konusu suçun işlendiği hususunda kuvvetli şüphe sebeplerinin bulunması ve başka surette herhangi bir delil elde edilememesi halinde, hâkim veya gecikmesinde sakınca bulunan hallerde cumhuriyet savcısı kararı ile kamu görevlileri gizli soruşturmacı olarak görevlendirilebilir. Söz konusu gizli soruşturmacılar TCK’da yer alan; uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti, suç işlemek amacıyla örgüt kurma, silahlı örgüt veya bu örgütlere silah sağlama suçları ile “Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkında Kanun”da tanımlanan silah kaçakçılığı suçları ve “Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu”nun 68. ve 74. maddelerinde tanımlanan suçlar ile mücadele noktasında görevlendirilmektedir.

Teknik Araçlarla İzleme; İlgili kanunun 140. maddesinin 5. bendinde yer alan detaylar ile belirlenen ve yine suça ilişkin bilgi ve delillere başka bir yöntemle ulaşılamaması durumunda kullanılan bir yöntemdir. Kara para aklama ve kaçakçılık suçların işlendiği hususunda kuvvetli şüphe sebepleri bulunması ve başka suretle delil elde edilememesi hâlinde, söz

konusu kanununun 140. maddesinin (1) bendine dayanarak şüpheli veya sanığın kamuya açık yerlerdeki faaliyetleri ve işyeri, gecikmesinde sakınca bulunması durumunda cumhuriyet savcısı aksi hallerde ise en fazla dört hafta süre ile verilen hâkim kararı ile teknik araçlarla izlenebilmekte, ses veya görüntü kaydı alınabilmektedir.

3.2.Organize Suçlarla Mücadele Noktasında Kullanılan Yöntemler

Jandarma Genel Komutanlığı bünyesinde organize suçlarla mücadelede kullanılan yöntemler ise, sızma, bilgi kaynağı kullanma ve takip yöntemleri olarak belirtilmektedir. Bu yöntemlere ilişkin bilgiler aşağıda sunulmuştur(JGK - JOK, 2001);

Sızma Yöntemi; Bu yöntemde resmi olarak görevlendirilen personelin, gerçek kimliğini saklayıp başka bir isim, görüntü ve hayat tarzı ile suç örgütünün içine girmeye onlardan birisi gibi görünmeye çalışmasını gerektiren bir yöntem söz konusudur. Söz konusu organize suç örgütleri faaliyetleri hakkındaki her tür bilgiyi inkâr etmek ve güvenlik kuvvetlerinin bu bilgilere ulaşmasını engellemek amacıyla oldukları için örgüt yapılarını oluştururken örgüt elemanlarının seçimi vb. noktalarda oldukça titiz ve dikkatli davranmaktadırlar. Bu nedenle organize suç örgütlerinin içine sızma, ortaya çıkarılma ihtimalinin yüksek olması nedeniyle bu görevi yapacak olan personel için çok riskli bir durumdur. Bu nedenle operasyonun gerçekleştirilmesinde oluşabilecek olumsuzluklar ve başarısızlıkla neticelenmesine sebep olabileceği için sık olarak başvurulan bir yöntem değildir.

Bilgi Kaynağı Kullanma Yöntemi; Organize suç faaliyetleri hakkında bilgi, suça katılanlar, suç mağdurları, tanıklar veya gerçek fiziki deliller aracılığıyla elde edilmektedir. Organize suç örgütleri güvenlik kuvvetlerinin kendileri ile ilgili bazı bilgileri elde etmesini engelleme amacıyla sert tedbirler almaktadırlar. Bu nedenle genel olarak suç örgütü liderinin her örgüt elemanı tarafından tanınmamasına dikkat edilir. Bunun için de ara beyin ve yardımcıların varlığı söz konusudur. Ayrıca, örgüt içi hiyerarşik yapı tavizsiz uygulanmaktadır ve bu hiyerarşik yapıya uymayanlar ile örgüte ihanet edenler çok sert bir şekilde cezalandırılmaktadır. Aynı zamanda örgüte olan bağlılıkları tespit edilen üyelerin de ödüllendirildiği bilinmektedir.

Takip Yöntemi; Bu yöntem örgüt üyelerinin, bu örgüt üyelerine yardım edenlerin ve herhangi bir şekilde bu örgüt veya örgüt üyeleri ile ilişki içerisinde olan kişilerin veya ikametgâh ve işyerlerinin belirli aralıklarla periyodik olarak izlenmesi şeklinde yapılmaktadır. Jandarma teşkilatının kullandığı yöntemler arasında da hiç kuşkusuz takip en fazla zaman alan yöntemdir. Takip yöntemi, karışık ve sinir yıpratıcı bir özelliğe de sahiptir. Bununla birlikte takip yöntemi, çok organize bir çalışmayı, iyi bir

zamanlamayı, güzel hazırlanmış bir planı barındırmak zorundadır ve bunlardan herhangi birinde yapılacak hata başarısız sonuçlar doğuracaktır.

4. KONU İLE İLGİLİ YAPILAN ARAŞTIRMA

Çalışmanın bu bölümünde; Türkiye’de kara para aklama ve kaçakçılık suçları ile mücadelede jandarmanın etkisini tespit etmek amacıyla yapılan araştırmanın amacı ve önemi, kapsamı ve sınırları, hipotezleri, araştırma sorularının niteliği, verilerin toplanması ve verilerin analizinde kullanılan yöntemler hakkında bilgiler verilmiştir.

4.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu araştırmanın temel amacı, jandarmanın kara para aklama ve kaçakçılık suçları ile mücadelesindeki etkinliğini ve bu etkinliği belirleyen durumu ortaya koymaktır. Ayrıca, araştırmada jandarmanın bu mücadelesindeki verimliliğini etkileyen unsurların belirlenmesi de amaçlanmaktadır. Yapılan araştırmanın temelinde, jandarmanın kara para aklama ve kaçakçılık suçları ile mücadelesinde farkındalık ve bilgi düzeyleri, kullandığı yöntemleri, önlemleri ve faaliyetleri, kurumlar arası ilişkileri, mücadele yeterliliği ve etkinlik unsurları ile etkisinin tespit edilmesi yer almaktadır.

Literatürde, kolluk kuvveti olarak faaliyet gösteren jandarma teşkilatının, hem hukuki hem de ekonomik açıdan önem arz eden kara para aklama ve kaçakçılık suçları ile mücadeleye etkisini sistematik olarak inceleyen bir çalışma bulunmamaktadır. Bu açıdan araştırma bir ilk olma özelliği taşımaktadır. Elde edilecek olan bulguların diğer çalışmalara hem fikir vermesi hem de kaynak olması açısından faydalı olacağı düşünülmektedir.

4.2. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırları

Yukarıdaki amaçlara uygun olarak Türkiye genelinde jandarma teşkilatında görevli personele yönelik anket çalışması yapılmıştır. Bu araştırmada, Türkiye’nin çeşitli illerinde teşekkül edilmiş 81 il jandarma komutanlığında oluşturulmuş olan “Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele” şube müdürlükleri ve kısım amirliklerinde görev yapan yaklaşık 800 civarındaki jandarma personeli araştırmanın evrenini oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise genel olarak kara para aklama ve kara paraya kaynak oluşturan suçlarla mücadele eden birimlerde görev yapan 150 kaçakçılık ve organize suçlar şube müdürlüğü ve kısım amirliği personelinden oluşmaktadır. Araştırma, ülkemizin çeşitli illerinde bulunan kaçakçılık ve organize suçlarla mücadele birimlerine uygulanmak koşulu ile

söz konusu birimlerde çalışan katılımcılar ile sınırlıdır.

4.3. Araştırmanın Hipotezleri

Araştırmanın temel amacı olan kara para aklama ile mücadelede jandarmanın etkinliğinin tespit edilmesi hususunda yapılan çalışmada aşağıdaki hipotezler geliştirilmiş ve değerlendirme ölçeği ile elde edilen verilerin analizi ile hipotezlerin kabul veya reddi değerlendirilmiştir. Söz konusu oluşturulan hipotezler şunlardır:

H1: Katılımcıların *farkındalık ve bilgi düzeylerine ilişkin oluşturulan yargılara katılma düzeyleri ile jandarmanın etkinlik unsurlarına ilişkin oluşturulan yargılara katılma düzeyleri arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki vardır.*

H2: Katılımcıların *jandarmanın kullandığı yöntemlere ilişkin oluşturulan yargılara katılma düzeyleri ile jandarmanın etkinlik unsurlarına ilişkin oluşturulan yargılara katılma düzeyleri arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki vardır.*

H3: Katılımcıların *kurumlar arası ilişkilere ilişkin oluşturulan yargılara katılma düzeyleri ile jandarmanın etkinlik unsurlarına ilişkin oluşturulan yargılara katılma düzeyleri arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki vardır.*

H4: Katılımcıların *kurumlar arası ilişkilere ilişkin oluşturulan yargılara katılma düzeyleri ile jandarmanın önlemleri ve faaliyetlerine ilişkin oluşturulan yargılara katılma düzeyleri arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki vardır.*

H5: Katılımcıların *yaşları ile farkındalık ve bilgi düzeylerine ilişkin oluşturulan yargılara katılma düzeyleri arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki vardır.*

H6: Katılımcıların *eğitim seviyeleri ile farkındalık ve bilgi düzeylerine ilişkin oluşturulan yargılara katılma düzeyleri arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki vardır.*

H7: Katılımcıların *eğitim seviyeleri ile jandarmanın etkinlik unsurlarına ilişkin oluşturulan yargılara katılma düzeyleri arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki vardır.*

H8: Katılımcıların *meslekteki hizmet yılı ile jandarmanın önlemleri ve faaliyetlerine ilişkin oluşturulan yargılara katılma düzeyleri arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki vardır.*

4.4. Araştırma Sorularının Niteliği, Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmada kullanılan değerlendirme ölçeği toplam iki sayfa olarak hazırlanmıştır. Katılımcılara demografik özelliklerin tespit edilmesi için

hazırlanan birinci bölüm haricinde 31 yargı yöneltmiş ve jandarmanın kara para aklama ile mücadelesindeki etkisinin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Anket, ilk olarak Niğde İl Jandarma Komutanlığı'nda görev yapan 15 personele uygulanarak ön test (pre-test) yapılmıştır. Yapılan değerlendirmeler ve katılımcıların fikirleri doğrultusunda yargıların anlaşılabilirlik düzeyinin yükseltilmesi için çeşitli düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemeler ile değerlendirme ölçeği daha güçlü bir hale getirilmiştir.

Değerlendirme ölçeğinin birinci bölümü katılımcıların demografik özelliklerinin (yaş, cinsiyet, eğitim durumu vb.) tespit edilmesi için hazırlanmıştır. İlerleyen bölümlerde ise, jandarmanın kara para aklama ile mücadelesinde farkındalık ve bilgi düzeyi, kullandığı yöntemleri, önlemleri ve faaliyetleri, kurumlar arası ilişkileri, mücadele yeterliliği ve etkinlik unsurlarına ilişkin oluşturulan yargılara yer verilmiştir.

4.5. Verilerin Analizinde Kullanılan Yöntem

Değerlendirme ölçeği ile elde edilen söz konusu verilerin değerlendirilmesinde SPSS 16.0 for Windows (Statistical Package for the Social Sciences) sosyal bilimler için istatistik paket programı kullanılmıştır. SPSS istatistik paket programı ile anket verilerinin istatistiksel analizleri yapılarak tabloları hazırlanmıştır.

Araştırmada kullanılan değerlendirme ölçeğinin demografik sorulardan elde edilen veriler için frekans dağılımı, diğer bölümlerinden elde edilen veriler için ise faktör analizi, Bartlett test, tanımlayıcı istatistikler, korelasyon analizi, güvenilirlik ve regresyon analizi yapılmıştır. Araştırmada faktör analizi yöntemi ile katılımcılara yöneltilen yargılar doğrultusunda faktörlerin tespiti hedeflenmiştir. Yapılan bu araştırma ile etkin bir faktör analizinde toplam veri setini en iyi temsil eden ve mümkün olduğunca az sayıda faktörden oluşan bir yapıya ulaşılması hedeflenmiştir.

5. ARAŞTIRMA BULGULARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Araştırma bulgularının analiz edildiği bu bölümde öncelikle araştırmaya katılanların demografik özellikleri sunulmuş, daha sonra anket formunda yer alan yargılara verilen cevaplar analiz edilmiştir. Analiz sonuçları ise, ankette yer alan her yargıya verilen cevaplar ayrı ayrı ele alınarak başlıklar halinde sunulmuştur.

5.1. Demografik Özelliklerin Değerlendirilmesi

Tablo'1den anlaşılacağı üzere, ankete katılanların %1'i 20-25 yaş arası, %20'si 26-30 yaş arası, %39'u 31-35 yaş arası, %24'ü 36-40 yaş arası,

%13'ü 41-45 yaş arası, %3'ü de 46 yaş ve üstü katılımcılardan oluşmaktadır.

Tablo 1. Araştırmaya Katılan Jandarma Personelinin Demografik Özelliklerinin Dağılımı

	Sayı	Yüzde (%)
Katılımcıların Medeni Durumları		
Evli	134	89
Bekâr	16	11
Katılımcıların Cinsiyetleri		
Bay	145	97
Bayan	5	3
Katılımcıların Yaşları		
20-25 yaş arası	1	1
26-30 yaş arası	30	20
31-35 yaş arası	58	39
36-40 yaş arası	36	24
41-45 yaş arası	20	13
46 yaş ve üstü	5	3
Katılımcıların Eğitim Durumları		
Lise	23	15
Ön Lisans	45	30
Lisans	81	54
Yüksek Lisans	1	1
Katılımcıların Kadro Türleri		
Uzman Jandarma	72	48
Astsubay	77	46
Subay	1	1
Katılımcıların Mesleklerinde Çalışma Süreleri		
1-5 yıl	5	3
6-10 yıl	33	22
11-15 yıl	60	40
16-20 yıl	31	21
21 ve üstü yıl	21	14

Bununla birlikte, araştırmaya katılanların %97'sinin bay, %3'nün bayan; %89'nun evli, %11'nin bekar olduğu; %48'nin uzman jandarma, %46'nın astsubay, %6'sının ise subay katılımcılardan oluştuğu; %15'nin lise, %30'nun ön lisans, %54'nün lisans, %1'nin yüksek lisans düzeyinde eğitim aldığı; %3'nün 1-5 yıl arası, %22'sinin 6-10 yıl arası, %40'nın 11-15 yıl arası, %21'nin 16-20 yıl arası, %14'nün ise, 21 yıldan daha fazla bir süre mesleklerinde çalışıyor olduğu tespit edilmiştir.

5.2. Jandarmanın Kara Para Aklama ve Kaçakçılık Suçları İle Mücadelesinde Farkındalık ve Bilgi Düzeyine İlişkin Oluşturulan Yargılara Katılma Düzeylerinin Analizi

Tablo 2’de, jandarmanın kara para aklama ve kaçakçılık suçları ile mücadelesinde farkındalık ve bilgi düzeylerine ilişkin oluşturulan yargılara katılma düzeylerinin dağılımı detaylı olarak sunulmuştur.

Tablo 2. Jandarmanın Kara Para Aklama ve Kaçakçılık Suçları İle Mücadelesinde Farkındalık ve Bilgi Düzeylerine İlişkin Oluşturulan Yargılara Katılma Düzeylerinin Dağılımı

Farkındalık ve Bilgi Düzeyi	Katılma Dereceleri					Ort.
	5	4	3	2	1	
Kara para ve aklama hakkında yeterli bilgiye sahibim.	45 % 30,0	61 % 40,7	10 % 6,7	25 % 16,7	9 % 6,0	3,72
Kara para aklama aşama ve yöntemleri hakkında yeterli bilgiye sahibim.	40 % 26,7	64 % 42,7	17 % 11,3	20 % 13,3	9 % 6,0	3,71
Kara para aklama ile mücadele hakkında yeterli bilgiye sahibim.	32 % 21,3	67 % 44,7	25 % 16,7	15 % 10,0	10 % 6,7	3,62
Kara paranın kaynağı olan kaçakçılık suçları hakkında yeterli bilgiye sahibim.	47 % 31,3	59 % 39,3	20 % 13,3	13 % 8,7	11 % 7,3	3,79
Mali Suçlarla Mücadele Kurulu (MASAK) ve Koordinasyon Kurulu (MSMKK) hakkında yeterli bilgiye sahibim.	2 % 21,3	65 % 43,3	16 % 10,7	17 % 11,3	20 % 13,3	3,48
Kara para aklama ve kaçakçılık suçları ile mücadelede ülkemizdeki hukuki düzenlemeler hakkında yeterli bilgiye sahibim.	28 % 18,7	71 % 47,3	17 % 11,3	9 % 12,7	15 % 10,0	3,52

(5=Kesinlikle Katılıyorum, 4=Katılıyorum, 3=Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum, 2=Katılmıyorum, 1=Kesinlikle Katılmıyorum)

Tablo 2’den de anlaşılacağı üzere, jandarmanın kara para aklama ve kaçakçılık suçları ile mücadelesinde farkındalık ve bilgi düzeylerine ilişkin oluşturulan yargılardan;

“Kara para ve aklama hakkında yeterli bilgiye sahibim” yargısına (ortalama 3,72 ile) “Katılıyorum”,

“Kara para aklama aşama ve yöntemleri hakkında yeterli bilgiye sahibim” yargısına (ortalama 3,71 ile) “Katılıyorum”,

“Kara para aklama ile mücadele hakkında yeterli bilgiye sahibim” yargısına (ortalama 3,62 ile) “Katılıyorum”,

“Kara paranın kaynağı olan kaçakçılık suçları hakkında yeterli bilgiye sahibim” yargısına (ortalama 3,79 ile) “Katılıyorum”,

“Mali Suçlarla Mücadele Kurulu (MASAK) ve Koordinasyon Kurulu (MSMKK) hakkında yeterli bilgiye sahibim” yargısına (ortalama 3,48 ile) “Katılıyorum”,

“Kara para aklama ve kaçakçılık suçları ile mücadelede ülkemizdeki hukuki düzenlemeler hakkında yeterli bilgiye sahibim” yargısına (ortalama 3,52 ile) “Katılıyorum” şeklinde katılımcıların cevap verdikleri tespit edilmiştir. Genel olarak ifade etmek gerekirse, katılımcıların farkındalık ve bilgi düzeyi yüksek seviyededir.

5.3. Jandarmanın Kara Para Aklama ve Kaçakçılık Suçları İle Mücadelesinde Kullandığı Yöntemlere İlişkin Oluşturulan Yargılara Katılma Düzeylerinin Analizi

Tablo 3’de, jandarmanın kara para aklama ve kaçakçılık suçları ile mücadelesinde kullandığı yöntemlere ilişkin oluşturulan yargılara katılma düzeyleri detaylı olarak sunulmuştur.

Tablo 3. Jandarmanın Kara Para Aklama ve Kaçakçılık Suçları İle Mücadelesinde Kullandığı Yöntemlere İlişkin Oluşturulan Yargılara Katılma Düzeylerinin Dağılımı

Jandarmanın Kullandığı Yöntemler	Katılma Dereceleri					Ort.
	5	4	3	2	1	
Kara para aklama ve kaçakçılık suçları ile mücadelede iletişimin tespiti, dinlenmesi ve kayda alınması etkin bir yöntemdir.	66 % 44,0	51 % 34,0	9 % 6,0	8 % 12,0	6 % 4,0	4,02
Kara para aklama ve kaçakçılık suçları ile mücadelede gizli	62 % 41,3	52 % 34,7	14 % 9,3	14 % 9,3	8 % 5,3	3,97

soruşturmacıların kullanılması etkin bir yöntemdir.						
Kara para aklama ve kaçakçılık suçları ile mücadelede teknik araçlarla izleme etkin bir yöntemdir.	68 % 45,3	55 % 36,7	9 % 6,0	14 % 9,3	4 % 2,7	4,13
Kara para aklama ve kaçakçılık suçları ile mücadelede ihbar ve haber elemanı etkin haber alma kaynağıdır.	61 % 40,7	57 % 38,0	8 % 5,3	12 % 8,0	12 % 8,0	3,95

(5=Kesinlikle Katılıyorum, 4=Katılıyorum, 3=Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum, 2=Katılmıyorum, 1=Kesinlikle Katılmıyorum)

Tablo 3’den de anlaşılacağı üzere, jandarmanın kara para aklama ve kaçakçılık suçları ile mücadelesinde kullandığı yöntemlere ilişkin oluşturulan yargılardan;

“Kara para aklama ve kaçakçılık suçları ile mücadelede iletişimin tespiti, dinlenmesi ve kayda alınması etkili bir yöntemdir” yargısına (ortalama 4.02 ile) “Katılıyorum”,

“Kara para aklama ve kaçakçılık suçları ile mücadelede gizli soruşturmacıların kullanılması etkin bir yöntemdir” yargısına (ortalama 3,97 ile) “Katılıyorum”,

“Kara para aklama ve kaçakçılık suçları ile mücadelede teknik araçlarla izleme etkin bir yöntemdir” yargısına (ortalama 4.13 ile) “Katılıyorum”,

“Kara para aklama ve kaçakçılık suçları ile mücadelede ihbar ve haber elemanı etkin haber alma kaynağıdır” yargısına (ortalama 3.95 ile) “Katılıyorum” şeklinde katılımcıların cevap verdiği tespit edilmiştir. Bu sonuçlar, jandarmanın kullandığı yöntemlere ilişkin oluşturulan yargılara, katılımcıların ortalama 4,02 gibi yüksek bir oranda katıldıklarını ortaya koymaktadır.

5.4. Jandarmanın Kara Para Aklama ve Kaçakçılık Suçları İle Mücadelesinde Önlemleri ve Faaliyetlerine İlişkin Oluşturulan Yargılara Katılma Düzeylerinin Analizi

Tablo 4’de, jandarmanın kara para aklama ve kaçakçılık suçları ile mücadelesinde önlemleri ve faaliyetlerine ilişkin oluşturulan yargılara katılma düzeyleri detaylı olarak sunulmuştur.

Tablo 4. Jandarmanın Kara Para Aklama ve Kaçakçılık Suçları İle Mücadelesinde Önlemleri ve Faaliyetlerine İlişkin Oluşturulan Yargılara Katılma Düzeylerinin Dağılımı

Jandarmanın Önlemleri ve Faaliyetleri	Katılma Dereceleri					Ort.
	5	4	3	2	1	
Kara para aklama ve kaçakçılık suçları ile mücadelede personel bilgi ve donanım açısından yeterlidir.	14 % 9,3	18 % 12,0	17 % 11,3	52 % 34,7	49 % 32,7	2,31
Kara para aklama ve kaçakçılık suçları ile mücadelede Jandarmanın kullandığı teknik araç ve gereçler yeterlidir.	10 % 6,7	15 % 10,0	23 % 15,3	39 % 26,0	63 % 42,0	2,13
Kara para aklama ve kaçakçılık suçları ile mücadelede önleyici kolluk hizmeti etkin bir önlemdir.	29 % 19,3	30 % 20,0	20 % 13,3	38 % 25,3	33 % 22,0	2,89
Kara para aklama ve kaçakçılık suçları ile mücadelede operasyonel faaliyetler yeterlidir.	6 % 4,0	25 % 16,7	31 % 20,7	59 % 39,3	29 % 19,3	2,47
Kara para aklama ve kaçakçılık suçları ile mücadelede eğitim ve katılım seviyesi yeterlidir.	14 % 9,3	24 % 16,0	21 % 14,0	54 % 36,0	37 % 24,7	2,49
Kara para aklama ve kaçakçılık suçları ile mücadelede jandarma etkindir.	13 % 8,7	42 % 28,0	28 % 18,7	41 % 27,3	26 % 17,3	2,83

(5=Kesinlikle Katılıyorum, 4=Katılıyorum, 3=Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum, 2=Katılmıyorum, 1=Kesinlikle Katılmıyorum)

Tablo 4’den de anlaşılacağı üzere, jandarmanın kara para aklama ve kaçakçılık suçları ile mücadelesinde önlemleri ve faaliyetlerine ilişkin oluşturulan yargılardan;

“Kara para aklama ve kaçakçılık suçları ile mücadelede personel bilgi ve donanım açısından yeterlidir” yargısına (ortalama 2.31 ile) “Ne

Katılıyorum Ne Katılmıyorum”,

“Kara para aklama ve kaçakçılık suçları ile mücadelede Jandarmanın kullandığı teknik araç ve gereçler yeterlidir” yargısına (ortalama 2.13 ile) “Katılmıyorum”,

“Kara para aklama ve kaçakçılık suçları ile mücadelede önleyici kolluk hizmeti etkin bir önlemdir” yargısına (ortalama 2.89 ile) “Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum”,

“Kara para aklama ve kaçakçılık suçları ile mücadelede operasyonel faaliyetler yeterlidir” yargısına (ortalama 2.47 ile) “Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum”,

“Kara para aklama ve kaçakçılık suçları ile mücadelede eğitim ve katılım seviyesi yeterlidir” yargısına (ortalama 2.49 ile) “Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum”,

“Kara para aklama ve kaçakçılık suçları ile mücadelede jandarma etkindir” yargısına (ortalama 2.83 ile) “Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum” şeklinde katılımcıların cevap verdiği tespit edilmiştir. Bu sonuçlar, jandarmanın kara para aklama ve kaçakçılık suçları ile mücadelesinde önlemleri ve faaliyetlerine ilişkin oluşturulan yargılara, katılımcıların ortalama 2,52 gibi düşük bir oranda katıldıklarını ortaya koymaktadır.

5.5. Jandarmanın Kara Para Aklama ve Kaçakçılık Suçları İle Mücadelesinde Kurumlar Arası İlişkilerine İlişkin Oluşturulan Yargılara Katılma Düzeylerinin Analizi

Tablo 5’de, jandarmanın kara para aklama ve kaçakçılık suçları ile mücadelesinde kurumlar arası ilişkilerine ilişkin oluşturulan yargılara katılma düzeyleri detaylı olarak sunulmuştur.

Tablo 5. Jandarmanın Kara Para Aklama ve Kaçakçılık Suçları İle Mücadelesinde Kurumlar Arası İlişkilerine İlişkin Oluşturulan Yargılara Katılma Düzeylerinin Dağılımı

Kurumlar Arası İlişkileri	Katılma Dereceleri					Ort.
	5	4	3	2	1	
Kara para aklama ve kaçakçılık suçları ile mücadelede Jandarmanın MASAK ve ilgili diğer kuruluşlarla ilişkisi yeterlidir.	8 % 5,3	32 % 21,3	37 % 24,7	51 % 34,0	22 % 14,7	2,69

Kara para aklama ve kaçakçılık suçları ile mücadelede mevzuata uygun çalışmalar yürütülür.	25 % 16,7	60 % 40,0	30 % 20,0	26 % 17,3	9 % 6,0	3,44
Kara para aklama ve kaçakçılık suçları ile mücadelede Jandarmanın diğer kurum ve kuruluşlarla ilişkisi yeterlidir.	8 % 5,3	28 % 18,7	37 % 24,7	51 % 34,0	26 % 17,3	2,61
Kara para aklama ve kaçakçılık suçları ile mücadelede MASAK ve ilgili diğer kuruluşların desteği yeterlidir.	10 % 6,7	31 % 20,7	45 % 30,0	42 % 28,0	22 % 14,7	2,77
Kara para aklama ve kaçakçılık suçları ile mücadelede ilgili kurumların aldığı tedbirler yeterlidir.	5 % 3,3	31 % 20,7	34 % 22,7	58 % 38,7	22 % 14,7	2,59
Kara para aklama ve kaçakçılık suçları ile mücadelede Jandarmanın aldığı tedbirler yeterlidir.	9 % 6,0	23 % 15,3	33 % 22,0	49 % 32,7	36 % 24,0	2,47

(5=Kesinlikle Katılıyorum, 4=Katılıyorum, 3=Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum, 2=Katılmıyorum, 1=Kesinlikle Katılmıyorum)

Tablo 5’den de anlaşılacağı üzere, jandarmanın kara para aklama ve kaçakçılık suçları ile mücadelesinde kurumlar arası ilişkilerine ilişkin oluşturulan yargılardan;

“Kara para aklama ve kaçakçılık suçları ile mücadelede Jandarmanın MASAK ve ilgili diğer kuruluşlarla ilişkisi yeterlidir” yargısına (ortalama 2.69 ile) “Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum”,

“Kara para aklama ve kaçakçılık suçları ile mücadelede mevzuata uygun çalışmalar yürütülür” yargısına (ortalama 3.44 ile) “Katılıyorum”,

“Kara para aklama ve kaçakçılık suçları ile mücadelede jandarmanın diğer kurum ve kuruluşlarla ilişkisi yeterlidir” yargısına (ortalama 2.61 ile) “Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum”,

“Kara para aklama ve kaçakçılık suçları ile mücadelede MASAK ve ilgili diğer kuruluşların desteği yeterlidir” yargısına (ortalama 2.77 ile) “Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum”,

“Kara para aklama ve kaçakçılık suçları ile mücadelede ilgili kurumların aldığı tedbirler yeterlidir” yargısına (ortalama 2.59 ile) “Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum”,

“Kara para aklama ve kaçakçılık suçları ile mücadelede jandarmanın aldığı tedbirler yeterlidir” yargısına (ortalama 2.47 ile) “Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum” şeklinde katılımcıların cevap verdikleri tespit edilmiştir. Bu sonuçlar, jandarmanın kurumlar arası ilişkilerine ilişkin oluşturulan yargılara, katılımcıların ortalama 2,76 gibi düşük bir oranda katıldıklarını ortaya koymaktadır.

5.6. Jandarmanın Kara Para Aklama ve Kaçakçılık Suçları İle Mücadele Yeterliliğine İlişkin Oluşturulan Yargılara Katılma Düzeylerinin Analizi

Tablo 6’da, jandarmanın kara para aklama ve kaçakçılık suçları ile mücadele yeterliliğine ilişkin oluşturulan yargılara katılma düzeyleri detaylı olarak sunulmuştur.

Tablo 6. Jandarmanın Kara Para Aklama ve Kaçakçılık Suçları İle Mücadele Yeterliliğine İlişkin Oluşturulan Yargılara Katılma Düzeylerinin Dağılımı

Mücadele Yeterliliği	Katılma Dereceleri					Ort.
	5	4	3	2	1	
Kara para aklama ve kaçakçılık suçları ile mücadelede personel sayısı yeterlidir.	12 % 8,0	3 % 2,0	10 % 6,7	50 % 33,3	75 % 50,0	1,85
Kara para aklama ve kaçakçılık suçları ile mücadelede ülkemizdeki hukuki düzenlemeler yeterlidir.	10 % 6,7	22 % 14,7	45 % 30,0	48 % 32,0	25 % 16,7	2,63
Kara para aklama ve kaçakçılık suçları ile mücadelede ülkemizin ilgili uluslararası kuruluşlarla ilişkisi yeterlidir.	4 % 2,7	23 % 15,3	56 % 37,3	43 % 28,7	24 % 16,0	2,60

(5=Kesinlikle Katılıyorum, 4=Katılıyorum, 3=Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum, 2=Katılmıyorum, 1=Kesinlikle Katılmıyorum)

Tablo 6’ dan da anlaşılacağı üzere, jandarmanın kara para aklama ve kaçakçılık suçları ile mücadele yeterliliğine ilişkin oluşturulan yargılardan;

“Kara para aklama ve kaçakçılık suçları ile mücadelede personel sayısı yeterlidir” yargısına (ortalama 1.85 ile) “Katılmıyorum”,

“Kara para aklama ve kaçakçılık suçları ile mücadelede ülkemizdeki hukuki düzenlemeler yeterlidir” yargısına (ortalama 2.63 ile) “Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum”,

“Kara para aklama ve kaçakçılık suçları ile mücadelede ülkemizin ilgili uluslararası kuruluşlarla ilişkisi yeterlidir” yargısına (ortalama 2.60 ile) “Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum” şeklinde katılımcıların cevap verdikleri tespit edilmiştir. Bu sonuçlar, jandarmanın kara para aklama ve kaçakçılık suçları ile mücadele yeterliliğine ilişkin oluşturulan yargılara, katılımcıların ortalama 2,36 gibi düşük bir oranda katıldıklarını ortaya koymaktadır.

5.7. Jandarmanın Kara Para Aklama ve Kaçakçılık Suçları İle Mücadeledeki Etkinlik Unsurlarına İlişkin Oluşturulan Yargılara Katılma Düzeylerinin Analizi

Tablo 6’da, jandarmanın kara para aklama ve kaçakçılık suçları ile mücadeledeki etkinlik unsurlarına ilişkin oluşturulan yargılara katılma düzeyleri detaylı olarak sunulmuştur.

Tablo 7. Jandarmanın Kara Para Aklama ve Kaçakçılık Suçları İle Mücadeledeki Etkinlik Unsurlarına İlişkin Oluşturulan Yargılara Katılma Düzeylerinin Dağılımı

Jandarmanın Etkinlik Unsurları	Katılma Dereceleri					Ort.
	5	4	3	2	1	
Kara para aklama ve kaçakçılık suçları ile mücadelede personelin bireysel tecrübesi önemli yere sahiptir.	74 % 49,3	57 % 38,0	7 % 4,7	8 % 5,3	4 % 2,7	4,26
Kara para aklama ve kaçakçılık suçları ile mücadelede yeni yöntemler geliştirilmelidir.	82 % 54,7	49 % 32,7	4 % 2,7	8 % 5,3	7 % 4,7	4,27
Kaçakçılık ve organize suçlarla mücadelede kara paranın kaynağına yapılan en önemli etkinliktir.	50 % 33,3	67 % 44,7	8 % 5,3	15 % 10,0	10 % 6,7	3,88
Kara para aklama ve kaçakçılık suçları ile mücadelede birçok Jandarma biriminin	74 % 49,3	56 % 37,3	5 % 3,3	9 % 6,0	6 % 4,0	4,22

(istihbarat, asayiş vs.) görev alması etkinliği arttırır.						
Kara para aklama ve kaçakçılık suçları ile mücadelede ikramiyenin artması ve ikramiye sisteminin işlerlik kazanması etkinliği arttırır.	74 % 49,3	52 % 34,7	9 % 6,0	8 % 5,3	7 % 4,7	4,19
Kara para aklama ve kaçakçılık suçları ile mücadelede görevli personelin sık sık tayin olması ve ek görev verilmesi etkinliği azaltır.	102 % 68,0	29 % 19,3	2 % 1,3	5 % 3,3	12 % 8,0	4,36

(5=Kesinlikle Katılıyorum, 4=Katılıyorum, 3=Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum, 2=Katılmıyorum, 1=Kesinlikle Katılmıyorum)

Tablo 6'dan da anlaşılacağı üzere, jandarmanın kara para aklama ve kaçakçılık suçları ile mücadeledeki etkinlik unsurlarına ilişkin oluşturulan yargılardan;

“Kara para aklama ve kaçakçılık suçları ile mücadelede personelin bireysel tecrübesi önemli yere sahiptir” yargısına (ortalama 4.26 ile) “Kesinlikle Katılıyorum”,

“Kara para aklama ve kaçakçılık suçları ile mücadelede yeni yöntemler geliştirilmelidir” yargısına (ortalama 4.27 ile) “Kesinlikle Katılıyorum”,

“Kaçakçılık ve organize suçlarla mücadele, kara paranın kaynağına yapılan en önemli etkinliktir” yargısına (ortalama 3.88 ile) “Katılıyorum”,

“Kara para aklama ve kaçakçılık suçları ile mücadelede birçok jandarma biriminin (istihbarat, asayiş vs.) görev alması etkinliği arttırır” yargısına (ortalama 4.22 ile) “Katılıyorum”,

“Kara para aklama ve kaçakçılık suçları ile mücadelede ikramiyenin artması ve ikramiye sisteminin işlerlik kazanması etkinliği arttırır” yargısına (ortalama 4.19 ile) “Katılıyorum”,

“Kara para aklama ve kaçakçılık suçları ile mücadelede görevli personelin sık sık tayin olması ve ek görev verilmesi etkinliği azaltır” yargısına (ortalama 4.36 ile) “Kesinlikle Katılıyorum” şeklinde katılımcıların cevap verdikleri tespit edilmiştir. Bu sonuçlar, jandarmanın

etkinlik unsurlarına ilişkin oluşturulan yargılara, katılımcıların ortalama 4,20 gibi yüksek bir oranda katıldıklarını ortaya koymaktadır.

5.8. Değişkenlere Yönelik Faktör Analizi

Değişkenleri ölçen yargıların kaç faktöre yüklendiğini belirlemek gerekmektedir. Bu amaçla, “SPSS 16.0 for Windows” istatistiksel analiz yazılımı “Varyans Maksimizasyonu Yöntemi” ile “Keşifsel Faktör Analizi” gerçekleştirilmiştir. Faktör analizinin uygunluğunu ve kullanılan değişkenlerin homojenliğini test etmek amacıyla Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) örneklem yeterliliği ölçütü ve Bartlett testi kullanılmıştır. KMO, gözlenen korelasyon katsayılarının büyüklüğü ile kısmi korelasyon katsayılarının büyüklüğünü karşılaştırarak örneklem büyüklüğünün faktör analizi için yeterli olup olmadığını ölçmek için kullanılan bir endekstir (Özer ve Akça, 2007: 60).

Keşifsel faktör analizi ile elde edilen Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) 0,834 ve Bartlett test değeri ($p < 0,05$) verilerin faktör analizine uygun olup olmadığını ortaya koymaktadır. Bu durum da ölçekte yer alan değişkenlerin faktör analizine uygun olduğunu ortaya koymaktadır.

Tablo 8. KMO ve Bartlett Testleri

Kaiser-Meyer-Olkin Örneklem Yeterlik Ölçümü	,834	
Bartlett's Test	Yaklaşık Ki-Kare	3,370E3
	df	465
	Sig.	,000

Bartlett testinin sonuçları ($p < 0,05$) ise ana kütledeki değişkenler arasındaki ilişkinin varlığını açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Keşifsel faktör analizi sonucunda 31 yargı 6 faktöre yüklenmiş ve toplam varyansın %69,472'sini açıklamıştır.

Tablo 9. Dönüştürülmüş Bileşenler Matrisi

	Bileşen					
	1	2	3	4	5	6
Farkındalık ve Bilgi Düzeyi 1	,818					
Farkındalık ve Bilgi Düzeyi 2	,872					
Farkındalık ve Bilgi Düzeyi 3	,900					
Farkındalık ve Bilgi Düzeyi 4	,858					
Farkındalık ve Bilgi Düzeyi 5	,823					
Farkındalık ve Bilgi Düzeyi 6	,845					

Jandarmanın Etkinlik Unsuru 1		,545			
Jandarmanın Etkinlik Unsuru 2		,641			
Jandarmanın Etkinlik Unsuru 3		,688			
Jandarmanın Etkinlik Unsuru 4		,766			
Jandarmanın Etkinlik Unsuru 5		,797			
Jandarmanın Etkinlik Unsuru 6		,645			
Jandarmanın Kullandığı Yöntem 1		,779			
Jandarmanın Kullandığı Yöntem 2		,765			
Jandarmanın Kullandığı Yöntem 3		,866			
Jandarmanın Kullandığı Yöntem 4		,827			
Jandarmanın Önlemleri ve Faaliyetleri 1			,559		
Jandarmanın Önlemleri ve Faaliyetleri 2			,693		
Jandarmanın Önlemleri ve Faaliyetleri 3			,665		
Jandarmanın Önlemleri ve Faaliyetleri 4			,687		
Jandarmanın Önlemleri ve Faaliyetleri 5			,629		
Jandarmanın Önlemleri ve Faaliyetleri 6			,633		
Kurumlar Arası İlişkiler 1				,516	
Kurumlar Arası İlişkiler 2				,531	
Kurumlar Arası İlişkiler 3				,800	
Kurumlar Arası İlişkiler 4				,675	
Kurumlar Arası İlişkiler 5				,749	
Kurumlar Arası İlişkiler 6				,631	
Mücadele Yeterliliği 1					,513
Mücadele Yeterliliği 2					,819
Mücadele Yeterliliği 3					,783

Belirlenen bu faktörler içerisinde hangi maddelerin bulunduğunu tespit etmek amacıyla varimaks döndürme yöntemi analizi kullanılmıştır. Açıklanan toplam varyanslar ve varimaks döndürme yöntemi analizi sonuçları tabloda sunulmuştur.

5.9. Ölçeklere Yönelik Geçerlilik, Güvenilirlik Analizleri

Kullanılan ölçeklerin güvenilirliklerini ölçmek için Cronbach α katsayıları kullanılmıştır. Cronbach α , farklılıklar ölçüldüğünde ölçeğin güvenilirlik ve iç tutarlılığını test etmektedir (Özer ve Akça, 2007: 61; Cronbach, 2004: 4). Aşağıda yer alan güvenilirlik ile ilgili tabloda görüldüğü üzere tüm ölçeklerin Cronbach α değeri 0,70'in üzerindedir. Güvenilirlik çalışmalarında kabul gören minimum değer olan 0,70 değerinden yüksek

çıkan Cronbach α değerleri ile değişkenlere yönelik ölçeklerin güvenilirliklerinin yüksek olduğu görülmektedir. Değişkenlere ilişkin Cronbach α değerlerinin, değişkenler arasındaki korelasyon değerlerinden büyük olması nedeniyle ayırıştırma geçerliliğinin sağlandığı söylenebilir (Gaski,1984).

Tablo 10. Faktörleri Oluşturan Ölçeklere Göre Güvenilirlik Analizleri

Ölçek	Cronbach's Alpha (α)	Yargı Sayısı
Farkındalık ve Bilgi Düzeyi	,955	6
Jandarmanın Kullandığı Yöntemler	,898	4
Jandarmanın Önlemleri ve Faaliyetleri	,789	6
Kurumlar Arası İlişkiler	,834	6
Mücadele Yeterliliği	,776	3
Jandarmanın Etkinlik Unsurları	,864	6

“Farkındalık ve Bilgi Düzeyi” ölçeğine ait güvenilirlik istatistiklerine göre 6 yargıdan oluşan ölçeğin güvenilirlik değeri, 0,955 olarak tespit edilmiş ve ölçeğin yeterli güvenilirliğe sahip olduğu görülmüştür. “Jandarmanın Kullandığı Yöntemler” ölçeğine ait güvenilirlik istatistiklerine göre 4 yargıdan oluşan ölçeğin güvenilirlik değeri, 0,898 olarak tespit edilmiş ve ölçeğin yeterli güvenilirliğe sahip olduğu görülmüştür. “Jandarmanın Önlemleri ve Faaliyetleri” ölçeğine ait güvenilirlik istatistiklerine göre 6 yargıdan oluşan ölçeğin güvenilirlik değeri, 0,789 olarak tespit edilmiş ve ölçeğin yeterli güvenilirliğe sahip olduğu görülmüştür. “Kurumlar Arası İlişkiler” ölçeğine ait güvenilirlik istatistiklerine göre 6 yargıdan oluşan ölçeğin güvenilirlik değeri, 0,834 olarak tespit edilmiş ve ölçeğin yeterli güvenilirliğe sahip olduğu görülmüştür. “Mücadele Yeterliliği” ölçeğine ait güvenilirlik istatistiklerine göre 3 yargıdan oluşan ölçeğin güvenilirlik değeri, 0,776 olarak tespit edilmiş ve ölçeğin yeterli güvenilirliğe sahip olduğu görülmüştür. Son olarak ise, “Jandarmanın Etkinlik Unsurları” ölçeğine ait güvenilirlik istatistiklerine göre 6 yargıdan oluşan ölçeğin güvenilirlik değeri, 0,864 olarak tespit edilmiş ve ölçeğin yeterli güvenilirliğe sahip olduğu görülmüştür.

5.10. Elde Edilen Verilerin Analizi ve Hipotezlerin Test Edilmesi

Araştırma ile ilgili olarak yapılan faktör analizi, varyans analizi ve Cronbach α güvenilirlik ve iç tutarlılık analizlerinden sonra ölçekler arasındaki ilişkiler, yapılan korelasyon analizi ile aşağıda tablo halinde sunulmuştur.

Tablo 11. Değişkenlere Yönelik Korelasyon Analizi

	Ortalama	Standart Sapma	Farkındalık ve Bilgi Düzeyi	Jandarmanın Kullandığı Yöntemler	Jandarmanın Önlemleri ve Faaliyetleri	Kurumlar Arası İlişkiler	Mücadele Yeterliliği	Jandarmanın Etkinlik Unsurları
Farkındalık ve Bilgi Düzeyi	3,6389	1,09715						
Jandarmanın Kullandığı Yöntemler	4,0183	1,01089	,435**					
Jandarmanın Önlemleri ve Faaliyetleri	2,5211	0,89102	,220**	,027*				
Kurumlar Arası İlişkiler	2,7600	0,83735	,297**	,146*	,571**			
Mücadele Yeterliliği	2,3578	0,91723	,167**	,021*	,582**	,538**		
Jandarmanın Etkinlik Unsurları	4,1967	0,84059	,539**	,583**	,066*	,237**	-,063**	

** p< 0,01 * p<0,05

Tablo 11’de değişkenlere ilişkin ortalama, standart sapma ve korelasyon analizi sonuçları verilmiştir. Değişkenler arası korelasyon analizi sonuçları incelendiğinde;

- Farkındalık ve bilgi düzeylerine ilişkin oluşturulan yargılara katılma düzeyleri ile jandarmanın etkinlik unsurlarına ilişkin oluşturulan yargılara katılma düzeyleri arasında 0,539 oranında pozitif ve anlamlı bir ilişki,
- Jandarmanın kullandığı yöntemlere ilişkin oluşturulan yargılara katılma düzeyleri ile jandarmanın etkinlik unsurlarına ilişkin oluşturulan yargılara katılma düzeyleri arasında 0,583 oranında pozitif ve anlamlı bir ilişki, Kurumlar arası ilişkilere ilişkin oluşturulan yargılara katılma düzeyleri ile jandarmanın etkinlik unsurlarına ilişkin oluşturulan yargılara katılma düzeyleri arasında 0,237 oranında pozitif ve anlamlı bir ilişki,
- Kurumlar arası ilişkilere ilişkin oluşturulan yargılara katılma düzeyleri ile jandarmanın önlemleri ve faaliyetlerine ilişkin oluşturulan yargılara katılma düzeyleri arasında 0.571 oranında pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir.

Yukarıda elde edilen faktör analizi, güvenilirlik analizi ve korelasyon analizinin ardından değişkenler arasındaki ilişkiler basit doğrusal

regresyon analizi ile sınanmıştır. Analiz sonucu elde edilen bulgular aşağıda tablo halinde sunulmuştur.

Tablo 12. Değişkenlere Yönelik Regresyon Analizi

İlişki Yolu	β	Sig.
Farkındalık ve Bilgi Düzeyi → Jandarmanın Etkinlik Unsurları	,413**	,000
Jandarmanın Kullandığı Yöntemler → Jandarmanın Etkinlik Unsurları	,485**	,000
Kurumlar Arası İlişkiler → Jandarmanın Etkinlik Unsurları	,238**	,003
Kurumlar Arası İlişkiler → Jandarmanın Önlemleri ve Faaliyetleri	,607**	,000
** p< 0,01		

Tablo 12’de araştırmanın amacına uygun olarak bazı değişkenler arasında regresyon analizi yapılmıştır. Regresyon analizinde sorgulanan ve araştırma sonucunda elde edilen veriler ile ilgili olarak özet istatistiklere de yukarıda yer verilmiştir. Elde edilen bu sonuçlara göre hipotezler test edilmiştir.

Ankete katılan katılımcıların farkındalık ve bilgi düzeylerine ilişkin oluşturulan yargılara katılma düzeylerindeki 1 birimlik artış/azalış, jandarmanın etkinlik unsurlarına ilişkin oluşturulan yargılara katılma düzeylerini 0,413 oranında arttırır/azaltır. Tabloda görüldüğü üzere sig=,000 olduğu için ($p<,05$) bu durumda **H1 Hipotezi kabul** edilecektir. Sonuç olarak, katılımcıların farkındalık ve bilgi düzeylerine ilişkin oluşturulan yargılara katılma düzeyleri ile jandarmanın etkinlik unsurlarına ilişkin oluşturulan yargılara katılma düzeyleri arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki vardır. Bu durumda, katılımcıların farkındalık ve bilgi düzeylerine ilişkin oluşturulan yargılara katılma düzeyleri arttıkça jandarmanın etkinlik unsurlarına ilişkin oluşturulan yargılara katılma düzeyleri de artmaktadır.

Ankete katılan katılımcıların jandarmanın kullandığı yöntemlere ilişkin oluşturulan yargılara katılma düzeylerindeki 1 birimlik artış/azalış, jandarmanın etkinlik unsurlarına ilişkin oluşturulan yargılara katılma düzeylerini 0,485 oranında arttırır/azaltır. Tabloda görüldüğü üzere sig=,000 olduğu için ($p<,05$) bu durumda **H2 hipotezi kabul** edilecektir. Sonuç olarak, katılımcıların jandarmanın kullandığı yöntemlere ilişkin oluşturulan yargılara katılma düzeyleri ile jandarmanın etkinlik unsurlarına ilişkin oluşturulan yargılara katılma düzeyleri arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki vardır. Bu durumda, katılımcıların jandarmanın kullandığı yöntemlere ilişkin oluşturulan yargılara katılma düzeyleri arttıkça jandarmanın etkinlik unsurlarına ilişkin oluşturulan yargılara katılma düzeyleri de artmaktadır.

Ankete katılan katılımcıların kurumlar arası ilişkilere ilişkin oluşturulan yargılara katılma düzeylerindeki 1 birimlik artış/azalış, jandarmanın etkinlik unsurlarına ilişkin oluşturulan yargılara katılma düzeylerini 0,238 oranında arttırır/azaltır. Tabloda görüldüğü üzere sig=,003

olduğu için ($p < ,05$) bu durumda **H3 hipotezi kabul** edilecektir. Sonuç olarak, katılımcıların kurumlar arası ilişkilere ilişkin oluşturulan yargılara katılma düzeyleri ile jandarmanın etkinlik unsurlarına ilişkin oluşturulan yargılara katılma düzeyleri arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki vardır. Bu durumda, katılımcıların kurumlar arası ilişkilere ilişkin oluşturulan yargılara katılma düzeyleri arttıkça jandarmanın etkinlik unsurlarına ilişkin oluşturulan yargılara katılma düzeyleri de artmaktadır.

Ankete katılan katılımcıların kurumlar arası ilişkilere ilişkin oluşturulan yargılara katılma düzeylerindeki 1 birimlik artış/azalış, jandarmanın önlemleri ve faaliyetlerine ilişkin oluşturulan yargılara katılma düzeylerini 0,607 oranında arttırır/azaltır. Tabloda görüldüğü üzere $sig = ,000$ olduğu için ($p < ,05$) bu durumda **H4 hipotezi kabul** edilecektir.. Sonuç olarak, katılımcıların kurumlar arası ilişkilere ilişkin oluşturulan yargılara katılma düzeyleri ile jandarmanın önlemleri ve faaliyetlerine ilişkin oluşturulan yargılara katılma düzeyleri arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki vardır. Bu durumda, katılımcıların kurumlar arası ilişkilere ilişkin oluşturulan yargılara katılma düzeyleri arttıkça jandarmanın önlemleri ve faaliyetlerine ilişkin oluşturulan yargılara katılma düzeyleri de artmaktadır.

Tabloda görüldüğü üzere $sig = ,734$ olduğu için ($p > ,05$) buna göre katılımcıların yaşları ile farkındalık ve bilgi düzeylerine ilişkin oluşturulan yargılara katılma düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki yoktur. Bu durumda **H5 Hipotezi ret** edilecektir.

Ankete katılan katılımcıların eğitim seviyelerindeki 1 birimlik artış/azalış, farkındalık ve bilgi düzeylerine ilişkin oluşturulan yargılara katılma düzeylerini 0,260 oranında arttırır/azaltır. Tabloda görüldüğü üzere $sig = ,010$ olduğu için ($p < ,05$) bu durumda **H6 hipotezi kabul** edilecektir. Sonuç olarak, katılımcıların eğitim seviyeleri ile farkındalık ve bilgi düzeylerine ilişkin oluşturulan yargılara katılma düzeyleri arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki vardır. Bu durumda, katılımcıların eğitim seviyeleri arttıkça farkındalık ve bilgi düzeylerine ilişkin oluşturulan yargılara katılma düzeyleri de artmaktadır.

Ankete katılan katılımcıların eğitim seviyelerindeki 1 birimlik artış/azalış, jandarmanın etkinlik unsurlarına ilişkin oluşturulan yargılara katılma düzeylerini 0,302 oranında arttırır/azaltır. Tabloda görüldüğü üzere $sig = ,001$ olduğu için ($p < ,05$) bu durumda **H7 hipotezi kabul** edilecektir. Sonuç olarak, katılımcıların eğitim seviyeleri ile jandarmanın etkinlik unsurlarına ilişkin oluşturulan yargılara katılma düzeyleri arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki vardır. Bu durumda, katılımcıların eğitim seviyeleri arttıkça jandarmanın etkinlik unsurlarına ilişkin oluşturulan yargılara katılma düzeyleri de artmaktadır.

Ankete katılan katılımcıların meslekteki hizmet yılları ile

jandarmanın önlemleri ve faaliyetlerine ilişkin oluşturulan yargılara katılma düzeyleri arasında (-,037) negatif ve anlamlı bir ilişki vardır. Tabloda görüldüğü üzere sig=,009 olduğu için ($p<,05$) ilişki anlamlıdır. Bu durumda, ilişkinin negatif yönlü olmasından dolayı **H8 Hipotezi ret** edilecektir. Katılımcıların meslekteki hizmet yılları arttıkça jandarmanın önlemleri ve faaliyetlerine ilişkin oluşturulan yargılara katılma düzeyleri azalmaktadır.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Türkiye’de kara para aklama ve kaçakçılık suçları ile mücadelede kolluk kuvveti olarak faaliyet gösteren jandarmanın önemli bir yere sahip olduğu bilinmektedir. Çünkü, ülkemizde faaliyet ve görev alanı oldukça yüksek olan jandarmanın, bu tür organize suçların tespiti ve önlenmesinde rolü büyüktür. Bu çalışmada ise, jandarmanın kara para aklama ve kaçakçılık suçları ile mücadelesindeki etkisi tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışmada yer alan araştırma sonuçları analiz edildiğinde, Türkiye’de kara para aklama ve kaçakçılık suçları ile mücadelede jandarmanın etkisine ilişkin aşağıda belirtilen sonuçlar elde edilmiş ve bu sonuçlara ilişkin de öneriler sunulmuştur;

1- Katılımcıların demografik bilgileri ile ilgili dikkat çeken bazı veriler elde edilmiştir. Bunlardan biri personelin yaşları ile ilgili olup ve söz konusu personelin %39’u 31–35 yaş aralığında olduğu tespit edilmiştir. Kara para aklama ve kaçakçılık suçları ile mücadelede jandarma personelinin önemli bir kısmı genç personelden oluşmaktadır. Ayrıca, 31–35 yaş arası personelin hizmet süreleri de dikkate alındığında yeterli düzeyde deneyime sahip oldukları görülmektedir. Kara para aklama ve kaçakçılık suçları ile mücadelede görev yapan personelin genç ve deneyimli olması, jandarmanın etkinliği için önemli bir avantajdır.

Söz konusu personelin cinsiyet dağılımları dikkate alındığında ise, bay ve bayan personel sayısı arasında çok büyük bir fark olduğu tespit edilmiştir. Çünkü katılımcıların %97’si baylardan, %3’ü ise bayanlardan oluşmaktadır. Bu oranın olumsuz bir etken olarak düşünülmesi gerekmektedir. Son dönemlerdeki suç işleme oranlarına bakıldığında bayanların oranı da yadırganamayacak oranlara ulaşmıştır. Özellikle organize suç örgütlerinde bayanlar da oldukça etkin bir şekilde yer almaktadır. Bayan suçlular ile kurulacak olan diyaloglarda, onlara yönelik olarak yürütülecek takiplerde ve operasyonlarda bayan jandarma personelinin yer alması faydalı olacaktır. Bu nedenle, kara para aklama ve kara paraya kaynak teşkil eden kaçakçılık suçları ile mücadelede görev yapan birimlerde bayan personel sayısının artırılması jandarmanın etkinliğini artırabilecektir.

Katılımcıların eğitim durumları dikkate alındığında ise, karşımıza

sevindirici bir tablo çıkmaktadır. Özellikle eğitimli personellerin varlığı jandarmanın ilgili birimlerinin yapısının ne kadar iyi bir şekilde oluşturulduğunu göstermektedir. Katılımcıların %54'ü lisans mezunudur. Eğitimin, insanın olaylara bakış açısını, yaklaşımını, çözüm üretmesini geliştiren bir süreç olduğu bir gerçektir. Bu gerçekten hareketle ilgili personelin eğitim durumunun sevindirici bir niteliğe sahip olduğunun görülmesi oldukça önemlidir. Bununla birlikte, Jandarma Genel Komutanlığı çeşitli konularda uzmanlaşmış personel sayısını da arttırması gerekmektedir.

Katılımcıların kadro durumları dikkate alındığında ise başka bir ilginç tablo daha karşımıza çıkmaktadır. Bu ilginç durum ise, ilgili personelin sadece %6'sının subay olmasıdır. Subayların almış oldukları eğitim göz önünde bulundurulduğunda, bu sayının ilgili birimler açısından yeterli olmadığı düşünülmektedir. Bu hususta Jandarma Genel Komutanlığı kadro çalışması yaparak, subayların ilgili birimlerde etkin bir şekilde görev almalarını sağlaması gerekmektedir. Ayrıca, katılımcıların meslekteki hizmet süreleri dikkate alındığında ise, yukarıda personelin yaşları ile ilgili çıkarımlarda bulunduğumuz bölümde ifade ettiğimiz deneyim hususunu kanıtlar nitelikte veriler de elde edilmiştir. Söz konusu personelin %40'ının meslekteki hizmet süreleri 11-15 yıllar aralığında olduğu görülmüştür. Bu durum ise, jandarma personelin ne kadar deneyimli olduğunu göstermektedir.

2- Jandarmanın kara para aklama ve kaçakçılık suçları ile mücadelesinde farkındalık ve bilgi düzeylerine ilişkin oluşturulan yargılara katılma düzeyleri incelendiğinde ise, jandarma personelinin kara para aklama aşama ve yöntemleri, kara para aklama ve kara paranın kaynağı olan kaçakçılık suçları ile mücadele, MASAK ve MSMKK konusunda yeterli düzeyde bilgiye sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, “kesinlikle katılıyorum, katılıyorum” seçeneklerini işaretleyen personelin haricindeki personelin oranının ise %30-%35 oranında olduğu görülmektedir. Bu oranda yadsınamayacak bir orandır. Bu oranın azaltılması veya ortadan kaldırılması için ise Jandarma Genel Komutanlığı'nın ilgili konularda eğitim faaliyetlerine ağırlık vermesi önem arz etmektedir.

3- Jandarmanın kara para aklama ve kaçakçılık suçları ile mücadelesinde kullandığı yöntemler, katılımcılar tarafından etkili yöntemler olarak görüldüğü tespit edilmiştir. Geçmişte insan aklı ile sınırlanan kara para aklama yöntemlerine günümüzde gelişen teknoloji ile birlikte, çok farklı yöntemlerin de eklendiği göz önünde bulundurulursa, mücadele noktasında da yeni yöntemlerin oluşturulması gerekmektedir. Bu hususta gereken yenilenme çalışmalarının yapılması da, jandarmanın söz konusu mücadele etkinliğini daha da artırabilecektir.

4- Jandarmanın kara para aklama ve kaçakçılık suçları ile mücadelede önlemleri ve faaliyetlerine ilişkin oluşturulan yargılara katılma

düzeyleri analiz edildiğin de, jandarma personeli kendisini konuya ilişkin bilgi sahibi olma hususunda yeterli bulurken, fakat, jandarmanın kara para aklama ve kaçakçılık suçları ile mücadelesindeki aldığı önlemleri ve gerçekleştirdiği faaliyetleri yetersiz gördüğü tespit edilmiştir. Bu noktadan hareketle, personelin konuyla ilgili yeterli teorik bilgiye sahip olduğu fakat, bu bilgiyi uygulamada mücadeleye yansıtamadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu sorunun ortadan kaldırılması için ise, Jandarma Genel Komutanlığı tarafından çeşitli uygulama sahalarının geliştirilmesi ve uygulamalı eğitimlerin verilmesinin faydalı olacağı düşünölmektedir. Ayrıca, jandarmanın bu husustaki önlemlerini ve faaliyetlerini artırması da uygun olacaktır.

5- Jandarmanın kara para aklama ve kaçakçılık suçları ile mücadelesinde kurumlar arası ilişkilere ilişkin oluşturulan yargılara katılma düzeyleri incelendiğinde ise, jandarmanın kanun ve nizamlara göre hareket eden bir kurumsal yapıya sahip olduğu ve mevzuata ilişkin kurallara uygun çalışmalar yürüttüğü anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, jandarma personelinin kara para aklama ve kaçakçılık suçları ile mücadelesinde jandarmanın diğer kurum ve kuruluşlarla olan ilişkisini yeterli bulmadığı tespit edilmiştir. Bu nedenle de Jandarma Genel Komutanlığı'na söz konusu suçlarla mücadele noktasında görevli diğer kurum ve kuruluşlarla kurmuş olduğu ilişkileri yeniden gözden geçirmesi; yeni, faydalı ve yeterli bir ilişki ağı oluşturması gerektiği tarafımızca önerilmektedir. Örneğin, bu mücadelede özellikle MASAK ve ilgili diğer kuruluşların Jandarma Genel Komutanlığı'na yeterli oranda destek sağlaması önem arz etmektedir.

6- Jandarmanın kara para aklama ve kaçakçılık suçları ile mücadele yeterliğine ilişkin oluşturulan yargılara katılma düzeyleri incelendiğinde de, kara para aklama ve kaçakçılık suçları ile mücadelede ilgili birimlerde görev yapan personel sayısının yetersiz olduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle de, Jandarma Genel Komutanlığı tarafından ilgili birimlerde görev yapan personel sayısı artırılarak, söz konusu mücadele daha etkin hale getirilmesi gerekmektedir. Bununla birlikte, konu ile ilgili bulgular analiz edildiğinde, mücadeledeki hukuki düzenlemelerin ve ölkemizin uluslararası kuruluşlarla ilişkisinin yeterli olmadığı sonucu da ortaya çıkmaktadır. Bu konuda gerekli çalışmaların yapılması ise yasama organına düşmektedir. Yasama organının ilgili eksiklikleri tespit edip, gerekli ulusal ve uluslararası çalışmaları yapması, ölkemizin kara para aklama ve kaçakçılık suçları ile mücadelesindeki yeterliliğini olumlu yönde etkileyecek ve istenilen boyuta ulaşmasına katkı sağlayacaktır.

7- Jandarmanın etkinlik unsurlarına ilişkin oluşturulan yargılara katılma düzeyleri analiz edildiğinde ise, jandarma personelin bireysel tecrübesinin kara para aklama ve kaçakçılık suçları ile mücadelede önemli bir yere sahip olduğu, katılımcılar tarafından ortaya konulmuştur. Ayrıca,

kara para aklama ve kaçakçılık suçları ile mücadelede yeni yöntemlerin geliştirilmesi gerektiği; kaçakçılık ve organize suçlarla mücadelenin kara paranın kaynağına yapılan en önemli etkinlik olduğu; kara para aklama ve kaçakçılık suçları ile mücadelede birçok jandarma biriminin (istihbarat, asayiş vs.) görev almasının etkinliği artıracakđı, katılımcılar tarafından ifade edilmektedir. Söz konusu mücadelede ikramiyenin artırılması ve ikramiye sistemine işlerlik kazanmasına personel tarafından önem verilmektedir. Son olarak, bu mücadelede görev yapan personellerin sık sık tayin olması ve ek görev verilmesi mücadeledeki etkinliği azaltacakđı katılımcılar tarafından dile getirilmiştir. Bu nedenle, kara para aklama ve kaçakçılık suçları ile mücadelede, çalışan personelin sık sık tayin edilmemesi ve ek görevlerden muaf tutulması konusunda Jandarma Genel Komutanlığı'nın gerekli çalışmalarını yapması gerekmektedir.

Yukarıda yer verilen ve jandarma personelin ilgili bölümlerdeki yargılara vermiş oldukları cevapların incelenmesi ve yorumlanması sonucunda elde edilen sonuç ve çıkarımlar, şüphesiz ülkemiz genelinde ilgili birimlerde görev yapan tüm personeli bağlayıcı bir nitelik taşımamaktadır. Kuşkusuz, kara para ve kara para aklama gibi çok yönlü bir konuyu sadece tek bir çalışma altında birleştirip jandarma teşkilatının etkisi ile beraber incelemek oldukça güçtür. Konu hukuktan ekonomiye, sosyal disiplinlerden siyasete birçok alanla ilişkilidir. Ancak, bu araştırma ile elde edilen bulguların ve uygulanabilir çözüm önerilerinin gerek uygulama açısından gerekse gelecek araştırmalara fikir vermesi açısından faydalı olacakđı umut edilmektedir.

KAYNAKÇA

- Atacanlı, Mazhar (2002), Türkiye'deki Yolsuzluklar, Kayıtdışı Ekonomi, Karapara Ve Aklanması, Uluslararası Ticari İşlemlerde Yabancı Kamu Görevlilerine Verilen Rüşvet Ve Önlenmesi İçin Yapılan Çalışmalar, Türkiye'deki Durum, (Çevrimiçi)
[Http: //Www.Baskent.Edu.Tr/~Gurayk/1cuma.Doc](http://www.baskent.edu.tr/~gurayk/1cuma.doc), 6 Ekim 2011.
- Aykın, Hasan (2008), "Aklama Ve Terörün Finansmanı İle Mücadelede Şüpheli İşlem Bildirim Sistemi", *Bankacılar Dergisi*, Sayı 65, Haziran.
- Cronbach, Lee J. Ve Shavelson Richard, (2004), "My Current Thoughts On Coefficient Alpha And Successor Procedures", *Educational And Psychological Measurement*, Vol. 64, No: 3, Pp. 391-418.
- Ergül, Ergin (2001), *Karapara Endüstrisi Ve Aklama Suçu*, Ankara: Yargı Yayınevi.
- Gaskı, John, (1984), "The Theory Of Power And Conflict In Channels Of Distribution", *Journal Of Marketing*, Volume: 48, Issue: 3, Publisher: American Marketing Association, Pages: 9-29 .

Z. Doğan, M. Er / Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi 6 (1)
2016 s.114-142

Z. Doğan, M.Er / Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of ISS 6 (1)
2016 p.114-142

Jgk (2000), *Narkotik Ve Psikotrop Maddelerin Özellikleri, Testleri, Laboratuarlara Gönderilme Esasları Ve Kaçakçılarının Uyguladıkları Teknik Ve Taktikler*, Ankara: Jandarma Basımevi.

Jgk - Jok (Jandarma Genel Komutanlığı, Jandarma Okullar Komutanlığı) (2001), *Çıkar Amaçlı Suç Örgütleri İle Mücadele Ve Kaçakçılık*, Seri No: 01-5, Ankara: Öğretim Başkanlığı Yayınları.

Kuban, Oktay (2001). Kara Para Aklama Suçu. *Adalet Dergisi*, Sayı 7, Nisan, (Çevrimiçi) [Http: //Www.Herseyforum.Com/Hukuk-Bolumu/68081-Karapara-Aklama-Sucu.Html](http://www.Herseyforum.Com/Hukuk-Bolumu/68081-Karapara-Aklama-Sucu.Html), 1 Ekim 2011.

Masak (Mali Suçları Araştırma Kurulu) (2010), *Masak Faaliyet Raporu 2010*, (Çevrimiçi)[Http: //Www.Masak.Gov.Tr/Media/ Portals/ Masak2/Files/ Faalrap_2010.Pdf](http://www.Masak.Gov.Tr/Media/Portals/Masak2/Files/Faalrap_2010.Pdf), 30 Aralık 2011.

Masak (Mali Suçları Araştırma Kurulu) (2011), (Çevrimiçi) [Http: //Www.Masak.Gov.Tr/Tr/Suc-Gelirinin-Aklanmasi/Genel-Bilgi.aspx](http://www.Masak.Gov.Tr/Tr/Suc-Gelirinin-Aklanmasi/Genel-Bilgi.aspx), 28 Aralık 2011.

Özer, Gökhan Ve Akça, Yaşar (2007), “Yenilikçi Özelliklerin, Kurumsal Kaynak Planlaması Uygulama Başarısına Ve Algılanan Organizasyonel Performans Üzerine Etkisi”, *Zkü Sosyal Bilimler Dergisi*, (3)5, 53-70.

Tdk, Türk Dil Kurumu (2011), Güncel Türkçe Sözlük, (Çevrimiçi) [Http: //Tdk.Org.Tr/Tr/Genel/Sozbul.aspx?F6e10f8892433cfaaf6aa849816b2ef4376734bed947cde&Kelime=](http://Tdk.Org.Tr/Tr/Genel/Sozbul.aspx?F6e10f8892433cfaaf6aa849816b2ef4376734bed947cde&Kelime=), 7 Kasım 2011.

Temur, Ulaş (2009), *Alternatif Finansman Teknikleri Ve Karapara Aklama İlişkisi*, Ankara: Masak Yayınları No: 14.

Yazıcı, Ayla (2008).Yeni Kara Para Aklama Yöntemleri Olarak Akıllı Kartlar Ve İnternet. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 8, Sayı 2.

TEZGAHÜSTÜ TÜREV PİYASA İŞLEMLERİ

Doç. Dr. Ersan Ersoy

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
ersoy1@yahoo.com

Doç. Dr. Ulaş Ünlü

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
uunlu@gmail.com

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, 2000-2011 döneminde Türkiye’de ve dünyada tezgahüstü türev piyasaların gelişimini incelemektir. Çalışmada tezgahüstü türev piyasalara yönelik eleştiriler de ele alınmıştır. 1970’li yıllardan sonra varlık fiyatlarındaki dalgalanmaların ve piyasalardaki belirsizliklerin artması sonucunda ortaya çıkan riskten korunma ihtiyacı ve spekülasyon kar sağlama isteği, türev piyasalarda olağanüstü bir büyümeye neden olmuştur. Global piyasalarla karşılaştırıldığında, Türkiye’de tezgahüstü türev piyasalarda gerçekleşen işlem hacmi yıllar itibariyle sürekli artış göstermesine rağmen düşük düzeylerde kalmıştır. 2011 yılı itibariyle gerçekleştirilen işlemlerin % 12,5’i riskten korunma amaçlı, % 87,5’i ise alım satım amaçlı işlemlerdir. Alım satım amaçlı işlemlerin % 60’ı swap işlemleri, %23’ü opsiyon işlemleri, %15’i ise forward işlemleridir. Global tezgahüstü piyasalara paralel olarak, Türkiye’de de swap sözleşmeleri tezgahüstü piyasaların işlem hacminde yüksek bir paya sahiptir. Genel olarak, swap sözleşmeleri bankaların kendi pozisyonlarını hedge etmek amacıyla kullanılmakta, diğer sözleşmeler ise müşteri taleplerine yönelik olarak yapılmaktadır. Son yıllarda bazı büyük firmaların ve finansal kurumların çok büyük zararlarla karşı karşıya kalması veya iflas etmesi ve yaşanan son küresel kriz, tezgahüstü piyasa işlemleri ilgili yasal düzenlemeler yapılması, bu piyasalardaki risklerin takip edilmesi, denetlenmesi ve riskleri azaltacak önlemler alınması gerektiğini ortaya koymuştur.

Anahtar Kelimeler: Türev Ürünler, Türev Piyasalar, Vadeli İşlem Piyasaları, Tezgahüstü Türev Piyasalar.

OVER-THE-COUNTER DERIVATIVES MARKET TRANSACTIONS

ABSTRACT

The aim of this study is to examine the development of OTC derivatives markets in 2000-2011 periods in Turkey and the world. The criticisms on OTC derivatives markets are also examined in this study. The need of hedging and motivations of speculative profits which were arisen from the increase of assets price fluctuations and uncertainty in markets soon after 1970s caused extraordinary

growing of derivatives markets. As compared with global markets, the trading volume of OTC derivatives markets in Turkey is at low level although it has continuously increased by years. 12.5 percent of transactions conducted by year of 2011 are with the aim of hedging, while 87.5 percent are with the aim of trading. Transactions with the aim of trading consist of swaps, options and forwards, respectively %60, %23 and %15. As parallel with global over-the-counter markets, swap contracts have dominant share in transactions volume of over-the-counter market in Turkey. All in all, swap contracts of banks are conducted with the aim hedging their own position, while other contracts are conducted for customers' demand. It is essential to make legal arrangement, monitor and audit the risks in these markets and take precautions for the risk improvement on OTC derivatives markets due to some of big companies and financial corporations facing with enormous loss or bankruptcy in recent years and last global crises.

Key Words: Derivatives, Derivatives Market, Over-the-Counter Derivatives Market.

1. GİRİŞ

Vade açısından bir sınıflandırma yapıldığında finansal piyasalar, spot piyasalar ve vadeli piyasalar olmak üzere iki gruba ayrılır. Ödeme ve teslimatın aynı anda gerçekleştiği piyasalara spot piyasalar, ödeme ve teslimatın gelecekte önceden belirlenmiş bir tarihte ve önceden belirlenmiş bir fiyattan gerçekleştiği piyasalara da vadeli piyasalar denir. Emtia fiyatlarının gelecekteki belirsizliği, riskten korunma ihtiyacını ortaya çıkarmış ve bunun sonucunda türev ürünler ve bu ürünlerin işlem gördüğü türev piyasalar ortaya çıkmıştır. Türev ürün, belirli bir miktar ve kalitedeki varlığın, önceden belirlenmiş bir tarihte ve önceden belirlenmiş bir fiyattan alım-satımını düzenleyen sözleşmelerdir. Forward sözleşmeler, vadeli işlem sözleşmeleri (futures), opsiyon sözleşmeleri ve swap sözleşmeleri olmak üzere dört temel türev ürün vardır.

Nitelikleri sözleşmenin tarafları arasında karşılıklı olarak belirlenen, belirli bir miktar ve kalitedeki varlığın, tarafların önceden belirledikleri bir tarihte ve önceden belirledikleri bir fiyattan alım-satımını düzenleyen sözleşmelere forward sözleşmeler denir. Sözleşmelerin içeriği tamamen tarafların karşılıklı isteklerine bağlı olarak düzenlendiği ve dolayısıyla her bir sözleşme kendine has özelliklere sahip olduğu için forward sözleşmeler standart nitelikte sözleşmeler değildir. Vadeli işlem sözleşmeleri, standart miktar ve kalitedeki bir varlığın, önceden belirlenmiş bir tarihte ve önceden belirlenmiş bir fiyattan alım-satımını düzenleyen sözleşmelerdir. Sözleşmenin unsurları standart niteliktedir. Opsiyon sözleşmeleri, belirli bir opsiyon primi ödeyerek opsiyonu satın alan tarafa, belirli bir miktar ve kalitedeki bir varlığı, önceden belirlenmiş bir fiyattan, önceden belirlenmiş bir tarihte (Avrupa tipi opsiyonlar) veya bu tarihten önce (Amerikan tipi opsiyonlar) satın alma veya satma hakkı veren sözleşmelerdir. Opsiyon sözleşmeleri, satın alan tarafa bir

hak verirken, satan tarafa bir yükümlülük getirmektedir. Ancak opsiyonu satın alan taraf opsiyon hakkını kullanmazsa, karşı taraf herhangi bir yükümlülük altına girmemektedir. Kelime anlamı değiş-tokuş, takas olan swap sözleşmeleri ise, belirli bir finansal varlıktan veya yükümlülüğten kaynaklı olarak gelecekte ortaya çıkacak nakit akımlarının (faiz, anapara veya faiz ve anapara) taraflar arasında karşılıklı değişimini düzenleyen sözleşmelerdir. Forward ve swap sözleşmeleri organize olmayan yani tezgahüstü türev piyasalarda, vadeli işlem sözleşmeleri organize türev piyasalarda, opsiyon sözleşmeleri ise organize veya tezgahüstü türev piyasalarda işlem görürler. Türev ürünlerin, riskten korunma, arbitraj ve spekülasyon olmak üzere üç temel kullanım amacı vardır.

Bu sözleşmelere türev ürün denilmesinin nedeni, spot piyasada işlem gören hisse senedi, emtia gibi varlıklar üzerine düzenlenmesi ve sözleşme değerinin sözleşmeye konu dayanak varlığın fiyatından türetilmesinden kaynaklanmaktadır (Whaley, 2006: 3). Son 40 yıl içinde döviz, faiz, hisse senedi, hisse senedi endeksi, hava durumu ve makroekonomik göstergelere dayalı birçok yeni türev ürün türü ortaya çıkmıştır. Tahıl, canlı hayvan, çeşitli yağlar, orman ve tekstil ürünleri, gıda maddeleri, altın, gümüş, kurşun, ham petrol, doğal gaz, döviz, faiz, hisse senedi, tahvil ve deniz ürünleri gibi çok sayıda varlık türev sözleşmelere konu olmaktadır (Kolb and Overdahl, 2006: 19-21).

Emtia fiyatları, faiz oranı ve döviz kuru gibi değişkenlerin gelecekteki değerini kesin olarak belirlemek mümkün değildir. Bu nedenle yatırımcılar emtia ve finansal varlıkların gelecekteki değerine dayalı olarak verecekleri yatırım kararlarını belirsizlik koşulları altında vermek zorundadırlar. Türev ürünler, yatırımcıların belirsizlik koşullarından kaynaklanan risklerden korunma çabalarının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır.

Türev piyasalarda oluşan fiyatlar, piyasa katılımcılarının geleceğe yönelik beklentilerini öğrenebilme olanağı verir. Piyasa katılımcılarının beklentileri farklılık gösterse de beklentilerin genel düzeyi (ortalaması) spot piyasada işlem yapanlara bir referans olur. Böylece riskin kaynağı olan belirsizlik ortamı, kısmen de olsa belirginleşmiş bir ortama dönüşür. Geleceğe yönelik belirsizlikler azaldıkça spot piyasalar istikrar kazanır (Sayılğan, 1998: 292).

Bir varlığın türev piyasa işlemlerine konu olabilmesi için temel koşul, fiyatının risk transferi gerektirecek ölçüde değişken olmasıdır. Tarım ürünleri bu nitelikte olduğundan ilk türev piyasalar bu alanda ortaya çıkmıştır. Döviz piyasalarında ise sabit kura dayalı Bretton Woods sisteminin uygulanmaya devam ettiği 1971 yılına kadar böyle bir piyasaya gerek yoktu. 1972’de Bretton Woodssisteminin çöküşü ve sonrasında dalgalı kur sistemine geçilmesi sonucunda, dövizle ilgili vadeli işlem sözleşmeleri ortaya çıkmıştır (Seyidoğlu, 2003: 182). 1973 yılında OPEC’in (Petrol İhraç Eden Ülkeler

Örgütü) neden olduğu petrol krizinin (petrol fiyatlarının aşırı yükseltilmesi sonucunda maliyetler yükselmiş, dolayısıyla mal ve hizmet fiyatlarında artışlar yaşanmıştır) yol açtığı enflasyonu dizginleyebilmek amacıyla para politikalarına daha fazla önem verilmeye başlanmış ve bu politika faiz oranlarında dalgalanmalara sebep olmuştur. Petrol krizini takip eden dönemde ise faiz ve ülkelerarası sermaye akımlarının serbestleştirilmesi, finansal piyasalardaki dalgalanmaların yüksek düzeylere çıkmasına yol açmıştır. Döviz kuru ve faiz oranlarındaki dalgalanmalardan korunma ve faydalanma isteği, türev ürünlere olan talebin olağanüstü boyutlara ulaşmasını sağlamış ve türev piyasaların işlem hacmi sürekli artan bir trend izlemiştir (Ergincan, 1996: 1).

Ayrıca döviz ve faiz oranlarındaki dalgalanmalar hisse senedi ve tahvil gibi diğer varlık fiyatlarında da dalgalanmalara neden olmuştur (Aydın vd., 2007: 522). Sonuç olarak 1972 yılından sonra varlık fiyatlarındaki dalgalanmaların ve finansal piyasalardaki belirsizliklerin artması, risklerden korunma ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Bu ihtiyacı karşılamak ve varlık fiyatlarındaki dalgalanmalardan faydalanarak kar sağlamak için türev ürünlerin kullanılmaya başlanmasıyla birlikte, türev piyasalarda çok hızlı bir büyüme yaşanmıştır. Ayrıca uluslararası ticaretin serbestleşmesi, iletişim teknolojisindeki hızlı gelişme, para ve sermaye piyasalarındaki bütünleşme de türev piyasaların gelişiminde önemli rol oynamıştır.

Türev piyasalar belirli bir ekonomik gelişme düzeyine ulaşmış tüm ülkelerin finansal derinlik kazanma sürecinin kaçınılmaz bir parçası olarak ortaya çıkmıştır. Türev piyasalarda işlem gören sözleşmeler, giderek artan ölçüde sofistike bir finans piyasası ile karşı karşıya kalan yatırımcıların, firmaların ve aracı kurumların ihtiyaçlarına cevap vermektedir. Bunun doğal bir sonucu olarak da türev piyasalarda alım satımı yapılan varlıkların, ülkelerin para politikası, finansal sistemin gelişimi, tasarruf sahiplerinin güveni ve firmaların finansmanı üzerinde olumlu yönde ve önemli bir etkisi vardır (Dönmez ve Yılmaz, 1999: 50).

Bu çalışmanın amacı, 2000-2011 döneminde Türkiye’de ve dünyada tezgahüstü türev piyasaların gelişimini incelemektir. Çalışma altı bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünü takip eden ikinci bölümde tezgahüstü türev piyasaların temel özellikleri organize piyasalarla karşılaştırılmalı olarak anlatılmıştır. Üçüncü ve dördüncü bölümde dünyada ve Türkiye’de tezgahüstü türev piyasaların gelişimi incelenmiştir. Beşinci bölümde tezgahüstü piyasalara yönelik eleştiriler ele alınmış, altıncı bölümde ise çalışmadan elde edilen sonuçlar verilmiştir.

2. TEZGAHÜSTÜ TÜREV PİYASALAR

Tezgahestü türev ürünler borsalarda alınıp satılmayan, finansal kurumlar ile müşterileri arasında gerçekleştirilen, tutar, vade ve diğer teknik koşulları ihtiyaçlara göre biçimlendirilen, mal ve döviz fiyatlarına, faize ve borsa endeksine dayalı finansal ürünlerdir (Ersan, 1998: 165). Tezgahestü türev piyasalarda yapılan işlemler telefon veya bilgisayar ağı aracılığıyla gerçekleştirilir. İşlemler organize borsalardaki gibi merkezi bir pazar yerinde yapılmaz. İşlemler genellikle iki finansal kurum veya bir finansal kurum ile müşterisi arasında yapılır. Finansal kurumlar satma ve satın alma fiyat teklifleri vererek genellikle bir piyasa yapıcısı gibi hareket ederler (Hull, 2002: 2).

Borsalarda gerçekleştirilen işlemler ve borsaların organizasyonu hukuki bir yapıya sahiptir. Borsalar birçok ülkede, faaliyet gösterdiği ülkenin sermaye piyasası otoritesinin ve/veya borsanın kendi çıkardığı hukuki metinler ile düzenlenmektedir. Fakat tezgahestü piyasaların kendisi ile ilgili bir düzenleme genellikle yoktur. Bankalar, sigorta şirketleri gibi bu piyasada işlem yapan kuruluşların kendileri farklı düzenlemelere tabidir ve yaptıkları işlemler tabi oldukları yasalara, kurallara uygun olmalıdır. Örneğin bankalar, bankalar kanununa tabidir ve tezgahestü piyasalarda bu kanuna ve ilgili diğer kanunlara uygun olmayan işlemler yapamazlar (Kaygısız, 2008: 4).

Borsalar, risk yönetimi ve riskin transferi konusunda taraflara, şeffaf ve kuralları olan bir piyasada, rekabet koşulları altında işlem yapabilme olanağı sağlamaktadır (Uyar, 2004: 1). Tezgahestü piyasalarda yapılan işlemler ise borsaların tersine merkezi bir yerde yapılmaz. İşlemler ve bu işlemlere ilişkin koşullar taraflar arasında serbestçe belirlenir. Dolayısıyla tezgahestü piyasalar, borsalar için yukarıda belirtilen olanaklara sahip değildir.

Borsalarda işlem gören sözleşmeler standart niteliktedir. Sözleşme büyüklüğü, dayanak varlığın kalitesi, sözleşmenin vadesi ve son işlem günü, teslim tarihi, teslim koşulları, minimum fiyat değişimi, maksimum günlük fiyat değişimi, işlem günleri ve saatleri standarttır (Kolb and Overdahl, 2006: 8). Sadece fiyat pazarlığı tabidir (Karan, 2004: 571). Sözleşmelerin detayları borsa tarafından önceden belirlenmektedir. Tezgahestü piyasalarda işlem gören sözleşmeler ise standart değildir. Her sözleşmenin özellikleri karşılıklı müzakere ile taraflar arasında serbestçe belirlenmekte, dolayısıyla "kullanıcıya özel sözleşme" niteliği taşımaktadır. Ancak tezgahestü piyasalarda işlem gören sözleşmelerin de uygulamada standartlaşmaya başladığı görülmektedir. Örneğin faiz oranı swapları, özellikle ISDA tipi standart uluslararası çerçeve sözleşmelerin yaygın olarak kullanımıyla standartlaşmaya başlamıştır (Kaygısız, 2008: 3).

Borsaların tersine, tezgahestü piyasalarda takas işlemlerini düzenleyen ve kredi riskini ortadan kaldıran merkezi bir takas kuruluşu yoktur. Dolayısıyla bu piyasada işlem yapanlar için karşı tarafın sözleşmeden

doğan yükümlülüklerini yerine getirmeme riski söz konusudur (Kaygısız, 2008: 4). Takas odasının olmaması durumunda sözleşmelerin tarafları doğrudan birbirleriyle işlem yapacaklar ve doğrudan birbirlerine karşı yükümlü olacaklardır. Takas odası borsada işlem yapanların yükümlülüklerini yerine getireceğini garanti eder. Takas odası bu fonksiyonunu her satıcı karşısında alıcı, her alıcı karşısında da satıcı pozisyonuna girerek yerine getirir. Bu durum, borsalarda işlem yapan tarafların birbirlerine değil, sadece takas odasına karşı yükümlülüklerinin olduğunu ve takas odasının sözleşmenin taraflarını koruyacağını ifade etmektedir. Böylece tarafların işlem yapmak için birbirlerine güvenmelerine gerek kalmadığı gibi birbirlerinin kimliklerini de bilmelerine gerek yoktur (Kolb and Overdahl, 2006: 9-11). Alıcı ve satıcılar birbirleriyle değil, takas odasıyla anlaşma yaptıkları için kredi riski nedeniyle doğacak kayıp takas odasının üzerinde kalmaktadır. Takas odasının kredi riskini üstlenmesi piyasaya güven ve akışkanlık kazandırmaktadır (Chambers, 2009: 13).

Takas odası, kendisini kredi riskinden korumak için taraflardan başlangıç teminatı (genelde sözleşme değerinin % 5 ile % 10'u arasındadır) almaktadır. Başlangıç teminatı bir anlamda tarafların yükümlülüklerini yerine getireceklerine dair yaptıkları bir iyi niyet ödemesidir. Ancak sözleşmeden doğabilecek kayıp gün içi fiyat hareketleri nedeniyle bu oranın üzerine çıkabileceği için, takas odası kendisini bu riskten korumak amacıyla günlük hesaplaşma (marking to market) olarak bilinen bir sistem geliştirmiştir (Kolb and Overdahl, 2003: 27).

Sonuç olarak takas odası, taraflardan aldığı teminatlar ve günlük hesaplaşma sistemi aracılığıyla, üstlendiği riski büyük ölçüde ortadan kaldırmakta ve piyasanın işleyişi için gereken güven ortamını sağlamak ve devam ettirmek için teminatları bir araç olarak kullanmaktadır (Sayılğan, 2002: 42).

Tezgahestü piyasalarda yapılan işlemler, işlem teminatları, takas kurumu ve garanti fonu kaynakları gibi mekanizmalarla güvence altında değildir (Dikmen, 2008: 7). Bu yapısı itibariyle tezgahestü piyasalarda yapılan işlemler, mevcut ticari hukuk mekanizması içinde yapılabilmektedir. Bu mekanizmanın sağlıklı olarak işlemesi de tarafların karşılıklı güvenine ve hazırlanan sözleşmenin mevcut ticari yasalarla uyumuna bağlıdır. (Aydın vd., 2007: 528).

Tezgahestü piyasalarda kaldıraç etkisine, kredi miktarına, bireysel veya toplu riske bir limit getirilmemiş olup, risk yönetimi merkezi olarak yapılmamaktadır. Piyasa katılımcıları pozisyonlarını raporlamadığından işlemlerin hangi aracı kuruluşlarda toplandığı ya da kimin ne kadar riske sahip olduğu bilinmemekte, dolayısıyla şeffaflık sınırlı düzeyde kalmaktadır (Uyar, 2004: 1-3).

3. DÜNYADA TEZGAHÜSTÜ TÜREV PİYASA İŞLEMLERİ

Özelliği gereği şeffaflıktan uzak olan tezgahüstü piyasalarda gerçekleştirilen işlemlere ilişkin en güvenilir veriler BIS (Uluslararası Ödemeler Bankası) tarafından yayınlanmaktadır. 2000-2011 yılları arasında dünya genelinde tezgahüstü piyasalarda yapılan işlemlerin gelişimi işlem hacmi bazında Tablo 1’de verilmiştir.

Tezgahüstü türev piyasaların global olarak gelişimine bakıldığında; Aralık 2000’de 95 trilyon dolarlık büyüklüğe sahipken, Aralık 2011’de 648 trilyon dolarlık bir büyüklüğe ulaştığı görülmektedir. 2000 yılında % 68 olan faiz oranı sözleşmelerinin toplam işlem hacmindeki payı 2011 yılında % 78’e yükselirken, faiz oranı swaplarının toplam işlem hacmi içerisindeki payı da aynı yıllarda % 51’den % 62’ye yükselmiştir. Faiz oranına dayalı sözleşmelerin işlem hacminin, tezgahüstü türev piyasaların toplam işlem hacmindeki payının yükselmesi ve 2011 yılı itibariyle % 78’lik bir paya sahip olması, işlemlerin ağırlıklı olarak faiz üzerine gerçekleştirildiğini ve piyasalarda 2008 sonrasında faiz oranı riskinde artış yaşandığına işaret ettiği söylenebilir.

Küresel krizin tezgahüstü türev piyasaların işlem hacminde azalışa yol açtığı, tezgahüstü türev işlemlerin genelinde artış olmakla birlikte, özellikle faiz oranına dayalı sözleşmelerdeki artış ile kredi temerrüt swaplarının gelişimi dikkat çekmektedir.

Küresel krizin ortaya çıktığı 2008 yılı hariç diğer yıllarda faiz oranı sözleşmeleri ile döviz kuru sözleşmelerinin işlem hacmi sürekli artmıştır. Benzer bir durum faiz oranı swapları için de geçerlidir. Faiz oranı swaplarının işlem hacmi 2009 yılı hariç sürekli artmıştır. Hisse senedine dayalı sözleşmeler, emtia sözleşmeleri ve kredi temerrüt swaplarının işlem hacmi 2008 yılına kadar sürekli yükselmiş fakat 2008 yılından sonra işlem hacminde genel olarak düşüş yaşanmıştır.

Tezgahüstü türev piyasalardaki işlem hacminin dağılımı dikkate alınarak bir değerlendirme yapıldığında, döviz kuru, hisse senedi ve emtia fiyat değişim riskine kıyasla faiz oranı riskine karşı daha fazla bir risk algılamasının olduğu söylenebilir. Ayrıca faiz oranı riskinden korunmak için de ağırlıklı olarak faiz oranı swapları (% 62) tercih edilmektedir.

Tablo 1: Global Tezgahüstü Türev Piyasalarda İşlem Hacmi (Milyar USD)

2000*	2001*	2002*	2003*	2004*	2005*
-------	-------	-------	-------	-------	-------

Döviz Kuru Sözleşmeleri	15,666	16,748	18,460	24,475	29,580	31,364
Forwardlar ve Forex Swapları	10,134	10,336	10,719	12,387	15,242	15,873
Döviz Swapları	3,194	3,942	4,503	6,371	8,223	8,504
Opsiyonlar	2,338	2,470	3,238	5,717	6,115	6,987
Faiz Oranı Sözleşmeleri	64,668	77,513	101,658	141,991	190,502	211,970
Forwardlar (FRAs)	6,423	7,737	8,792	10,769	12,788	14,269
Faiz Oranı Swapları	48,768	58,897	79,120	111,209	150,631	169,106
Opsiyonlar	9,476	10,879	13,746	20,012	27,082	28,596
Hisse Senedine. Day. Söz.	1,891	1,881	2,309	3,787	4,385	5,793
Forward ve Swaplar	335	320	364	301	756	1,177
Opsiyonlar	1,555	1,561	1,944	3,186	3,629	4,617
Emtia Sözleşmeleri	662	598	923	1,406	1,443	5,434
Altın	218	231	315	344	369	334
Diğer	445	367	608	1,062	1,074	5,100
-Forward ve Swaplar	248	217	402	420	558	1,909
-Opsiyonlar	196	150	206	642	516	3,191
Kredi Temerrüt Swapları	-	-	-	-	-	13,908
Diğer	12,313	14,375	18,330	25,508	25,913	29,199
GENEL TOPLAM	95,199	111,115	141,679	197,167	251,823	297,670

	2006*	2007*	2008*	2009*	2010*	2011*
Döviz Kuru Sözleşmeleri	40,239	56,238	44,200	49,196	57,796	63,349
Forwardlar ve Forex Swapları	19,870	29,144	21,266	23,129	28,433	30,526
Döviz Swapları	10,767	14,347	13,322	16,509	19,271	22,791
Opsiyonlar	9,602	12,748	9,612	9,558	10,092	10,032
Faiz Oranı Sözleşmeleri	291,115	393,138	385,896	449,793	465,260	504,098
Forwardlar (FRAs)	18,668	26,599	35,002	51,749	51,587	50,576
Faiz Oranı Swapları	229,241	309,588	309,760	349,236	364,377	402,611
Opsiyonlar	43,206	56,951	41,134	48,808	49,295	50,911
Hisse Senedine. Day. Söz.	7,488	8,469	6,155	6,591	5,635	5,982
Forward ve Swaplar	1,767	2,233	1,553	1,830	1,828	1,738
Opsiyonlar	5,720	6,236	4,602	4,762	3,807	4,244
Emtia Sözleşmeleri	7,115	8,455	4,364	2,944	2,922	3,091
Altın	640	595	332	423	397	521
Diğer	6,475	7,861	4,032	2,521	2,525	2,570
-Forward ve Swaplar	2,813	5,085	2,471	1,675	1,781	1,745
-Opsiyonlar	3,663	2,776	1,561	846	744	824
Kredi Temerrüt Swapları	28,650	57,894	41,883	32,693	29,898	28,633
Diğer	39,682	71,146	65,487	73,456	39,536	42,609
GENEL TOPLAM	414,290	595,341	547,983	614,674	601,046	647,762

* Aralık ayı. İtibari miktarlar (Notional Amounts Outstanding)

Kaynak: BIS

Türev piyasalardaki hızlı büyümenin temel sebebi, piyasaların beklenen yönde gelişmesi durumunda yüksek kaldıraç etkisi nedeniyle

karların katlanarak artmasıdır. Ancak piyasalarda beklentilerin tam tersi yönde gelişmesi halinde, kayıplar da kaldıraç etkisine maruz kalabilmektedir (Aşıkoglu ve Kayahan, 2008: 175). Dünyada türev piyasa işlem hacminde yüksek düzeyde artış yaşanmasının önemli nedenlerinden biri de finansal piyasalarda yaşanan krizlerdir. Bankalar ve diğer finansal kuruluşlar ortaya çıkan finansal risklerden korunmak ve gelecekte ortaya çıkabilecek muhtemel riskleri iyi bir şekilde yönetebilmek için türev piyasa işlemlerine yönelmişlerdir (Çonkar ve Ata, 2002: 7).

Son yıllarda tezgahüstü piyasalardaki türev işlemler borsalara nazaran çok daha hızlı bir oranda büyümüştür. Bu büyümenin nedenleri irdelendiğinde, özellikle kriz öncesi konut piyasasının genişlemesi ve bu piyasayla ilişkili olarak seküritizasyonların artması, risk iştahı, likidite bolluğu gibi etkenler bir yana, tezgahüstü piyasalardaki türev işlemlerin kendi iç dinamiklerinden kaynaklanan bazı özellikler karşımıza çıkmaktadır. Bu dinamiklerin başlıcası, türev ürünlere ilişkin yeniliklerin ilk olarak tezgahüstü piyasalarda ortaya çıkmasıdır. Bu durum tezgahüstü piyasaların borsalara göre düzenleme esnekliğinden kaynaklanan görece daha liberal bir ortamda çalışması ile açıklanabilir. Zira borsalardaki gibi sıkı düzenlemeler ve ürün standardizasyonu gereksiniminin olmadığı tezgahüstü piyasalarda kullanıcıların ihtiyaçlarına göre dizayn edilen ürünler, daha kısa sürelerde ve daha düşük maliyetle oluşturulup piyasanın kullanımına sunulmaktadır. Bunun en somut örneği 1990'ların ortasında piyasaya sunulan ve piyasa katılımcılarına kredi risklerini yönetmelerine imkan sağlayan CDS'lerdir (credit default swap)¹. CDS'ler öncülüğündeki kredi türev piyasasının işlem hacmi 1996 yılında 40 milyar dolardan 2007 yılında 57 trilyon dolara çıkarak yılda ortalama % 80'lik bir büyüme göstermiştir. CDS'ler 2007 yılı itibariyle global tezgahüstü türev piyasa işlem hacminin % 9,7'ini oluşturmaktadır (Kaygısız, 2008: 7). Ancak bu oran küresel kriz sonrasında 2011 yılında % 4,4'e gerilemiştir.

4.TÜRKİYE'DE TEZGAHÜSTÜ TÜREV PİYASA İŞLEMLERİ

Ekonominin dışa kapalı ve devletçi bir yapıya sahip olması nedeniyle 1980 yılına kadar Türkiye'de türev piyasalarla ilgili bir gelişme olması pek mümkün olmamıştır. Bir varlığa dayalı olarak türev piyasalarda işlem yapılabilmesinin temel koşullarından biri, dayanak varlığın spot piyasadaki

---

¹ CDS, belirli bir kurumun ihraç ettiği, kredi ve tahvil gibi varlıkların temerrüde düşme riskini, ödenen primlerle karşı tarafa aktaran bir sözleşmedir (Yalçın vd., 2008: 183). Kredi riskine maruz kalan taraf, söz konusu riski CDS ile başka bir tarafa (sigorta şirketi, hedge fon gibi) aktarmaktadır. İhraç edilen CDS'ler tezgahüstü piyasalarda spekülasyon amaçlı olarak da alınıp satılabilirler.

fiyatının serbest rekabet koşulları altında piyasa tarafından belirlenmesidir. Fiyatların devlet tarafından tek taraflı ve suni bir şekilde belirlenmesi durumunda, fiyat değişkenliğinden kaynaklı bir risk olmayacağı için, türev piyasaların ortaya çıkış nedeni olan hedging için gerekli bir ortam söz konusu olmayacaktır. 1980 öncesinde Türkiye’de faiz oranı ve tarımsal ürün fiyatlarının neredeyse tamamen devlet tarafından belirlenmesi, sabit kur sisteminin uygulanması, dövizin serbestçe alınıp satılmasının yasak olması, gerçek anlamda bir menkul kıymet borsasının ise 1986 yılına kadar mevcut olmaması nedeniyle türev piyasaların ortaya çıkmasına uygun piyasa koşulları bulunmamaktaydı (Erol, 1999: 427).

1980 sonrasında ihracata dayalı bir büyüme anlayışı benimsenmiş, faiz oranı ve döviz kuru üzerindeki kısıtlamalar kaldırılıp piyasa tarafından serbestçe belirlenmeye başlanmıştır. Türk Lirası konvertibl hale getirilmiş ve sermaye hareketleri üzerindeki kısıtlamalar kaldırılmıştır. SPK, İMKB, İstanbul Altın Borsası ve Bankalararası Para Piyasası faaliyete geçmiştir. Söz konusu gelişmeler nedeniyle finansal varlık fiyatlarında dalgalanmalar yaşanmaya başlamıştır. Bu durum, ekonomik birimlerin türev ürünlere ihtiyaç duymasına yol açmış ve her ne kadar gelişim hızı yavaş da olsa türev ürünler kullanılmaya başlanmıştır.

Türkiye’de türev ürünler ile ilgili ilk yasal düzenleme olan ve 29.12.1983 tarihinde çıkarılan Türk Parası Kıymetini Koruma hakkında 28 Sayılı Karar ile bankaların Merkez Bankası tarafından belirlenen esaslar dahilinde vadeli döviz alım veya satımı (forward) yapabilmeleri mümkün hale gelmiştir (Özalp, 2003: 92). Bu düzenlemedeki esaslar, 07.07.1984 tarihinde yayınlanan ve 28 Sayılı Kararı yürürlükten kaldıran 30 Sayılı Karara ilişkin 1/A Sayılı Merkez Bankası Genelgesi ile korunmuştur. Bu genelgede forward işlemlerin bankalar tarafından sadece ithalat ve ihracat işlemlerinde, en çok 3 ay vadeli olarak yapılabileceği esası getirilmiştir. 20.01.1987 tarihli 1/V Sayılı genelge ile forward döviz işlemlerinin, mal ve hizmetlerin ithalat ve ihracat işlemlerinde de kullanılabilmesi belirtilmiştir. 20.02.1987 tarihli talimatta, bankaların dövizle ilişkin işlemleri ile ilgili uygulamalara açıklık getirilmeye çalışılmış ve vadeli döviz ticareti başlığı altında forward ve swap uygulamaları ile vadeli işlem kurlarının nasıl belirleneceği örneklerle anlatılmıştır. 11.08.1989 tarihinde yayınlanan ve 30 Sayılı Kararı yürürlükten kaldıran 32 Sayılı Karar ile tüm gerçek ve tüzel kişiler forward döviz alım satımı yapma olanağına kavuşmuşlardır. 14.09.1992 tarihli I/O Sayılı Genelge ile süre kısıtlaması da kaldırılmış ve forward döviz işlemleri tamamıyla serbestleştirilmiştir. 28.11.1995 tarihinde Merkez Bankası, Döviz ve Efektif Piyasaları Genel Müdürlüğü bünyesinde vadeli (forward) döviz alım-satım piyasası faaliyet göstermeye başlamıştır. Forward işlemlerin gelişimini etkileyen en önemli faktörlerden biri, 1988’den itibaren bankalararası para

piyasası ve spot döviz piyasasının işlemeye başlamasıdır (Özalp, 2003: 91-95).

Swap işlemleri ile ilgili yasal bir düzenleme olmamasına rağmen bankalar sözleşme serbestisi çerçevesinde² swap işlemleri yapabilmektedir (Erişti, 2001: 92; Özalp, 2003: 97). TCMB tarafından 16.07.1985 tarihinde alınan bir kararla, Merkez Bankası ile ticari bankalar arasında swap işlemleri belirli koşullar altında (vadenin en fazla 1 ay olması, işlemlerde TCMB alış kurunun esas alınması, döviz için uluslararası para piyasasındaki faiz oranlarının, TL için ise TCMB tarafından belirlenen faiz oranlarının kullanılması) başlamıştır (Chambers, 2009: 192). Sahip olunan bu yeni hak ile bankalar öncelikle yurtdışından borçlandıkları dövizleri TL'ye çevirmek amacıyla swap sözleşmelerine taraf olmaya başlamışlardır (Kepçe, 2007: 43). TCMB tarafından 27.09.1985 tarihinde yayınlanan 1/j sayılı genelge ile vadeli döviz alım satım işlemlerinin bankalar arasında yapılmasına olanak sağlanmıştır (Chambers, 2009: 192). Döviz swap sözleşmelerinin; üç ay vade ile sınırlı da olsa, ilk defa kullanımı bu dönemde başlamıştır (Kepçe, 2007: 43).

Günümüzde Türkiye'de gerçekleştirilen swap işlemleri genellikle bankalar arasında risk yönetimi ve spekülasyonun yanı sıra etkin bir aktif-pasif yönetimi sağlamak amacıyla kullanılmaktadır. Türkiye'de bankalar swap sözleşmelerini öncelikle likidite ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla, daha açık bir ifadeyle ellerinde bulunan parayı kısa vadede ihtiyaçları olan dövize çevirmek amacıyla kullanmaktadırlar. Ortada gerçek bir likidite ihtiyacı olmamakta, sadece ihtiyaç duyulan para birimi cinsinden likidite gereksinimi karşılanmaya çalışılmaktadır (Kepçe, 2007: 44).

Sadece bankacılık sistemindeki tezgahüstü piyasalarda gerçekleştirilen türev işlemler ile ilgili verilere ulaşılabilmektedir. Bankaların taraf oldukları türev işlemlerin neredeyse tamamına yakını tezgahüstü piyasalarda gerçekleştirilmektedir. Tablo 2'de Türkiye'de faaliyette bulunan mevduat bankaları ile kalkınma ve yatırım bankalarının 2001-2011 döneminde Aralık ayı itibariyle kullanım amacına göre gerçekleştirdikleri türev işlemler görülmektedir. Türev işlem hacmi yıllar itibariyle sürekli artış göstermiştir. Ancak global tezgahüstü piyasaların işlem hacmi ile

---

² İki gerçek kişi, iki şirket, bankalar, dış ticaret şirketleri ve diğer ticari şirketler bir sözleşme ile swap işlemi yapabilirler. Tarafların yapacakları sözleşmenin konu ve kapsamını serbestçe belirleyebilmelerine sözleşme serbestisi denir. Ticari hayattaki sözleşme serbestisine ilişkin hükümler Borçlar Kanunu'nda düzenlenmiştir. Borçlar Kanunu'nun 19. Maddesine göre, bir sözleşmenin konusu kanunun gösterdiği sınırlar içinde serbestçe belirlenebilmektedir. Taraflar, Borçlar Kanunu'nda düzenlenen çeşitli sözleşme tipleriyle (Alım-satım, kira, bağışlama vs.) bağlı değildir. Kanunda yer almayan bir sözleşme tipi yaratabilirler ya da karma nitelikte bir sözleşme yapabilirler (Erişti, 2001: 92).

karşılaştırıldığında, Türk bankacılık sisteminde türev ürün kullanımının çok düşük düzeylerde kaldığı ve yeterince gelişmediği görülmektedir.

Tablo 2: Türk Bankacılık Sisteminde Kullanım Amacına Göre Türev İşlemler* (Milyon TL)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Riskten Korunma Amaçlı	-	-	-	-	-	435
Türev Finansal Araçlar						
Alım Satım Amaçlı İşlemler	20.815	27.567	37.457	42.753	70.711	98.477
Vadeli Döviz Alım-Satım İşlemleri (Forward)	10.915	8.691	7.202	8.549	14.648	20.718
Para ve Faiz Swap İşlemleri	9.198	13.917	21.439	24.555	35.319	55.186
Para, Faiz ve Menkul Değer Opsiyonları	31	2	3.339	4.664	15.404	18.992
Futures Para İşlemleri	230	290	563	527	423	615
Futures Faiz Alım-Satım İşlemleri	0	4.426	4.450	4.284	3.846	424
Diğer	441	240	464	174	1.071	2.542
TOPLAM	20.815	27.567	37.457	42.753	70.711	98.911
		2007	2008	2009	2010	2011
Riskten Korunma Amaçlı		419	23.746	16.597	33.689	72.342
Türev Finansal Araçlar						
Alım Satım Amaçlı İşlemler		162.433	165.949	233.826	361.037	505.392
Vadeli Döviz Alım-Satım İşlemleri (Forward)		28.534	26.501	22.933	36.246	73.935
Para ve Faiz Swap İşlemleri		73.664	106.222	151.385	226.119	303.484
Para, Faiz ve Menkul Değer Opsiyonları		53.138	28.036	52.756	83.830	116.547
Futures Para İşlemleri		1.272	1.104	943	1.070	391
Futures Faiz Alım-Satım İşlemleri		1.711	1.092	3.389	9.450	1.869
Diğer		4.114	2.994	2.420	4.322	9.166
TOPLAM		162.852	189.695	250.422	394.726	577.734

* Türev işlemler mevzuat uyarında muhasebe tekniği açısından çift bacaklı olarak muhasebeleştirilmektedir. Örneğin bir forward döviz alım-satım sözleşmesi muhasebeleştirilirken, hem sözleşmenin vadesinde alınacak tutar hem de verilecek tutar ayrı ayrı kaydedilmektedir. Dolayısıyla tek bir sözleşmeden doğan alacak ve yükümlülük ayrı ayrı kayıtlara yansıtılmaktadır. Bu durum, türev işlemlerin bilançolarda yaklaşık iki katı hacimle yer almasına neden olmaktadır (BDDK, 2010: 44). Nitekim BDDK'nın raporlarında yer alan toplam işlem tutarları, bu tabloda yer alan toplam tutarların yaklaşık yarısı kadardır.

Kaynak: TBB

2011 yılı itibarıyla gerçekleştirilen işlemlerin % 12,5'i riskten korunma amaçlı, % 87,5'i ise alım satım amaçlı işlemlerdir. Riskten korunma amaçlı işlemlerin tamamına yakını swap sözleşmelerinden oluşmaktadır.

TBB'nin (Türkiye Bankalar Birliği) sunduğu verilerde riskten korunma amaçlı işlemler üç başlık altında sınıflanmaktadır. İlki gerçeğe uygun değer riskinden korunma amaçlı işlemler olup sektör genelinde, uzun vadeli ve sabit faizli konut ve diğer bireysel kredilerden kaynaklanan rayiç değer riski için yapılmaktadır. İkincisi nakit akış riskinden korunma amaçlı işlemlerdir ve kısa vadeli mevduat ve repo işlemleri ile değişken faizli yurtdışından temin edilen sendikasyon/seküritizasyon kredileri için yapılmaktadır. Üçüncüsü ise yurtdışındaki net yatırım riskinden korunma amaçlı işlemler olup (inceleme dönemde bakiye arz etmemektedir) yurtdışı iştirakler için tesis edilebilmektedir (BDDK, 2011: 53). TBB verilerine göre (Ek Tablo 1) 2011 yılı itibariyle riskten korunma amaçlı işlemlerin %35'i gerçeğe uygun değer riskinden korunmak amacıyla, % 65'i ise nakit akış riskinden korunmak amacıyla yapılmıştır.

TBB verilerine göre 2011 yılı itibariyle alım satım amaçlı işlemlerin % 60'ı swap işlemleri, %23'ü opsiyon işlemleri, %15'i ise forward işlemleridir. Global tezgahüstü piyasalara paralel olarak, Türkiye'de de swap sözleşmeleri tezgahüstü piyasaların işlem hacminde yüksek bir paya sahiptir. 2011 yılı itibariyle dayanak varlık bazında alım satım amaçlı işlemlerin (Ek Tablo 1) % 62'si para, % 15'i vadeli döviz, % 21'i ise faiz üzerine gerçekleşmiştir. Swap sözleşmelerinin % 72'si para swapı, % 28'i ise faiz swapıdır. Para, faiz ve menkul değer opsiyon işlemlerinin % 82'si para alım ve satım opsiyonları, % 18'i faiz alım ve satım opsiyonları, % 0,4'ü de menkul değer alım ve satım opsiyonu işlemleridir.

Swap işlemleri ağırlıklı olarak uzun vadeli konut finansmanı amacıyla kullanılan kredilerin fonlanmasında, faiz ve likidite riskinin yönetiminde kullanılmaktadır (BDDK, 2009: 47-49). Swap sözleşmeleri genel olarak bankaların bilanço içi TP-YP kompozisyonunu ve/veya sabit-değişken faiz yapısını etkilemeye veya aktif-pasif vade yapısını değiştirmeye yönelik olarak, fon yönetimi kapsamında kendi pozisyonlarını hedge etmek amacıyla kullanılmakta, diğer sözleşmeler ise müşteri taleplerine yönelik olarak yapılmaktadır (BDDK, 2010: 18). Forward sözleşmeler ağırlıklı olarak firmaların kur riskinden korunma amacına yönelik olarak hazırlanmaktadır. Bankalar, opsiyonlarda çoğunlukla opsiyon yazarlarla satın alanlar arasında aracılık (piyasa yapıcısı) işlevini yerine getirmektedir (BDDK, 2007: 27). Türkiye'de bankaların gerçekleştirdikleri türev işlemlerin önemli kısmının karşı tarafı uluslararası bankalardır (BDDK, 2011: 9).

Türkiye'de bankacılık sektörü, bilanço içi yabancı para pozisyonunu bilanço dışı türev işlemler ile dengelemekte ve kur riskini sınırlı düzeyde tutabilmektedir (BDDK, 2010: 52). Türev ürünlerdeki artışın önemli bir kısmı bankaların bilanço içinde taşıdıkları yabancı para kısa pozisyonlarını dengeleme ihtiyacı ile açıklanabilir. Bu nedenle Şubat 2006'dan itibaren türev ürünlerin, özellikle de swap sözleşmelerinin işlem hacminde önemli düzeyde

artış yaşanmıştır (BDDK, 2006: 33). Yurtiçinde kredi talebinin artış göstermesi ile birlikte, bankalar yurtdışından temin ettikleri uzun vadeli yabancı para fonlarının bir kısmını swap işlemleri ile TL'ye dönüştürmüşler ve bu işlemlerin artmasıyla birlikte swap işlemlerinde de artış yaşanmıştır. Ayrıca Türkiye'de yerleşik tasarruf sahiplerinin, yabancı para faiz oranlarının düşüklüğü ve yabancı paraların TL'ye karşı değer kaybetmesi nedeniyle yabancı para cinsinden tasarruflarını teminat göstermek suretiyle opsiyon sözleşmesi yazması ve bankaların yurtiçinde yerleşiklerden satın aldıkları bu opsiyonları, belirli bir kar marjıyla yabancı bankalara satması türev ürünlerin artmasında etkili olmuştur (BDDK, 2007: 26). Faiz oranlarının düşmesine bağlı olarak getirilerin azalması sonucunda kar amaçlı türev ürünlere yönelik talep oluşması, banka ve banka dışı kurumların kur ve faiz riskine karşı korunma sağlamak istemeleri de türev işlemlerin artmasına neden olmuştur. Ayrıca ihracatçı firmaların özellikle Euro cinsinden nakit akımlarının değerini korumak istemeleri de bu artışta rol oynamıştır. Bankalar ihracatçı firmalara forward sözleşmeler aracılığı ile korunma sağlarken, kendi taşıdıkları pozisyonları yurtdışında faaliyet gösteren bankalar ile yaptıkları karşı forward işlemler ile hedge etmektedirler (BDDK, 2006: 32-33).

5.TEZGAHÜSTÜ TÜREV PİYASALARA YÖNELİK ELEŞTİRİLER

Türev ürünler, tüm piyasa katılımcılarına özellikle risk yönetimi konusunda farklı alternatifler sunmaktadır. Bununla birlikte son yıllarda bazı büyük firmaların ve finansal kuruluşların türev piyasalarda karşılaştığı büyük zararlar ve iflaslar [Bankers Trust (1993), Metallgesellschaft (1993), Orange County (1994), Barings Bank (1995), Sumitomo Corporation (1996), Long Term Capital Management (1998), Enron (2001), Lehman Brothers (2008), AIG-American International Group (2008), Bear Stearns (2008) vb.], türev ürünlerin dikkatli kullanılmaması, amaçlara uygun stratejilerin seçilmemesi ve etkin bir iç denetim mekanizması kurulmaması durumunda profesyonel yatırımcıların bile büyük zararlarla karşı karşıya kalabileceğini göstermiştir. Yaşanan bu olayların çoğu, fazlaca denetlenmeyen ve karmaşık stratejiler içeren tezgahüstü piyasalarda yapılan işlemlerden kaynaklanmıştır. Ayrıca yaşanan olumsuz gelişmelerdeki artış, tezgahüstü piyasalarda gerçekleşen işlemlerdeki artış ile paralellik göstermektedir. Türev piyasalarda yaşanan iflaslar ve bu iflasların yol açabileceği sistemik risk³ incelenirken borsalarda gerçekleştirilen işlemlerle tezgahüstü piyasalarda gerçekleştirilen işlemlerin

---

³ Sistemik risk (systemic risk), bir kurum veya piyasanın herhangi bir kesiminde ortaya çıkabilecek büyük bir iflas veya başarısızlığın, diğer kurumları ve ilgili diğer sektörleri etkileyerek, bir bütün olarak finansal sistemi çöküşe götürebilme olasılığıdır (Gibson and Zimmermann, 1996: 36).

ayrı ayrı değerlendirilmesi son derece önemlidir. Çünkü tezgahüstü türev ürünler her ne kadar daha esnek olsalar da, bu piyasalar çoğu zaman likit ve şeffaf piyasalar olmadıkları için günlük piyasa fiyatlarını hesaplamak zordur. Merkezi bir takas kurumu olmadığı için taraflar birbirlerinin kredi riskine maruz kalmaktadırlar. Dolayısıyla tezgahüstü piyasalarda yapılan işlemlerin bir sistemik riske yol açma ihtimali, borsalarda işlem gören ve merkezi takas kurumları tarafından sonuçlandırılan türev işlemlere göre daha fazladır. Borsalarda yapılan ve merkezi bir takas kurumu tarafından da güvence altına alınan türev işlemler daha sıkı denetlendiğinden ve riskler her gün tek bir merkezden takip edildiğinden bunlardan kaynaklanan zararların boyutu ve tüm finansal sistemi tehlikeye atma riski daha küçük olacaktır (Dönmez ve Yılmaz, 1999: 50-76).

Bilindiği üzere ABD’de likiditenin bol, faizlerin düşük olduğu yıllarda kredi talep edenlere, kredibiliteleri yeterince değerlendirilmeden subprime (yüksek riskli) mortgage kredileri kullanılmış ve bu krediler menkul kıymetleştirilmiştir (CDO-Collateralized Debt Obligations). Söz konusu menkul kıymetlerin getirisi Amerikan hazine bonosundan daha yüksek olduğu için, çoğu fon bu menkul kıymetlere yüksek düzeyde yatırım yapmıştır. Fakat 2007 yılında faiz oranlarında yaşanan yükseliş nedeniyle subprime mortgage kredilerinin geri ödenmesinde sorunlar ortaya çıkınca, konut arzı artış göstermiş, konut fiyatları ve subprime mortgage kredilerine dayalı olarak çıkarılan menkul kıymetlerin değeri düşmeye başlamış, bu menkul kıymetlere yatırım yapan fonların varlıklarında ciddi kayıplar oluşmuş, finansal kuruluşlar yükümlülüklerini yerine getirmede sorunlar yaşamaya başlamıştır. Ayrıca CDO’ların geri ödemeleri için kullanılacak kaynak, mortgage kredilerinin geri ödemeleridir. Kredi geri ödemelerinin yapılamaması, CDO’ların da geri ödemelerinin yapılamamasına neden olmuştur. Bu durum, finansal kuruluşların yüksek düzeyde zarara uğramasına, piyasalarda panik ortamının oluşmasına, bankalardan ani para çıkışlarına neden olmuş ve kredi geri ödemelerinde yaşanan sorun global piyasaları etkisi altına alan bir likidite krizine dönüşmüştür (Demir vd., 2008: 45-54). Ayrıca AIG gibi çok miktarda CDS ihraç eden firmalar; kredi geri ödemelerinde vb. sorunlar ortaya çıkınca, yüksek düzeyde kredi riski ile karşı karşıya kalmışlardır. CDO ve CDS’ler nedeniyle Lehman Brothers, AIG ve Bear Stearns gibi çok sayıda kuruluş ya iflas etmiş ya devlet desteğiyle iflastan kurtarılmış ya da çok büyük zararlarla karşı karşıya kalmıştır.

Tüm dünyayı derinden etkileyen küresel krizin ortaya çıkması ve büyümesinde, doğası gereği şeffaflıktan uzak ve yasal düzenlemelere tabi olmayan tezgahüstü piyasalardaki işlemlerin etkisi yoğun bir tartışma konusu olmuştur. 1998’de 80 trilyon dolarlık büyüklüğe sahip tezgahüstü piyasalar, günümüzde 648 trilyon dolarlık bir büyüklüğe ulaşmıştır. Türev piyasaların ulaştığı büyüklük ve büyüme hızı, bu piyasaların başta kredi riski olmak üzere,

operasyon, hukuki vb. altyapılarının söz konusu büyümeyi kaldırabilir olup olmadığına ilişkin tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Yaşanan son küresel kriz bu tartışmaları haklı çıkarmıştır. Kriz nedeniyle belirgin olmayan riskler hızla ortaya çıkmaya başlamış ve ortaya çıkan riskler krizin derinleşmesine neden olmuştur. Tezgahüstü piyasalardaki işlemlerin borsalarda gerçekleştirilen işlemlerden önemli bir farkı, risk yönetiminin merkezi olarak yapılmaması veya özellikle kullanıcıya özel ürünler olması nedeniyle yapılamamasıdır. Pozisyonların raporlanmaması sonucunda üstlenilen kredi riskine ilişkin piyasa katılımcıları ve sistemin genelinde bir risk yoğunlaşması olup olmadığına dair bir değerlendirme yapmak olanaksız hale gelmektedir. Söz konusu büyüklük de dikkate alındığında, taşıdığı riskler konusunda kimsenin yeterince fikir sahibi olmadığı bu piyasa ile ilgili ciddi düzenlemeler yapılmasının gerekliliği geç de olsa anlaşılmıştır. Küresel kriz sonrası ortaya konan politika değişikliklerinin birçoğu tezgahüstü piyasalarda gerçekleşen finansal türev işlemlere yöneliktir. ABD ve Avrupa’da tezgahüstü piyasalarda gerçekleşen işlemlere ilişkin bilgilerin daha şeffaf hale getirilerek risklerin takip edilebilmesini sağlamak ve bu konularda standartlar getirebilmek için, işlemlerin takasının merkezi bir takas kurumu nezdinde gerçekleştirilmesine yönelik birtakım değişiklikler yapılması gündeme gelmiştir. Özellikle “AIG”, “Bear Stearns” ve “Lehman Brothers” gibi finansal kuruluşların yaptıkları türev işlemler nedeniyle yükümlülüklerini yerine getiremez duruma gelmesinin ardından, kredi riskinin büyüklüğü ve bu risklerin tezgahüstü piyasaların genelinde yaratacağı sistemik risklerin ne denli yıkıcı olabileceği görülmüştür. Söz konusu risklerin daha sıkı yapılar ve kurallar içerisinde yönetilmesi gerektiği, finansal otoriteler tarafından kesin olarak anlaşılmıştır (Kaygısız, 2008: 47).

6. SONUÇ

Tezgahüstü piyasalarda işlem gören türev sözleşmelerin kullanıcıların isteklerine göre düzenlenmesi piyasa katılımcıları için bir avantaj sağlamaktadır. Ancak organize piyasaların tersine takas kurumu ve teminat sistemi gibi yapılara sahip olmaması nedeniyle işlem yapanlar için kredi riski söz konusu olmaktadır. Tezgahüstü piyasalarda yapılan işlemlerin tam olarak takip edilememesi, ortaya çıkabilecek risklerin organize bir yapı içerisinde izlenememesi bu piyasaları şeffaflıktan uzaklaştırmaktadır.

1970’li yıllardan sonra, döviz, faiz, emtia, hisse senedi gibi varlık fiyatlarındaki dalgalanmaların ve piyasalardaki belirsizliklerin artması sonucunda ortaya çıkan riskten korunma ihtiyacı ve spekülasyon kar sağlama isteği türev piyasalarda olağanüstü bir büyümeye neden olmuştur. Ayrıca uluslararası ticaretin serbestleşmesi, iletişim teknolojisindeki hızlı gelişme, para ve sermaye piyasalarındaki bütünleşme de türev piyasalardaki büyümede önemli bir rol oynamıştır. 2000 yılında 95 trilyon dolar büyüklüğe sahip

tezhahüstü türev piyasalar, 2011 yılında 648 trilyon dolarlık bir büyüklüğe ulaşmıştır. Tezhahüstü piyasalarda, işlem hacmi bakımından ağırlıklı olarak faiz oranına dayalı sözleşmeler işlem görmektedir.

Gelişmiş ülkelerde geçmişi çok eski tarihlere dayanan türev işlemlerle ilgili olarak Türkiye’de ilk yasal düzenleme 1983 yılında yapılmıştır. 1983 sonrasında gelişme hızı yavaş da olsa türev işlemler yapılmaya başlanmıştır. Global piyasalarla karşılaştırıldığında, Türkiye’de tezhahüstü türev piyasalarda gerçekleşen işlem hacmi yıllar itibariyle sürekli artış göstermesine rağmen çok düşük düzeylerde kalmıştır. Gerçekleştirilen işlemlerin % 87,5’lik kısmı alım satım amaçlı işlemlerdir. Alım satım amaçlı işlemlerin %60’ı swap, %23’ü opsiyon, %15’i ise forward işlemlerdir. Global tezhahüstü piyasalara paralel olarak, Türkiye’de de swap sözleşmeleri tezhahüstü piyasaların işlem hacminde yüksek bir paya sahiptir. Swap işlemlerinin % 72’si para swapı, % 28’i ise faiz swapıdır. Alım satım amaçlı türev işlemlerin sözleşmelere konu varlık bazında % 62’si para, % 15’i vadeli döviz, % 21’i ise faiz üzerine düzenlenen sözleşmelerdir. Genel olarak, swap sözleşmeleri bankaların kendi pozisyonlarını hedge etmek amacıyla kullanılmakta, diğer sözleşmeler ise müşteri taleplerine yönelik olarak yapılmaktadır. Swap sözleşmeleri genellikle bankaların bilanço içi Türk Lirası-yabancı para pozisyonunu ve/veya sabit-değişken faiz yapısını etkilemeye ya da aktif-pasif vade yapısını değiştirmeye yönelik olarak, fon yönetimi kapsamında gerçekleştirilmekte ve kendi pozisyonlarını hedge etmek amacıyla kullanılmaktadır. Diğer sözleşmeler ise müşteri taleplerine yönelik olarak yapılmaktadır.

Türev piyasalarda yapılan işlemler nedeniyle son yıllarda bazı büyük firmaların ve finansal kurumların çok büyük zararlarla karşı karşıya kalması veya iflas etmesi bu piyasalarda yapılan işlemlerin sorgulanmasına yol açmıştır. Yaşanan olumsuzlukların çoğu yeterince denetlenmeyen ve şeffaflıktan uzak tezhahüstü piyasalarda yapılan işlemlerden kaynaklanmıştır. Ayrıca yaşanan son küresel kriz ve tezhahüstü piyasalarda yapılan işlemlerin kriz üzerindeki etkisi, tezhahüstü piyasa işlemleri ilgili yasal düzenlemeler yapılması, bu piyasalardaki risklerin takip edilmesi, denetlenmesi ve riskleri azaltacak önlemler alınması gerektiğini ortaya koymuştur.

KAYNAKÇA

- Aşıkoğlu, R. ve Cantürk, K. (2008). Global finansal sistem etkileşimiyle Türkiye’nin türev piyasa görünümü. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi*, X(2), 157-179.
- Aydın, N., Başar, M. ve Coşkun, M. (2007). *Finansal Yönetim*, İkinci Baskı, Eskişehir: Genç Copy Center.
- Chambers, N. (2009). *Türev Piyasalar*, Üçüncü Baskı, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.

E. Ersoy, U. Ünlü / Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler
Enstitüsü Dergisi 6 (1) 2016 s.143-162

E. Ersoy, U. Ünlü / Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of ISS 6
(1) 2016 p.143-162

- Çonkar, K. ve Ata, H. A. (2002). Riskten korunma aracı olarak türev ürünlerin gelişmiş ülkeler ve Türkiye’de kullanımı. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi*, IV(2), 1-17.
- Demir, F., Ermişoğlu, E., Karabıyık, A. ve Küçük, A. (2008). ABD Mortgage Krizi. BDDK Çalışma Tebliği, Sayı: 3, Ağustos 2008, Ankara.
- Dikmen, A. (2008). Türkiye’de vadeli işlemler piyasasının gelişimi perspektifinde hisse senedi endeks vadeli işlem sözleşmelerinin gelişimi ve spot piyasa ile etkileşimi. SPK Piyasa Gözetim ve Düzenleme Dairesi, Yeterlilik Etüdü, Ankara.
- Dönmez, Ç. A. ve Yılmaz, M. K. (1999). Türev piyasalar finans sektöründeki dengenin korunması açısından bir tehdit oluşturabilir mi?. *İMKB Dergisi*, 3(11), 49-81.
- Ergincan, Y. (1996). *Endekse Dayalı Vadeli İşlem Sözleşmeleri, Portföy Yönetiminde Kullanımı ve Türkiye’de Uygulanabilirliği*, Yayın No: 33, Ankara: SPK.
- Erişti, M. (2001). Döviz piyasalarında yapılan swap, options ve futures işlemlerinin vergi hukuku açısından irdelenmesi. *Vergi Dünyası Dergisi*, Sayı: 233, 92-96.
- Ersan, İ. (1998). *Finansal Türevler-Futures, Options, Swaps*, İkinci Baskı, İstanbul: Literatür Yayınları.
- Erol, Ü. (1999). *Vadeli İşlem Piyasaları*, İstanbul: İMKB Yayınları.
- Gibson, R. and Zimmermann, H. (1996). The benefits and risks of derivative instruments: An economic perspective. *Finanzmarkt und Portfolio Management*, 10(1), 12-44.
- Hull, J. C. (2002). *Options, Futures, & Other Derivatives*, Fifth Edition, New Jersey: Prentice Hall.
- Karan, M. B. (2004). *Yatırım Analizi ve Portföy Yönetimi*, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Kaygısız, T. A. (2008). Tezgahestü (OTC) türev işlemlerin merkezi takası. SPK Piyasa Gözetimi ve Düzenleme Dairesi Yeterlilik Etüdü, Ankara.
- Kepçe, N. (2007). *Swap Sözleşmelerinin Finansal Tablolarda Raporlanması*, Yayınlanmamış doktora tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kolb, R. W. and Overdahl, J. A. (2003). *Financial Derivatives*, Third Edition, US: John Wiley and Sons.
- Kolb, R. W. and Overdahl, J. A. (2006). *Understanding Futures Markets*, Sixth Edition, US: Blackwell Publishing.
- Özalp, P. (2003). *Türev Araç Piyasalarının Finansal Sistemin İşleyişi İçindeki Rolü: Türkiye’de Bu Piyasalara İşlerlik Kazandırma Çalışmaları*, TCMB uzmanlık yeterlilik tezi, Ankara.
- Sayılğan, G. (1998). Finansal türev piyasalarındaki riskler. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 53(1), 279-296.
- Sayılğan, G. (2002). Endeks vadeli işlem sözleşmeleri, takas odası ve teminatlar. *İktisat-İşletme ve Finans Dergisi*, 17(201), 32-43.
- Seyidoğlu, H. (2003). *Uluslararası Finans*, 4. Baskı, İstanbul: Güzem Can Yayınları No: 19.

Uyar, F. (2004). Türev araçların işlem gördüğü tezgah üstü piyasaların düzenlenmesi. SPK Yeterlilik Etüdü, Ankara.

Whaley, R. E. (2006). *Derivatives: Markets, Valuation, and Risk Management*, New Jersey: John Wiley & Sons Inc.

Yalçın, K., Tanrıöven, C., Bal, H., Aksoy, E. E. ve Kurt, Ç. (2008). *Finansal Teknikler ve Türev Araçlar*, Ankara: Gazi Kitabevi.

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu. (2006). *Türk bankacılık sektörü kur riski değerlendirme raporu (Haziran 2006)*.

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu. (2007). *Türk bankacılık sektörü kur riski değerlendirme raporu II (Nisan 2007)*.

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu. (2008). *Türk bankacılık sektörü kur riski değerlendirme raporu (Sayı:5, Eylül 2008)*.

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu. (2009). *Türk bankacılık sektörü kur riski değerlendirme raporu. (Sayı:6, Eylül 2009)*.

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu. (2011). *Türk bankacılık sektörü kur riski değerlendirme raporu. (Sayı:8, Eylül 2011)*.

TBB. (2003, 2004). *Banka bazında seçilmiş bilanço kalemleri*.

TBB. (2005, 2006, 2007, 2008, 2009) *Banka bazında seçilmiş tablolar*.

<http://www.tbb.org.tr>

<http://www.bis.org>

Ek Tablo 1.

Türkiye'de Bankacılık Sistemi Konsolide Bilanço Dışı Hesaplar (BİN TL)	(31/12/2011)		
	TP	YP	Toplam
III. TÜREV FİNANSAL ARAÇLAR	167.745.314	409.988.314	577.733.628
3.1.Riskten Korunma Amaçlı Türev Finansal Araçlar	25.548.490	46.793.101	72.341.591
3.1.1.Gerçeğe Uygun Değer Riskinden Korunma Amaçlı İşlemler	9.552.505	15.933.214	25.485.719
3.1.2.Nakit Akış Riskinden Korunma Amaçlı İşlemler	15.995.985	30.859.887	46.855.872
3.1.3.Yurtdışındaki Net Yat.Riskinden Korunma Amaçlı İşlemler	0	0	0
3.2.Alım Satım Amaçlı İşlemler	142.196.824	363.195.213	505.392.037

3.2.1.Vadeli Döviz Alım-Satım İşlemleri	23.193.651	50.741.367	73.935.018
3.2.1.1.Vadeli Döviz Alım İşlemleri	11.931.851	24.261.445	36.193.296
3.2.1.2.Vadeli Döviz Satım İşlemleri	11.261.800	26.479.922	37.741.722
3.2.2.Para ve Faiz Swap İşlemleri	75.527.262	227.957.150	303.484.412
3.2.2.1.Swap Para Alım İşlemleri	23.575.123	85.436.594	109.011.717
3.2.2.2.Swap Para Satım İşlemleri	39.256.913	70.413.961	109.670.874
3.2.2.3.Swap Faiz Alım İşlemleri	6.347.613	35.992.535	42.340.148
3.2.2.4.Swap Faiz Satım İşlemleri	6.347.613	36.114.060	42.461.673
3.2.3.Para, Faiz ve Menkul Değer Opsiyonları	39.669.031	76.877.635	116.546.666
3.2.3.1.Para Alım Opsiyonları	18.053.929	29.692.349	47.746.278
3.2.3.2.Para Satım Opsiyonları	20.688.386	26.909.218	47.597.604
3.2.3.3.Faiz Alım Opsiyonları	392.350	10.897.840	11.290.190
3.2.3.4.Faiz Satım Opsiyonları	307.350	9.130.719	9.438.069
3.2.3.5.Menkul Değerler Alım Opsiyonları	123.008	119.872	242.880
3.2.3.6.Menkul Değerler Satım Opsiyonları	104.008	127.637	231.645
3.2.4.Futures Para İşlemleri	96.854	294.049	390.903
3.2.4.1.Futures Para Alım İşlemleri	42.745	143.645	186.390
3.2.4.2.Futures Para Satım İşlemleri	54.109	150.404	204.513
3.2.5.Futures Faiz Alım-Satım İşlemleri	1.000	1.868.150	1.869.150
3.2.5.1.Futures Faiz Alım İşlemleri	500	843.739	844.239
3.2.5.2.Futures Faiz Satım İşlemleri	500	1.024.411	1.024.911
3.2.6.Diğer	3.709.026	5.456.862	9.165.888